

İ.M.SEYDƏLİYEV

PATENTŞÜNASLIQ

Dərs vəsaiti

**Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirliyinin 30 dekabr 2011-ci il tarixli
2212 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir**

BAKİ – 2012

Elmi redaktor: t.e.d., prof. **N.R.Məmmədov**

Rəy verənlər: t.e.n., prof. **E.B.Ələkbərov** (Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin «Standartlaşdırma və texnologiya» kafedrasının professoru).

t.e.n., prof. V.N.Hüseynov (Azərbaycan İqtisad Universitetinin «Standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma» kafedrasının professoru).

t.e.n. dos. A.Ş.Şıxseyidov (Azərbaycan Texniki Universitetinin «Metrologiya və standartlaşdırma» kafedrasının dosenti).

Seydaliyev İ.M. Patentşünaslıq: Dərs vəsaiti. Bakı: " İqtisad Universiteti " Nəşriyyatı, 2012.- 246 səh.

Dərs vəsaiti «Metrologiya, standartlaşdırma və sertifikatlaşdırma mühəndisliyi» ixtisası üzrə bakalavr hazırlayan ali məktəblərdə təhsil alan tələbələr tərəfindən öyrənilən «Patentşünaslıq» kursunun tədris proqramına uyğun hazırlanmışdır.

Kitabda patentşünaslıq sahəsində istifadə edilən anlayışlar və terminlər haqqında məlumatlar verilir, Azərbaycan Respublikasında ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin hüquqi mühafizəsinin təşkili, onlardan istifadə qaydaları, ayrı-ayrılıqda həm ixtiralar, həm də sənaye nümunələri üçün iddia sənədinin tərtib edilməsi, verilməsi, baxılması üzrə görülən işlərin məzmunu, onlara qoyulan normativ tələblər, icra müddətləri, lisenziya müqavilələrinin növləri, patent axtarışı, Beynəlxalq Patent Təsnifatı, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsinin beynəlxalq səviyyədə təşkili, əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilərin qeydiyyatı, onlardan istifadə, əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı haqqında məlumatlar şərh olunur.

Dərs vəsaiti «Patentşünaslıq» kursunu öyrənən ali məktəb tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Lakin o, patent üzrə mütəxəssislər, ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı, coğrafi göstəricilərə mühafizə sənədi almaq istəyən fiziki və hüquqi şəxslər üçün də faydalı ola bilər.

GİRİŞ

Elmi-texniki tərəqqi cəmiyyətdə mövcud olan iqtisadi, sosial məsələlərin praktiki həlli üçün güclü bir vasitədir. Bu gün sənayenin, kənd təsərrüfatının və iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafı elmi nailiyyətlərdən birbaşa asılıdır. Odur ki, elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsi, əqli fəaliyyətin, yaradıcılığın hərtərəfli həvəsləndirilməsi və qiymətləndirilməsi dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

XX əsrin ikinci yarısında elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı cəmiyyətin artan tələbatının ödənməsində yaranan konkret məsələlərin həllində xüsusi növ mülkiyyət obyektlərinin – ixtira, faydalı model, sənaye nümunələrinin çəkisini və rolunu artırmışdır. Onlardan istifadə ölkəyə elm və texnika sahəsində dünyada aparıcı mövqe tutmağa şərait yaradır, texnikanın inkişafına görə dünya səviyyəsini hətta üstələməyə imkan verir.

Elm və texnika arasında daimi, qırılmaz əlaqələr texniki yaradıcılıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə, ixtira, faydalı model, sənaye nümunələrinin sayının kəskin artmasına gətirib çıxarır. Onlar bu gün daha çox elmi baza əsasında yaradılır, elmin məhsuluna çevrilir, elmlə istehsalatda qazanılan təcrübənin qarşılıqlı əlaqələndirilməsinin nəticəsi olur.

Elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı, prinsipial yeniliklərə malik böyük ixtiralar istehsalda köklü dəyişikliklər yaradır, texnikanın bu və ya digər sahəsində qabaqcıl mövqelərə çıxmağa imkan verir. İxtira, faydalı model, sənaye nümunələrinin istifadəsindən alınan iqtisadi səmərə belə inkişafın mühüm göstəricisidir. İctimai istehsalın səmərəliliyinin artım tempi əsaslı şəkildə yeni texnologiyalardan istifadənin miqyasından asılıdır. Belə texnologiyaların da əsasında böyük ixtiralar dayanır. Buraxılan məhsulların, göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün insanların əqli fəaliyyətinin nəticələri, səmərəli elmi-texniki

işləmələr vaxtında nəzərə alınmalı, onlardan istifadə təxirə-salınmaz məsələyə çevrilməlidir. Xammal, material, yanacaq və enerjidən səmərəli istifadə kimi aktual bir məsələ insanların əqli fəaliyyəti, texniki və bədii yaradıcılığı olmadan qeyri-mümkündür. Məhz belə fəaliyyət ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsinin yaradılması, meydana çıxması ilə nəticələnir.

Ölkələr arasındakı iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıq sənaye mülkiyyəti obyektlərinin yaradılmasına və onlardan istifadəyə stimül verir. Sənaye mülkiyyəti əqli fəaliyyətin növmüxtəlifliyidir. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasına görə sənaye mülkiyyətinin mühafizə obyektlərinə ixtiralar, faydalı modellərə, sənaye nümunələrinə, əmtəə nişanlarına, xidmət nişanlarına, firma adlarına, coğrafi göstəricilərə, həmçinin haqsız rəqabətin qarşısının alınmasına patentlər aid edilir. Sənaye mülkiyyəti anlayışına həmçinin «nou-hau» (istehsalat sirləri, istehsalatda toplanan təcrübələr) da aid edilə bilər.

Bu gün Azərbaycan Respublikası dünya ölkələri ilə geniş miqyasda əməkdaşlıq edir və bu əməkdaşlıq iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət və s. kimi sahələri əhatə etməklə olduqca çoxşaxəlidir. Elmi-texniki nailiyyətlərin mübadilə olunması ölkəmizin beynəlxalq iqtisadi və elmi əlaqələrini möhkəmləndirir.

Azərbaycan Respublikasında sənaye mülkiyyətinin beynəlxalq hüquqi mühafizəsi ilə məşğul olan müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, bu sahə üzrə qüvvədə olan beynəlxalq saziş və müqavilələrə qoşulmaq kimi işlərin reallaşması fiziki və hüquqi şəxslərə sənaye mülkiyyəti obyektlərinə xaricdə patentlərin alınmasına imkan verir. Bu da nəticə etibarı ilə məhsullarda elmin, texnikanın ən yeni nailiyyətlərinin əks olunmasını təmin edir, onların rəqabət qabiliyyətini yüksəldir, məhsulların maneəsiz olaraq xarici ölkələrə ixrac edilməsinə, əlverişli lisenziya müqavilələrinin bağlanmasına şərait yaradır.

Müasir cəmiyyətdə iqtisadi, sosial və mədəni sahələrdə dinamik inkişafın təmin olunması və mövcud problemlərin həlli xeyli dərəcədə əqli mülkiyyətlə bağlı münasibətlərin hüquqi baza əsasında tənzimlənməsindən asılıdır. Respublikamız öz müstəqilliyini bərpa edəndən sonra digər sahələrdə olduğu kimi, bu sahədə də böyük işlər görülmüş, əqli fəaliyyətin nəticələrindən istifadə ilə bağlı tərəflər arasında münasibətlərin tənzimlənməsinin hüquqi və normativ bazası yaradılmışdır.

Azərbaycanda əqli mülkiyyət hüququnun əsas prinsiplərindən biri kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 30-cu maddəsində öz əksini tapmış aşağıdakı müddəaları göstərmək olar: «Hər kəsin əqli mülkiyyət hüququ vardır. Müəlliflik hüququ, ixtiraçılıq hüququ və əqli mülkiyyət hüququnun başqa növləri qanunla qorunur». Bu müddəa yaradıcılıq müstəqilliyini təmin etməklə təyinatından, dəyərindən və məzmunundan, habelə ifadə formasından və üsulundan asılı olmayaraq əqli fəaliyyətin nəticələrinin mühafizəsinə hüquqi baza yaradır. 1997-ci ildə «Patent haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu qanun ixtira, faydalı model, sənaye nümunələrinin yaradılması, mühafizəsi və istifadəsi ilə əlaqəli münasibətləri tənzimləyir və onlar üçün müstəsna hüquqları patent sahibinə verir.

Ölkəmizdə formalaşan patent sistemi vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsaslanaraq ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı, coğrafi göstəricilərə dair iddia sənədlərinin qəbulu və ekspertizası həyata keçirilir, Dövlət reyestri aparılır, müvafiq mühafizə sənədləri verilir, bu sahədə hüquqların qorunmasına və beynəlxalq sistemlərə inteqrasiyaya təminat yaradılır, qanunvericiliyə uyğun digər işlər yerinə yetirilir, patent sisteminin beynəlxalq təşkilatlara inteqrasiyası və genişlənməsi, habelə bu sahədə ölkələrarası ikitərəfli əlaqələrin yaradılması mühüm bir məsələ kimi daim diqqət mərkəzində saxlanılır. Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya

və Patent üzrə Dövlət Komitəsi sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsi sahəsində dövlət siyasətini və dövlət tənzimlənməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı olaraq fəaliyyət göstərir.

Kəskin rəqabət şəraitində məhsulun maneəsiz və əlverişli şərtlərlə satışına şərait yaradan yeniliklərin patent vasitəsilə qorunması hər bir firma üçün digər bazar üstünlükləri qədər vacibdir. Patent sahibi satış bazarında rəqiblərinin fəaliyyət sahələrini məhdudlaşdırmaqla həm daxili, həm də xarici bazarlarda perspektivlərə sahib olur.

İxtira, faydalı model, sənaye nümunəsinə hüquqları qorumaqdan əlavə patent həmçinin elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri haqqında mühüm informasiya mənbəyi rolunu da oynayır. Xüsusi patent fondları vasitəsilə qanuni olaraq lisenziya obyektləri haqqında məlumat əldə etmək, elmi tədqiqatların analizini aparmaq, onun perspektivdə inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək mümkündür. Praktiki olaraq bütün iri firmaların patent fondları mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, mütəxəssislərin rəyinə görə patentlərlə qorunan elmi-texniki informasiyanın böyük bir hissəsinə (təxminən 80 faizinə) digər heç bir mənbədə rast gəlmək mümkün deyil.

Yuxarıda verilən məsələlərin aktuallığı, Azərbaycan dilində dərs vəsaitinin çatışmazlığı «Patentşünaslıq» fənni üzrə dərs vəsaitinin hazırlanmasını zəruri etmişdir.

Təqdim olunan dərs vəsaitində ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı, coğrafi göstəricilərin mahiyyəti izah olunmuş, onlara patent, qeydiyyat şəhadətnaməsi kimi mühafizə sənədlərinin alınması prosesinin mərhələləri, görülmə işlərin tərkibi verilmiş, patent sahibinin, əmtəələrə və göstərilən xidmətlərə aid nişan sahibinin hüquqları şərh olunmuşdur. Dərs vəsaitində həmçinin sənaye mülkiyyəti obyektlərinin beynəlxalq mühafizəsi, əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı ilə bağlı məsələlərə baxılmışdır. Dərs vəsaiti hazırlanarkən «Patent haqqında», «Əmtəə nişanları

və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunlarına istinadlar edilmiş, onların praktiki tətbiqi nəzərə alınmışdır.

Dərs vəsaiti «Patentşünaslıq» fənni üzrə tədris proqramına uyğundur. Müəllif çalışmışdır ki, mövzuları asan dildə şərh edərək tələbələr tərəfindən fənnin mənimsənilməsini yüngülləşdirsinsin.

Müəllif kitabın gələcəkdə təkmilləşdirilməsi üçün təkliflərini göndərən oxuculara əvvəlcədən öz təşəkkürünü bildirir.

I. SƏNAYE MÜLKİYYƏTİ VƏ ONUN HÜQUQİ MÜHAFİZƏSİNİN MAHİYYƏTİ

1.1. Patentşünaslıq haqqında əsas anlayışlar

Patent latın mənşəli söz olub (*patens, patentis* – *şəhadətnamə, fərman*) hər hansı bir sənaye mülkiyyəti obyektinə verilmiş məhdud tətbiq hüququna malik ən yüksək hüquq qoruyucusu hesab edilir.

Patent haqqında ilk məlumatlar qədim yunan alimi Ateneusun (lat. *Naucratis Athenaeus*) yazılarında verilmişdir. Bu mənbəyə görə b.e.ə. 720-ci ildə yunanlar İtaliyanın cənubunda Sibaris adlı koloniya yaradırlar. Tutduğu coğrafi mövqeyə görə Sibaris qısa bir zamanda varlanır və əhalisinin rifahı sürətlə yaxşılaşır. Yüksək həyat şəraiti onları dadlı yeməklərin pərəstişkarına çevirir. Ateneus məlumat verir ki, burada hər hansı aşpaz yeni bir yemək ixtira edirdisə, başqalarına bir il müddətində həmin yeməyi bişirməyə icazə verilmirdi. Bununla da yeməyin hazırlanması hüququ ixtiracıya verilmirdi. O, bir il müddətində etdiyi ixtiranın xeyrini görməli idi. Əslində bu qaydalar başqalarını yeni yemək növləri ixtira etməyə həvəsləndirmək məqsədi daşıyırdı və müasir patent hüququnun ilk elementlərini əks etdirirdi. Məlumat üçün qeyd edək ki, Sibaris b.e.ə. 510-cu ildə dağıdılmışdır və bununla da dadlı yeməklərin reseptləri itmişdir.

Bundan fərqli olaraq, orta əsrlərdə ixtiralar bir qurumda birləşmiş mütəxəssislərin ortaq malı kimi qəbul edilirdi, başqalarına onlardan istifadə etməyə icazə verilmirdi. Bu gün

bizə məlum olan patentlə müqayisədə mahiyyətə onunla eynilik təşkil edən ilk sənəd 1474-cü ildə Venesiyada tərtib olunmuşdur. Həmin il fərman verilərək praktikada tətbiq edilən ixtiralar haqqında hökuməti məlumatlandırmaq tələb edilirdi. Fərmanın verilməsində məqsəd ixtiralardan digər şəxslərin istifadə etməsinin qarşısını almaq idi. Patentin qüvvədə olma müddəti isə 10 il təşkil edirdi.

İxtiraya patentlərin verilməsi haqqında ilk qanun 1623-cü ildə İngiltərədə qəbul edilmiş «Monopoliyalar haqqında status» («*Statute of Monopolis*») hesab edilir. Bu qanuna görə «yeni ixtiraların layihələrinə» patentlər verildirdi. «Monopoliyalar haqqında status» dünya üzrə patent qanununun ilk forması sayılır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının ilk federal patent qanunu (*Patent Act*) 1790-cı ildə verilmişdir. Fransada ixtiraya mülkiyyət hüququnun müəyyənləşdirilməsi 1791-ci ildə qəbul edilmiş patent qanunu ilə əlaqələndirilir. Almaniyada patent qanunu 1877-ci ildən tətbiq edilir. XIX əsrin ortalarında əksər Avropa ölkələrində patent haqqında qanunlar qəbul edilmişdir. 1812-ci ildə Rusiyada ilk ümumi «İmtiyazlar haqqında qanun» qəbul edilmişdir. Burada həmçinin 1896-cı ildə İxtiralara və təkmilləşdirmələrə imtiyazlar haqqında əsasnamə qəbul edilmişdir ki, bu sənəd 1917-ci ilədək qüvvədə olmuşdur.

1918-ci ildən sonra əqli mülkiyyət obyektlərinə dövlət monopoliyası qoyulmuşdur.

İxtiraçılıq sahəsində sovet qanunvericiliyinin əsası 30 iyun 1919-cu il tarixli «İxtiralar haqqında əsasnamə» dekreti ilə qoyulmuşdur. Dekretdə göstərilirdi ki, İxtira işləri üzrə komitə tərəfindən faydalı hesab edilən hər bir ixtira RSFSR-in əmlakı elan oluna bilər. Belə ixtiralar müəyyən şərtlərlə müəssisələrin və vətəndaşların istifadəsinə verildirdi. Ölkənin müdafiəsinə aid, yaxud xüsusi əhəmiyyətli ixtiraların xarici ölkələrdə patentləşdirilməsinə icazə verilmirdi və ya onlar ümumiyyətlə məxfi saxlanılırdı. Bu qaydaları pozanlar cəza tələb olunurdular. Hər bir ixtira müəllifinə

müəlliflik şəhadətnaməsi ilə təsdiq olunan müəlliflik hüququ verilir. Bu dekretə görə RSFSR ərazisində edilən hər bir ixtira üçün iddia sənədi əvvəlcə Rusiyada verilməli idi.

12 sentyabr 1924-cü ildə SSRİ MİK və XKS-nin «İxtiraya patentlər haqqında» qərarı verildi. Bu qərara görə (həmin qərar qanun da adlandırılırdı) ixtira patentlə və onun müəllifinə müstəsna hüquq verməklə mühafizə olunurdu. Patent müəllifə və ya müəssisənin adına verilir. Patent müəssisənin adına o zaman verilir ki, ixtiraçının müəssisədəki xidməti fəaliyyəti bu ixtiranın yaradılmasına yönəlmiş olsun və ixtira müəssisə tərəfindən alınmış tapşırığın həddlərindən kənara çıxmasın. 1931-ci ildə «İxtiralar və texniki təkmilləşdirmələr haqqında əsasnamə» qəbul edildi. Bu Əsasnamə ilə ixtiraların hüquqi mühafizəsinin iki forması müəyyən edildi – müəlliflik şəhadətnaməsi və patent. Sonra, 1941-ci ildə yeni «İxtiralar və texniki təkmilləşdirmələr haqqında əsasnamə» təsdiq olundu. Burada hüquqi mühafizənin formaları əvvəlki kimi saxlanıldı. 1955-ci ildə SSRİ Nazirlər Soveti yanında İxtira və kəşf işləri üzrə komitə yaradıldı. 1959-cu ildə «Kəşflər, ixtiralar və səmərələşdirici təkliflər haqqında əsasnamə» təsdiq olundu. Bu Əsasnamədə ilk dəfə ixtiranın və səmərələşdirici təklifin tərifləri verildi, kəşf üçün iddia sənədinin verilməsi və baxılması qaydaları rəqləmənləşdirildi. Sonrakı illərdə ölkənin iqtisadiyyatında mühüm dəyişikliklər baş verdi. Bu da öz növbəsində ixtiraçılıq sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini tələb edirdi. 1973-cü ildə «Kəşflər, ixtiralar və səmərələşdirici təkliflər haqqında əsasnamə»nin təsdiqi haqqında qərar qəbul edildi və Əsasnamə 1 iyul 1991-ci ilə qədər qüvvədə oldu. Həmin tarixdən «SSRİ-də ixtiralar haqqında» qanun qüvvəyə minmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda patentləşdirmə sahəsində fəaliyyət sovet qanunvericiliyi çərçivəsində həyata keçirilirdi.

Hal-hazırda müstəqil Azərbaycan Respublikası ərazisində ixtiraların, faydalı modellərin və sənaye nümunələrinin yaradılması, hüquqi mühafizəsi və istifadəsi ilə əlaqədar yaranan əmlak münasibətləri və onlarla bağlı şəxsi qeyri-əmlak münasibətləri «Patent haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu (bundan sonra - «Patent haqqında» Qanun) ilə tənzimlənir. «Patent haqqında» Qanun 10 iyun 1997-ci ildə qəbul edilmişdir. Bu qanun «Patent haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 19 avqust tarixli Fərmanına uyğun olaraq tətbiq olunur.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, «Patent haqqında» Qanun və ona müvafiq qəbul edilən digər qanunvericilik aktları, Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələr patent haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini təşkil edir.

«Patent haqqında» Qanunun müddəalarına istinad etməklə patentsünəşliqda tətbiq edilən əsas anlayışları və onların mahiyyətini nəzərdən keçirək:

- ixtira – istənilən sahədə məhsula və ya üsula aid olan texniki həllər;

- faydalı model - qurğuya aid olan texniki həllər;

- sənaye nümunəsi - məmulatın yeni zahirı görkəmini müəyyən edən bədii və ya bədii-konstruktiv həll;

- patent - ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi üçün Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən verilən mühafizə sənədi;

- üsul - bir-biri ilə bağlı proseslərin müəyyən ardıcılıqla maddi obyekt üzərində, maddi vasitələrin köməyi ilə yerinə yetirilməsi;

- məhsul – əqli fəaliyyətin nəticəsində yaradılan bitki və ya heyvan hüceyrələrinin kulturaları, mikroorqanizmlərin ştammi, maddə, qurğu;

- qurğu - funksional-konstruktiv vəhdətdə olan konstruktiv elementlərdən və ya onların məcmusundan hazırlanmış məmulat, mexanizm, tikili;

- iddia sənədi - ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinə patent almaq üçün tərtib edilmiş sənədlər toplusu.

Patent haqqında qanunvericilik patent müvəkkillərinin fəaliyyətini də nəzərdə tutur. Patent müvəkkili ölkə ərazisində ixtira, faydalı model və sənaye nümunələrinə patent alınması, onun qüvvədə saxlanılması üzrə işlərin aparılmasında vəkalət verən şəxsə köməklik göstərir, ixtira, faydalı model və sənaye nümunələri üzərində hüquqlar reallaşdırılarkən lisenziya müqavilələrinin bağlanması zamanı onu təmsil edir, Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsində, məhkəmədə vəkalət verənin mənafeyini müdafiə edir və səlahiyyətləri çərçivəsində digər işləri yerinə yetirir. Patent müvəkkili məsləhət verdiyi və ya ona verilən səlahiyyət daxilində həyata keçirdiyi fəaliyyətlə bağlı ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi obyektləri üzrə müəllif və ya şərikli müəllif ola bilməz. Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayan, ali təhsili olan, Azərbaycan dilini bilən, patent müvəkkillərinin Dövlət reyestrində qeydiyyatı alınan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı patent müvəkkili ola bilər. Onların fəaliyyəti «Patent haqqında» Qanunla və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş Əsasnamə ilə tənzimlənir.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsi barəsində mübahisələrə, o cümlədən iddia sənədinin verilməsi, onun ekspertizası, patentin verilməsi, həmçinin patent müvəkkillərinin attestasiyası, qeydiyyatı və fəaliyyəti ilə bağlı mübahisələrə Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasında baxılır. Apelyasiya şurasının qərarı tərəfləri qane etməzsə, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər. Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metro-

logiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurası haqqında Əsasnamə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir.

1.2. Azərbaycan Respublikasında sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi sahəsində fəaliyyətin təşkili

Sovet hakimiyyəti illərində SSRİ-nin subyekti kimi Azərbaycanda patentlər müvafiq dövlət orqanları tərəfindən mərkəzləşdirilmiş şəkildə verilirdi. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra keçmiş SSRİ-nin patent sisteminin dağılması və Azərbaycan Respublikasında hələ müstəqil patent idarəsinin olmaması üzündən ölkədə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi ilə bağlı böyük çətinliklər meydana çıxdı. Təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməməsi Azərbaycan Respublikasının əqli mülkiyyətinin böyük hissəsinin itirilməsinə, ölkə iqtisadiyyatına ciddi maddi ziyan vurulmasına səbəb ola bilərdi. Bununla əlaqədar keçid dövründə, yəni Azərbaycan Respublikasında patent sistemi yaradılana qədər ixtiraların, sənaye nümunələrinin və əmtəə nişanlarının müəlliflərinin hüquqlarının mühafizəsini təmin etmək məqsədi ilə bir sıra işlər görüldü. Bunlardan bəziləri keçid dövrünün xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müvəqqəti xarakter daşıyırdı. Sonralar yaradılan Azərbaycan Respublikasının Dövlət Elm və Texnika Komitəsinə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi məsələləri həvalə edildi. 2001-ci ildə dövlət idarəetmə orqanları sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Elm və Texnika Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya Mərkəzi ləğv edilmiş və onların bazasında Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi yaradıl-

mışdır. Sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 19 noyabr tarixli Sərəncamı ilə onun əsasında Azərbaycan Respublikasının Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi (bundan sonra şərti olaraq Patent üzrə Dövlət Komitəsi) yaradıldı.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, digər qanunlarını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Əsasnaməsini rəhbər tutur.

Ölkəmizdə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi sahəsində dövlət siyasəti Patent üzrə Dövlət Komitəsi, onun Patent Şöbəsi tərəfindən həyata keçirilir. Bununla yanaşı, Patent üzrə Dövlət Komitəsinin digər fəaliyyət istiqamətləri də vardır:

- sənaye mülkiyyəti obyektləri barəsində milli və xarici hüquqi, fiziki şəxslərdən iddia sənədlərinin qəbulu, qeydiyyatı, dövlət ekspertizasının aparılması və müvafiq mühafizə sənədlərinin verilməsi;

- dövlət reyestlərinin aparılması;

- sənaye mülkiyyəti obyektləri üzrə sahibkarlıq hüquqlarının verilməsinə dair müqavilələrin və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin istifadəsi ilə bağlı lisenziya müqavilələrinin qeydiyyatına alınması;

- sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi sahəsində qanunvericilik aktlarının işlənməsi, dövlət fəaliyyəti sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflərin hazırlanması;

- sənaye mülkiyyəti sahəsində qanunvericilik və normativ aktların təkmilləşdirilməsi üzrə işlərin aparılması, bu sahədə və öz səlahiyyətləri çərçivəsində qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi təcrübəsinin analizi və ümumiləşdirilməsi, onun müddəalarının aydınlaşdırılması;

- patent müvəkkillərinin milli reyestrinin aparılması;

- sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi ilə əlaqədar informasiya və nəşriyyat işləri;

- patent fondunun milli və xarici ixtiralara aid sənədlərlə, sənaye mülkiyyətinin digər sahələrinə aid ədəbiyyatla komplektləşdirməsinə təşkilati köməklik və patent fondunun saxlanması təminatı;

- informasiya axtarışının avtomatlaşdırılması və kompüterləşdirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi üzrə hazırlıq işlərinin aparılması;

- sənaye mülkiyyəti sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması və ixtisasartırma işlərinin təşkili;

- sənaye mülkiyyəti obyektlərinin yaradılması, hüquqi mühafizəsi və istifadəsi sahəsində xidmətlərin göstərilməsi və işlərin aparılması;

- sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi və istifadəsi məsələləri üzrə xarici ölkələrin müvafiq strukturları ilə və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın həyata keçirilməsi;

- beynəlxalq əməkdaşlıq üzrə tədbirlərin keçirilməsi, sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində xarici təcrübənin öyrənilməsi və istifadəsinin təşkili;

- seminarlar, konfranslar, sərgilərin keçirilməsi, patent məlumatları bankının formalaşdırılması, Patent Şöbəsinin fəaliyyətində Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının normativ sənədlərindən istifadənin təmin edilməsi, hüquqi və fiziki şəxslərə metodik köməyin, patent-məlumat, məsləhət və digər xidmətlərin göstərilməsi;

- ixtiraçılıq və yaradıcılıq fəallığının stimullaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlər kompleksinin hazırlanması, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin kommersiyalaşdırılması ilə bağlı metodik tövsiyələrin və təlimatların işlənməsi;

- dövlət innovasiya proqramlarının işlənməsi və həyata keçirilməsində, innovasiya layihələrinin ekspertizasının aparılmasında iştirak etmək.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi üzrə beynəlxalq səviyyədə geniş miqyasda işlər görülmüşdür. Aşağıda Azərbaycan Respublikasının bu sahədə tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sazişlər və müqavilələr göstərilmişdir:

- Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatını təsis edən Konvensiya;

- Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası;

- Patent kooperasiyası haqqında Müqavilə (PCT);

- Avrasiya patent Konvensiyası;

- Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişi;

- Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişinin Protokolu;

- Patent prosedurası məqsədləri üçün mikroorqanizmlərin depozitləşdirilməsinin beynəlxalq tanınması haqqında Budapeşt Müqaviləsi;

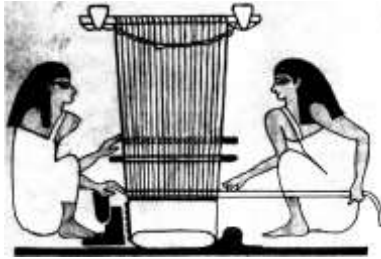
- Nişanların qeydiyyatı üçün əmtəə və xidmətlərin beynəlxalq təsnifatı haqqında Nitsa Sazişi;

- Beynəlxalq Patent Təsnifatı haqqında Strasburq Sazişi;

- Sənaye nümunələrinin beynəlxalq təsnifatının təsis edilməsi haqqında Lokarno Sazişi;

- Sənaye nümunələrinin beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Haaqa Müqaviləsinin 1999-cu il iyul tarixli Cenevrə Aktı.

Müvafiq beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan Respublikasının təmsil edilməsi, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilə və sazişlərdən irəli gələn öhdəliklərinin həllinə yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi Patent üzrə Dövlət Komitəsinin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir.

II. İXTİRALAR

2.1. İxtiranın əlamətləri. Texniki həll

Texniki, bədii ədəbiyyatlarda «ixtira» termini ilə hər hansı yeni, orijinal olan obyekt işarə edilir, məsələn, yeni texnologiya, konstruksiya, material, maddə və s. Lakin hüquq sahəsində bu termin xüsusi şəkildə müəyyən edilmişdir və ciddi, daha dar çərçivədə məzmunu malikdir. Qeyd olunduğu kimi, istənilən sahədə məhsula və ya üsula aid olan texniki həll ixtira adlanır. İxtira təsərrüfatın müxtəlif fəaliyyət sahələrində konkret problemin praktik həllinə imkan verən, patent qabiliyyəti şərtlərini ödəyən yeni həldir. Burada hüquqi cəhətdən məna daşıyan, mühafizə oluna bilən yeni həll nəzərdə tutulur. Odur ki, xüsusi ədəbiyyatlarda ixtiraya texniki nöqtəyi-nəzərdən və hüquqi mühafizə olunan obyekt kimi baxılır.

İxtira dedikdə xalq təsərrüfatının, sosial-mədəni quruculuğun, yaxud ölkənin müdafiəsinin ixtiyarı bir sahəsində məsələlərin yeni, əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən, faydalı effekt verən texniki həlli başa düşülür. İxtiralar maddi və mənəvi tələbatların ödənməsinə xidmət edən bütün praktiki fəaliyyət sahələrində edilə bilər. Xalq təsərrüfatına sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, tikinti, rabitə, ticarət və s. daxildir. Sosial-mədəni quruculuq ictimai-faydalı fəaliyyətin

«xalq təsərrüfatına» və «ölkənin müdafiəsinə» aid olmayan sahəsini əhatə edir.

Sosial-mədəni quruculuq dedikdə səhiyyə, təhsil, incəsənət, idman başa düşülür. Bu sahələrin hər birində ixtiralar edilə bilər. Məsələn, lal-karların öyrədilməsi üçün aparatlar, idmanda sürətli oyunların qiymətləndirilməsi üçün qeydiyyat aparan qurğular, incəsənətdə səhnədə işıq effektləri yaratmaq üçün qurğular, daha mükəmməl musiqi alətləri, radio ötürücülər, görüntü lövhələri və s. Ölkənin müdafiə sahəsindəki ixtiralar bütün qoşun növlərinə aiddir və onlar üçün mövcud texnikanın təkmilləşdirilməsinə və ya yeni texnikanın yaradılmasına yönəldilmişdir.

Beləliklə, ixtira praktiki fəaliyyət sahəsində müəyyən məsələləri həll edir. Belə məsələlər ictimai tələbatların (istehlalatda, xidmət sferasında və s.) dərk edilməsi nəticəsində meydana çıxır. Onları həll etmək üçün müxtəlif avadanlıqlar, texnoloji proseslər tətbiq edilərkən konstruktiv, texnoloji və s. maneələr aşkar olunur. Bu maneələrin aradan qaldırılmasında mövcud konstruksiyanın, üsulun, maddənin təkmilləşdirilməsinə, daha mükəmməlləri ilə əvəz edilməsinə zərurət yaranır. Çox zaman məsələ laboratoriyalarda, elmi-tədqiqat müəssisələrində aparılan tədqiqatların gedişində meydana çıxır. Məsələn, tədqiqatların aparılması üçün yeni cihazın yaradılmasına, yeni üsulun, yaxud maddənin tapılmasına ehtiyac yaranır. Hər bir məsələ şərt və arzu edilən nəticə kimi iki hissədən ibarətdir. Məsələnin həllində şərtlərə istinadlar olunur, nəticə isə axtarılan texniki vasitələrin köməyi ilə əldə olunur. Məsələn, nəticə kimi göstərmək olar: obyektin etibarlılığının yüksəlməsi, qıt (defisit) materiallara qənaət, müəyyən əməliyyatların yerinə yetirilməsi zamanı xəsarət hallarının azaldılması və ya tamamilə aradan qaldırılması və s. İxtira məlum məsələnin həllinə yönəldilmiş böyük, məqsədyönlü, yaradıcı əməyin nəticəsidir. Bəzən ixtira başqa bir məsələnin həlli prosesində edilir. Məsələn, kimya laboratoriyalarında tamamilə başqa məqsədlər üçün aparılan

təcrübələr zamanı gözlənilmədən hər hansı bir maddənin alınması üçün yeni üsul və ya mövcud tələbatı ödəyən yeni maddə tapılır.

«İxtira» termininin mahiyyətindən aydın olur ki, ixtira kimi tanınması üçün təklif müəyyən əlamətlərə (mühafizə qabiliyyəti kriterlərinə) malik olmalıdır. İxtira kimi iddia olunan təklif aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- texniki həll olmalıdır;
- yeni olmalıdır;
- məlum həllərlə müqayisədə mühüm fərqlərə malik olmalıdır;
- faydalı effektdə malik olmalıdır.

Bəzi ədəbiyyatlarda ixtira son üç əlamətə malik texniki həll kimi qəbul edilir. Lakin bütün bunlarla bərabər ixtiranın dəqiq mahiyyəti «Patent haqqında» Qanunda şərh olunur.

İxtiranın mahiyyətinin araşdırılmasından aydın olur ki, o, meydana çıxan tələbatla bu tələbatın təmin edilməsi üçün mövcud vasitələr arasında ziddiyyət yarandıqda baş verir. Məsələn, xəzinədən doldurulan tüfəngin ixtirası üçün əsas ziddiyyət ondan ibarət olub ki, bir tərəfdən tüfəngdən istifadəni əlverişli etmək üçün lülənin qısaldılması tələb olunurdu (o zamanlar tüfəng lülədən doldurulduğundan qısa lülədə bu iş asan yerinə yetirilirdi), digər tərəfdən «süngü» xassələrinin qüvvətləndirilməsi üçün lülənin uzadılması tələb olunurdu. Bu ziddiyyətli keyfiyyətlər xəzinədən doldurulan tüfəngin ixtirası ilə birləşdirildi.

Beləliklə, ixtira ziddiyyətin aradan qaldırılması vasitəsidir, məsələnin həlli vasitəsidir, məsələnin həlli üçün konkret yolların (vasitələrin) göstərilməsidir, sadəcə məsələnin qoyuluşu deyildir: qoyulan məsələ nə qədər mühüm olsa da, elmi və texniki təfəkkürün inkişaf perspektivləri onunla nə qədər sıx bağlı olsa da, məsələnin təkə qoyuluşu artıq ixtiranın olmamasını göstərir.

Patentşünaslıq nəzəriyyəsində «texniki həll» anlayışı kompleks anlayışdır: onun cəhətlərindən birincisi həllin

(vasitələrin) olması, digəri bu həllin öz məzmununa görə texniki olmasıdır (bir sıra ədəbiyyatlarda mahiyyətə qurğuya, üsula, maddəyə, əvvəllər məlum olan qurğunun, üsulun, maddənin yeni təyinatla tətbiqinə aid edilən həll texniki hesab edilir).

Qoyulan məsələ aşağıdakı şərtlər ödəndikdə həll edilmiş hesab olunur:

- əgər məsələnin həlli üçün texniki vasitələr (üsullar) göstərilirsə;

- əgər həll prinsipə mühüm məqamları açırsa;

- əgər həll həyata keçirilə biləndirsə, yəni istifadə üçün yararlıdırsa. Bu o deməkdir ki, sahənin mütəxəssisləri ümumi məlum qaydalarla və texniki vasitələrlə ixtiraları tətbiq edə bilsinlər. Həyata keçirilmə qabiliyyətli dedikdə arzu edilən nəticənin bir dəfə yox, dəfələrlə əldə olunması imkanı başa düşülür.

Beləliklə, elə reallaşma qabiliyyətli təklif məsələnin həlli hesab edilir ki, o, istifadəni qeyri-mümkün edən səhvlərdən azad olsun.

Məsələnin texniki həllinin nəzəri əsaslandırma ilə müşayiət edilməsini tələb etmək doğru deyildir. Məsələni həll edən ixtiraçı təklif edilən vasitə ilə onun yaratdığı effekt arasındakı səbəb-nəticə əlaqəsini başa düşür, dərk edir, bu prosesin nəzəri tərəfi isə onun üçün naməlum qala da bilər. Bu suala isə (həm də kifayət qədər mürəkkəb) elm cavab verir. Bir çox hallarda o, kəşf yolu ilə cavablandırılır.

Texniki həll çox zaman maddi obyektlərdə həyata keçsə də (texnoloji avadanlıqlarda, maddələrdə, müalicə preparatlarında və s.), patent ilə maddi obyektin özü yox, onda ifadə olunan texniki həll mühafizə edilir.

Göstərdik ki, yeniliyə, mühüm fərqlərə malik və faydalı effekt verən texniki həllər mühafizə qabiliyyətli adlandırılır. Mühafizə qabiliyyətli olmaq «patent qabiliyyəti» termini ilə analoji mənə daşıyır. Mühafizə qabiliyyəti texniki həllin

xassəsidir, texniki həll onsuz ixtira kimi tanına bilməz, məhz mühafizə qabiliyyətli həllərə patent verilir.

İxtirarı kəşfdən fərqləndirmək lazımdır. Kəşf əvvəllər naməlum olan, lakin obyektiv şəkildə mövcud olan, insanların dərk etmə səviyyəsinə köklü dəyişikliklər gətirən maddi aləm qanunauyğunluqlarının, xassə və hadisələrinin müəyyənləşdirilməsidir. Kəşf müxtəlif bilik sahələrində baş verir. Hər bir kəşf maddi aləmin dərk olunmasını genişləndirir və dərinləşdirir. O, elmin mövcud ana qədər həll edilməyən sualına cavab verir. Kəşf elmi problemin həllinə yönəldilmiş elmi-tədqiqat fəaliyyəti nəticəsində üzə çıxır.

Kəşflər bizim ətraf aləm haqqındakı biliklərimizi daha da genişləndirir. Lakin o, obyektiv həqiqəti tam açmır, ona mütləq yox, nisbi aydınlıq gətirir. Atom nüvəsinin kəşfindən sonra onun sirlərinə daha dərindən nüfuz edilməsi, elementar hissəciklərin və antihissəciklərin kəşfi buna misaldır.

Hər bir kəşfin müəyyən obyektı vardır. Kəşf obyektı maddi aləmin əvvəllər naməlum olan hadisəsi, xassəsi, yaxud qanunauyğunluğu ola bilər. Hadisə - maddi aləm (təbiət) obyektinin mahiyyətinin təzahüretmə formasıdır. Xassə - maddi aləm obyektinin keyfiyyət tərəfidir. Qanunauyğunluq – maddi aləmin hadisələri, yaxud xassələri arasındakı nəzərə çarpan, dayanıqlı əlaqədir.

Akademik P.L.Kapitsa göstərirdi ki, fizika üçün daha çox maraqlı olan elmi qanunlar yox, bu qanunlardan kənara çıxmalardır. Həqiqətən də bu kənaraçıxmalar çox hallarda elmə hələ məlum olmayan qanunauyğunluqlardan irəli gəlir, onların aydınlaşdırılması, izahı isə elmin qarşısında duran növbəti vəzifələrə çevrilir.

Həç də bütün elmi məsələ həlləri kəşf hesab edilə bilməz. Elə həllər kəşf hesab edilir ki, onlar insanın ətraf aləmi dərk etmə səviyyəsinə köklü dəyişikliklər gətirsin. Elm üçün o qədər də böyük əhəmiyyəti olmayan yeni hadisə və xassələrin müəyyənləşdirilməsi kəşf sayılmır. Kəşf dünya miqyasında tamamilə yeni elmi nailiyyətdir. Ancaq o şəxs kəşfin

müəllifi hesab edilə bilər ki, maddi aləmə aid yeni qanuna uyğunluğu, xassəni, hadisəni digərlərindən qabaq müəyyən etsin və bu haqda məlumat versin. Əvvəllər aşkar edilmiş xassələr və hadisələr arasındakı qanuna uyğun əlaqənin müəyyənləşdirilməsi, onların elmi izahı yeni kəşfi təşkil edə bilər.

Elmi gümanlar, hipotezlər kəşf hesab edilə bilməz, çünki onlar dəqiq hesablamalara, sübutlara əsaslanmır, eksperimental təsdiq edilmir. Kometanın quyruğunun günəşdən meyil etməsinin günəş şüalarının təzyiqi altında baş verməsi haqqında Keplerin hipotezi kəşf deyildir. Rus alim-fiziki P.N.Lebedev işığın bərk cisimlərə və qazlara təzyiqini ölçərək Kepler hipotezinin doğruluğunu təsdiqləyən kəşfi etmişdir.

Kəşfi və ixtirayı bir-birindən fərqləndirən cəhətləri belə ümumiləşdirmək olar:

- əgər ixtira praktiki məsələnin texniki həllidirsə, kəşf elmi məsələni həll edir;
- ixtira hər hansı ictimai tələbatın ödənməsi üçün praktiki vasitə verirsə, kəşf elmi yeni qanuna uyğunluqlarla, xassələrlə, yaxud hadisələrlə zənginləşdirir, kəşf elmi biliklər sahəsinə aiddir.

Bunlarla bərabər, ixtira və kəşf arasında əlaqə də vardır. Elm və texnikada bu əlaqəni təsdiq edən çox misallar göstərmək olar. Məsələn, Hers tərəfindən radiodalğaların kəşfi A.S.Papov tərəfindən yeni rabitə vasitəsinin ixtirası üçün istifadə edilmişdir; Faradeyin elektrik sahəsindəki kəşfləri Edisonun ixtiralarında istifadə edilmişdir və s.

2.2. İxtiranın yeniliyi

Texniki həll çox zaman subyektiv yeniliyə malik olur: ixtira onun müəllifi üçün həmişə yenilikdir. Lakin bu həll digər şəxslər üçün obyektiv yenilik olmaya da bilər (müəllif digərlərinin artıq «ixtira etdiyini» ixtira edərsə). Yalnız subyektiv yeniliyə malik ixtiranın edilməsi hüquqi cəhətdən mənası olmayan faktdır: qanun mühafizə olunma qabiliyyətli ixtiradan məhz

obyektiv yenilik tələb edir, yəni yalnız müəllifə, onun həmkarlarına deyil, «qeyri-müəyyən dairədə şəxslər» adlandırılanlar üçün də naməlumluq tələb edir.

Həll o zaman bir yenilik kimi tanınır ki, iddia sənədinin ilkinlik (prioritet) tarixinə qədər ölkədə və ya xaricdə qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün bu həllin və ya bununla eynilik təşkil edən həllin mahiyyəti onun təbiiqini mümkün edəcək səviyyədə açılib aşkar edilməmişdir.

Qeyri-müəyyən dairədə şəxslər dedikdə elə şəxslər nəzərdə tutulur ki, ixtiranın mahiyyəti onlara xidməti mövqeyindən asılı olmayaraq məlum olur. İxtiranın yaradılmasına, sınağına, iddia sənədinin tərtib edilməsinə, rəsmiləşdirilməsinə, ekspertizasına və s. aidiyyəti olan şəxslər buraya daxil deyildir, yəni qeyri-müəyyən dairədə şəxslər yerinə yetirdiyi işin xarakterinə görə, yaxud tutduğu vəzifəsinə görə güman edilən ixtira obyektinin işlənməsiylə, sənədlərinin təsdiqiylə, sınağı ilə əlaqəsi olmayan şəxslərdir.

Bir çox praktiki mülahizələrə görə ixtiraçılıq hüququna ilkinlik anlayışı daxil edilmişdir. Bu mülahizələr hansılardır? Birinci, müxtəlif müəlliflər tərəfindən bir-birindən asılı olmayaraq edilən analoji ixtiraların təkrarlanmasının mümkünlüyü nəzərə alınır. İkinci, ixtiradan istifadəyə müstəsna hüquq verilir (bu hüquq dövlətə yaxud patentin sahibinə məxsusdur). Deməli, ixtiraya ancaq bir mühafizə sənədi verilməlidir. Odur ki, eynilik təşkil edən təkliflərə iki və daha çox iddia sənədi daxil olarsa, ixtira kimi qeydə almaq üçün hansına üstünlüyün (prioritetin) verilməsi haqqında, başqa sözlə, hansının ilkinliyini tanımaq haqqında seçim etmək lazım gəlir. Sonrakı bölmələrdə ilkinlik haqqında daha geniş məlumatlar veriləcəkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, prioritet anlayışı ixtiranın yeniliyi ilə bilavasitə bağlı daha geniş məna daşıyır. Doğrudan da yenilik nədir? Nə ilə müqayisədə? Hansı anda? İddia edilən təklifin yeniliyi konkret tarix üçün müəyyənləşdirilir. İxtiranın ilkinlik tarixi elə müəyyənləşdirilir ki, təklifin

yeniliyi qiymətləndirilərkən ona ancaq bu tarixdən əvvəlki mənbələr qarşı qoyulsun.

Müəyyən mənbələr vardır ki, ixtira üçün iddia sənədinin ekspertizası aparılarkən iddiaya qarşı qoyulur. Bu zaman ixtira haqqında, yaxud onunla əynilik təşkil edən həll haqqında sadəcə hər hansı bir informasiyaya malik ixtiyari mənbə istifadə edilmir: iddiaya qarşı qoyulan mənbə ixtiranın mahiyyətini açmalıdır və ixtiranın ilkinlik tarixindən qabaq olmalıdır.

İxtiranın tətbiq üçün kifayət edəcək mahiyyətinin açılması dedikdə elə məlumatların açıqlanması nəzərdə tutulur ki, onlar texnikanın müvafiq sahəsinin mütəxəssislərinə məlum vasitələrdən istifadə etməklə, məlum üsullarla, yəni əlavə ixtiraçılıq fəaliyyəti olmadan ixtiranı həyata keçirməyə imkan verir. Bu, əsas tələbdir və əksinə heç bir mənbə iddiaya qarşı qoyula bilməz.

İxtiraya aid materialların dərc olunması dedikdə qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün ixtiranın həyata keçirilməsinə kifayət edəcək mahiyyətinin informasiya mənbələrində açılışı nəzərdə tutulur. Mənbənin hansı dildə, hansı tirajla və hansı vasitələrlə dərc edilməsinin həlledici əhəmiyyəti yoxdur.

İxtiranın tətbiqi xalq təsərrüfatının, mədəniyyətin, səhiyyənin yaxud ölkənin müdafiəsinin hər hansı bir sahəsində ixtiradan nəzərdə tutulduğu məqsədlə istifadədir. Bu istifadə tətbiq aktı, yaxud onunla əyni təyinatlı digər sənədlə qeydiyyatla alınmalıdır.

Aşağıdakı mənbələr ixtiranın yeniliyini inkar edir.

1. Ölkə və xarici ölkə patentləri, müəlliflik şəhadətnamələri və dərc edilən iddia sənədləri.

2. Ölkə və xarici ölkə nəşrləri. «Nəşr» termini çap şəklində dərc olunan materialları - monoqrafiyaları, dərslikləri, kitabçaları, dövrü nəşrləri, məcmuələri, kataloqları və s. əhatə edir. Nəşr edilən ölkə, dil, nəşrin tirajı, mənbənin nəşr vasitələri əhəmiyyət kəsb etmir. Konkret mənbənin iddia

olunan təklifə qarşı qoyulması məsələsi ancaq onun qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün açıq olmasından, həllin mahiyyətini açma dərəcəsindən asılıdır.

Ölkə nəşrləri nəşrin çap olunmaya imzalanma tarixindən iddia sənədinə qarşı qoyula bilər (burada ixtiranın həyata keçirilməsi üçün kifayət edəcək mahiyyəti açan nəşr nəzərdə tutulur). Xarici ölkə nəşrləri üçün də belədir. Lakin belə nəşrlərdə bəzən nəinki buraxılış tarixi, hətta müvafiq ilin ayı belə göstərilmədiyindən belə hallarda ayın sonuncu günü yaxud göstərilən ilin 31 dekabr tarixi götürülür.

3. İxtiranın mahiyyətini təşkil edən həllin açıq şəkildə tətbiqi haqqında (tətbiq yerindən asılı olmayaraq - ölkə daxilində yaxud xaricdə) məlumatlar. Onlar da iddia edilən təklifin yeniliyini inkar edir. Qeyd olundu ki, ixtiranın tətbiqi dedikdə ondan təyinatı üzrə sənaye məqsədləriylə istifadə başa düşülür və o, istifadəyə başlanma günündən etibarən təklifin yeniliyini istisna edir. Belə bir tarix isə tətbiq haqqında aktla, hesabatla və ya eyni mənalı digər sənədlərlə müəyyənləşdirilir. Məsələn, belə sənəd nümunələrin və ya təcrübi partiyaların sənayedə istismara qəbulu haqqında akt ola bilər. Nümunələrin, təcrübi partiyaların yoxlanması və ya sınağı, istehsala hazırlığı və s. tətbiq hesab edilə bilməz, bu hala müvafiq sənədlər, məsələn, qəbul, sınaq və s. haqqında aktlar ixtiranın yeniliyinə xələl gətirə bilməz.

4. Sərgilərdə yerləşdirilən eksponatlar. İxtiranın realizə olduğu obyektin, həmçinin obyekt haqqında şəkillərin, rəsmlərin və texniki sənədlərin açıq şəkildə nümayişi sərgi pavilyonlarında və şöbələrində belə nümayiş günündən etibarən iddianın yeniliyini inkar edir.

5. İxtira haqqında digər məlumatlar. Yuxarıda göstərilən mənbələrdən başqa iddia sənədinə digər məlumatlar qarşı qoyula bilər. Digər məlumatlara güman edilən ixtiranın qanunvericilikdə birbaşa göstərilməyən elə bir həcmdə açıqlanma formaları aid edilir ki, onlar qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün açıq olduqda ixtiranın həyata keçiril-

məsi üçün kifayət etsin. Belə mənbələrə ilk növbədə aşağıdakılar aiddir:

- ölkədə və ölkə xaricində qeyri-müəyyən dairədə şəxslərə tanışlıq üçün açıq olan və ixtiranın mahiyyətini açıqlayan ümumi məlumat mənbələri: onlar belə məlumat verilən tarixdən iddia sənədinə qarşı qoyulur;

- mətbuatda dərc edilməyən, informasiya materialı kimi ümumi (ictimai) kitabxanalara (o cümlədən sahə və ya idarə kitabxanalarına) verilən və ya digər təşkilatlara istifadə üçün göndərilən elmi-tədqiqat işləri haqqında hesabatlar, layihə sənədləri, texnoloji kartalar, sxemlər, çertyojlar: bu mənbələr kitabxanada qeydiyyat günündən və ya digər təşkilata göndərilmə tarixindən etibarən iddia sənədinə qarşı qoyulur. Göstərilən sənədlərin sifarişçiyə göndərilməsi (məsələn, konstruktor bürosuna), səlahiyyətli təşkilata qərar, rəy, məsləhət üçün, yuxarı təşkilata təsdiq üçün göndərilməsi, sərbəst istifadə üçün qapalı olan arxivə göndərilməsi və s. açıq məlumata aid deyildir;

- dissertasiya müəyyən şərtlərlə iddia sənədinə qarşı qoyulur. Dissertasiyaya avtoreferatlar, əgər siyahı üzrə müəyyən dairədə şəxslərə göndərilməklə bərabər, ümumi tanışlığa da çıxarılsa, yaxud məlumatlandırma məqsədi ilə kitabxanalarda yerləşdirilərsə, kitabxanaya daxil olma günündən və ya tanışlıq üçün üzə çıxarılma günündən iddia sənədinə qarşı qoyulur;

- müsabiqəyə qəbul edilən işlər münisiflərə, ekspertlərə tanışlıq üçün təqdim olunma günündən etibarən iddia sənədinə qarşı qoyulur;

- ümumi (ictimai) məruzələr, mühazirələr, çıxışlar, əgər müəyyən edilmiş qaydada səsyzma aparatında, yaxud stenoqrafik yolla qeydə alınmışdırsa, məruzənin edildiyi, mühazirənin oxunduğu, çıxışın edildiyi gündən etibarən iddia sənədinə qarşı qoyulur;

- radioda, televizorda, kinoda verilən məlumatlar müəyyən edilmiş qaydada səsyzma vasitəsində, foto, yaxud

kinolentdə qeydə alınarsa, məlumatlar qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün açıq olan gündən etibarən iddia sənədinə qarşı qoyulur;

- qeyri-müəyyən dairədə şəxslərin maneəsiz tanışlığı mümkün olan vizual informasiya mənbələri (plakatlar, çertyojlar, modellər, maketlər və s.) açıq müşahidə üçün təqdim edilən gündən etibarən iddia sənədinə qarşı qoyulur.

Əgər həll bir və ya bir neçə sahə üçün, hətta bütün ölkənin xalq təsərrüfatı üçün yeni olub, digər ölkə üçün yenilik təşkil etmirsə, onda təklifdə yeniliyin olmaması qəbul edilir. Bu «Patent haqqında» Qanundan irəli gələn bir müddəadır.

2.3. Texniki həldə mühüm fərqlər. Texniki həllin faydalı effekti

Tədqiqatçılar, mühəndislər tərəfindən irəli sürülən texniki həllərin yeniliyi mahiyyətinə və miqyasına görə olduqca müxtəlifdir. Bununla əlaqədar şərti misallara baxaq. Tutaq ki, təklif edilən texniki həllin birinci halda yeniliyi, məsələn, ölçü cihazının metal korpusunun plastmasla əvəz edilməsindən ibarətdir (nə cihazın özünün, nə də korpusunun konstruksiyası dəyişdirilmədən); ikinci halda - bir neçə elektrik ölçü cihazının sxemlərinin unifikasiyası; üçüncü halda - məlum vasitələrdən müəyyən kombinasiyanın yaradılması, məsələn, radioqəbuledici, maqnitafon, gücləndirici və dinamiklərin kombinasiyasından musiqi mərkəzlərinin yaradılması (burada göstərilən kombinasiya elementlərinin hər biri məlum vasitələrdən götürülmüşdür); dördüncü halda - avtomobildə sükən çənbərinin millərində edilən dəyişiklik (üç milin əvəzinə iki mil); beşinci - plastik materialın fasiləsiz tökülməsi üçün yeni texnologiya. Sadalanan həllərin mahiyyətinə hətta dərinləndirən nüfuz etmədən böyük

əminliklə belə hesab etmək olar ki, birinci və dördüncü hallarda ixtira yoxdur, beşinci halda ixtiranın olması yəqindir. İkinci və üçüncü hallarda yəqin ki, edilmiş dəyişikliklərin miqyası, yeni vasitələrin üstünlükləri, faydalı effekti və s. haqqında əlavə suallar yaranacaqdır. Onların cavablandırılması isə həllərin yeniliyinə, edilmiş dəyişikliklərin mühümlük dərəcəsinə, ən yaxın analoqla (prototiplə) müqayisədə bu həllərin hansı faydalılığı təmin etməsinə aydınlıq gətirəcəkdir.

Yuxarıda verilən şərti misallar göstərir ki, texniki həllin yalnız zahiri yeniliyi, yəni analoji təyinatı və ya iş qabiliyyəti olan obyektlərdən xarici görünüşcə fərqlənməsi hələ ixtira demək deyildir.

Belə bir müddəanı aydınlaşdırmaq üçün sükanın konstruktiv «inkışafını» nəzərdən keçirək. Məlumdur ki, yaxın vaxtlara qədər sükan üçmilli hazırlanırdı, hal-hazırda isə onun çox sayda müxtəlif konstruktiv həllərini müşahidə etmək olar: dörd, iki, hətta bir mil. Formal məntiqə görə, məsələn, ikimilli sükan əvvəlkinə nisbətən yenidir. Millər əvvəllər en kəsiyinə görə dairəvi olmuşdur, indi isə oval formada da hazırlanır. Lakin onlar üçtilli, kvadrat şəklində də hazırlana bilər və hər dəfə bu, yeni sükan olacaqdır. Aydındır ki, bu halların heç birində ixtira yoxdur. Çünki velosiped tipli sükanı əvəz edən avtomobil sükanının ideyası artıq məlumdur. Bu ideya hamıya məlumdur, hamının mülkiyyətidir, millərin sayının, profilinin dəyişdirilməsi isə ixtiraçılıq yaradıcılığı tələb etmir (millərin sayını azaltmaq və artırmaq, hətta sükan bütöv lövhəyə çevriləndək mümkündür). Ona görə də qanunvericilik yalnız texniki həllin yeniliyini tələb etməklə kifayətlənmir, fərqlənmənin əhəmiyyətli olmasını da tələb edir ki, ixtiranı adi texniki fəaliyyətdən (patentşünaslıqda bu, «adi layihələndirmə» adlandırılır) ayırmaq mümkün olsun. Elə yaradıcı fəaliyyətin nəticəsi ixtira kimi tanınmalıdır ki, o, kütləvi tədqiqat, layihə və konstruktor

işləri üçün xarakterik olan ümumi orta səviyyədən yüksək olsun.

Ədəbiyyatlarda fərqlənmələrin mühüm olması dialektikanın əsas qanunlarından birinin - kəmiyyət dəyişikliklərinin keyfiyyət dəyişikliklərinə keçməsi qanununun xüsusi təzahüretmə halı kimi göstərilir. Nə qədər ki, obyektə edilən dəyişikliklər effekti tədricən, rəvan artırır, belə dəyişikliklər nəzərə çarpan, mühüm deyildir və ixtira da yoxdur. Effektin sıçrayışla dəyişməsi isə onu göstərir ki, obyektə keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir və edilən dəyişikliklər mühümdür, həlledicidir.

Əgər əlamətin dəyişməsi diskret xarakter daşıyarsa, dialektik keçid əlavə effektdə təzahür edir: bütün dəyişikliklərin birlikdə yaratdığı effekt ayrı-ayrı dəyişikliklərin yaratdığı effektlərin cəmindən çox olur.

İxtiraların böyük əksəriyyəti çox zaman bütövlükdə məlum obyektin özünə yox, onun hissələrinə aid olur. Məlum obyektə (prototiplə) təklif edilən həll arasındakı fərq ixtiraçının töhfəsidir və iddia olunan təklifin ixtira kimi qeydə alınması üçün bu töhfənin mütəxəssis üçün məlum və ya naməlum olması tədqiq edilir.

Həllin formal yeni əlamətlərini keyfiyyətə əks etdirən kriterlər ixtiranı layihə, konstruktor və tədqiqat işlərində əldə olunan adi (hər hansı orta səviyyəyə malik) nəticələr kütləsindən ayırmalıdır: ixtira «adi layihələndirmə» səviyyəsindən yüksəkdə durur. Haqlı suallar meydana çıxır: bu yüksəkliyi kim və necə müəyyən edir? «Mühüm» fərqləri «mühüm olmayan»lardan hansı kriterə görə ayırmalı? Birinci sualın cavabı birmənalıdır: ekspertiza.

«Necə» və «hansı kriterlərə görə» suallarını aydınlaşdırmaq üçün bilmək lazımdır ki, ixtira təkcə texniki kateqoriya olmayıb, həm də hüquqi kateqoriyadır və patent haqqında qanunvericilik ixtiranın əlamətlərini ətraflı səciyyələndirir, birqiymətli şəkildə və kifayət qədər dəqiq müəyyənləşdirir. Məsələn, «Patent haqqında» Qanun həm konkret ixti-

ra obyektlərini, həm də ixtiranın patent qabiliyyəti şərtlərini, o cümlədən yenilik şərtlərini müəyyənləşdirilir. Bunlar tərəddüd etmədən ixtira kimi iddia edilən obyekt ixtira obyektlərindən hər hansı birinə aid olmadıqda (məsələn, təşkilati tədbirlər ixtira kimi iddia olunduqda), ixtiranı qeyri-ixtiradan fərqləndirməyə imkan verir, yaxud ilkinlik tarixinə qədər, məsələn, qurğunun mahiyyətinin açıqlanması haqqında məlumatlar mövcud olarsa, təklif edilən mürəkkəb qurğunun texniki mahiyyətini araşdırmadan patent haqqında qanunvericiliyə istinad etməklə ixtiranın olmaması barədə nəticə çıxarmaq olar.

«Mühüm fərqlər» kriterinin mahiyyətinin açılması bir sıra obyektiv səbəblərə görə xeyli mürəkkəbdir. «Mühüm – mühüm olmayan» kimi kriterin müəyyənləşdirilməsi faktla bağlı məsələdir: hər bir konkret halda bu faktın müəyyənləşdirilməsi müvafiq texnika sahəsinin mütəxəssislərinin işidir. Onlar məhz bu sahədəki biliklər səviyyəsini nəzərə almaqla müəyyənləşdirirlər: təklif edilən həll mövcud biliklər məcmusunun məntiqi nəticəsidir və ona görə də mütəxəssisə məlumdur və yaxud, əksinə, mütəxəssislər üçün naməlum olan biliklərin inkişafında sıçrayışdır və «adi layihələndirmə» çərçivəsindən kənara çıxır. Baxılan kriterin formalaşdırılması mümkün olmadığından texniki həllərdə fərqlərin (başqa cür yanaşmada əlamətlərin) mühümlüyünü müəyyənləşdirmək üçün müxtəlif üsullar təklif edilir. Bu məqsədlə həllin «məlumluğu» anlayışından istifadə olunur: yeni həll mütəxəssis üçün naməlum olarsa, o, ixtira kimi sayıla bilər.

Həmin müddəanı şərh etmək üçün bölmənin əvvəlindəki birinci misalı xatırlayaq. İxtira kimi təklif olunan obyekt məlum analoqlardan (ən yaxın analoqlardan – prototiplərdən) korpusun plastmas olması, bununla da kütləsinin azalması, konstruksiyasının korroziyaya qarşı davamlılığının artması ilə fərqlənir. Bu təklif dünya üzrə yeni ola bilər, lakin onda mühüm fərqlər yoxdur: materialın dəyişdirilməsi (metalin plastmasla) obyektə hər hansı bir yeni xassə vermir.

Çünki faydalı effekt (kütlənin azalması və korroziyaya qarşı davamlılığın yüksəlməsi) plastmasın konstruksiya materialı kimi məlum keyfiyyətlərindən irəli gəlir və bu məqsədlə metalın plastmasla əvəz edilməsi mütəxəssislərə tamamilə məlumdur. Məlumluq dərəcələri müxtəlif olur. Yuxarıdakı misalda o, müəyyən qədər düşünmək tələb etsə də, bir çox digər hallarda məlumluq üzə çıxır, aydın bilinir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ixtiraların böyük əksəriyyəti məlum prototiplərin təkmilləşdirilməsidir və ixtiraçı tərəfindən təklif olunan yeni əlamətlərin böyüklüyü onun elmin və texnikanın inkişafına təsirini müəyyən edir. Ancaq az bir hissə ixtiralar üçün prototip olmur («pioner ixtiralar»). Bunlara nümunə kimi lazer qurğularını göstərmək olar. Belə həllərin yeniliyi üzə çıxır, hüquqi mühafizə qabiliyyəti əksər hallarda şübhəsiz bəlli olur, effektivliyi isə ən yaxşı məlum vasitələri kəskin üstələyir. Beləliklə, həllin mənasız olması, naməlumluğu «mühüm fərqlər»in kriterini təşkil edir.

Baxılan kriterin mürəkkəbliyi və onu birmənalı şəkildə qiymətləndirmək üçün konkret əlamətlərin olmaması praktika üçün texniki həllərdə fərqlərin mühümlüyünün ifadə edilməsi üsullarının tapılmasını tələb edir. Həllin «mühüm fərqlər» kriterinə uyğunluğunu aşağıdakı dəlillər sistemi təsdiq edə bilər.

1. Həll texnikanın inkişafına təkan verir, o, texnikanın tədricən təkmilləşdirilməsi mərhələlərindən biri deyildir. Bu, obyektin keyfiyyətinin köklü şəkildə yaxşılaşması ilə (əvvəlki təkmilləşmələr hesabına keyfiyyətin yüksəlməsini xeyli üstələyən), məsələn, faydalı iş əmsalı, sürət, məhsuldarlıq artımı, obyektə tamamilə yeni keyfiyyətin üzə çıxması ilə sübut olunur.

2. Effektin gözlənilməzliyi. O, məntiqi mülahizələr və ya məlum düsturlarla hesablamlar əsasında effektin proqnozlaşdırılmasının qeyri-mümkünlüyü ilə sübut olunur.

3. Həll elmin, texnikanın inkişafında yeni istiqamətlər açır. Bu, ədəbiyyatlarda və praktikada həmin istiqamətlər haqqında məlumatların olmaması ilə sübut edilir.

4. Qəti qərarlaşmış mütəxəssis rəylərinə baxmayaraq həllə nail olmaq. Bu, nüfuzlu mütəxəssislərdən həmin istiqamətdə görülən işlərdə effekt əldə etməyin mümkünlüyünü inkar edən iqtibaslar (sitatlar) gətirilməklə sübut edilir.

5. Bu istiqamətdəki məsələnin qabaqkı müvəffəqiyyətli həllindən xeyli vaxtın keçməsi (15-20 ildən artıq) və mütəxəssislərin sonrakı irəliləyişlərin qeyri-mümkünlüyünə əminliyi. Bu, əvvəlki həllin əhəmiyyətini təsdiq edən istinadlarla, nüfuzlu mütəxəssislərdən sitatlarla sübut edilir.

6. İxtiraya tələbat və onun edilməsinə şərait çoxdan yetişmişdir (10 ildən artıq), lakin ədəbiyyatlarda və istehsalat təcrübəsində həll naməlum olaraq qalır. Bu, belə həllə tələbat haqqında məlumatlarla və həllin elmi-texniki ədəbiyyatlarda və aparıcı müəssisələrin (firmaların) təcrübəsində olmaması ilə sübut edilir.

7. Həll tamamilə fərqli bir sahədə məlum olan mütərəqqi texnika və texnologiyanın baxılan sahədə tətbiqinə şərait yaradır.

8. Diskret əlamətlərin ayrı-ayrılıqda effektlərindən üstün ümumi effektin alınması. Bu, ayrı-ayrı əlamətlərdən effektin cəmi ilə əlamətlərin məcmusundan alınan effektin müqayisə edilməsiylə; ikinci ilə birinci arasında fərqi müsbətliylə; əlamətlər məcmusunda ayrı-ayrı əlamətlərdə olmayan, keyfiyyətcə yeni effektin olmasıyla sübut edilir.

Həll iddia sənədinin ilkinlik tarixində elmdə və texnikada məlum olan həllərlə müqayisədə əlamətlərin daha yüksək faydalı effekt verən yeni məcmusu ilə xarakterizə edilir-sə, o, mühüm əlamətlərə malik kimi tanınır. Yəni hər bir əlamət yox, əlamətlərin məcmusu bütövlükdə yeni olmalıdır və bu, həlli bu sahədəki məlum ixtiralarından fərqləndirir. Burada müxtəlif variantlar mümkündür:

a) əlamətlər məcmusu ancaq yeni əlamətlərdən ibarətdir;

b) əlamətlərin məcmusunun bir hissəsi yeni, bir hissəsi məlum əlamətlərdən ibarətdir;

c) əlamətlərin məcmusu ancaq məlum əlamətlərdən ibarətdir, lakin onlara bu kombinasiyada indiyədək təsadüf edilməmişdir.

Məlum əlamətlər texnikanın mövcud vəziyyətini xarakterizə edir. Təqdim olunan məcmuda yeni əlamətlər yaxud məlum əlamətlərin bütün, ancaq yeni kombinasiyada məcmusu elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsini təmin edir.

İxtira kimi qəbul edilən texniki həllin əlamətlərinin təhlili göstərir ki, texniki həldə zəruri keyfiyyət səviyyəsi (mühüm fərqlər) o zaman olur ki, obyektin yeni əlamətləri *faydalı effektin* alınmasını təmin edir. Başqa sözlə desək, qanunvericilik əlamətlərin yeniliyi ilə təklifin effekti arasında səbəb-nəticə əlaqəsini tələb edir. Konkret təklifdə müsbət fərqlərin nə dərəcədə mühüm olması təklifin verdiyi nəticədən asılıdır. Beləliklə, ixtiranın istifadəsindən gözlənilən faydalı effekt (ixtiranın məqsədi) obyektin əlamətlərinin və fərqlənmələrinin əhəmiyyətliliyini müəyyənləşdirmək üçün kriterdir.

Təkliflərin effektinə görə hüquqi qiymətləndirilməsi onunla əlaqədardır ki, ixtiraçılıq xatirinə ixtiraçılıq ictimai nöqteyi-nəzərindən mənasızdır (hətta zərərli), odur ki, patentşünaslıqda qanunvericilik ancaq faydalı ixtiraların yaradılmasını nəzərdə tutur. İxtiraçıların yaradıcılıq imkanları ictimai tələbatın ödənməsi üçün istehsalın aktual məsələlərinin həllinə yönəlməlidir.

Faydalı effekt - ixtiranın istifadəsindən cəmiyyətin əldə etdiyi, prototipdən istifadə ilə müqayisədə yeni, daha yüksək nəticədir. Faydalı effekt, məsələn, əmək məhsuldarlığının yüksəlməsi, maşınların faydalı iş əmsalının artımı, materiallara qənaət, istehsaldan məhsul çıxışının artımı, keyfiyyətin yaxşılaşması, məhsulun ucuzlaşması, istehsal proseslərinin sadələşməsi, əmək şəraitinin və təhlükəsizlik texnikası vəziyyətinin yaxşılaşması, xəstəliklərin qarşısının alınması

yaxud onlarla mübarizənin asanlaşması, kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının artması, maddələrin qeyri-normal (ağressiv) mühitlərdə, aşağı və yüksək temperaturlara davamlılığının yüksəlməsi ilə ifadə oluna bilər.

Beləliklə, faydalı effekt kompleks anlayışdır və onun qiymətləndirilməsi aşağıdakı məqsədləri daşıyır:

- aşkar şəkildə faydasız təkliflərin ixtira kimi tanınmasına yol verməmək;

- insanın məqsədyönlü fəaliyyətinin vəsait ehtiyatlarını genişləndirən təklifləri ixtira kimi tanımaq.

Odur ki, funksiyanı dəyişmədən konstruksiyanı mü-rəkkəbləşdirən və ağırlaşdıran, xarakteristikaları dəyişdir-mədən həlledicinin komponentlərinin sayını artıran və s. həllər ixtira kimi tanınmır. Qısa şəkildə belə demək olar: faydalı effekt ixtiranın tətbiqindən alınan konkret faydadır. Bu, bəzi hallarda kəmiyyət göstəriciləri ilə, bəzi hallarda keyfiyyət, bəzi hallarda isə həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət göstəriciləri ilə ifadə olunur. Faydalı effekt qənaət olmadan da əldə edilə bilər. Çox ixtiralar qənaət vermir, ancaq fayda-lı olur, məsələn, əmək şəraitini yaxşılaşdırır. Faydalı effekt iddia olunan texniki həll ilə səbəb əlaqəsində olmalıdır, epi-zodik, təsadüfi yox, daimi olmalıdır. Təklif edilən ixtiranın lazımı səviyyədə faydalı effekt verməsini müəyyənləşdirmək üçün bu faydalı effekt eynitipli ixtiranın faydalı effekti ilə, əgər beləsi çoxdursa, onların faydalı effektlərinin ən yaxşısı ilə müqayisə edilməlidir.

Onu da qeyd etmək ki, tez-tez adı çəkilən imtinasız işləmə heç də bütün hallarda effektin faydalılığının qəbul edilməsi üçün zəruri şərt deyildir. Bu qarşıya qoyulan məsə-lədən və ixtiranın xidmət edəcəyi məqsəddən asılıdır. Hətta imtinasız işləməyə tələblər aşağı salına bilər. Məsələn, para-şüt üçün təklif olunan konstruksiya istifadə zamanı imtina ehtimalı olarsa, belə həll ixtira kimi tanına bilməz, çünki həllin faydalı effekti yoxdur. Lakin turist çadırının açılması

bəzən gecikmələrlə baş versə belə, əlverişli konstruksiya ixtira kimi təklif edilə bilər.

Yeniliyə və mühüm fərqlərə malik təklif, bir qayda olaraq, faydalı effekt verir. Lakin onlar arasında heç də həmişə səbəb-zərurət əlaqəsi olmur. Təklif faydalı effekt verməyə də bilər. Açıq-aşkar faydasız həllər ixtira kimi tanınmır. Əvvəllər mövcud olan vasitələrdən alınan effektə nisbətən az effekt verən təkliflərdən də ixtira kimi imtina oluna bilər. Məsələn, şüşə məmulatlarının formaya salınması üçün bir neçə konstruksiyada qurğu mövcuddur, təklif edilən yeni qurğu onlarla müqayisədə heç bir üstün xarakteristikaya malik olmazsa, o, bir ixtira kimi tanına bilməz.

Qeyd etmək lazımdır ki, yeniliyə və mühüm fərqlərə malik texniki həllər etik mülahizələrə görə də ixtira kimi tanınmaya bilər. Təyinatına, tətbiq sahələrinə görə ictimai maraqlara, humanizm prinsiplərinə, mənafeviyyətə zidd olan texniki həllər ixtira kimi tanınmır.

2.4. İxtiranın obyektləri və növləri

«Patent haqqında» Qanunda ixtira kimi sayılan və sayıla bilməyən obyektlər birmənalı şəkildə verilmişdir. Burada ixtira obyektləri belə müəyyənləşdirilir: «İstənilən sahədə məhsula və ya üsula aid olan texniki həllər ixtira obyektləri sayılır». Göstərilən müddəadan belə praktiki nəticəyə gəlmək olur ki, ixtira kimi tanınması təklif edilən həll aşağıda göstərilən obyektlərdən birinə aid olmalıdır:

- qurğu;
- üsul;
- maddə;
- mikroorqanizm ştammi;
- bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları;
- əvvəllər məlum olan qurğunun, üsulun, maddənin, mikroorqanizm ştamminin yeni təyinatla tətbiqi.

Əks halda ixtira yoxdur: ya kəşfdir, ya elmi fərziyyədir, ya təşkilati məqsədlə edilən təklifdir, ya da ixtira kimi tanınmayan obyektlərin siyahısında göstərilən təkliflərdəndir. Digər tərəfdən, həll mahiyyətə göstərilən obyektlərdən birinə aid olub, ümumi kriterlərdən (əlamətlərdən) hətta birinə malik deyildirsə, yenə də baxılan halda ixtira yoxdur (məsələn, toxuculuq müəssisəsində hər hansı texnoloji əməliyyatın yerinə yetirilməsi üçün təklif edilən faydalı qurğunun yeniliyi yoxdursa, o, ixtira kimi qəbul edilə bilməz).

Əvvəlki bölmələrdə göstərildiyi kimi, hər bir ixtira obyektini üçün ciddi şəkildə əlamətlər müəyyənləşdirilir. Bu, ixtira obyektinin tipologiyası ilə əlaqədar praktiki əhəmiyyət daşıyır: həllin bu obyektlərdən birinə düzgün aid edilməməsi (məsələn, ixtira obyektini üsuldur, lakin ona qurğu kimi baxılır və o, qurğu kimi təsvir edilir), ixtiraçı üçün xoşagəlməz hallara gətirib çıxara bilər (təklifin ixtira kimi tanınmasından imtina, ixtira istifadə edildikdə ixtira sahibinin maddi və mənəvi maraqlarının təmin olunmaması və s.).

Ona görə də hər bir ixtira obyektinin mahiyyətini daha geniş şəkildə nəzərdən keçirək.

Qurğu. İxtira obyektini kimi qurğu yeniliyə, mühüm fərqlərə malik olan, hazırlanma və istifadə zamanı faydalı effekt verən, funksional-konstruktiv vəhdətdə olan konstruktiv elementlərdən və ya onların məcmusundan hazırlanmış məmulat, mexanizm, tikilidir. Qurğu ölçülər və konstruktiv əlamətlərlə xarakterizə olunur, müəyyən struktura malik olur, müəyyən funksiya daşıyır.

Cəmiyyətin hər hansı bir tələbatınının təminatı üçün, texnoloji proseslərin yerinə yetirilməsi və təbiətə təsir üçün nəzərdə tutulan maşınlar, mexanizmlər, aqreqatlar, əmək alətləri və digər maddiləşmiş əmək məhsulları qurğu adlandırılır.

Qurğu ona xas olan aşağıdakı əlamətlərlə xarakterizə olunur:

- elementlər, yəni qurğuya daxil olan detal, aqreqat və ona oxşar istehsalı bitmiş maddi vahidlər (struktur elementləri);

- elementlərin qarşılıqlı yerləşməsi;
- elementlərin qarşılıqlı əlaqəsi, əlaqələndirici orqanların növləri. Onların köməyi ilə qurğunun elementləri bir-birinə qarşılıqlı təsir edərək onun iş qabiliyyətini təmin edir;
- qurğunun ayrı-ayrı elementlərinin, bütünlükdə qurğunun forması;

- elementlərin qarşılıqlı əlaqə forması;
- elementlərin xarakteristikaları (parametrləri) və xarakteristikalar arasında qarşılıqlı əlaqə, elementlərin ölçüləri arasında nisbət;

- elementlərin, element qruplarının, yaxud bütünlükdə qurğunun hazırlandığı material, qurğunun, elementlərin funksiyasının yerinə yetirildiyi mühit.

Qeyd etmək lazımdır ki, patentşünaslıqda maddə və material anlayışlarını bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Material dedikdə tərkib əlamətləri ilə yox, xassə əlamətləriylə xarakterizə olunan maddə başa düşülür.

Üsul. İxtira obyektı kimi üsul yeniliyə, mühüm fərqlərə malik, istifadə zamanı faydalı effekt verən bir-biri ilə bağlı proseslərin müəyyən ardıcılıqla maddi obyekt üzərində yerinə yetirilməsidir.

Aşağıdakı üsullar ixtira obyektı ola bilər:

- xammal və materialların hasil edilməsi, hazırlanması və alınması üsulları;

- texnoloji proseslər - xammal və yarımfabrikatları hazır məhsul və məmulata çevirən emal və təkrar emal prosesləri. Texnoloji proseslər maddi obyektlərdə faydalı dəyişikliklər üçün yönəldilmiş hərəkətlərdir;

- hazır maddələri zərərli təsirlərdən qoruyan, onların saxlanmasını təmin edən üsullar;

- məhsul və məmulatları nişanlama, qablaşdırma, yerləşdirmə, dozalaşdırma üsulları;

- süni yaradılmış, yaxud təbii şəkildə mövcud olan obyekt, yaxud hadisələrin hazırlılığının, etibarlılığının, verilən parametrlərə uyğunluğunun ölçülməsi, sınağı və nəzarəti üsulları;

- məmulatları, avadanlıqları, qurğuları quraşdırma və yığma üsulları;

- cihazların, aqreqatların, axın xətlərinin və s. normal fəaliyyətini, texnoloji proseslərin normal gedişini təmin etmək üçün tənzimləmə, xidmət üsulları, avtomatlaşdırılmış idarəetmə üsulları;

- qəzaların qarşısının alınması üsulları;

- istehsalat və digər tullantıların məhv edilməsi, ətraf mühitin təmizlənməsi, çirklənmələrdən mühafizəsi üsulları;

- təbii proseslərə təsir üsulları və təbii proseslərdən faydalanmaq üsulları - təbii aşınmanın qarşısının alınması üsulları, bitki və heyvanların böyüməsinin stimullaşdırılması, seleksiya, hibridləşdirmə və s. üsulları.

Üsullar da qurğular kimi ancaq özünəməxsus əlamətlərlə xarakterizə olunur. Bunlar aşağıdakılardır:

- qaydalar və əməliyyatlar, yəni müəyyən məqsədə çatmaq üçün həyata keçirilən məqsədyönlü hərəkətlər. Əməliyyatların cəmi və ardıcılığı bitmiş texnoloji prosesi təşkil edir;

- əməliyyatların ardıcılığı. Texnoloji prosesdə əməliyyatların ardıcılığı müxtəlif ola bilər. Çox zaman oxşar texnoloji proseslər eyni əməliyyatlardan ibarət olub, ardıcılığı ilə fərqlənir;

- əməliyyatın aparılma rejimləri, əməliyyatın xarakterizə olunduğu parametrlər (məsələn, kimya sahəsində temperatur, təzyiq, konsentrasiya, zaman);

- proseslərin gedişində iştirak edən materialların kütlə və həcm nisbətləri;

- proseslər həyata keçirilərkən qurğulardan (aparat, mexanizm, nəzarət-ölçü cihazları və s.) və materiallardan (xammal, yarımfabrikat, katalizator) istifadə.

Maddə. İxtira obyektı kimi maddə yeniliyə, mühüm fərqlərə malik, istifadəsi faydalı effekt verən qarşılıqlı əlaqəli elementlərin, inqredientlərin məcmusu olan süni surətdə yaradılan maddi törəmədir. Məhlullar, ərintilər, emulsiyalar, kimyəvi birləşmələr və s. maddələrə misal göstərilə bilər. Maddələr qida, boyaq, kosmetika, müalicə və s. vasitələri kimi istifadə edilir.

Maddə dedikdə aşağıdakılar başa düşülür:

- tərkiblə xarakterizə olunan, süni şəkildə yaradılan materiallar. Onlar müxtəlif elementləri hazırlamaq üçün, yaxud hazır məhsul kimi istifadə edilir;

- inqredientlərin mexaniki qarışdırılması yolu ilə alınan məhsullar, məsələn, qarışıqlar, müxtəlif konstruksiya materialları, doldurucular və s.;

- mexaniki-kimyəvi çevrilmələrlə alınan məhsullar (bela çevrilmələr zamanı mexaniki qarışma ilə yanaşı, praktiki olaraq çətin üzə çıxarılan bəzi kimyəvi proseslər də gedir). Ərintilər, keramik kütlələr, şüşə, inşaat materialları müxtəlif molekulardan ibarət olduğundan onları bir kimyəvi formul ilə ifadə etmək mümkün deyildir. Belə maddələr qeyri-mexaniki üsulla alınan hesab olunur;

- kimyəvi üsulla alınan məhsullar, yaxud kimyəvi birləşmələr, o cümlədən yüksəkmolekullu birləşmələr.

Qeyri-kimyəvi üsulla alınan (presləmə, elektroliz və s.) maddələri nəzərdən keçirək. Onlar aşağıdakılarla xarakterizə edilir:

- inqredientlər, yəni emaldan, məsələn, əridildikdən sonra maddəni təşkil edən komponentlər;

- qarışıqda ayrı-ayrı inqredientlərin miqdarı;

- inqredientlərin nisbəti, inqredientlərin quruluşu, strukturu;

- ayrı-ayrı inqredientlərin forması.

Kimyəvi üsulla alınan maddələr onun keyfiyyətə (ayrı-ayrı elementlərin atomları) və kəmiyyətə (hər element atomlarının sayı) tərkibini, atomlar arasında kimyəvi

rabitəni və molekulda onların qarşılıqlı yerləşməsini müəyyən edən əlamətlərlə xarakterizə olunur. Bu əlamətlərin cəmi kimyəvi birləşməni xarakterizə etmək üçün zəruri və kifayətdir və kimyəvi birləşmənin molekulunun struktur formulu ilə ifadə edilə bilər. Məsələn, H_2O – sudur; keyfiyyət tərkibi hidrogen və oksigenə, kəmiyyətə tərkibi iki atom hidrogen, bir atom oksigenə ibarətdir; qalan xarakteristikaları ifadə etmək üçün isə

kimi struktur formulun verilməsi zəruridir. Belə formaldan atomlar arasında kimyəvi rabitə və onların qarşılıqlı yerləşməsi məlum olur. Struktur formul birləşmənin kimyəvi tərkibini ifadə etmək üçün kifayətdir. O, kimyəvi birləşməni xarakterizə edən bütün əlamətləri əks etdirir.

Patentşünaslıqda maddə kimi *kimyəvi birləşmələr* faydalı effekti təmin edən yeni struktur ilə xarakterizə olunur. İlk dəfə sintez olunan, lakin strukturca məlum təbii birləşmələr ixtira obyektinə ola bilməz. İxtira obyektinə yalnız faydalı təbii birləşmənin sintez üsulu, əgər o, yenidirsə, ola bilər. Strukturu birləşmələrin məlum qrupuna aid olan, ənənəvi üsullarla alınan, həmin qrup üçün məlum xassələrə malik olan kimyəvi birləşmələr faydalı effekt versə belə, ixtira obyektinə kimi qəbul edilə bilməz. Belə birləşmələrin yeni alınma üsulu ixtira obyektinə ola bilər. Strukturu birləşmələrin məlum qrupuna aid olan, xassələri həmin qrupun xassələrinə identik olan bioloji aktiv kimyəvi birləşmələr canlı orqanizmlərə təsir vasitəsi kimi maddə olaraq hüquqi mühafizə edilə bilər.

Kimyəvi tərkib, makromolekulun bir manqasının strukturu, makromolekulun ümumilikdə strukturu (xətti, tor, şaxəli), molekulyar kütlə polimerləri (yüksəkmolekullu birləşmələri) xarakterizə edən əlamətlərdir. Bu əlamətlər polimerlərin xassələrini müəyyən edir. Ola bilər ki, bu əlamətlər polimerin xarakteristikası üçün kifayət etməsin. Bu zaman digər əlamətlərdən, məsələn, fiziki-kimyəvi və

istismar xassələrindən istifadə olunur (kristallaşma dərəcəsi, sıxlıq, bərklik, optik xassələr və s.). Makromolekulun bir məqasının kimyəvi tərkibi və strukturu polimerin simvolu və adı ilə ifadə oluna bilər. Məsələn, $\text{CH}_2\text{-O}$ – poliformaldehid, $\text{CH}_2\text{-C}(\text{CH}_3)=\text{CH-CH}_2$ – təbii kauçuk. Molekulyar kütlə və makromolekulun tam strukturu kimi əlamətlərin yeni məcmusu faydalı effekt verərsə, polimer ixtira obyektini kimi tanıma bilər.

Mikroorqanizmlərin ştammi. Mikroorqanizmlərin ştammi dedikdə bilavasitə istifadə edilən, yaxud faydalı maddələr yaradan profilaktik bakteriyaların, virusların, yosunların və s. irsən həmcins kulturaları başa düşülür (kultura – laboratoriya üsulu ilə yetişdirilən bitkilər, bakteriyalar və sairədir).

İxtira obyektini sayılan mikroorqanizm ştammina, bitki və heyvan hüceyrələri kulturalarına aşağıdakılar aiddir:

- fərdi mikroorqanizm ştammi, bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları;
- mikroorqanizm, bitki və heyvan hüceyrələri kulturalarının konsorsiumları.

Ştamm müalicə, profilaktika məqsədləri üçün, bitkilərin, heyvanların inkişafını sürətləndirən stimullaşdırıcı kimi tətbiq edilir. Ştammın yaradılması mikroorqanizmlər üçün lazımi mühitin tapılmasını, onların inkişafına və saxlanmasına kömək edən optimal temperatur rejiminin tapılmasını nəzərdə tutur. Bu növ ixtiranın obyektləri canlı mikroorqanizmlər koloniyasıdır (koloniya - cismən bir-birinə bağlı olan orqanizmlər qrupu, qidalı mühiddə törədilən bakteriyalardır).

Əvvəllər məlum olan qurğunun, üsulun, maddənin, mikroorqanizm ştamminin yeni təyinatla tətbiqi. Əvvəllər məlum olan qurğunun, üsulun, maddənin, ştammin yeni təyinatla tətbiqi ixtira obyektidir. O, tətbiqdə ixtira da adlandırılır.

Əvvəllər məlum olan qurğunun, üsulun, maddənin, ştammin ixtira obyektini kimi yeni təyinatla tətbiqi dedikdə onun əvvəllər məlum olmayan başqa bir təyinatla istifadəsi

başla düşölür. Bu zaman məlum obyekt müəyyən məsələnin həlli üçün elə məqsədlə istifadə olunur ki, bu məqsəd nə obyektin müəllifi, nə də digər mütəxəssislər tərəfindən nəzərdə tutulmamışdır. Bu zaman əvvəllər məlum olan vasitə tamamilə digər tələbatı ödəməyə qadir olur və bununla əlaqədar əvvəllər malik olduğu funksiyadan xeyli fərqlənən yeni funksiya əldə edir. Belə ixtiraya misal göstərmək olar: kanal tranzistorunun tenzoverici kimi, plastmas tullantıların yanacaq kimi, sintetik boyaq maddəsinin zərərli bakteriyalara qarşı güclü təsiredici zəhər kimi istifadəsi. Bu kimi ixtira obyektlərinin də yeniliyi ixtira obyektlərinin yeniliyinin qiymətləndirilməsi üçün müəyyən edilmiş ümumi qaydalar üzrə müəyyənləşdirilir. Mühüm fərqlər isə ixtira kimi tanınması iddia edilən təkliflə mövcud həll vasitələrinin müqayisəsi ilə aşkar edilir. Yuxarıda verilən sonuncu misalda boyaq maddəsi bakteriyaları məhv edən mövcud vasitələrlə müqayisə edilir.

Tətbiqdə ixtiranın tanınması üçün iddia olunan təklif aşağıdakı tələbləri ödəməlidir:

- tətbiq edilən obyekt (qurğu, üsul, maddə və s.) iddia tarixinə qədər məlum olmalıdır;

- məlum obyektin yeni təyinatla tətbiqi onda əsaslı dəyişikliklərin edilməsi ilə bağlı olmamalıdır;

- tətbiqin yeniliyi obyektin texnikanın digər sahəsində sadəcə istifadəsi olmamalı, obyektin yeni keyfiyyətlərindən yeni funksiyalarda və yeni nəticələrin alınmasında istifadəsiylə əlaqədar olmalıdır. Misal kimi fenolformaldehid yapışqanının insan bədənindəki xırda zədələnmələrin (əziklər, kəsiklər və s.) müalicəsi üçün istifadəsini göstərmək olar. Məlumdur ki, yapışqanlar ənənəvi olaraq müxtəlif əşyaların yapışdırılması üçün nəzərdə tutulmuşdur. İxtiraçı tərəfindən müəyyənləşdirilmişdir ki, bu yapışqan insanın zədələnmiş dərisində həm qoruyucu təbəqə yaradır, həm də zədələnmiş dərinin və canlı toxumaların sağlmasına xeyli müsbət təsir göstərir. Baxdığımız misalda məlum obyektin

tətbiqinin yeni funksiyası, yeni nəticəsi budur və onlar həllin faydalı effektinin tanınmasını təmin edir. Məlum obyekt tam şəkildə təklif edilən həllin (qurğunun, üsulun, maddənin) tərkib elementi kimi yox, müstəqil element kimi tətbiq olunur.

Tətbiq o zaman faydalı effektə malik hesab edilir ki, məlum obyektin yeni təyinatla tətbiqindən alınan nəticə əsas funksiyası tətbiq edilən obyektin yeni təyinatı ilə üst-üstə düşən məlum obyektlərin istifadəsindən alınan nəticələrdən az olmasın. Bu zaman belə hesab edilir ki, tətbiqin faydalı effekti baxılan məsələnin həlli üçün istifadə olunan vəsait ehtiyatlarını ən azı genişləndirməkdir, artırmaqdır.

Məlum obyektin «yeni təyinatının», «yeni tətbiqinin» qiymətləndirilməsi ilə əlaqədar onun əvvəlki, «ənənəvi» təyinatının qiymətləndirilməsi məsələsi meydana çıxır. Əgər bu, təyinatı yerinə yetirdiyi funksiyadan irəli gələn obyektlər üçün (qurğu, üsul) aşkar şəkildə görünürsə, maddələr üçün naməlum da ola bilər. Məsələ ondadır ki, bir sıra maddələrin sadəcə olaraq «əvvəlki» təyinatı olmur və bu da çox zaman maddənin tətbiqi üzrə təklifin hüquqi mühafizəsini çətinləşdirir. Təcrübədə belə hallarda «ilk tətbiq» konsepsiyası əsas götürülür: maddənin əvvəllər məlum olan, lakin istifadə edilməyən xassələrinin tətbiqi. Bu həm kimyəvi birləşmələrə, həm də qeyri-kimyəvi üsulla alınan maddələrə şamil oluna bilər. Məsələn, məlum formullu üzvi birləşmələrin müxtəlif sahələrdə tətbiqi. Bu halda maddənin özü hüquqi mühafizə edilə bilməz, çünki onun formulu əvvəllər məlum olub. Burada məsələ məlum maddənin ilk dəfə tətbiqinin hüquqi mühafizəsindədir.

İxtiranın xarakterindən asılı olaraq onun *növləri* müəyyənləşdirilir.

İxtiralar *əsas* və *əlavə* ola bilər. Əsas ixtira hər hansı digər ixtiralar ilə hüquqi bağlı deyildir və özü-özlüyündə müstəqil tətbiq edilə bilər.

Mühafizə sənədinə (patentə) malik ixtiranın (əsas ixtiranın) bütövlükdə və ya onun ayrı-ayrı hissələrinin təkmilləşdirilməsi olan, onsuz istifadə edilə bilməyən ixtira *əlavə ixtira adlandırılır*. Əlavə ixtira da mühafizə qabiliyyətinin bütün kriterlərini (yenilik, mühüm fərqlər və s.) ödəməlidir.

Əsas və əlavə ixtiralar arasında müəyyən, ciddi əlaqələr mövcuddur.

Hüquqi əlaqə əlavə ixtiranın asılı xarakterdə olmasındadır. O, əsas ixtiranın tətbiqi olmadan istifadə edilə bilməz, yəni əlavə ixtiraya hüquqlar əsas ixtiranın mühafizə sənədlərindən irəli gəlir.

Texniki əlaqə ondadır ki, əlavə ixtira əsas ixtiranın hər hansı əlamətini (bəzən bir neçə əlamətini) konkretləşdirir, inkişaf etdirir. Əlavə ixtira əsas ixtirayı xarakterizə edən anlayışın həcmindən kənara çıxmamalıdır. Odur ki, əsas və əlavə ixtira obyektləri üst-üstə düşür. Qeyd etmək lazımdır ki, həm nəzəriyyədə, həm də praktikada əlavə ixtira kateqoriyası haqqında yekdil fikir yoxdur. Tarixi inkişaf nöqtəyi nəzərindən bəzi istisnalar olunmaqla, əslində hər bir yeni ixtira mahiyyətə əvvəlki ixtiraların təkmilləşdirilməsidir və bu mövqedən baxılsa, o, əlavə ixtira kimi tanınmalıdır. Lakin məsələyə belə yanaşma ixtiraçılıq fəaliyyətində böyük çətinliklərin yaranmasına gətirib çıxarar. Bəzi mütəxəssislərin fikrincə əlavə ixtira əsas ixtiranın çoxbəndli düsturunun keçikmiş bəndidir və ya əsas ixtiranın patentinin qüvvədə olma müddəti sona çatdıqdan sonra onun təkmilləşdirilməsi artıq əlavə ixtira olmayıb, hüquqi tərəfdən müstəqil ixtiradır (əsas ixtiradır).

Kombinəedilmiş ixtiralar kompleks şəkildə keyfiyyətə yeni effekt verən, məlum konstruksiyaların, üsulların yaxud maddələrin birləşməsidir, belə ki, onlar ayrılıqda tətbiq edildikdə belə effekt verə bilməz (belə ixtiralara sadə misal kimi müşahidə borusunu göstərmək olar).

Qeyd etmək lazımdır ki, məlum ixtiralardan yalnız bəziləri texnikada böyük addımdır və az bir qismi texnikada

inqilab yaradıb (lazer və ultrasəs qurğuları, elektron-hesab-lama maşını, radio, televizor və s.). Əksər hallarda ixtira nisbətən kiçik nailiyyət olur. Onların hər biri məlum qurğunu, üsulu və maddəni təkmilləşdirir, texnikanın əldə edilən səviyyəsini kiçik miqyasda, nisbətən az bir dərəcədə yüksəldir. Lakin belə ixtiralar birlikdə texnikanın inkişafına kömək edir, təkan verir.

Uzun müddətli tələbatın doğurduğu, lakin heç kimin həll edə bilmədiyi, yaxud qısa müddət ərzində meydana çıxan, lakin çox böyük tələbatın doğurduğu ixtira xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə ixtiralar *böyük* ixtiralardır. O ixtiralar da böyük adlandırılır ki, onlar texnikanın sonrakı sürətli inkişafına perspektivlər açır, yaxud böyük qənaət yaradır; istehsalın yeni növlərinin yaranmasına, yeni növ qiymətli materialların, qurğuların ixtirasına səbəb olur. Məsələn, 2010-cu ildə fizika sahəsində Nobel mükafatına layiq görülmüş qrafen materialının ixtirası böyük adlandırıla bilər. Bu material özünün nadir keyfiyyətləri ilə fərqlənir. Qrafen möhkəmliyi ilə seçilir, yaxşı keçiriciliyə malikdir, praktiki olaraq şəffafdır. Bu keyfiyyətlər sensor ekranların, günəş batareyası elementlərinin istehsalı üçün geniş perspektivlər yaradır. Mütəxəssislərin fikrincə qrafen elektronika sənayesində də müvəffəqiyyətlə tətbiq ediləcəkdir, çünki o, yeni nəsil elektron məmulatları üçün material ola bilər. Materialın nadir xüsusiyyətləri müasir elektronika sənayesində istifadə edilən materialları əvəz etməklə onların bazasında yaradılan cihazların dəfələrlə sürətli işləməsini təmin edə bilər.

Patentşünaslıqda «analoq» və «ən yaxın analoq (prototip)» anlayışlarından istifadə olunur. İxtira kimi iddia edilən obyektlə eyni təyinatlı olan, texniki mahiyyəti və əldə edilən nəticələri oxşar olanlar analoqlar, onlardan təklif edilən yeni texniki həllə daha yaxın (oxşar) olanı isə prototip adlandırılır. Prototiplə ixtira kimi təklif edilən texniki həll arasında fərqlər mühüm olmalıdır. Əks halda fərqlər təklifin ixtira kimi hüquqi mühafizəsi üçün kifayət etməyəcəkdir, çünki «adi layihələn-

dirmə» səviyyəsini aşmayan təkliflər ixtira kimi tanınmır. Belə təkliflərə ekvivalent təkliflər misal göstərilə bilər. Məlum ixtirada bir elementin eyni funksiyanı daşıyan digər elementlə əvəz edilməsinə əsaslanan təklif ekvivalent təklif adlanır. Ekvivalent təklifdə əvəzetmə həllin mahiyyətini dəyişmir, məsələn, lehimləmənin qaynaqla əvəz edilməsi.

Dünya üzrə əvvəllər prototipi (analoqu) olmayan ixtira *pioner* ixtira adlandırılır.

Elə təkliflər olur ki, faydalı effekt onların gələcəkdə, müvafiq texniki şərait yetişdikdən sonra tətbiqi nəzərə alınaraq qiymətləndirilməlidir. Onlar *perspektiv* ixtiralar adlandırılır. Yəni perspektiv ixtiralar həyata keçirilməsi üçün zəruri şəraitin (texniki, iqtisadi və s.) hələ yetişmədiyi böyük ixtiralarlardır. Tutaq ki, sənaye müəssisələri üçün atom enerjisi ilə işləyən mühərrik ixtira edilmişdir. Texniki və iqtisadi şərtlər ödənilmədiyindən o, indiki halda seriyalı istehsala buraxıla bilməz. Lakin bu səbəbdən onun faydasızlığı haqqında nəticə çıxarmaq olmaz. Belə mühərrikin faydalı effekti perspektiv üçün qiymətləndirilməlidir.

İxtiralar içərisində *xidməti* ixtiralar böyük əksəriyyət təşkil edir. Xidməti ixtiralar müəssisələrdə (təşkilatlarda) xidməti tapşırıqların yerinə yetirilməsi ilə bağlı edilən ixtiralarlardır. Burada elmi-tədqiqat, layihələndirmə, konstruktor, texnoloji işlərin yerinə yetirilməsi, yeni texnika üzrə planların realizə edilməsi zamanı edilən ixtiralar nəzərdə tutulur. İxtiranın xidməti olması üçün həllin zəruriliyi təşkilatın planlaşdırılan fəaliyyətindən irəli gəlməli, yaxud ən azı onunla bağlı olmalıdır. İxtiranın xidməti xarakteri ixtiranın sürətli rəsmiləşdirilməsində, onun tətbiq tempində müsbət əks olunur və müəlliflərə əlavə üstünlüklər verir.

2.5. Azərbaycan Respublikasının «Patent haqqında» Qanunu ixtira, faydalı model və sənaye nümunələrinin patent qabiliyyəti şərtləri haqqında

«Patent haqqında» Qanun Azərbaycan Respublikasında ixtira, faydalı model və sənaye nümunələrinin patent qabiliyyəti şərtlərini müəyyənləşdirir.

Əvvəlcə *ixtira obyektlərinin* patent qabiliyyəti şərtlərini nəzərdən keçirək.

Yeni, ixtira səviyyəli olan və sənayedə tətbiq edilə bilən ixtira obyektinə hüquqi mühafizə verilir. İxtiranın obyektini sənayenin və təsərrüfatın hər hansı sahəsində hazırlama və ya istifadə edilə bilərsə, o halda ixtira sənayedə tətbiq oluna bilən sayılır.

Əgər ixtira mövcud bilgilər məcmusunda bir hissəni təkrarlamırsa, yeni sayılır. Mövcud bilgilər məcmusuna ixtira barəsində iddia sənədinin verildiyi günə kimi dünyada hamıya müəssər olan məlumatlar aid edilir. İxtiranın yeniliyi müəyyən edilərkən mövcud bilgilər məcmusuna, həmçinin daha əvvəl ilkinliyə malik olan, Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olan və geri götürülməyən ixtira və faydalı model barəsində iddia sənədləri, Azərbaycan Respublikasında patentlə mühafizə edilən ixtira və faydalı model də aid edilir. Yeniliyi yalnız onların tətbiqində təzahür edən ixtiralara bu tətbiq edilmir, ancaq bu şərtlə ki, tətbiq özü mövcud bilgilərdən irəli gəlməsin.

İxtira barəsində iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi günə kimi 12 ay ərzində onun mahiyyətinə dair məlumat müəllif, iddiaçı və onlardan həmin məlumatı birbaşa və ya dolayısı ilə almış hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu hal iddia sənədində göstərilən obyektin yeniliyinə xələl gətirmir. Açıqlanma faktının sübut edilməsi vəzifəsi müəllif və ya iddiaçının üzərinə düşür. İxtira həmin sahədə çalışan mütəxəssis üçün mövcud bilgilərdən açıq-aşkar irəli gəlmirsə, ixtira səviyyəsinə malik hesab edilir.

Ümumi qaydaya görə iddia olunan təklifin ixtira kimi tanınması üçün onun ilkin olaraq praktikada həyata keçirilməsi tələb edilmir. Lakin elə ixtira obyektləri vardır ki, onlara bu müddəə aid edilmir, məsələn, qarışdırılma yolu ilə alınan yeni maddələr, mikroorqanizmlərin ştammi. Yeni maddə və mikroorqanizmin ştammi üçün sınaq aktında iddiada göstərilən xassələrin təsdiqi, ştammi üçün isə əlavə olaraq, bəzi rəsmiləşdirmələr tələb olunur.

Aşağıdakı təkliflər ixtira kimi mühafizə edilmir:

- ixtira anlayışının təyinində olan əlamətlərdən heç olmazsa birinə uyğun gəlməyən;
- patent haqqında qanunvericiliyin tələbləri əsasında patentlə mühafizə edilməyən, hətta onlar ixtiranın ümumi təyini ilə əhatə olunarsa;
- hüquqi normalarla mühafizəyə olunmayan, əks halda belə mühafizə qüvvədə olan qanunvericiliyin ümumi prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil edə bilərdi.

Qoyulan məsələnin həlli üçün konkret vasitələr, üsullar göstərilməyən təkliflər də ixtira kimi tanınmır. Təbiət qanunlarına zidd olan təkliflər (məsələn, təkəcə daxili qüvvələrdən istifadəylə işləyən mexanizmlər - «daimi mühərriklər») həyata keçirilmənin qeyri-mümkünlüyünə görə mühafizə olunmur.

Bir çox ölkələrin təcrübəsində kənd təsərrüfatı bitkilərinin yeni və yaxşılaşdırılmış sortları və hibridləri, kənd təsərrüfatı heyvanlarının və quşlarının cinsləri, xəzədrili heyvanların tipləri və s. ixtira sayılır. Lakin yeni sort, cins, tip şəklində seleksiya nailiyyətləri mühafizə hüququna görə ixtiraya bərabər götürülür (yəni onlara müəlliflik şəhadətnaməsi verilir).

Tam şəkildə həyata keçirilə bilən və konkret məsələləri həll edə bilən, lakin texniki həll olmayan, yəni qurğu, üsul, maddə yaxud «təbiiq» kateqoriyalarına aid edilməyən təkliflər mühafizə qabiliyyətli deyildir. Bunların təxmini siyahısı aşağıda göstərilir:

- təsərrüfatın təşkili və idarə edilməsi metodları və sistemləri (planlaşdırma, maliyyələşdirmə, uçot, təchizat və s.);

- müxtəlif növ davranış qaydaları (yol hərəkəti qaydaları, oyun qaydaları);

- tərbiyə, tədris, təhsil metodları və sistemləri, dilin qrammatik sistemləri və s. Lakin göstərilən sahələrdə ixtira sayılan vasitələr də istifadə edilə bilər, məsələn tədris metodikasında patent qabiliyyəti şərtlərini ödəyən əyani vasitələrdən, modellərdən, cihazlardan istifadə nəzərdə tutula bilər;

- planlaşdırın həllər - binaların və ərazilərin (yaşayış məntəqələrinin, kənd təsərrüfatı obyektlərinin, parkların və s.) planlaşdırma layihələri ixtira kimi patentlə mühafizə olunmur. Onlar ənənəvi olaraq ixtiraçılıq yox, bədii yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi kimi qəbul edilir;

- sənaye nümunələri kimi hüquqi mühafizə olunan məmulatların xarici görünüşünə (forma, üslub) aid təkliflər, yəni estetika sahəsində təkliflər ixtira kimi mühafizə qabiliyyətli tanınmır. Sənaye nümunələrində texniki elementlər olsa belə, başlıcası məmulatın bədii-konstruktiv həllidir.

Aşkar şəkildə faydasız, bayağı təkliflər ixtira kimi tanınmır, məsələn, ayaqqabılar üçün corablar (buz üzərində sürüşmənin qarşısını almaq üçün ayaqqabının üstündən geyilməsi nəzərdə tutulur, onların «faydalı effekti» isə sınıqların və əzilmələrin qarşısının alınmasıdır), yumurtadəşən qurğu, quru vermişeli eyni ölçüdə doğrayan konstruksiya, sürtildükdə ətriyyat qoxusu verən ofis geyimləri («faydalı effekti» ətraf mühitin qorunmasıdır).

İctimai maraqlara, humanizm və sosial məənəviyyətə, əxlaqa ziddiyyət təşkil edən təkliflər ixtira kimi tanınmır.

Qeyd olunan məsələlər «Patent haqqında» Qanunda konkretləşdirilir. Bu qanuna görə aşağıdakı obyektlər ixtira kimi sayılır:

- kəşflər;
- elmi nəzəriyyələr;

- riyazi metodlar;
- bədii konstruktorluq işinin nəticəsi (dizayn);
- təsərrüfatın və əqli fəaliyyətin təşkili, idarə edilməsi metodları;
- oyunların qaydaları və metodları;
- kompyuter alqoritmləri və proqramları;
- informasiyanın təqdimi üsulları;
- şərti işarələr, cədvəllər və qaydalar;
- qurğu (tikili kimi qurğu), bina, ərazi layihələri və planlaşdırma sxemləri;
- mikroorqanizmlər istisna olmaqla, bitkilər və heyvanlar, onların mahiyyət üzrə bioloji yetişdirilməsi üsulları (qeyri-bioloji və mikrobioloji üsullar istisna olmaqla);
- integral mikrosxemlərin topologiyası;
- insan və heyvan orqanizmlərinin müalicəsinin cərrahi və terapeutik üsulları, xəstəliyin diaqnostikası metodları.

Faydalı modelin patent qabiliyyəti şərtlərini nəzərdən keçirək. Qurğu obyektləri faydalı model kimi mühafizə oluna bilər. Yeni olan və sənayedə tətbiq edilə bilən faydalı modelə hüquqi mühafizə verilir. Mühüm əlamətlərinin məcmusu mövcud bilgilərdən məlum olmayan faydalı model yeni hesab edilir. Mövcud bilgilər məcmusuna təklif olunan faydalı modelin ilkinliyi tarixinə qədər eyni təyinatlı obyektlər və onların Azərbaycan Respublikasında tətbiqi barədə hamıya müəssər olan məlumatlar aid edilir. Digər hüquqi və fiziki şəxslərin Azərbaycan Respublikasında faydalı modellər barəsində verdikləri və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi bülletenində dərc olunmuş iddia sənədləri də mövcud bilgilər məcmusuna aid edilir.

İxtirada olduğu kimi, faydalı model barəsində iddia sənədinin də Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi günə kimi 12 ay ərzində onun mahiyyətinə dair məlumat müəllif, iddiaçı və onlardan həmin məlumatı birbaşa və ya dolayı yolla almış hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu hal iddia sənədində göstərilən obyektin yeniliyinə xələl gətirmir. Açıqlanma

faktının sübut edilməsi vəzifəsi müəllif və ya iddiaçının üzərinə düşür. Faydalı model sənayenin və təsərrüfatın hər hansı sahəsində hazırlana və ya istifadə edilə bilərsə, sənayedə tətbiq oluna bilən sayılır. «Patent haqqında» Qanuna görə aşağıdakı obyektlər faydalı model sayılır:

- məmulatın xarici görkəminə aid edilən və estetik tələblərin təminatına yönələn həllər;
- integral sxemlərin topologiyası.

Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtlərini nəzərdən keçirək.

Artıq bildiyimiz kimi, sənaye nümunəsi məmulatın yeni zahiri görkəmini müəyyən edən bədii-konstruktiv həldir. Sənaye nümunəsi şəkil və ya model, yaxud onların birliyindən ibarət ola bilər. Məmulatın bədii-konstruktiv həlli adi məsələ olmayıb cəmiyyətin daim artan tələbatını ödəmək üçün bir zərurətdir. Sənaye nümunəsinin işlənilib hazırlanması və hüquqi mühafizəsi məmulatların keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət etməlidir. Məlumdur ki, estetik məmulatlar insana böyük emosional təsir gücünə malikdir. Belə təsirlər müxtəlif istiqamətlərdə üzə çıxır. Məişət avadanlıqlarının zövq oxşayan forması insan zövqünün, onun estetik baxışlarının formalaşmasına şübhəsiz təsir göstərir. Cəmiyyətdə maddi və mədəni səviyyənin yüksəlməsi ilə məmulatların xarici görünüşünə tələblər də artır. İnsan hər hansı məmulatı alarkən ilk növbədə onun xarici görünüşünə, sonra funksional üstünlüklərinə diqqət yetirir. İnsanı işlədiyi zaman əhatə edən maşın və cihazların estetik formaları onun əhval-ruhiyyəsinə və əmək qabiliyyətinə, bunlar da öz növbəsində, şübhəsiz, əmək məhsuldarlığına təsir edir.

Bədii-konstruktiv həll o zaman yeni hesab edilir ki, bu həll özünün faydalı əlamətlərinin məcmusu ilə ölkədə və xaricdə məlum olan analoji həllərdən fərqlənsin və iddia sənədinin ilkinlik tarixinə qədər qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün o dərəcədə naməlum qalsın ki, onun həyata keçirilməsi qeyri-mümkün olsun.

Bədii-konstruktiv həll o zaman texniki estetikanın tələblərinə uyğun hesab edilir ki, bu həll bədii və informasiya ifadəliliyinə, kompozisiyanın bütövlüyünə, tamlığına, formanın rasionallığına malik olsun və ergonomikanın tələblərinə cavab versin. Sənaye nümunəsinin faydalı effekti dedikdə onun istifadəsindən alınan iqtisadi, texniki və (və ya) digər ictimai faydalı nəticə başa düşülür.

«Patent haqqında» Qanunda göstərilir ki, yeni və ya orijinal olan sənaye nümunəsinə hüquqi mühafizə verilir. Sənaye nümunəsi barəsində iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi günə kimi 6 ay ərzində onun mahiyyətinə dair məlumat müəllif, iddiaçı və onlardan həmin məlumatı birbaşa və ya dolayı yolla almış hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu hal iddia sənədində göstərilən obyektin yeniliyinə xələl gətirmir. Açıqlanma faktının sübut edilməsi vəzifəsi müəllif və ya iddiaçının üzərinə düşür. Mühüm əlamətləri özünün estetik xüsusiyyətlərinə yaradıcı xarakter verən sənaye nümunəsi orijinal hesab edilir. Aşağıdakı obyektlər sənaye nümunəsi sayılmır:

- xarici görünüşü məmulatın yalnız funksiyasını şərtləndirən həllər (tikiş iynəsi, oxlov, geyimlər üçün zəncirbənd və s.);

- memarlıq obyektləri (kiçik memarlıq formalarından, məsələn, köşklərdən başqa);

- sənaye, hidrotexniki və başqa stasionar qurğular;

- çap məhsulları;

- maye, qaz, toz və ya bu kimi maddələrdən hazırlanmış dayanıqsız formalı obyektlər (məsələn, buzdan yonulan əşyalar, qum heykəllər və s.);

- istismar (istehlak) zamanı müşahidə edilməsi, seyr edilməsi mümkün olmayan məmulatlar (məsələn, televizorun içərisində yerləşdirilən hər hansı bədii təsvir və ya model);

- faydalı funksiyası olmayan məmulatlar;

- ictimai mənafeyə, humanizmə və əxlaqa zidd olan məmulatlar.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsinə patentlə verilən hüquqi mühafizənin həcmi aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

- ixtira və faydalı model üçün - onların düsturu ilə;
- sənaye nümunəsi üçün - məmulatın (maketin, rəsmi) fotoşəklində göstərilən mühüm əlamətlərin məcmusu ilə.

Azərbaycan Respublikası ərazisində patentin qüvvədə olma müddəti iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi gündən etibarən aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

ixtira üçün - 20 il;

faydalı model üçün - 10 il;

sənaye nümunəsi üçün - 10 il.

İxtira patentinin predmeti qanunvericiliyə uyğun olaraq inzibati prosedurlardan keçməsi tələb olunan məhsula və ya məhsulun hazırlanma üsuluna aid olarsa, patent sahibinin vəsatəti əsasında patentin qüvvədə olma müddəti 5 ilə qədər uzadıla bilər. Bunun üçün vəsatət patentin qüvvədə olduğu müddətdə verilməlidir. Sənaye nümunəsi patentinin qüvvədə olma müddəti patent sahibinin vəsatəti əsasında 5 ildən artıq olmamaq şərtlə uzadıla bilər.

Məhsulun alınma üsuluna patentlə verilmiş hüquq bilavasitə bu üsulla alınan digər məhsula da şamil edilir və əksini sübut edən hal olmadıqda, yeni məhsul patentləşdirilmiş üsulla alınmış hesab edilir.

2.6. İxtiraya patentin verilməsi üzrə görülən işlərin tərkibi

İxtiraya patentin verilməsi üzrə görülən işlər ixtiranın obyektindən və növündən asılı olmayaraq müəyyən qaydalar, tələblər çərçivəsində yerinə yetirilir. Bu işləri yerinə yetirilən əməliyyatların məzmununa və ardıcılığına görə mərhələlərə bölərək belə qruplaşdırmaq olar:

1. İxtiraya iddia sənədinin tərtib edilməsi.
2. İxtiraya patent almaq üçün iddia sənədinin təqdim edilməsi.
3. İxtiraya iddia sənədinin qeydə alınması, onun ilkin ekspertizası.
4. İxtira üçün iddia sənədinin ekspertizası.
5. İxtira üçün iddia sənədi və ona patentin verilməsi barəsində məlumatların dərci.

Aşağıda görülmə işlərin tərkibi patent haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsaslanaraq mərhələlər üzrə şərh olunmuşdur.

2.6.1. İxtiraya iddia sənədinin tərtib edilməsi

Artıq bildiyimiz kimi, iddia sənədi dedikdə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinə patent almaq üçün tərtib edilmiş sənədlər toplusu başa düşülür. İxtira obyektini üçün patent almaq istəyən hüquqi və ya fiziki şəxs Patent üzrə Dövlət Komitəsinə iddia sənədi verməlidir. Onu da qeyd etmək ki, Patent üzrə Dövlət Komitəsinin vəzifəli şəxsləri öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və həmin orqanla əmək münasibətlərinə xitam verildikdən sonra 1 il ərzində patent barəsində iddia sənədi verə bilməzlər. Patent haqqında qanunvericiliyin tələbləri çərçivəsində iddia sənədinin tərtib edilməsi və ona baxılması qaydaları müəyyənləşdirilmişdir. Bu qaydalarda ixtira barəsində iddia sənədinin tərkibinə, ona qoşulan sənədlərə, sənədin yazılış dilinə, ixtiranın təsvirinə, düsturuna, çertyojlara və digər materiallara, burada istifadə edilən terminlərə və şərti işarələrə və s. tələblər əks olunur.

Patent haqqında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin müddəalarına istinadlar etməklə ixtiraya patent almaq üçün iddia sənədinin tərtibi zamanı görülmə işlərin tərkibini, ayrı-ayrı sənədlərin təyinatını və məzmununu,

onlara qoyulan tələbləri aşağıdakı şəkildə sistemləşdirərək şərh etmək olar:

1. İddia sənədinin tərkibi
2. İddia sənədinə qoşulan sənədlər
3. İddia sənədinin yazılış dili
4. Nüsxələrin sayı
5. Patent verilməsi haqqında ərizə
6. İxtiranın təsviri
7. İxtiranın düsturu
8. Çertyojlar və digər materiallar
9. Referat

10. Terminologiya və şərti işarələr
11. İcazə verilməyən elementlər
12. İddia sənədlərinin tərtibi (kimyəvi formullar, riyazi düsturlar və simvollar, qrafiki materiallar, bibliografik məlumatlar, imzalar).

Yuxarıda göstərilənlərdən ixtiranın təsviri və ixtiranın düsturu növbəti bölmələrdə şərh ediləcək.

«Patent haqqında» Qanuna uyğun olaraq iddia sənədi bir ixtiraya və ya öz aralarında vəhdət təşkil edən bir qrup ixtiraya aid olmalıdır.

İxtiranın vəhdətliyi prinsipinə görə bir iddia sənədinə, həmçinin bir mühafizə sənədinə (patentə) iki və daha artıq müstəqil, asılı olmayan ixtira daxil edilə bilməz, bir patent bir asılı olmayan ixtiraya aid olmalıdır. İxtiranın bir obyekt dedikdə ixtiraçının yaradıcılığının elə nəticəsi başa düşülür ki, hissələrin birliyi şəklində olan bu obyekt bu hissələr qarşılıqlı əlaqədə olduğu üçün, bu əlaqələr dayanıqlı olduğu üçün mövcuddur və bu vəhdətdə belə qarşılıqlı əlaqə nəticəsində ayrı-ayrı hissələrə xas olmayan yeni xassələr üzə çıxır.

İddia sənədinin predmeti bir ixtira obyektı olduqda (qurğu, üsul, maddə, mikroorqanizm ştammi, bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları) və ya bir neçə ixtira obyektı olduqda, əgər onlar eyni məqsədə xidmət edərsə və iddia sənədinin verilmə tarixində ancaq birgə tətbiq oluna bilərsə

(kompleks ixtira), ixtiranın vəhdətlik tələbi ödənilmiş hesab olunur. Sonuncu halda ixtira obyektlərinin o dərəcədə bir-biri ilə əlaqədə olan qrupu nəzərdə tutulur ki, nəticə etibarı ilə onlar vahid, ümumi bir ixtiraçılıq təxəyyülünü ifadə edir. Belə birləşməyə ciddi şəkildə müəyyən edilmiş hallarda yol verilir:

- üsulun tətbiqi üçün məlum qurğu yoxdur və bu səbəbdən həmin üsul yeni ixtira edilmiş qurğu olmadan tətbiq edilə bilmir (burada üsul və qurğu ixtira obyektləri qrupunu təşkil edir);

- maddənin hazırlanması üçün məlum üsul yoxdur və bu səbəbdən həmin maddə yeni ixtira edilmiş üsuldan istifadə etmədən hazırlana bilmir;

- ixtira edilmiş maddədən alınan faydalı effekt yalnız maddənin tərkibindən yox, həm də onun alınma və ya emalı üsulundan gözlənilir.

İxtiranın mahiyyəti və patentlə verilən hüquqi mühafizənin həcmi ixtiranın düsturu ilə təyin edilir. İxtiranın düsturu birbəndli və çoxbəndli ola bilər (ixtiranın düsturu haqqında geniş məlumatlar sonra şərh olunur). Yuxarıda sadalanan hallarda ixtiranın düsturu bir neçə asılı olmayan bənddən ibarət olur ki, onların da hər biri hüquqi əhəmiyyət daşıyır. İxtiralar qrupu ixtira düsturunun bir neçə asılı olmayan bəndində aşağıda göstərilən kimi xarakterizə edilərsə, ixtira qrupu vəhdət təşkil edir:

- onlardan biri digərinin alınması (hazırlanması) üçün nəzərdə tutulsun. Məsələn, qurğu və maddə və ya qurğu və maddənin bütövlükdə və ya bir hissəsinin alınması üsulu;

- onlardan biri digərinin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulsun. Məsələn, üsul və bu üsulun bütövlükdə və ya əməliyyatlarından bir qisminin həyata keçirilməsi üçün qurğu;

- onlardan biri digərinin istifadəsi üçün nəzərdə tutulsun. Məsələn, üsulda istifadə üçün nəzərdə tutulmuş

maddə; üsul və ya maddənin yeni təyinat üzrə tətbiqi və bu yeni təyinatla onlardan istifadə üsulu;

- eyni texniki nəticənin alınmasını təmin edən, eyni təyinatlı, bir növdən olan obyektlər.

İxtira barəsində iddia sənədi hazırlanıb təqdim edilərkən iddia sənədinin tərkibinə aşağıdakılar daxil edilməlidir:

- müəllif (müəlliflər) və adına patent verilməsi xahiş edilən hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər), həmçinin onların yerləşdiyi və ya yaşadığı yer göstərilməklə patent verilməsi barədə ərizə;

- ixtiranı həyata keçirmək üçün onu tam şəkildə açıqlayan ixtiranın təsviri;

- ixtiranın mahiyyətini ifadə edən və tamamilə ixtiranın təsvirinə əsaslanan ixtiranın düsturu (ixtiranın düsturu Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tərtib olunur);

- ixtiranın mahiyyətini başa düşmək üçün lazım olan certyojlar və digər materiallar;

- referat (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tərtib olunur).

İddia sənədinə qoşulan sənədləri nəzərdən keçirək. Göstərilənlərdən əlavə, iddia sənədinə verilməsi üçün müəyyənləşdirilmiş məbləğdə rüsumun ödənildiyini təsdiqləyən sənəd, zəruri olduqda isə rüsumun məbləğinin azaldılmasına əsas verən sənəd, iddia sənədi patent müvəkkili vasitəsilə verildiyi halda iddiaçı tərəfindən patent müvəkkilinə vəkalət verildiyini təsdiq edən sənəd də əlavə edilməlidir. Sonuncu halda patent müvəkkilinin müvəkilliyini təsdiq edən sənəd, sənədin tərtib olunduğu ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olmalıdır və iddia sənədi verildiyi tarixdən 2 ay ərzində təqdim edilməlidir. Əgər toksikoloji və ekologiyaya təsir edən maddələr, üsullar və qurğular ixtira kimi iddia edilərsə, iddia sənədinə toksikoloji və ekoloji zərərsizliyi təsdiqləyən sənəd də qoşulmalıdır.

Patent verilməsi haqqında *ərizə* Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində - Azərbaycan dilində təqdim edilmə-

lidir. İddia sənədinin digər materialları Azərbaycan və ya başqa dildə təqdim edilə bilər. İddia sənədinin başqa dildə verilmiş materiallarının Azərbaycan dilinə tərcüməsi iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi tarixdən hesablanmaqla 2 ay ərzində təqdim olunmalıdır. Materialların tərcüməsi göstərilən müddət ərzində təqdim edilmədikdə, iddia sənədinin ilkinliyi tərcümənin daxil olduğu tarixdən sayılır. Tələblərə uyğun olaraq patent verilməsi haqqında ərizə, ixtiranın təsviri, ixtiranın düsturu, ixtiranın mahiyyətini başa düşmək üçün çertyojlar və digər materiallar, həmçinin referat üç nüsxədə, qalan sənədlər isə bir nüsxədən ibarət təqdim edilir. Patent verilməsi haqqında ərizə xüsusi müəyyən edilmiş formada təqdim edilir.

İddia sənədinin mühüm tərkib hissələrindən biri *ixtiranın təsviridir*. İxtiranın təsviri ixtirani həyata keçirmək üçün kifayət edəcək qədər ixtiranın mahiyyətini açıqlayan, ixtiranın düsturu ilə müəyyən edilən hüquqi mühafizənin həcmi təsdiq edən sənəddir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, *ixtiranın düsturu* ixtiranın mahiyyətini ifadə edir və patentlə verilən hüquqi mühafizənin həcmi təyin edir.

Çertyojlar və digər materiallar təsvirdə şərh olunmuş ixtiranın mahiyyətini başa düşmək üçün lazım olduqda təqdim edilir. Təqdim edilən çertyojlar və digər materiallar təsvirin mətni ilə uyğunluq təşkil etməlidirlər. Çertyojlar və digər izahedici materiallar (yəni sxem, qrafik, epür, şəkil, ossilloqram və s.) fotoşəkil, cədvəl, diaqramlar kimi təqdim edilə bilər. Şəkil ixtiranın təsvirini çertyoj və ya sxemlər ilə aydınlaşdırmaq mümkün olmadığı halda təqdim edilir. Qrafiki materialların hər bir vərəqinin yuxarı sağ küncündə ixtiranın adı, aşağı sağ küncündə isə - ixtiranın müəllifinin (müəlliflərinin) soyadı (soyadları), adı (adları) və atasının adının (adlarının) baş hərfləri göstərilir.

Referat ixtiranın təsvirinin qısa şərhindən ibarətdir. Referatda ixtiranın adı, ixtiranın aid olduğu texnika sahəsi-

nin xarakteristikası, onun tətbiq sahəsi (bu, ixtiranın adından məlum olmadıqda), əldə edilən texniki nəticəni göstərməklə ixtiranın mahiyyətinin xarakteristikası verilir. Referatda ixtiranın mahiyyəti ixtiranın mühüm əlamətlərinin hamısını saxlamaqla ixtiranın düsturunu sərbəst şərh etmək yolu ilə xarakterizə olunur.

Referat analoji texniki həllərin axtarışı zamanı informasiya mənbəyi kimi istifadə edilir. Referat ixtiranı o dərəcədə xarakterizə etməlidir ki, onun əsasında ixtiranın təsvirinə müraciət etmədən ixtira obyektı haqqında dəqiq təəvvür yaransın. Lakin referatda ixtiranın üstünlükləri, dəyəri, əhəmiyyəti haqqında reklam xarakterli ifadələr yolverilməzdir.

Lazım olduqda referata certyoj və ya kimyəvi formul daxil edilir. Referatda əlavə məlumatlar, o cümlədən ixtira düsturunun asılı bəndlərinin olmasına və ya onların sayına aid məlumat, qrafiki təsvir, cədvəl də ola bilər. Referatın mətninin həcmi orta hesabla 1000 çap işarəsindən çox olmur.

Referat Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tərtib olunur. Referat qısa, dəqiq və aydın şəkildə, aid olduğu sahənin ümumi qəbul edilmiş terminlərindən istifadə edilməklə yazılmalıdır.

İxtiranın təsvirində və onun izahedici materiallarında standartlaşdırılmış *termin və ixtisarlər*, belələri olmadıqda isə elmi və texniki ədəbiyyatlarda qəbul edilmiş termin və ixtisarlardan istifadə edilir. Ədəbiyyatda geniş tətbiq edilməyən termin və işarələrdən istifadə etdikdə mətnə onların birinci dəfə işlədildiyi yerdə izahı verilməlidir. Şərti işarələrin hamısı açıqlanmalıdır. İxtiranın təsvirində və ixtiranın düsturunda terminologiyanın eyniliyi gözlənilməlidir, yəni ixtiranın təsvirinin mətnində və ixtiranın düsturunda eyni əlamətlər eyni şəkildə adlandırılmalıdır. Vahid terminologiyadan istifadə tələbi fiziki kəmiyyətlərin ölçü vahidlərinə və istifadə olunan şərti işarələrə də aiddir. Fiziki kəmiyyətlər qüvvədə olan Beynəlxalq ölçü vahidləri sistemində ifadə olunur.

İddia sənədlərində ictimai qayda və əxlaqa zidd olan ifadələr, çertyojlar, şəkillər və s. kimi materiallar, aşkar şəkildə ixtiraya aid olmayan mülahizələr olmamalıdır, həmçinin başqa şəxslərin iddia sənədlərinə və patentlərinə hörmətlə yanaşılmalıdır.

İddia sənədi materialları hər bir vərəqin ancaq bir üzü istifadə olunmaqla elə tərtib edilir ki, onların qeyri-məhdud sayda surətlərini bilavasitə çıxarmaq mümkün olsun.

İddia sənədinə qoşulan hər bir sənəd, ayrıca vərəqdən başlayır. İddia sənədləri 210x297 mm formatlı ağ kağız vərəqlərdə tərtib edilir. İxtiraya aid ərizənin, ixtiranın təsvirinin, ixtiranın düsturunun, referatın çap olunduğu vərəqlərdə, yazının kənarlarında aşağıda göstərilmiş ölçülərdən az olmayaraq boş yer saxlanılır:

sol və aşağı tərəf - 25-40 mm;

yuxarı tərəf - 20-40 mm;

sağ tərəf - 20-30 mm.

İddia sənədlə daxil olan hər bir sənədə məxsus materialın ikinci və ondan sonra gələn vərəqləri ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir. Sənədlər qara rəngli şriftlə çap olunurlar. Təsvirin mətni, ixtiranın düsturu və referat iki interval məsafə ilə çap olunur. Qrafiki simvollar, latınca adlar, latın və yunan hərfləri, riyazi və kimyəvi düsturlar qara rəngli mürəkkəb, pasta və ya tuş ilə yazıla bilər. Düsturların əlyazma və çap yazı ilə qarışıq yazılmasına icazə verilmir. İxtiranın təsvirində və ixtiranın düsturunda kimyəvi formullar istifadə oluna bilər. Kimyəvi birləşmələrin struktur formulları, bir qayda olaraq, ayrıca vərəqdə verilir (qrafiki materiallar kimi), onların hər biri fiqur kimi nömrələnir və vərəqlərdə istinad işarəsi qeyd olunur. İxtiranın təsvirində və ixtiranın düsturunda riyazi ifadə (düstur) və simvollar istifadə oluna bilər. Riyazi düsturlarda olan hərflə işarələmələrin hamısı açıqlanır. Düstura aid izahat sütunlar şəklində yazılmalı və hər bir sətirdən sonra nöqtəli vergül qoyulmalıdır. $>$, $<$, $=$ və digər riyazi işarələr, ancaq riyazi düsturlarda istifadə oluna bilər,

mətnə isə həmin işarələr söz ilə (böyük, kiçik, bərabər və s.) yazılmalıdır. Müsbət kəmiyyətlər arasında interval göstərilməsi üçün «başlayır» və «qurtarır» sözlərindən istifadə oluna bilər. Kəmiyyət faiz ilə ifadə olunduqda, faiz işarəsi (%) ədəddən sonra qoyulur. Bir neçə kəmiyyət olduqda, faiz işarəsi həmin kəmiyyətlərin sadalanmasından əvvəl qoyulur və iki nöqtə ilə onlardan ayrılır.

Qrafiki materialların təsviri möhkəm, ağ, hamar kağızda, pozulmayan qara aydın xətt və ştrixlərlə, tuş sürtmədən və rənglənmədən yerinə yetirilir. Təsvirin miqyası və aydınlığı elə seçilir ki, ölçülər $2/3$ dəfə kiçildilməklə təsvirin surətini çıxardıqda bütün detalları ayırd etmək mümkün olsun. Rəqəm və hərflər mötərizə, çevrə və dırnaq içərisində yerləşdirilməməlidir. Rəqəm və hərflərin hündürlüyü $3,2\text{ mm}$ -dən az olmamalıdır. Çertyojlarda heç bir izahedici yazı olmamalıdır, burada «parça», «boyaq maddəsi», «açıq», «bağlı», «AB üzrə kəsik» kimi zəruri sözlər istisnaqlıq təşkil edir. Çertyojda düzbucaqlı proyeksiyaların istifadə edilməsi (müxtəlif görünüşlərdə və kəsiklərdə) daha məqsədəuyğundur. Aksonometrik proyeksiyaların istifadə edilməsinə də icazə verilir. Çertyojda ölçülər göstərilmir, lazım olduqda onlar ixtiranın təsvirində verilir. Çertyojun bir vərəqində bir neçə fiqur yerləşdirilə bilər, bu halda onlar biri digərindən aydın şəkildə ayrılmalıdır. İki və daha çox vərəqdə yerləşdirilmiş fiqurlar, vahid fiqurun hissələrini təşkil edərsə, onlar elə yerləşdirilir ki, vahid fiqur müxtəlif vərəqlərdə təsvir edilmiş fiqurlardan hər hansı birini buraxmadan quraşdırıla bilsin. Hər bir fiqur vərəqdə və ya vərəqlərdə elə yerləşdirilməlidir ki, vərəqin sahəsindən maksimum istifadə olunsun. Qrafiki təsvirin elementləri ixtiranın təsvirinə uyğun olaraq ərəb rəqəmləri ilə işarələnir. Bir neçə fiqurda göstərilmiş eyni elementlər eyni rəqəmlərlə işarələnir.

Qrafiki təsvir sxem kimi verildikdə sxemdə standartlaşdırılmış şərti-qrafiki işarələr istifadə olunmalıdır. Bir növ sxemdə başqa bir növ sxemin ayrı-ayrı elementlərinin təsvir edilməsinə icazə verilir (məsələn, elektrik sxemində kinema-

tik və ya hidravlik sxem elementlərinin istifadə edilməsi). Sxem elementlərin qrafiki işarəsi kimi düzbucaqlılar şəklində verilibsə, düzbucaqlının içərisində, rəqəm işarəsindən başqa, elementin adı da yazılır. Elementin qrafiki təsvirinin ölçüləri buna imkan vermirsə, onda elementin adını, həmin elementdən kənara çıxarılmış xətt üzərində göstərməyə icazə verilir (lazım gəldikdə sxemin ətrafında şəkilaltı adlar kimi də göstərilə bilər).

Fotoşəkillərin formatı elə seçilməlidir ki, o, iddia sənədləri vərəqlərinin müəyyən edilmiş ölçülərindən böyük olmasın. Kiçik formatlı fotoşəkillər, vərəqin formatına və keyfiyyətinə verilən tələblərə riayət etməklə, kağız vərəqlərinə yapışdırılaraq təqdim edilir.

Hər bir qrafiki təsvir, həmin təsvirin növündən (çertyoj, sxem, qrafik, şəkil və s.) və ixtiranın təsvirinin mətnindəki vərəqlərin nömrəsindən asılı olmayaraq ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir (fiq.1, fiq.2). İxtiranın təsviri bir fiqurla izah edilsə, həmin fiqur nömrələnmir. Qrafiki təsvirlər ixtiranın təsvirində və ixtiranın düsturunda verilmir.

İddia sənədlərində informasiya mənbələrinin bibliografik məlumatları elə göstərilir ki, informasiya mənbəyi aşkar edilə bilsin.

İddia sənədlərində imzalar, imza edən şəxsin soyadı, ad, ata adının baş hərflərini göstərməklə açıqlanır. Sənədləri vəzifəli şəxs imzaladıqda, imza edənin vəzifəsi göstərilir, imza isə möhür ilə təsdiq edilir. Xarici adlar, şirkətin adı həmçinin Azərbaycan transliterasiyasında da göstərilir. Müəssisənin adı tam rəsmi adla, ancaq açıq məktublaşmada icazə verilən məlumatları yazmaqla göstərilir.

2.6.2. İxtiranın təsviri

İxtiranın təsviri aşağıdakı ümumi tələblərə cavab verməlidir:

- ixtiranın mahiyyətini tam açmalıdır və onun işlənilib hazırlanması, yaxud bilavasitə istifadəsi üçün kifayət qədər informasiyaya malik olmalıdır;

- həllin yeniliyi, mühüm əlamətləri və faydalı effekti haqqında, müvafiq təsərrüfat sahəsinə verdiyi töhvə haqqında dəqiq və aydın məlumatlar göstərməlidir.

Təsvir, ixtiranın adı ilə və iddia edilən ixtiranın aid olduğu Beynəlxalq Patent Təsnifatının rubrikasının indeksini göstərməklə başlayır və onun içərisində aşağıdakı bölmələr olur:

- ixtiranın aid olduğu texnika sahəsi;
- texnikanın səviyyəsi (mövcud bilgilər məcmusu);
- ixtiranın mahiyyəti;
- çertyoj fiqurları əlavə edildiyi halda onların siyahısı;
- ixtiranın həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatlar (əgər buna ehtiyac olarsa).

İxtiranın təsvirində lazımi məlumatların olduğu mənbəyə, məsələn, ədəbiyyat mənbəyinə, əvvəl verilmiş iddia sənədlərindəki ixtiranın təsvirlərinə və s. istinad etməklə təsvirin hər hansı bölməsinin tamamilə və ya qismən əvəz edilməsinə yol verilmir.

İxtiranın adı onun təyinatını xarakterizə edir, ixtiranın mahiyyətinə və bir qayda olaraq, Beynəlxalq Patent Təsnifatının müəyyən rubrikasına uyğun olmalıdır.

İxtiranın adı qısa (8-10 sözdən çox olmamaqla), dəqiq, konkret olmalı, onun mahiyyətini əks etdirməlidir. O, obyektin təyinatını və ya konkret hansı sahəyə aid olduğunu göstərməlidir. Obyektin təyinatını göstərən adlandırma ümumi qəbul edilmiş adı daşıyan, buradan da təyinatı bəlli olan obyektlər üçün tətbiq edilir (məsələn, «Toxucu dəzgah»). Aid olduğu sahəni göstərən adlandırma az məlum

olan, yeni təyinatlı və ya texnikanın bir neçə sahəsində eyni funksiyanı yerinə yetirən obyektlər üçün istifadə olunur (məsələn, «Karton məmulatlarının su buxarına qarşı davamlılığının yüksəldilməsi üsulu»).

Adın düzgün tərtib edilməsinin böyük texniki-informasiya əhəmiyyəti vardır. Belə ki, patent informasiyası daşıyıcıları (məsələn, kartotekalar, rəsmi və referativ mətbuatda nəşrlər) obyektin mahiyyətinin annotasiyasını yox, ancaq adını əks etdirir.

Əgər iddia sənədinə eyni məqsəddə xidmət edən və ərizənin verilmə tarixində yalnız birlikdə tətbiq edilə bilən iki və ya daha artıq obyekt daxil olarsa (kompleks ixtira), məsələn, üsul və qurğu, onda ixtiranın adına bu obyektlər daxil edilməlidir (məsələn, «Şüşə məmulatlarının cilalanma üsulu və onun həyata keçirilməsi üçün qurğu»).

İxtiranın adı aşağıdakılar istisna olmaqla tək sayda verilir:

- tək sayda işlədilməyən adlar;
- kimyəvi birləşmələrə aid olub, ümumi struktur formulu ilə əhatə olunan ixtira adları.

Struktur təyin edilməmiş yüksək molekullu birləşmənin alınması üsuluna aid ixtiranın adına yüksək molekullu birləşmələrin adı və onun təyinatına aid məlumat daxil edilir.

Maddənin - tərkibi təyin edilməmiş qarışığın alınması üsuluna aid ixtiranın adına, onun təyinatına aid məlumat və ya həmin maddənin bioloji aktiv xassələri daxil edilir.

Məlum qurğu, üsul, maddə, ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqinə aid olan ixtiranın adı, müvafiq obyekt üçün qəbul edilmiş qaydalar üzrə tərtib edilir və məlum obyektin yeni təyinatını ifadə edir.

İxtiranın təsvirinin bölmələri yuxarıda göstərilən struktur üzrə tərtib edilir.

İxtiranın aid olduğu texnika sahəsi ilə ixtiranın bilavasitə aid olduğu texnika sahəsi, onun daha çox istifadə edildiyi sahə göstərilir. Təsvirin bu hissəsi adətən bu cümlə

ilə başlayır «İxtira ... aiddir.». Əgər bu cür sahələr bir neçədirsə, onlardan əsasları göstərilir.

Təsvirin *mövcud bilgiler məcmusuna* həsr edilən bölməsində analoqlar haqqında məlumatlar verilir. Qeyd olunduğu kimi, ixtiranın analoqu, əlamətlər məcmusu ixtiranın mühüm əlamətlər məcmusuna oxşar olan, ilkinlik tarixinə qədər məlum olan eyni təyinatlı obyektədir. İxtiranın ən yaxın analoqu (prototip), əlamətlər məcmusu üzrə ixtiraya daha çox yaxın olan (oxşar olan) obyektədir. İxtira analoqlarının xarakteristikaları həmin məsələnin məlum analoji həllərinin təsvirini əks etdirir. Analoqlar iddia sənədi tərtib olunan vaxtda iddia obyektinə daha yaxın olan, bu sahədə mütləq olan, səmərəliliyi müqayisə üçün istifadə edilən həllərdən seçilir. Analoqların qısa xarakteristikasında, yəni məlum obyektlərin texniki mahiyyətinin təsvirində, analoqların hər biri, o cümlədən ən yaxın oxşar olanı haqqında verilən məlumatlarda onun açıldığı informasiya mənbəyinin bibliografik göstəriciləri, analoqun əlamətləri (iddia edilən ixtiranın mühüm əlamətləri ilə eyni olanları göstərməklə), həmçinin iddiaçıya bəlli olan texniki nəticənin əldə edilməsinə mane olan səbəblər göstərməlidir. Burada analoqun iddia edilən ixtira ilə tam, yaxud qismən aradan qaldırılan çatışmazlıqları qeyd edilməlidir. Bir neçə analoq olduqda, ən yaxın oxşarlığı olan analoq sonda təsvir edilir.

Prototiplərin xarakteristikası texniki mahiyyətinə və faydalı effektinə görə iddia edilən ixtiraya daha yaxın, yəni göstərilən analoqlardan iddia edilən ixtiraya ən yaxın konkret məlum qurğu, üsul, yaxud maddənin təsvirindən ibarətdir. Prototip və iddia edilən ixtira obyektini üçün bütün mühüm əlamətlər göstərməlidir. Bu bölmədə prototipin təsvir edildiyi mənbəyə istinadlar verilməli, yaxud göstərməlidir ki, analoqların və prototipin aşkar edildiyi mənbələrə istinadlar təsvirə əlavə edilən arayışda verilmişdir (burada iddia obyektinin elmi-texniki və patent ədəbiyyatı mənbələri üzrə tədqiqi haqqında arayış nəzərdə tutulur). Prototipin tənqidi

iddia edilən ixtira ilə aradan qaldırılan çatışmazlıqların göstərilməsindən ibarətdir. Məlum texniki həllərə xas olan çatışmazlıqlar obyektiv, süni şəkildə şişirdilmədən göstərilir. Prototipin çatışmazlıqları təsvir edilərkən imkan daxilində bu çatışmazlıqları törədən səbəblər də göstərilməlidir.

İxtira, tərkibi müəyyən edilməmiş konkret təyinatlı və ya bioloji aktiv xassələrə malik qarışıqın alınma üsuluna aid olduqda, prototip kimi bu cür təyinatlı və ya bu cür bioloji aktiv xassələrə malik qarışıqın alınması üsulu göstərilir.

İxtira yeni birləşmənin, o cümlədən yüksəkmolekullu birləşmənin və genetika mühəndisliyi obyektinin alınması üsuluna aid olduqda onun məlum struktur analoqunun alınması üsulu haqqında məlumat verilir.

İxtira əvvəllər məlum qurğu, üsul, maddə, ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqinə aid olduqda, həmin təyinatlı məlum qurğu, üsul, maddə, ştamm onun analoqlarına aid edilir.

Bir qrup ixtiranı təsvir etdikdə analoq və prototip haqqında məlumat hər bir ixtira üçün ayrılıqda verilir.

İxtiranın mahiyyəti ixtiranın təmin etdiyi texniki nəticəni almaq üçün kifayət edən bütün mühüm əlamətlərin məcmusu şəklində qısa şərhidir. Bu bölməni tərtib etmək üçün ixtiranın düsturundan istifadə edilir, ancaq burada əlamətlər sadəcə sadalanmır, izah edilir, ən yaxın analoqdan fərqlənən əlamətləri ayırmaqla ixtiranı xarakterizə edən mühüm əlamətlərin hamısı göstərilir. Burada ixtirada olan əsas fərqlər və mühüm əlamətlərlə ixtiranın təmin edəcəyi faydalı effekt arasındakı əlaqə açılmalıdır. Əvvəlki bölmələrdə qeyd olunduğu kimi, mühüm əlamətlər dedikdə nail olunan texniki nəticəyə təsir edən, yəni göstərilən nəticə ilə səbəb-nəticə əlaqəsində olan əlamətlər başa düşülür. İxtiranın mahiyyətinə aid bölmədə iddia edilən ixtiranın həll edəcəyi məsələ ətrafı açıqlanır, ixtira həyata keçirildikdə əldə ediləcək nəticə göstərilir. Bir qrup şəklində ixtiralar üçün göstərilən məlumatlar, o cümlədən texniki nəticə haqqında məlumat hər bir ixtira üçün ayrılıqda verilməlidir.

Mikroorqanizm ştammini, bitki və heyvan hüceyrələri kulturasını təsvir etdikdə əlavə olaraq onun ilk və ya yaxın qohum ştammdan fərqlənən əlamətləri də göstərilir.

Məlum qurğu, üsul, maddə, ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqinə aid olan ixtiranı təsvir etdikdə məlum obyektin xarakteristikaları (onun təsvir olunduğu informasiya mənbəyinin bibliografik göstəricilərini qeyd etməklə), onun məlum təyinatı və yeni təyinatı haqqında məlumatlar verilir.

Çertyojdakı fiqurların siyahısı ixtiranın qrafiki təsvirlərlə izahına xidmət edir. Fiqurlar ərəb rəqəmləri ilə işarə edilir və onlardan hər birinin ayrıca izahı verilməlidir. Əgər təsviri izah edən fiqur təkdirsə, o nömrələnmir. Təsvirin bu bölməsində çertyoj fiqurlarının siyahısından başqa, qısaca olaraq hər bir fiqurda nəyin əks edildiyi də qeyd olunur.

İxtiranın həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatlara aid bölmədə təyinatı üzrə ixtiranın həyata keçirilməsi yolları, onun mümkünlüyü, ixtiranın mahiyyətinə aid bölmədə göstərilmiş texniki nəticənin əldə edilməsi imkanı göstərilir.

İxtiranın həyata keçirilməsi imkanı iddia sənədinin materiallarında ixtiranı səciyyələndirən əlamətin və ya onun əldə edilmə üsullarının, həyata keçirilmə vasitələrinin məlumluğu təsvir edilməklə təsdiq olunur. İxtiranı səciyyələndirən kəmiyyət əlamətləri qiymət intervalı şəklində istifadə edildikdə onlar texniki nəticənin həmin interval daxilində maksimum olması şərti ilə göstərilməlidir.

Hansı ixtira obyektinin (qurğunun, üsulun və s.) təsvir edilməsindən asılı olaraq bu bölmə məzmunca fərqlənir.

Qurğunun həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatlarda qurğunun statik vəziyyətdəki konstruksiyasını açıqlayan təsvir verilir. Qurğunun təsviri elə olmalıdır ki, buradakı qovşaqların, blokların, detalların konstruktiv həllində fərziyyələrə, gümanlara yer qalmasın. Təsvirdə adı çəkilən qovşaqlar və detallar, onlar arasındakı rabitələr çertyojlarda və ya sxemlərdə göstərilməlidir. Qurğunun kons-

truktiv elementlərini təsvir etdikdə çertyoj fiqurlarına istinadlar edilir. Konstruktiv elementlər rəqəmlərlə, onların adının çəkilməsi üzrə, birdən başlayaraq artma istiqamətində işarələnir.

Qeyd olunduğu kimi, qurğunun təsviri statik vəziyyətdəki konstruksiyanın təsvirindən başlanır. Burada konstruksiyanı təşkil edən çertyojlarda göstərilən bütün qovşaq və detallar, onların qarşılıqlı yerləşdirilməsi göstərilir, təyinatları izah edilir. Təsvirin bu hissəsində iddia edilən qurğunun konstruktiv və ehtiyac olarsa, texnoloji xüsusiyyətləri geniş şərh edilməlidir.

Statik vəziyyətdə qurğunu təsvir etdikdən sonra çertyojlarda verilmiş konstruksiyanın rəqəmlərlə işarələnmiş elementlərinə və lazım gəldikdə digər izahedici materiallara (epürlər, zaman diaqramları və s.) istinad etməklə qurğunun işi və ondan istifadə üsulu təsvir edilir. Əgər təsvir edilən qurğunun ayrı-ayrı elementlərinin həndəsi forması onun mühüm əlamətidirsə, onda belə əlamət həm sözlə, həm də hesablama düsturlarının köməyi ilə riyazi şəkildə verilə bilər.

Əgər bütövlükdə qurğunun və ya onun konstruktiv elementinin hazırlandığı material qurğunun əlamətini təşkil edirsə, bu zaman daha diqqətlə, əsaslı şəkildə göstərilməlidir ki, materialın əvvəllər naməlum olan və ya baxılan məsələnin həllində istifadə edilməyən xassələrindən istifadə olunmuşdur. Əks halda belə əlamətlər mühüm fərqlər kimi qəbul edilmir.

Üsulun həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatlar məqsədə çatmaq üçün yerinə yetirilməli əməliyyatların sadalanması ilə başlayır. Burada həmçinin üsulun rejimlərinin parametrləri (temperatur, təzyiq), bu zaman tətbiq edilən qurğu, maddə, ştamm və alətlər göstərilir. Burada verilən məlumatlar ixtiranın düsturunda göstərilən əsas parametrlərdən başqa, üsulu səciyyələndirmək üçün zəruri olan digər göstəriciləri də (məsələn, bu üsulla məhsul buraxılışının həcmnin artımı) əks etdirməlidir. Onlar baxmayaraq

ki, ixtira düsturunda olmur, üsulun tətbiqi üçün lazımi parametrlərdir.

Əgər üsulun həyata keçirilməsi üçün geniş miqyasda məlum olan vasitələr (qurğu, cihaz, maddə, ştamm və s.) tələb edilsə, onda təsvirdə bu vasitələr də göstərilməlidir və ilkinlik tarixinə qədər onların məlumluğu təsdiq edilməlidir. Əgər məhdud dairədə məlum olan vasitələr tələb edilsə, onda təsvirdə, daha dəqiq desək, üsulun həyata keçirilməsi misallarında onların xarakteristikaları verilməli və lazım olduğu halda qrafiki təsvirləri də əlavə edilməlidir. Üsulda yeni maddələr istifadə olunduqda onların əldə edilməsi üsuluda açıqlanır.

Ümumi struktur formulu ilə təsvir olunan kimyəvi birləşmələrin yeni qrupunun alınması üsuluna aid olan ixtira üçün həmin üsul ilə qrupun bəzi konkret birləşmələrinin, əsas etibarilə, müxtəlif kimyəvi xassəli radikalların alınmasına aid misallar verilir. Təsvirdə həmçinin yeni birləşmələrin təyinatı və ya bioloji aktiv xassələri haqqında məlumatlar da göstərilir. Strukturu müəyyən edilməmiş yüksəkmolekullu birləşmələrin alınması üsuluna aid olan ixtira üçün ixtiraya aid verilən misallarda həmin birləşmənin eyniləşməsi (identifikasiyası) üçün lazım olan məlumatlar, yüksəkmolekullu birləşmənin alınması üçün ilkin reagentlər haqqında məlumatlar, həmçinin birləşmənin təyinatını müəyyən edən xassələr haqqında məlumatlar və həmin təyinatı təsdiq edən məlumatlar da verilir. Tərkibi naməlum qarışığın və konkret təyinatlı və ya bioloji aktiv xassəli strukturun alınması üsuluna aid verilən misallarda üsulun tətbiq şəraitini, qarışığı eyniləşdirmək üçün onun lazım olan xarakteristikasını təsvir etməkdən başqa, qarışığın təyinatını müəyyən edən xassələr haqqında məlumatlar və həmin təyinatı təsdiq edən məlumatlar da verilir.

Məmulatın elementi və ya bütövlükdə özü tərkibi və strukturu müəyyən edilməmiş materialdan hazırlanmışdırsa, həmin məmulatın alınması üsuluna aid ixtira üçün

materialın xassələri, elementin və bütövlükdə məmulatın xarakteristikaları haqqında məlumatlar verilir.

Maddəyə aid olan ixtiranın həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatların məzmununa baxaq. Strukturu müəyyən edilmiş yeni fərdi birləşməyə aid olan ixtira üçün məlum metodlar ilə isbat edilmiş struktur formulu, fiziki - kimyəvi sabitlər verilir və yeni birləşmənin ilk dəfə alındığı üsul təsvir olunur. Bunlardan başqa, müəyyən təyinat üzrə bu birləşmənin istifadə edilməsi imkanının isbatı, bioloji aktiv birləşmə üçün isə aktivlik və zəhərləmə xarakteristikalarının kəmiyyət göstəriciləri verilir. Əgər yeni birləşmə müalicə təyinatlıdırsa və onun bu keyfiyyətdə kliniki sınaqları aparılmışdırsa, həmin sınaqlar haqqında məlumatlar da verilir.

İxtira strukturu müəyyən edilmiş, ümumi struktur formulu ilə təsvir olunan yeni fərdi kimyəvi birləşmələr qrupuna aiddirsə, alınma üsulunun ümumi sxemi, bəzi konkret birləşmələrin əldə edilməsinə aid misallar verilməklə, qrupun bütün birləşmələrinin əldə edilməsi imkanı təsdiq edilir. Alınmış birləşmələr üçün həmçinin onların məlum metodlarla təsdiq olunmuş struktur formulları, fiziki-kimyəvi sabitləri, bunlardan başqa, qrupun bəzi birləşmələrinin göstərilən təyinat üzrə istifadə edilməsi imkanının təsdiqi də verilir. Yeni birləşmələr bioloji aktiv birləşmələrdirsə, həmin birləşmələrin aktivlik və zəhərləmə xüsusiyyəti haqda göstəricilər də verilir.

İxtira kompozisiyaya (qarışığa, məhlula, ərintiyə, şüşəyə və s.) aiddirsə, onda verilən misallarda kompozisiyanın tərkibinə daxil olan inqredientlərə, onların xarakteristika və kəmiyyətə nisbətlərinə aid məlumatlar, həmçinin onun əldə edilməsi üsulunun təsviri də olmalıdır. Kompozisiyada inqredient kimi yeni maddə varsa, həmin maddənin əldə edilməsi üsulu təsvir edilir. Misallarla təsvir edilən konkret maddədə hər bir inqredientin miqdarı, ixtiranın düsturunda göstərilmiş qiymətlər intervalı həddində, konkret ölçü

vahidlərində göstərilir. İxtiranın düsturunda inqredientlərin miqdarı kütlə və ya həcm üzrə faizlə ifadə olunduqda, misalda göstərilən inqredientlərin ümumi miqdarı 100%-ə bərabər götürülür.

Mikroorqanizm ştammina, bitki və heyvan hüceyrələri kulturasına aid olan ixtiranın həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatların məzmununa baxaq. Ştamma aid olan ixtira üçün ştammin nomenklatur məlumatları və mənsəyi, qidalandırıcı mühitin (səpin və qıcqırma prosesi) kəmiyyət və keyfiyyət tərkibi haqqında məlumatlar, becərilmə şəraiti (temperatur, PH ədədinin qiyməti, işıqlanma və s.), fermentasiya vaxtı, biosintez xarakteristikası, faydalı (məqsədli) məhsullar, məhsulun çıxışı, ştammin aktivlik (məhsuldarlıq) səviyyəsi və onun təyin edilməsi (testləşdirilməsi) üsulları haqqında məlumatlar da verilir. Həmçinin məqsədli məhsulların ayrılması və təmizlənməsi üsulu da göstərilməlidir (yeni məqsədli məhsulların törəməsi üçün, məsələn antibiotiklər, fermentlər və s.).

Mikroorqanizm konsorsiumları, bitki və heyvan hüceyrələrinin kulturaları üçün bu məlumatlar göstərilir: komponentlərin olmasının yoxlanılması metodu, ayırma (seleksiya) metodu və seleksiyanın aparılmasında istifadə olunmuş əlamətlər, uzunmüddətli becərmədə konsorsiumun stabililiyi, kənar mikroorqanizmlərlə yoluxmaya davamlılıq.

Mikroorqanizm, hüceyrə kulturası ştammina və ya onun istifadə olunduğu üsullara aid ixtiranın həyata keçirilməsinin mümkünlüyü müvafiq ştammin necə və ya harada alınması haqqında məlumatlarla təsdiq olunur.

Yeni təyinat üzrə tətbiqə aid olan ixtiranın həyata keçirilməsi imkanını təsdiq edən məlumatlarda onun (qurğu, üsul, maddə, ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqinə aid ixtiranın) həmin təyinatı realizə etmək imkanını təsdiq edən məlumatlar verilir. Məlum qurğunun, üsulun, yaxud maddənin yeni təyinat üzrə tətbiqinin təsviri aşağıdakıları əks etdirməlidir:

- həmin məqsədə xidmət edən əvvəllər məlum olan vasitələri;
 - nəzərdən keçirilən qurğu, üsul və ya maddənin əvvəllər hansı təyinat üzrə istifadə edildiyini;
 - qurğu, üsul və ya maddənin yeni təyinatını;
 - onlardan yeni təyinat üzrə istifadənin mümkünlüyünün izahını;
 - yeni təyinat üzrə istifadədən alınacaq faydalı effekti.
- İxtiranın təsvirini iddiaçı və ya buna müvəkkil edilmiş şəxs imzalayır.

2.6.3. İxtiranın düsturu

İxtiranın düsturu ixtiranın texniki mahiyyətinin sözlər vasitəsilə müəyyən qaydalar üzrə tərtib edilən qısa xarakteristikasıdır. İxtiranın düsturu ixtiranın mühüm əlamətlərinin məcmusunun lakonik ifadəsidir. Düstur ixtiranın texniki mahiyyətini qısa və aydın şəkildə ifadə etməlidir. İxtiranın düsturu:

- ixtira obyektini onun mühüm əlamətlərin məcmusunda obyektiv əks etdirməlidir;
- ixtira obyektini digər obyektlərdən fərqləndirən vasitə olmalıdır;
- mütəxəssislərə ixtiranın aid olduğu sahədə yaratdığı inkişaf haqqında informasiya verməlidir.

İxtiranın düsturu lakonik, əhatəli, tam və aydın olmalıdır.

Düsturun *lakonikliyi* predmetin əlavə (lazım olmayan) sözlərsiz müəyyənləşdirilməsidir. Düsturun lakonik və birmənalı şəkildə şərhinə nail olmaq üçün praktikada bir sıra məcburi qaydalar formalaşmışdır. Düsturun *əhatəliliyi* (genişliyi) ixtiraçının hüquqlarının mümkün qədər geniş sərhədlərini müəyyənləşdirir. Belə xüsusiyyətə malik olmaq üçün düsturda ixtira obyektini mümkün qədər ümumi əlamətlərlə xarakterizə olunmalıdır (ixtira obyektinin yenili-

yinə uyğun olaraq). Düsturun *tamлығы* ixtiraya məxsus bütün əlamətlərin - həm ümumi, həm də xüsusi əlamətlərin ona daxil edilməsi ilə təmin olunur. Düsturun *aydınlığı* ixtirayı xarakterizə edən əlamətləri istənilən şəkildə şərh etməyə yol vermir və bununla da ixtiraçının hüquqlarının sərhədlərini dəqiq müəyyənləşdirir.

İxtiranın düsturu (və ya çoxbəndli düsturun hər bir bəndi) bir cümlə şəklində ifadə edilir. İxtiranın düsturdakı əlamətlər elə ifadə olunur ki, onların cəniləşdirilməsini təmin etmək mümkün olsun. İxtiranın düsturu Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tərtib edilir.

Ümumi qaydalara görə düstur üç hissədən ibarət olur: ixtira obyektini və prototip üçün ümumi əlamətlər daxil olan məhdudlaşdırıcı hissə; ixtira obyektini prototipdən fərqləndirən, yəni yeni əlamətlər daxil olan fərqləndirici hissə; ixtiranın məqsədi. Belə strukturlu düsturlar bərbəndli düstur adlanır, çünki onlar bir bənddən təşkil olunur. Lakin elə ixtiralara da təsadüf edilir ki, ixtiranın düsturuna qoyulan tələblər çərçivəsində onların mahiyyətinin bir bənddə ifadəsi mümkün olmur. Bu zaman çoxbəndli düsturlardan istifadə olunur.

İxtiranın məqsədi obyektiv və əsaslandırılmış şəkildə, reklam xarakteri olmadan şərh edilir. Məqsədin obyektivliyi ictimai tələbatın ödənilməsinin zəruriliyi ilə, yaxud artıq məlum həllin təkmilləşdirilməsinin zəruriliyi ilə əsaslandırılır (məhz ictimai tələbat ixtirayı doğurur). İxtiranın məqsədi, yəni ixtiranın yaratdığı faydalı effekt ixtiranın düsturunun birinci bəndində göstərilir. O, ixtira obyektinin əlamətləri ilə səbəb əlaqəsində olmalıdır. İxtira obyektinin əlamətləri ixtira düsturunda sadalanır və bu məqsədə çatmağı təmin edir. Gözlənilən faydalı effekt şərh olunarkən bilavasitə alınacaq effektlə yanaşı, ixtiradan istifadənin verəcəyi digər effektlər də göstərməlidir.

İxtiranın məqsədi şərh olunarkən ümumi, qeyri-müəyyən ifadələr, məsələn, «daha yaxşı istifadə məqsədiylə»,

«xassələrin yaxşılaşdırılması məqsədiylə», «daha yüksək nəticə almaq məqsədiylə» və s. kimi ifadələr işlədilməməlidir. Sırf faydalı effektləri ixtiranın məqsədi kimi vermək doğru deyildir: «parçanın sürtünməyə qarşı davamlılığını artırmaq məqsədiylə», «qablaşdırmanın hermetikliyini artırmaq üçün» və s. Belə effektlərin əsasında daha ümumi xarakterli ifadə tərzii işlədilməlidir, məsələn: «parçaların etibarlılığını artırmaq məqsədilə». Bu məsələlərdə diqqətli olmaq lazımdır. İxtiranın məqsədinin düzgün ifadə edilməməsi iddianın təmin edilməsini mürəkkəbləşdirir, hətta mühafizə sənədinin verilməsindən imtinaya səbəb ola bilər.

İxtira obyektlərindən asılı olaraq onların düsturu strukturca fərqlənir. Göstərdik ki, ixtiranın düsturu birbəndli (bir bənddən ibarət) və çoxbəndli (bir neçə bənddən ibarət) ola bilər. İxtirada mühüm əlamətlər məcmusunu dəqiqləşdirməyə, genişləndirməyə ehtiyac olmazsa, onu xarakterizə etmək üçün birbəndli düstur tətbiq edilir. İxtirada dəqiqləşdirilməyə və ya genişləndirilməyə ehtiyacı olan mühüm əlamətlər məcmusu olduqda bir qrup ixtiranı xarakterizə etmək üçün çoxbəndli düstur tətbiq edilir. Bir ixtiranı xarakterizə edən çoxbəndli düsturun asılı olmayan bir bəndi və onun ardınca gələn asılı bəndi (bəndləri) olur. Bir qrup ixtiranı xarakterizə edən ixtiranın çoxbəndli düsturu bir neçə müstəqil bəndə malik olur, onlardan hər biri qrupun ixtiralarından birini xarakterizə edir. Bu zaman qrupa daxil olan ixtiralarından hər biri uyğun müstəqil bənddən asılı bəndlərlə xarakterizə oluna bilər. Bir qrup ixtiranı xarakterizə edən ixtira düsturunun ifadə tərzinə aşağıdakı tələblər qoyulur:

- ayrı-ayrı ixtiraları xarakterizə edən müstəqil bəndlərdə ixtira düsturunun digər bəndlərinə istinadlar olmamalıdır;
- asılı olan bəndlər, onların təbə olduqları müstəqil bənd ilə birlikdə qruplaşdırılmalıdır;
- ixtiralar ixtira obyektlərindən birinin başqasının tətbiqi (alınması, istifadəsi) üçün nəzərdə tutulması şərtlə

bir qrupda birləşdirilirsə, müstəqil bənddə bu ixtiranın hansı ixtira üçün nəzərdə tutulduğu göstərilir.

İxtira düsturunun asılı olmayan bəndi ancaq bir ixtiraya aid edilir və bir cümlə ilə ifadə edilir. O, mühüm əlamətlər məcmusu ilə şərh olunur və lakonik şəkildə ixtiranı xarakterizə edir. Mühüm əlamətlərin məcmusu iddia edilən hüquqi mühafizənin həcmi müəyyən edir.

İxtira düsturunun asılı olan bəndlərində mühüm əlamətlər məcmusunu, onun ayrı-ayrı bəndlərini daha da dəqiqləşdirən əlamətlər əks olunur. Bu mühüm əlamətlər faydalı effekti artırır, əlavə effektlər yarada bilər. Asılı olan bəndlərin, asılı olmayan bəndə tabeliyi bilavasitə və ya dolaylı, yəni bir və bir neçə asılı bəndlər vasitəsilə ola bilər.

İxtira düsturunda *qurğunun* əlamətləri statik vəziyyətdə verilir.

Üsula aid olan düsturun xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, üsulun əlaməti kimi hərəkəti (əməliyyatı) xarakterizə etmək üçün o, xəbər şəklində, üçüncü şəxsin cəmində şərh edilir (məsələn, qızdırırlar, isladırırlar, işıqlandırırırlar və s.).

Maddəyə aid olan ixtira düsturunun bəzi xüsusiyyətlərinə baxaq.

İxtiyari mənşəli fərdi kimyəvi birləşməni xarakterizə etmək üçün düstura birləşmənin adı və ya işarəsi, onun təyinatı və ya bioloji aktivliyi haqqında məlumatlar daxil edilir.

Kompozisiyanı xarakterizə edən ixtira düsturunda inqredientlərin miqdar tərkibinə aid əlamətlər olduqda, onlar eyni ölçü vahidləri ilə, bir qayda olaraq, miqdarın minimal və maksimal (aşağı və yuxarı) hədlərini xarakterizə edən iki qiymətlə ifadə olunur. Kompozisiyanın inqredientlərindən birinin miqdarını müəyyən bir qiymətlə, qalan inqredientlərin miqdarını isə vahid qəbul edilmiş həmin qiymətə nisbətən göstərməyə icazə verilir.

İxtiranın əlaməti kimi mürəkkəb tərkibli məlum maddə göstərilirsə, onda həmin maddənin funksiyasını və ya xassəsini mütləq göstərməklə onun xüsusi adının istifadə

edilməsinə icazə verilir. Bu halda, ixtiranın təsvirində həmin maddənin tam tərkibi və lazım gəldikdə isə onun alınması üsulu verilməlidir.

Mikroorqanizm ştammini, bitki və heyvan hüceyrələri kulturasını xarakterizə edən ixtira düsturuna ştammin aid olduğu mikroorqanizmin latınca adı, bitki və heyvan cinsinin və növ epitetinin latınca adları, ştammin adı və təyinatı, rəsmi kolleksiyanın abbreviaturası, depozit olunmuş obyektin kolleksiyasına verilmiş qeydiyyat nömrəsi daxil edilir.

Əlavə ixtiranın düsturuna bunlar daxildir:

- əlavə ixtiranın əsas ixtiranın düsturuna uyğun gələn adı;
- əsas ixtiraya verilən patentin nömrəsi (məhdudlaşdırıcı əlamətləri sadalamaqla birlikdə);
- əlavə ixtiranın məqsədinin xarakteristikası (bu, əsas ixtiranın təkmilləşdirilməsinin məqsədidir);
- əsas ixtirani təkmilləşdirmək üçün ona daxil edilən mühüm fərqləndirici əlamətlər.

İxtira obyektini *məlum qurğu, üsul, maddə və ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqinə* aid olduğu hallarda həm məlum olan ixtiranın, həm də yeni təyinat üzrə tətbiqi iddia olunan obyektin (qurğu, üsul, maddə və ştammin) adı və ya funksional xarakteristikası göstərilir.

İxtiranın düsturunu iddiaçı və ya buna müvəkkil edilmiş şəxs imzalayır.

2.6.4. İxtiraya patent almaq üçün iddia sənədinin təqdim edilməsi

Patent haqqında qanunvericiliyin müddəalarına istinad etməklə iddia sənədinin verilməsi üzrə aparılan işlərin məzmununa baxaq.

İddia sənədi təqdim edildikdən sonra ona baxılarkən, yazışmalar aparılarkən iddiaçı özünün maraqlarının müda-

fəsi üçün qanunvericiliyə uyğun tərtib edilmiş etibarnamə verməklə nümayəndəsini təyin edə bilər.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarda yaşayan fiziki şəxsin və ya xarici hüquqi şəxsin (iddiaçının) nümayəndəsi yalnız Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatdan keçmiş patent müvəkkili ola bilər. İddiaçı bir neçə nəfər olduqda onlardan biri, ixtiranın müəllifi, patent müvəkkili və ya digər şəxs nümayəndə kimi göstərilə bilər. Nümayəndəliyə dair etibarnamə iddia sənədi ilə eyni zamanda yaxud da kargüzarlıq prosesində təqdim edilə bilər. Etibarnamə iddia sənədinə qoşulur. Etibarnamə təqdim edilməyə qədər nümayəndənin bütün hərəkətləri etibarsız sayılır.

Nümayəndənin ona verilən səlahiyyətlər çərçivəsində istənilən hərəkəti iddiaçının hərəkəti, Patent üzrə Dövlət Komitəsinin nümayəndəyə qarşı istənilən hərəkəti iddiaçıya qarşı hərəkət kimi sayılır. Nümayəndəlik etibarnamədə göstərilən səlahiyyətlərə xitam veriləndə, etibarnamənin qüvvədə olma və ya onun səlahiyyətlərinin dayandırılması barədə Patent üzrə Dövlət Komitəsinin qərarına kimi etibarlıdır. Nümayəndənin təyini, iddiaçı tərəfindən və ya onun hüquqi varisi tərəfindən yazılı ərizə verilməklə ləğv edilə bilər.

Yazışma iddiaçı və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən hər iddia sənədi üzrə (hər ərizə üzrə) ayrılıqda aparılır. İddia sənədləri təqdim olunduqdan sonra göndərilən materiallarda iddia sənədinin nömrəsi və iddiaçının və ya onun nümayəndəsinin imzası olmalıdır.

İddia sənədi üzrə işlər görülmə zaman göndərilən materiallar təyin edilmiş müddətlərdə təqdim edilir. Əgər müddət «müddətində» sözü ilə ifadə edilmiş və müddətin son günü iş günü deyilsə, bu halda ondan sonra gələn iş günü müddətin qurtardığı gün sayılır. Əgər müddətin qurtardığı gün belə günün olmayan aya təsadüf edərsə, onun qurtardığı gün həmin ayın axırncı günü sayılır.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi ilə yazışma Azərbaycan dilində aparılır. İddiaçı tərəfindən materiallar digər dildə

təqdim olunduqda onların Azərbaycan dilində tərcüməsi əlavə edilməlidir. Azərbaycan dilinə tərcüməsi olmayan materiallar təqdim olunmamış sayılır.

Beynəlxalq iddia sənədi üçün bəzi tələblərə baxaq. Beynəlxalq iddia sənədi Patent kooperasiyası haqqında müqaviləyə uyğun olaraq verilən iddia sənədidir. Patent kooperasiyası haqqında müqavilə patent hüququ sahəsində beynəlxalq müqavilə olub 1970-ci ildə imzalanmışdır. Bu, bir neçə ölkədə ixtiranın mühafizəsi xahiş edildikdə onun daha sadələşdirilmiş və əlverişli şəkildə alınmasını təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Beynəlxalq iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildikdə, Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrə əsasən həmin iddia sənədinin daxil olduğu gündən etibarən 2 ay ərzində iddiaçı onun düsturunun, referatının və təsvirinin Azərbaycan dilində tərcüməsini təqdim etməlidir. Azərbaycan Respublikasının hüquqi və ya fiziki şəxsləri beynəlxalq iddia sənədini Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrə müvafiq qaydada verə bilərlər. Bu zaman Patent üzrə Dövlət Komitəsi beynəlxalq iddia sənədini alan orqan kimi çıxış edir.

İddia sənədlərində düzəliş və dəqiqləşdirmələrin edilməsi müəyyən tələblər çərçivəsində mümkündür. İddia sənədinin ekspertizasının birinci mərhələsinin müddəti keçdikdən sonra iddiaçı əvvəlki iddia sənədində göstərilən iddia obyektinin mahiyyətini dəyişməmək şərti ilə onun iki və daha çox obyektə ayrılması ilə bağlı düzəlişlər edə bilər (uyğun rüsum ödəməklə). İddia sənədlərində düzəlişlər və dəqiqləşmələr əvəzedici vərəqlərin təqdim edilməsi yolu ilə edilir. Əvəzedici vərəqlər uyğun iddia sənədinin hər bir nüsxəsi üçün Azərbaycan dilində və ya sənədin Azərbaycan dilində tərcüməsi ilə birlikdə təqdim edilir və müəyyən edilmiş tələblərə cavab verməlidir. Düzəlişlər səhv çap edilmiş sözlərə, stilistik səhvlərə, biblioqrafik məlumatların göstərilməsindəki xətalara və s. aiddirsə və sənədin düzəldilməsi mənfi

nəticələrə səbəb olursa, onda düzəlişlərin daxil edilməsinin vacibliyi əvəzedici vərəqlər təqdim edilmədən iddiaçının məktubunda əks oluna bilər.

İddia sənədləri təqdim edildikdən sonra iddiaçı özünün patent almaq hüququnu digər şəxsə verərsə, Patent üzrə Dövlət Komitəsinə bu barədə ərizə təqdim edilir və orada hüququn başqa şəxsə verilməsi göstərilir. Ərizədə göstərilən şəxsin razılığı və həmin şəxs barədə məlumatlar öz əksini tapmalıdır. Ərizə patent hüququnu başqasına verən iddiaçı və bu hüququ alan şəxs tərəfindən imzalanır.

İddiaçı təqdim etdiyi iddia sənədinin materialları ilə həm vaxtı və tarixi qabaqcadan razılaşdıraraq bilavasitə Patent üzrə Dövlət Komitəsində, həm də materialların surətini almaq yolu ilə tanış ola bilər. İddiaçı sorğuda, ekspert qərarında və ya axtarışa dair hesabatda göstərilən materialların surətlərini Patent üzrə Dövlət Komitəsindən istəyə bilər. Patent materiallarının surətləri iddiaçıdan sorğu alındığı tarixdən 2 ay ərzində xidmət xərclərinin müvafiq tarif üzrə ödənilməsi şərtlə göndərilir.

İddia sənədi ilə bağlı məsələlərə Patent üzrə Dövlət Komitəsinin təklifi ilə və ya iddiaçının xahişi əsasında iddiaçının iştirakı ilə baxıla bilər. Onun tarixi və vaxtı əvvəlcədən razılaşdırılır. Vəziyyətin dəyişməsi ilə əlaqədar təyin edilmiş vaxtda iştirak edə bilməyən tərəf bu barədə digər tərəfi dərhal xəbərdar edir. Patent üzrə Dövlət Komitəsi və ya iddiaçı iddia sənədinə birgə baxılmasını məqsədəuyğun saymazsa, onlar müvafiq dəlillər gətirməklə birgə baxılmadan imtina edə bilərlər. İddia sənədinə baxarkən orada iddiaçının səlahiyyətli nümayəndəsi iştirak edə bilər. İddiaçı bir neçə şəxs olduqda həmin şəxslərin etibarnaməsi əsasında onlardan biri müzakirədə iştirak edə bilər.

İddia sənədinin iddiaçının iştirakı ilə baxılması iki yolla - danışıqlar yolu ilə və ekspert iclasında müzakirə yolu ilə həyata keçirilir. Danışıqlar yolu məsələlər ekspert və iddiaçının bilavasitə iştirakı ilə həll edilə biləcəyi təqdirdə

seçilir. Ekspert iclası isə məsələlərin həlli üçün ekspertizada bir sıra mütəxəssislərin iştirakı tələb olduğu təqdirdə həyata keçirilir.

Danışıqların və ya ekspert iclasının nəticələri əsasında 2 nüsxədə, müəyyən edilmiş formada protokol tərtib edilir. Protokolda iştirakçılar haqqında məlumatlar, tərəflərin təklifləri və gələcək kargüzarlıq işləri haqqında onların fikirləri əks olunur. Protokolda iddiaçı tərəfindən təklif edilən ixtira düsturunun yeni redaksiyası, iddia sənədinin geri qaytarılması barədə ərizə, ekspertizanın yazılı izahat tələb edən sualları və s. verilə bilər. Protokol ekspert iclasının bütün iştirakçıları tərəfindən imzalanır. Onun bir nüsxəsi iddia sənədinin materiallarına əlavə edilir, digər nüsxəsi isə iddiaçıya verilir. Müzakirə olunan məsələlər üzrə razılıq əldə edilmədikdə, protokolda iştirakçıların xüsusi şəxsi fikirləri qeyd oluna bilər.

Tələb olunan (sorgulanan) materialların iddiaçı tərəfindən təqdim edilmə müddəti onun xahişi əsasında uzadıla bilər. Müddətin uzadılması üçün təqdim olunan xahiş ərizəsinə müəyyən edilmiş məbləğdə rüsumun ödənilməsinə təsdiq edən sənəd də qoşulmalıdır. Bu şərtlər yerinə yetirildikdə materialların təqdim olunma müddəti uzadılır və bu barədə iddiaçı xəbərdar edilir. Rüsumun ödənilməsi barədə sənəd təqdim edilmədikdə, müddətin uzadılması barədə xahiş qəbul edilmir və bu barədə iddiaçı xəbərdar edilir. Müddətin uzadılması ilə bağlı iddiaçı vaxtında müraciət etmədikdə iddiaçının xahişi qəbul edilmir, bu barədə o xəbərdar edilir.

İddiaçı tərəfindən aşağıdakı ötürülmüş müddətlər bərpa edilə bilər:

- ilkin ekspertiza mərhələsində sorğuya əsasən düzəldilmiş və ya çatışmayan sənədin təqdim edilməsi müddəti;
- iddia sənədinin ekspertizası mərhələsində sorğuya əsasən əlavə materialların təqdim edilməsi müddəti;
- ixtiranın vəhdətliyi tələbinin pozulması haqqında xəbərdarlığa cavabın təqdim edilmə müddəti;

- iddia sənədinə qarşı qoyulmuş materialların sorğu edilmə müddəti;
- ilkin ekspertizanın nəticələrinə görə patent verilməsindən imtina qərarına etirazın təqdim edilmə müddəti;
- ekspertizanın nəticələrinə görə patent verilməsindən imtina qərarına etirazın təqdim edilmə müddəti.

Ötürülmüş müddətin bərpası üçün vəsatət iddiaçı tərəfindən, ötürülmüş müddətin qurtardığı gündən 3 aydan gec olmayaraq təqdim edilir. Bu zaman ötürülmüş müddət üçün üzürlü səbəblər göstərilməlidir. Patent üzrə Dövlət Komitəsi göstərilmiş səbəblərin sənədlə təsdiqini tələb edə bilər. Belə sənəd təqdim edilməzsə, onda ötürülmüş müddətin bərpasına dair vəsatət təqdim edilməmiş sayılır və bu barədə iddiaçı xəbərdar edilir.

Qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmişdir ki, iddiaçı iddia sənədini geri götürə də bilər. İddia sənədinin geri götürülməsi barədə ərizə iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən ona dair məlumatların dərc olunması müddətinə qədər təqdim edilə bilər. Geri götürülmüş iddia sənədi heç bir hüquqi təminatla malik deyildir və ona aid hüquqi əhəmiyyətli işlər aparıla bilməz. Növbəti (sonrakı) iddia sənədi təqdim edildikdə geri götürülmüş iddia sənədinin və ya onun əlavə materiallarının daxil olma tarixinə ilkinlik istəmək olmaz; geri götürülmüş iddia sənədi, digər iddia sənədləri ekspertiza olunduqda yeniləyin təyininə nəzərə alınmır.

2.6.5. İxtiraya iddia sənədinin qeydə alınması və ilkin ekspertizası

İddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduqdan sonra onun qeydə alınması istiqamətində işlər görülür. İddia sənədi verilərəkən patent alınması barədə ərizə Azərbaycan dilində tərtib olunmuşsa, onun üzərinə daxil olduğu tarix yazılır və iddia sənədi verilmiş hesab edilir.

Ərizə Azərbaycan dilində olmadığı təqdirdə iddia sənədi geri qaytarılır. İddia sənədinə Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyat nömrəsi verilir və daxil olma faktı barədə iddiaçıya bildiriş göndərilir. Bildirişdə iddia sənədinin qeydiyyat nömrəsi və daxil olma tarixi göstərilir.

İddia sənədinin digər materialları Azərbaycan dilində olmadığı təqdirdə iddiaçıya həmin materialların tərcüməsi üçün 2 ay vaxt verilir. O, həmin müddət ərzində tərcüməni təqdim etmədikdə ilkinlik Patent üzrə Dövlət Komitəsinə materialların Azərbaycan dilində tərcüməsinin daxil olduğu tarixdən müəyyən edilir. İlkin ekspertizanın sürətləndirilməsinə dair iddiaçı vəsatət verərsə, lakin iddia sənədi materiallarının Azərbaycan dilində tərcüməsi təqdim edilməzsə, ekspertizanın aparılmasının mümkün olmadığı iddiaçıya bildirilir.

Qeydə alınmış iddia sənədi materialları geri qaytarılmır.

İddia sənədi qeydə alınarkən iddia sənədinin verilməsinə görə rüsumun ödənildiyini təsdiqləyən sənədin olması yoxlanılır. Bu sənəd olmadıqda və ya rüsumdan azad olunmağa və yaxud onun azaldılmasına əsas verən sənəd olmadıqda, iddiaçıya bildiriş göndərilərək 2 ay ərzində həmin sənədlərin verilməsi tələb olunur. İddiaçıya həmçinin bildirilir ki, göstərilən müddət ərzində rüsum ödənilmədikdə iddia sənədi verilməmiş sayılır. İddia sənədi ixtiralar qrupuna aid olduqda isə iddiaçının seçdiyi və ya ixtira düsturunda birinci göstərilən ixtira materialları üzrə ekspertiza aparılır. Sürətləndirilmiş ekspertiza iddiaçının vəsatətinə əsasən və yalnız müəyyən edilmiş məbləğdə ödənişlərin edilməsi şərti ilə aparılır. İddia sənədinin məxfiliyi müəyyən edilərsə, Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən ona dair məlumatların qeyri-qanuni açıqlanmasına yol verilmir.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi ixtira barədə iddia sənədinin ekspertizası üçün müəyyənləşdirilmiş məbləğdə rüsumun ödənildiyini təsdiqləyən sənədi aldığı tarixdən etibarən 1 ay ərzində onun *ilkin ekspertizasını* keçirir. Bu vaxt ərzində

iddiaçı iddia sənədinin mahiyyətini dəyişmədən əlavə materialları rüsum ödəmədən daxil edə bilər.

İddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı aşağıdakılar yoxlanılır:

- iddia sənədində nəzərdə tutulmuş sənədlərin olması;
- iddia sənədində nəzərdə tutulmuş sənədlər üçün təyin edilmiş tələblərə əməl edilməsi;
- iddia sənədinin qanunvericiliklə nəzərdə tutulan verilmə qaydasına əməl edilməsi, patent müvəkkilinin səlahiyyətlərini təsdiqləyən etibarnamənin mövcudluğu və onun düzgün tərtib edilməsi;
- iddiaçının təqdim etdiyi təklifin ixtira kimi mühafizə edilən obyektlərə aid olub - olmaması;
- ixtiraya görə vəhdətlik tələblərinin yerinə yetirilməsi;
- əlavə olunan materialların ixtiranın mahiyyətini dəyişib-dəyişməməsi və onların təqdim olunması üçün müəyyən edilmiş qaydaların gözlənilməsi;
- ixtiranın iddiaçı tərəfindən Beynəlxalq Patent Təsnifatı üzrə müəyyənləşdirilmiş təsnifatının düzgünlüyü (iddiaçı tərəfindən təsnifat göstərilmədiyi halda ixtiranın təsnifatı müəyyənləşdirilir).

İddiaçı özünün şəxsi təşəbbüsü və ya ekspertizanı həyata keçirən orqanın (Patent üzrə Dövlət Komitəsinin) sorğusu əsasında ekspertizanın keçirildiyi müddətdə ixtiranın mahiyyətini dəyişmədən iddia sənədi materiallarına əlavələr, düzəlişlər etmək, onları dəqiqləşdirmək hüququna malikdir.

İddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı iddia sənədinə olan tələblərin pozulmasının tərkibi müəyyən edildikdə iddiaçıya müəyyən edilmiş çatışmazlıqların göstərilməsi ilə sorğu göndərilir və sorğu alındığı tarixdən 2 ay müddətində onu cavablandırmaq təklif olunur. Aşağıdakılar sorğu üçün əsas ola bilər:

1. İddia sənədində materiallar başqa dildə təqdim edildikdə həmin sənədlərin Azərbaycan dilində tərcüməsinin olmaması (patent verilməsi haqqında ərizə istisna olmaqla).

2. İddia sənədi patent müvəkkili tərəfindən verildikdə etibarnamənin olmaması və ya onun tərtibatına qoyulan tələblərin pozulması.

3. İddia sənədi materiallarının müəyyən olunmuş saydan az nüsxələrdə təqdimatı.

4. İddia sənədinin Azərbaycan Respublikasının hüddurlarından kənarda yaşayan fiziki şəxslər və ya Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydə alınmış patent müvəkkilinin iştirakı olmadan xarici hüquqi şəxslər tərəfindən verilməsi (Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu beynəlxalq sazişlə iddia sənədinin bu cür təqdim edilmə qaydası müəyyən edilmədikdə).

5. Patent verilməsi barədə ərizədə tələb olunan məlumatlar, imzalar, möhür (lazım olduqda) və ya digər rekvizitlər olmadıqda.

6. Rüşumun düzgün ödənilməsi ilə bağlı məsələlərin aydınlaşdırılması vacib olduqda.

7. Sənədlərin tərtibatında, onların nəşrini, saxlanmasını, maraqlı şəxslərin onlarla tanış olmasını əngəlləyən çatışmazlıqlar müəyyən edildikdə (vərəqlərin formatına, çertyojlara, haşiyələrin ölçülərinə tələblərin pozulması, çapın keyfiyyətindən asılı olaraq iddia materiallarının çətin oxunması və s.).

8. İxtiranın düsturu qoyulan tələbləri ödəmədiyi halda.

9. İxtiranın təsvirində və düsturunda ekspertizanın aparılmasına maneçilik törədən ümumişlək terminlərdən istifadə edilməsi.

10. İddia sənədi materiallarının bir-birinə uyğun olmaması (ərizə və ixtiranın təsvirində və ya düsturunda adların bir-birinə uyğun olmaması, təsvirdə olan əlamətlərin ixtiranın düsturunda olmaması və s.).

İddiaçı müəyyən edilmiş vaxtda sorğu edilən materialları təqdim etmədikdə və ya vaxtın uzadılmasına dair vəsatət vermədikdə, iddia sənədləri geri götürülmüş sayılır və iddiaçı xəbərdar edilir, iddia sənədləri üzrə kargüzarlıq dayan-

dırılır və sənədlər Patent üzrə Dövlət Komitəsinin arxivinə göndərilir.

İddia sənədi predmetinin hansı sahəyə aid olduğunu müəyyən etmək üçün Patent üzrə Dövlət Komitəsi iddia edilən ixtiraları Beynəlxalq Patent Təsnifatı üzrə təsnifatlaşdırır. Təsnifatlaşdırma aşağıdakı hallarda aparılır:

- iddianın ilkin ekspertizası zamanı;
- informasiya axtarışı zamanı.

Təsnifat indeksini dəqiq müəyyən etmək üçün ixtiranın düsturu əsas götürülür. İxtiranın mahiyyətini daha dəqiq anlamaq üçün ixtiranın təsviri və çertyojları işə cəlb edilir.

İddia sənədində Beynəlxalq Patent Təsnifatının müxtəlif rubrikalarına aid olan bir neçə ixtira obyektı olduqda bütün müvafiq təsnifat indeksləri müəyyənləşdirilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ilkin ekspertiza zamanı müəyyənləşdirilən təsnifat indeksləri sonrakı ekspertiza prosesində dəyişdirilə bilər.

«Patent haqqında» Qanuna əsasən iddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı iddia edilən ixtira məxfi hesab edilsə, iddiaçı ixtiraya aid sənədlərin dərc olunmaması barədə xəbərdar edilir.

İlkin ekspertiza zamanı patent verilməsindən imtinaya dair qərar çıxarıla bilər. Bu zaman iddiaçıya həmin qərar göndərilir. Burada əlavə olaraq məlumat verilir ki, iddiaçı gətirilmiş dəlillərlə razı olmadıqda qərarın alındığı tarixdən etibarən 2 ay müddətində Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına öz etirazını bildirə bilər. Qərar çıxarılanadək iddiaçıya patent verilməsindən imtina üçün əsas ola biləcək dəlillər və lazım gələrsə, müvafiq informasiya mənbələrinə istinadlar etməklə sorğu göndərilə bilər.

İxtira düsturu çoxbəndlidirsə, ekspertiza düsturun hər bəndi üzrə ayrılıqda aparılır. Hər hansı bir bənd ixtira sayılmayan obyektlər siyahısında verilənlərlə üst-üstə düşərsə, iddiaçıya ixtira düsturunu dəyişdirməsi və ya ixtira düsturundan bu bəndi çıxarması təklif olunur. İddiaçı ixtira düs-

turunda təklif edilən dəyişikliklərlə razı olmadığı halda, ona patent verilməsindən imtinaya dair qərar göndərilir.

Lazımi sənədlər iddia sənədinə daxil edilsə, onlarda təyin edilmiş tələblər ödənersə və iddia olunan təklif ixtira sayıla bilən obyektlərə aid olarsa, onda iddiaçı iddia sənədinin ilkin ekspertizasının müsbət rəyi barədə xəbərdar edilir.

İddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən daha əvvəlki ilkinliyi xahiş edilməzsə, iddiaçı həmçinin ilkinlik haqda da xəbərdar edilir. İxtiranın ilkinliyi patent verilməsi barədə iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən təyin edilir.

2.6.6. İxtira üçün iddia sənədinin ekspertizası

İxtiraya patentin verilməsi üzrə yuxarıda göstərilən işlər yerinə yetirildikdən və tələblər təmin edildikdən sonra iddia sənədinin ekspertizası həyata keçirilir. İddia sənədi materiallarının ekspertizası ixtiraya patentin verilməsi haqqında qərarın formalaşmasında əsas mərhələlərdəndir və mürəkkəbliyi ilə seçilir. İddia sənədinin ekspertizası zamanı görülməli işləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- iddia sənədinin tərkibinin yoxlanılması;
- ixtiranın ilkinliyinin təyin edilməsi;
- ixtiranın düsturunun tələblərə uyğunluğunun yoxlanılması;
- iddia olunan ixtira obyektinin patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğunluğunun yoxlanılması;
- əlavə materiallar təqdim edilsə, onların qoyulan tələblərə uyğunluğunun yoxlanılması.

«Patent haqqında» Qanunla ixtiranın ilkinliyi məsələsi də tənzimlənir. *İxtiranın ilkinliyinin təyin olunması* zamanı aşağıdakı xüsusi hallara baxıla bilər:

- konvensiya ilkinliyin təyini;
- əvvəllər təqdim edilmiş iddia sənədinə əlavə materialların daxil olma tarixi üzrə ilkinliyin təyini;

- iddiaçının daha əvvəlki iddia sənədinin daxil olması tarixi üzrə ilkinliyin təyini;
- ayrılmış iddia sənədi üzrə ilkinliyin təyini;
- bir neçə ilkinliyin təyini;
- ilkinliyin təyin edilməsi şərtinin ödənməsinin yoxlanması.

İxtiranın ilkinliyi tələblərə uyğun rəsmiləşdirilmiş iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən müəyyənləşdirilir. İlkinlik hüququ da iddia sənədinin verildiyi tarixdən yaranır.

İxtira üzrə ilkinlik ilk iddia sənədinin Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasının və ya Ümumdünya Ticarət Təşkilatının iştirakçısı olan dövlətdə verilməsi tarixindən müəyyənləşdirilə bilər (*konvensiya ilkinliyi*), bu şərtlə ki, ixtira barəsində iddia sənədi həmin tarixdən etibarən 12 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verilmiş olsun.

Paris Konvensiyasının və ya Ümumdünya Ticarət Təşkilatının iştirakçısı olan dövlətin ərazisində təşkil edilən beynəlxalq rəsmi sərgidə nümayiş etdirilmiş obyektin ilkinliyi həmin obyektin sərgidə açıq nümayiş etdirildiyi tarixdən xahiş edilə bilər, bu şərtlə ki, ərizə həmin tarixdən ən gec 6 ay keçənədək verilmiş olsun (*sərgi ilkinliyi*). Bu müddət konvensiya ilkinliyi müddətini uzatmır.

Konvensiya ilkinliyi hüququndan istifadə etmək istəyən iddiaçı bu istəyini iddia sənədini verərkən və ya iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu gündən 2 ay ərzində bildirməli, birinci iddia sənədinin onu qəbul etmiş orqan tərəfindən təsdiqlənmiş surətini təqdim etməlidir. Məlumatda iddiaçı əvvəlki iddia sənədi obyektinə biblioqrafiya göstəricilərini təqdim edir. Zərurət olduqda Patent üzrə Dövlət Komitəsi təqdim edilmiş məlumat üzrə əlavə informasiyanı həmin iddia sənədini qəbul etmiş təşkilatdan istəyə bilər. İlkinlik barəsində ərizə yuxarıda göstərilən müddətdə verilmədikdə və göstərilən digər şərtlər yerinə

yetirilmədikdə ilkinlik iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən müəyyən edilir.

Əvvəllər təqdim olunmuş iddia sənədinə əlavə materialların daxil olma tarixi üzrə iddiaçı tərəfindən ixtiraya ilkinlik istənilə bilər. Əgər əlavə materiallar ixtira barəsində iddia sənədinin mahiyyətini dəyişdirdiyinə görə Patent üzrə Dövlət Komitəsi onların nəzərə alınmasının mümkün olmadığına dair iddiaçıya bildiriş göndərmişdirsə, ilkinlik iddiaçının həmin bildirişi aldığı gündən 3 ay ərzində müstəqil iddia sənədi kimi rəsmiləşdirdiyi əlavə materialların daxil olduğu tarixdən də müəyyən edilə bilər.

İlkinlik həmin iddiaçının *daha əvvəl verdiyi və bu ixtiranın mahiyyətini açıqlayan iddia sənədinin* Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən də müəyyən edilə bilər, bu şərtlə ki, ilkinliyi istənilən ixtira barəsində iddia sənədi əvvəlki iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən ən gec 12 ay keçənədək daxil olsun. Bu zaman əvvəlki iddia sənədi geri götürülmüş sayılır.

Bu tələblər daha əvvəlki iddia sənədinin daxil olması tarixi üzrə ilkinliyin təyin olunma şərtlərini müəyyənləşdirir:

- belə ilkinlik istənilən iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə ixtira üçün daha əvvəl təqdim edilən iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən hesablanmaqla 12 ay müddətində daxil olmalıdır;

- belə ilkinlik istənilən iddia sənədi daha əvvəlki iddia sənədinin iddiaçısı tərəfindən təqdim edilməlidir;

- iddia olunan ixtiranın mahiyyəti ixtiraya aid əvvəl təqdim edilmiş iddia sənədində açılmalıdır;

- ilkin təqdim edilmiş iddia sənədindən daha əvvəl təqdim edilmiş iddia sənədi üzrə ilkinlik istənilməməlidir.

Əvvəllər təqdim edilmiş bir neçə iddia sənədinin əsasında ilkinlik istənilədikdə göstərilən tələblər onların hər biri üçün gözlənilməlidir. Bir daha qeyd olunmalıdır ki, göstərilən şəkildə ilkinlik istənilədikdə daha əvvəlki iddia sənədi

(əgər bir neçədirsə, hamısı) geri götürülmüş sayılır və bu barədə iddiaçı xəbərdar edilir.

Ayrılmış iddia sənədi üzrə ixtiranın ilkinliyinin təyini şərtlərinə baxaq. İxtira barəsində iddia sənədi vəhdət tələblərini ödəməyən bir neçə ixtira obyektindən ibarət olarsa, iddiaçıya təklif edilir ki, müvafiq bildirişi aldığı gündən 2 ay müddətində onlardan hansı birinə baxılmalı olduğunu bildirsin. İddiaçı göstərilən müddətdə bildirişə cavab vermədikdə Patent üzrə Dövlət Komitəsi ixtiranın düsturunun birinci bəndində göstərilən obyektə baxır. Qalan obyektlərə müstəqil şəkildə, ayrılmış iddia sənədi verilə bilər. Ayrılmış iddia sənədinin obyektini əvvəl verilmiş iddia sənədinin məzmunundan kənara çıxmamalı və onun tərkib hissəsi kimi iddiaçı tərəfindən dəqiq səciyyələndirilməlidir. Ayrılmış iddia sənədi əvvəlki iddia sənədinin verildiyi tarixdən 12 ay keçənədək təqdim edilməlidir. Hər bir ayrılmış iddia sənədinə görə, müstəqil iddia sənədinin verilməsi üçün müəyyənləşdirilmiş məbləğdə rüsum ödənilir. Bu tələb yerinə yetirildikdə əvvəlki iddia sənədinin ilkinliyi ayrılmış iddia sənədi üçün də saxlanılır. Ayrılmış iddia sənədinin obyektini əvvəlki iddia sənədinin məzmunundan kənara çıxdıqda iddia sənədinin son redaksiyasının verildiyi tarix ayrılmış iddia sənədinin verilməsi tarixi sayılır.

İxtiraya ayrılmış iddia sənədi üzrə ilkinlik istənildikdə yuxarıda göstərilən tələblərə uyğun ixtiranın ilkinliyinin təyini şərtləri belədir:

- ayrılmış iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə ixtiranın ilkin (əvvəlki) iddia sənədi üzrə patent verilməsinə rədd cavabı haqqında qərar qəbul edilməsinə qədər, onun şikayətinə yenidən baxılması imkanı qurtaranadək (yəni iddia sənədi üzrə kargüzarlığın davam etməsi dövrü) və ya ilkin iddia sənədi üzrə patent verilməsi barədə qərar qəbul edildiyi təqdirdə, ixtiranın Azərbaycan Respublikasının müvafiq Dövlət reyestrində qeyd edilmə tarixinə qədər daxil olmalıdır;

- ayrılmış iddia sənədində iddia olunan ixtiranın mahiyyəti ilkin iddia sənədində tam açıqlanmalıdır.

Ekspertiza prosesində oxşar ixtira obyektlərinin ilkinlik tarixlərinin eyni olduğu müəyyənləşdirildikdə ilkinlik daha əvvəl Patent üzrə Dövlət Komitəsinə göndərilmiş iddia sənədi üzrə müəyyən edilir. Bu tarixlər də eyni olarsa, bu orqanda daha əvvəl qeydiyyat nömrəsi almış iddia sənədi birinci sayılır. İddiaçıların ilkinlik barəsində mübahisələrinə Apelyasiya şurasında baxılır. İddiaçı Apelyasiya şurasının qərarı ilə razı olmadığı halda məhkəməyə müraciət edə bilər.

İxtiranın ilkinliyinin təyin edilməsi şərtlərinin ödənməsini yoxlayan zaman əmin olmaq lazımdır ki, ilkinlik istənilən iddia sənədi və ya belə istək üçün əsas ola bilən əlavə materiallar geri götürülməyib, geri götürülmüş sayılmır və qəbul edilmişdir. İlkinliklə bağlı müddətlər yoxlanılarkən materialların qanunla müəyyənləşdirilən təqdim edilmə müddətləri əsas götürülməlidir.

İddia sənədinin ekspertizasının keçirilməsinə maneə olmamaq şərtlə ilkinliyin təyini zamanı yaranan sualları iddia sənədinin baxılması zamanı yaranan suallarla eyni zamanda aydınlaşdırmaq daha məqsədəuyğundur.

İlkinlik tələbləri ödəndikdə iddiaçının ixtiraya ilkinlik barəsində istəyi təmin edilir. İxtiranın ilkinliyi konvensiya iddia sənədindən ayrılmış iddia sənədi üçün istənilərsə, yuxarıda göstərilən tələblər ödənildiyi təqdirdə o, konvensiya iddia sənədinin ilkinlik tarixi ilə (Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olan tarixlə yox) təyin edilir. Bu tələblərdən heç olmazsa biri ödənmədikdə ilkinlik, nəzərdən keçirdiyimiz qaydalara uyğun olaraq, iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixlə təyin edilir və bu barədə iddiaçı qabaqcadan xəbərdar edilir. İlkinlik təyin edildikdən sonra ixtiranın dəyişdirilmiş düsturu təqdim edilərsə (məsələn, mühüm əlamətlərin dəyişdirilmiş siyahısı), istənilən ilkinliyin təyin edilməsini əsaslandırmaq üçün təkrar yoxlama keçirilir.

İxtiranın düsturunun yoxlanılması ilkin ekspertizanın qurtardığı ana kimi iddia sənədinə daxil olan düstura nəzərən keçirilir. Əgər o, iddiaçı tərəfindən bundan sonra dəyişdirilibsə, onda əlavə materialların yoxlanılması qaydalarına uyğun dəyişdirilmiş düstur yoxlanılır. İddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı ixtiranın vəhdətliyi tələbinin pozulması aşkar edildikdə və iddiaçı təyin edilmiş müddətdə, ekspertiza başlayana kimi hansı ixtiraya baxılacağı barədə xəbər verdikdə yoxlama bu ixtira barəsində aparılır. Əgər təyin edilmiş müddətdə belə xəbərdarlıq olmazsa, onda yoxlama ixtiranın düsturunda birinci göstərilmiş vahid ixtiraçılıq həllini təşkil edən ixtira və ya ixtiralar qrupuna nəzərən həyata keçirilir.

İxtiranın düsturu yoxlanıldıqda onda iddia olunan ixtiranın mühüm əlamətlərinin mövcudluğu təyin edilir. Mühüm əlamətlərin məcmusu iddiaçı tərəfindən göstərilmiş texniki nəticənin alınması üçün kifayət etməlidir. Əgər texniki nəticənin alınması üçün zəruri olan mühüm əlamətlər təsvirdə verilib, ixtiranın düsturuna daxil edilməzsə, onda iddiaçıya təklif olunur ki, onları düstura daxil etsin və texniki nəticənin əldə olunması üçün belə əlamətlərin vacibliyini sübut edən dəlillər göstərsin. Dəlillər təsvirdə açıqlanmış texniki nəticə ilə əlamətlər arasındakı səbəb-nəticə əlaqəsinə və ya ekspertiza zamanı aparılmış nəzəri təhlilə əsaslanır. Təqdim edilmiş düsturda iddia olunan ixtiranın tətbiqinin və ondan istifadənin yalnız xüsusi formaları ilə səciyyələnən əhəmiyyətsiz (mühüm olmayan) əlamətlər aşkar edildikdə, ixtiranın düsturunun belə redaktəsinin saxlanılmasının məqsədsə uyğun olub-olmaması haqqında iddiaçının rəyi soruşula bilər.

Məlumdur ki, ixtira düsturundakı əlamətlər elə ifadə olunmalıdır ki, onların cəniləşdirilməsi (identifikasiyası) mümkün olsun. Odur ki, yoxlama zamanı buraya daxil edilmiş əlamətlərin cəniləşdirilməsi imkanı da müəyyənləşdirilir. Ekspertiza zamanı əlamətlərin cəniləşdirilməsi imkanına şübhə yaranarsa, onda sorğu verməklə iddiaçıdan belə imkanın

təsdiqi tələb edilə bilər. Əgər əlamətin cəniləşdirilməsi imkanını qazanmaq üçün onun xarakteristikalarında düzəlişlər tələb olunarsa (ixtiranın təsviri), sorğuda belə düzəlişlərin aparılması təklif olunur. Əgər əlamətin cəniləşdirilməsi imkanı varsa, lakin onun səciyyələndirilməsi üçün qəbul edilmiş terminologiyaya uyğun gəlməyən (köhnəlmiş və ya konkret texnika sahəsinə uyğun gəlməyən) terminlərdən istifadə edilmişdirsə, iddiaçıya ixtiranın düsturunda müvafiq düzəlişlər etmək təklif olunur. Əgər əlamətin cəniləşdirilməsinin qeyri-mümkünlüyü müəyyən edilərsə və iddiaçı ixtiranın düsturunda düzəlişlər etməkdən imtina edərsə, iddia sənədinin sonrakı baxılması zamanı belə əlamət nəzərə alınmır.

Əlamətin eyni texniki nəticəni əldə edilməsini təmin edən bir neçə forması müəyyən edildikdə onu ümumi anlayışla ifadə etmək məqsəduyğundur.

İxtiranın düsturuna ümumi anlayışla ifadə olunmuş əlamət daxil edilərsə, onda belə ifadə olunmanın hüquqi əsası araşdırılır.

İddia sənədində birbəndli və ya bir müstəqil bəndi olan çoxbəndli düstur verilsə, onda belə düsturda bir ixtiranın səciyyələnməsi yoxlanılır. Belə yoxlama ixtira düsturunun asılı olan və asılı olmayan bəndlərinə qoyulan tələblərə uyğun olaraq həyata keçirilir. Göstərilən tələblərin pozulması aşkar edildikdə iddiaçıya göndərilən sorğuda bu barədə xəbər verilir və bu pozuntunu aradan qaldırmaq üçün düsturda düzəlişlər etmək təklif olunur (müvafiq rüsum və ya iddia sənədinin ekspertizasının keçirilməsi üçün əlavə rüsum ödəməklə). Yeni müstəqil bəndlər düstura daxil edildikdə iddia sənədinin ekspertizası üçün əlavə rüsum ödənməlidir.

İddiaçı tərəfindən bir neçə müstəqil bəndi olan çoxbəndli ixtira düsturu təklif edilərsə, onlardan hər birinin (onlara tabe olan asılı bəndlərlə birlikdə, əgər belələri varsa) təhlili həyata keçirilir. Bu zaman ixtiranın vəhdətlik tələblərini təmin edən və ixtiralar qrupuna daxil olan ixtiranın təsvir olunması aydınlaşdırılır (onlara tabe olan asılı bəndlərlə birlikdə, əgər belələri

vardırsa). Əgər ixtira düsturunun asılı olmayan bəndlərində xarakterizə olunan ixtiralar ixtiranın vəhdətlik tələblərini ödəyərsə, burada ixtiranın vəhdətliyi şərti ödənilmiş sayılır. Bu tələb yerinə yetirilmədikdə iddiaçı müəyyən edilmiş qaydada xəbərdar edilir.

İxtiranın düsturu yoxlanılan zaman onun strukturu və ifadə tərzini üçün müəyyən olunmuş tələblərə uyğunsuzluq aşkar edilərsə, hətta belə uyğunsuzluq ilkin ekspertiza zamanı aşkar edilmədikdə belə, iddiaçıya ixtiranın düsturunda düzəlişlər etmək təklif olunur.

İddia olunan ixtiranın patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğunluğu yoxlanılan zaman onun aşağıdakı şərtləri ödəməsi yoxlanılır: sənayedə tətbiq oluna bilmək, yenilik və ixtira səviyyəli olmaq. Bunlarla bərabər, iddia olunan ixtiranın patent qabiliyyəti olmayan ixtiralar siyahısına aid olub-olmaması əlavə yoxlanılır. Patent qabiliyyətliyi yoxlanılmasının nəticələrinə əsasən patent verilməsi və ya patent verilməsindən imtinaya dair qərar çıxarılır.

İxtiranın sənayedə tətbiq oluna bilməsi şərtinin yoxlanılması. İxtira sənayedə, kənd təsərrüfatında, səhiyyə və digər fəaliyyət sahələrində istifadə oluna bilərsə, o sənaye tətbiqli sayılır.

İxtiranın istifadə olunma imkanı təyin olunduqda ixtira obyektinin göstərilən təyinatının mövcud olması yoxlanılır. Həmçinin iddia sənədinin materiallarında ixtiranın, ixtira düsturunun asılı olmayan bəndində göstərilən formada həyata keçirilməsinin metodları və vasitələrinin təsvir olunub-olunmaması yoxlanılır. Belə vasitə və metodlar verilmədikdə ixtiranın ilkinlik tarixinə qədər məlum olan vasitə və metodların təsvir edilməsinə icazə verilir. Bundan başqa, ekspertiza zamanı ixtiranın təyinatı üzrə tətbiqinin mümkünlüyünə əminlik yaranmalıdır. İddia edilən ixtira obyektindən istifadə zamanı ekoloji təhlükələr və zərərnlənmələr ehtimal olunduqda onun ekoloji təmizliyi və zərərsizliyi müəyyən edilməlidir.

Göstərilən tələblərin ödənilməyi müəyyən edilərsə, ixtira sənayedə tətbiq oluna bilən sayılır. Göstərilən şərtlərdən heç olmazsa biri ödənməzsə, əks nəticə çıxarılır. Bu halda iddiaçıya müvafiq dəlillər gətirilməklə sorğu göndərilir. İddiaçıya bu dəlillər barədə öz rəyini bildirmək təklif olunur. Əgər ekspertizanı aparanların fikrincə ixtiranın düsturunda düzəlişlərin olunması mümkündürsə, ona belə düzəlişlər etmək də təklif oluna bilər. Bu zaman sorğuda düsturda düzəlişlər etmək barədə konkret tövsiyələr verilə bilər. Təbiidir ki, sənayedə tətbiq oluna bilmək şərtini ödəməyən ixtiranın yeniliyi və ixtiraçılıq səviyyəsi yoxlanılır.

İddia olunan ixtiranın yeniliyinin yoxlanılması. Artıq qeyd olunduğu kimi, iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi gündə 12 ay ərzində onun mahiyyətinə dair məlumat müəllif, iddiaçı və onlardan həmin məlumatı birbaşa və ya dolayı yolla almış hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu hal iddia sənədində göstərilən obyektin yeniliyinə xələl gətirmir. Belə məlumatın açıqlanması tarixinin təyini zamanı ixtiranın təsvirinin mövcud bilgilər məcmusuna aid bölməsinə qoyulan tələblər əsas götürülməlidir. İxtiranın yeniliyinin yoxlanılması ixtiranın düsturunun asılı olmayan bəndində olan bütün əlamətlərin məcmusuna nəzərən aparılır. Yenilik şərtinə uyğun gəlməyən ixtiranın ixtiraçılıq səviyyəsi yoxlanılır.

İxtira səviyyəsinin yoxlanılması. Əvvəllər qeyd olunduğu kimi, ixtira həmin sahədə çalışan mütəxəssis üçün mövcud bilgilər məcmusundan açıq-aşkar irəli gəlmərsə, ixtira səviyyəsinə malik hesab edilir.

İxtira səviyyəsi düsturun asılı olmayan bəndində səciyyələnən ixtira üçün yoxlanılır və buraya aşağıdakılar daxildir:

- ən yaxın analoqun təyini;
- iddia olunan ixtiranı ən yaxın analoqdan fərqləndirən əlamətlərin müəyyən edilməsi;

- mövcud bilgilər məcmusundan baxılan ixtiranın mühüm əlamətləri ilə üst-üstə düşən əlamətləri olan həllərin üzə çıxarılması.

İxtiranın mühüm əlamətləri ilə üst-üstə düşən əlamətləri olan həllər müəyyən edilmədikdə və ya belə həllər müəyyən olunub, lakin onların iddiaçı tərəfindən göstərilən texniki nəticəyə təsiri təsdiq edilmədikdə iddia ixtira səviyyəsinə malik hesab olunur.

İddianın ixtira səviyyəli olmaması barədə də nəticə çıxarıla bilər. Bunun baş verdiyi hallara aid misallar aşağıda verilmişdir:

- müəyyən edilmiş nəticəyə nail olmaq üçün məlum vasitənin hər-hansı bir məlum hissə ilə məlum qaydalarla tamamlanması;

- müəyyən edilmiş nəticəyə nail olmaq üçün məlum vasitənin hissəsinin digər məlum hissə ilə əvəz edilməsi;

- obyektin hər hansı bir hissəsinin aradan götürülməsi ilə bu əməliyyata xas olan nəticənin əldə edilməsi (sadələşmə, kütlənin, ölçülərin, material tutumunun azaldılması, etibarlılığın artması, prosesin davam etmə müddətinin qısalması və s.);

- eyni tip elementlərin sayının artırılması hesabına nəticənin gücləndirilməsi;

- nəticəyə nail olmaq üçün məlum xassəli materialdan məlum obyektin hazırlanması;

- məlum qurğu, üsul, maddə və ştammin yeni təyinat üzrə tətbiqi, əgər bu yeni təyinat onun məlum xassələri, quruluşu, hazırlanması ilə şərtlənsə.

Məlumdur ki, çoxbəndli ixtira düsturunun strukturunda onun mahiyyətindən doğan özünəməxsus xüsusiyyətlər vardır. Odur ki, belə düsturla xarakterizə edilən ixtira obyektinin patent qabiliyyəti şərtlərinin yoxlanması üçün əlavə tələblər müəyyənləşdirilmişdir.

İddia sənədinin ekspertizası zamanı əlavə materiallarsız onun aparılması qeyri-mümkün olduqda iddiaçıya *əlavə*

materialların, həmçinin ixtiranın dəyişilmiş düsturunun sorğusu göndərilir. Aşağıdakı hallar sorğu üçün əsas ola bilər:

- ilkinliyin müəyyən olunması zamanı ixtiranın düsturunun dəqiqləşdirilməsi lazım gəldikdə;

- iddia olunan ixtiranın patent qabiliyyəti şərtlərinin yoxlanılması ilə bağlı məsələlər meydana çıxdıqda;

- iddia olunan ixtiranın patent qabiliyyəti şərtlərinin yoxlanılmasının nəticələrinə görə ixtiranın düsturunun dəqiqləşdirilməsi lazım gəldikdə;

- eyni ilkinlik tarixinə malik, eyni ixtira obyektlərinə aid iddia sənədinin baxılması ilə bağlı məsələlərin həlli tələb edildikdə.

İddia sənədinin baxılması zamanı yaranan iradlar, təkliflər (məsələn, ilkinliyin müəyyənləşdirilməsi, ixtiranın mühüm əlamətinin xarakteristikasının dəqiqləşdirilməsi və s. bağlı irad və təkliflər) və digər xarakterli məsələlər sorğuya daxil edilə bilər. Əgər sorğunun göndərilməsinə əsas yoxdursa, yaranmış iradlar, təkliflər və s. barədə iddiaçı məktubla xəbərdar edilir.

Hər hansı sual üzrə sorğuda və ya məktubda ekspertlərin rəyi texniki və hüquqi cəhətdən əsaslandırılır. Lazım gəldikdə patent haqqında qanunvericiliyin müddəalarına, texniki ədəbiyyatlara, normativ sənədlərə istinadlar edilə bilər. Mühüm əlamətlərin xarakteristikasının dəqiqləşdirilməsi, mühüm olmayan əlamətin çıxarılması və s. kimi düsturda düzəlişlərlə bağlı təkliflər göndərilərkən belə düzəlişin və ya ondan imtinanın hüquqi nəticələrini iddiaçıya bildirmək məqsəduyğundur. Sorğuda informasiya mənbəyinə istinad edildikdə həmin mənbəni tapmaq üçün lazım olan bütün biblioqrafik məlumatlar, həmçinin digər məlumatlar (səhifə, abzas, qrafiki təsvirin fiqurlarının nömrəsi və s.) göstərilməlidir.

İxtiranın düsturu ixtiranın təsvirində də düzəliş ediləcək qədər dəyişdirilərsə (iddiaçının öz təşəbbüsü ilə və ya ekspertlərin təklifinə görə), həmçinin təsvir və ya çertyojlarda

çatışmazlıqlar olduqda (o cümlədən ekspertiza tərəfindən əvvəllər göstərilmiş, lakin iddiaçı tərəfindən aradan qaldırıl-mayan) iddia sənədinin dərc olunması haqqında qərar hazır-lanarkən iddiaçıya təklif edilir ki, 2 ay müddətində dəqiqləş-dirilmiş təsvir və ya çertyojları (və ya əvəzedici vərəqləri) təqdim etsin. O, əks təqdirdə Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən müvafiq surətdə düzəldilmiş təsvirin dərc oluna-cağı barədə xəbərdar edilir.

İxtira üçün iddia sənədinin baxılması zamanı yerinə yetirilən əməliyyatlardan biri də əlavə materialların yoxla-nılmasıdır. İddia sənədi materiallarını dəqiqləşdirən və ya ekspertizanın sorğusunu cavablandıran materiallar verilər-kən bunun üçün müəyyən edilmiş müddətin gözlənilməsi yoxlanılır.

İddiaçı iddia sənədinin vaxtından əvvəl ilkin eksperti-zasının keçirilməsi haqqında vəsatət verərsə, onda əlavə ma-teriallar daxil olan zaman, təyin olunmuş məbləğdə rüsu-mun ödənilməsini təsdiqləyən sənədin də təqdim edilməsi yoxlanılır. Bu sənəd təqdim edilmədiyi təqdirdə, vəsatət id-dia sənədi baxılan zaman nəzərə alınmır və bu barədə iddia-çı xəbərdar edilir. Bu cür bildiriş iddiaçıya göndərilən növbəti ekspertiza sənədinin məzmununa daxil edilə bilər.

Patent üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusuna əsasən əla-və materiallar onun alındığı tarixdən 2 ay müddətində təq-dim edilməlidir. İddiaçı göstərilən müddət qurtarana qədər onun uzadılması haqqında xahiş edə bilər. Bu halda eksper-tizanın aparılması müddəti də uyğun olaraq uzadılır.

Əlavə materiallar daxil olduqda onların ixtiranın ma-hiyyətini dəyişib-dəyişməməsi yoxlanılır. Əlavə materiallar-da iddia sənədlərinin ilk materiallarında (ixtiranın təsvirin-də, ixtiranın düsturunda, çertyoj və digər materiallarda) ol-mayan əlamətlər olduqda, bu əlavə materiallar iddia edilən ixtiranın mahiyyətini dəyişdirməməlidir.

Əgər əlavə materiallarda ixtiranın düsturuna yeni (əla-və) əlamətlərin daxil edilməsi nəzərdə tutularsa, belə əlavə

materiallar ixtiranın mahiyyətini dəyişdirmiş sayılır. Dəyişdirilmiş ixtira düsturunun yoxlanılması zamanı dəyişikliklərin ixtiraya aid olub-olmaması da müəyyən edilir. Əlavə materialların iddia olunan ixtiranın mahiyyətini dəyişdirməsi təsdiqləndikdə ekspertizanın iddiaçıya göndərdiyi sənəddə ona bu barədə xəbər verilir və əlavə materiallardakı hansı məlumat əsasında ekspertizanın bu cür nəticə çıxardığı göstərilir.

Əlavə materiallar iddia edilən ixtiranın mahiyyətini dəyişdirsə, iddiaçı onu ayrıca iddia sənədi kimi tərtib etmək hüququna malikdir.

İlkin materiallarda olmayan, düstura əlavə edilməsi vacib sayılmayan əlamətlərə aid əlavə materiallar isə ixtiranın mahiyyətini dəyişməyən sayılır. Bunlara ixtiranın həyata keçirilməsi şəraiti, qrafiki dəqiqləşdirmələr, əlavə texniki nəticənin alınması imkanı və s. haqqında yeni (əlavə) məlumatlar əks olunan materiallar misal göstərilə bilər.

İxtiranın düsturunda iddia olunan ixtiranın bütün patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğun gələn müəyyən edildikdə ixtiranın düsturu ilə referatının rəsmi bülletendə dərc edilməsi haqda qərar çıxarılır. İddia olunan ixtiranın bu şərtlərdən heç olmasa birinə uyğun gəlmədiyini müəyyən edildikdə ona patent verilməsindən imtinaya dair qərar çıxarılır. İddiaçı imtinaya səbəblərlə tanış olduqdan sonra iddianın patent qabiliyyətli olmasına dair dəlillər təqdim edərsə və bunlar ekspertizanın nəticəsini dəyişməzsə, qərarla göstərilən dəlillərin təhlili də verilir.

İddia sənədinin ekspertizası zamanı eyni ilkinlik tarixinə malik eyni ixtiraya aid digər iddia sənədinin olması müəyyən edilə bilər. Bu halda iddia sənədinə baxılmasının öz xüsusiyyətləri vardır. Baxılan iddia sənədi üzrə ixtiranın patent qabiliyyəti müəyyən edilərsə, lakin həmin ilkinlik tarixinə malik olan digər (oxşar) ixtira üçün də iddia sənədinin mövcudluğu aşkar olunarsa, onda sənədi baxılan iddiaçıya bu barədə xəbər verilir. Bu zaman iddiaçıya həmçinin

Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən onun iddia sənədinə verilən qeydiyyat nömrəsinin daha əvvəl və ya daha sonra olması barədə xəbər verilir. İxtiraların eyniliyi (oxşarlığı) iddiaçılar tərəfindən təqdim edilən axırıncı redaktədə verilmiş düsturlar əsasında təyin edilir. İxtiralar onların düsturlarının asılı olmayan bəndlərinin məzmunu tamamilə üst-üstə düşdükdə eyni sayılır.

2.6.7. İxtira üçün iddia sənədi və ona patentin verilməsi barəsində məlumatların dərci

İxtira üçün iddia sənədi və ona patentin verilməsi barəsində məlumatların dərci məsələlərini tənzimləyən əsas hüquqi sənəd «Patent haqqında» Qanundur. Bu qanuna görə Patent üzrə Dövlət Komitəsi ixtira barəsində iddia sənədini aldığı tarixdən ən gec 12 ay keçəndək iddia sənədlərinə dair məlumatı özünün rəsmi bülletenində dərc edir. İddiyanın vəsatəti üzrə iddia sənədinə dair məlumat bu müddətdən tez də dərc edilə bilər. İxtira müəllifinin hüququ var ki, dərc olunma zamanı müəllif kimi göstərilməməsini tələb etsin. İddia sənədi üzrə aşağıdakı məlumatlar dərc olunur:

- iddia sənədinin nömrəsi;
- iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olma tarixi;
- iddiaçı(lar)nın adı;
- iddiaçı(lar)nın yaşadığı ölkənin adı;
- ixtira müəllif(lər)inin adı (əgər müəllif(lər) dərc olunma zamanı ad(lar)ının göstərilməsinə etiraz etmirsə);
- iddia sənədi üzrə, onun Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən daha əvvəlki ilkinlik tələb edildikdə bunun üçün əsas olmuş iddia sənədinin nömrəsi, verilmə tarixi və verildiyi ölkə;
- ilkin ekspertiza nəticəsində müəyyən edilmiş Beynəlxalq Patent Təsnifatının indeksi;
- ixtiranın adı;

- ixtira haqda referat;
- ixtiranın düsturu (son redaksiyada);
- informasiya axtarışı və ekspertiza keçirilməsinə aid vəsatət olması haqqında məlumat.

İxtira müəllifinin müəllif kimi göstərilməsindən imtina etməsi dərc etmə üçün texniki hazırlığın qurtarmasına qədər nəzərə alınır. Göstərilən imtina həmin müddət ərzində müəllif tərəfindən geri də götürülə bilər.

İddia sənədinə dair məlumat dərc olunduqdan sonra iddia obyektinin yeniliyi üçün məsuliyyət iddiaçının üzərinə düşür.

İddia sənədinə dair məlumat dərc olunduqdan sonra marağı olan hər bir hüquqi və ya fiziki şəxsin Patent üzrə Dövlət Komitəsində iddia sənədinin materialları ilə tanış olmaq, habelə müvafiq ixtiranın təsvirini, çertyojlarını əldə etmək hüququ vardır. Dərc olunmuş iddia sənədinin materialları ilə tanışlıq qaydasını bu orqan müəyyənləşdirir. İddia sənədinin materiallarından çıxarışların sürətləri müvafiq haqq ödənməklə verilə bilər.

İddia sənədinə dair məlumat aşağıdakı hallarda dərc olunmur:

- patent verilməsindən imtina qərarı qəbul edildikdə;
- iddia sənədi geri götürüldükdə.

İddia sənədində ixtira barəsində göstərilən məlumatın açıqlanması dövlətin milli təhlükəsizliyinə xələl gətirə bilərsə, həmin iddia sənədinə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyənləşdirilən qaydada baxılır. İxtira dövlətin milli təhlükəsizliyi mənafelərinə aid olduqda Patent üzrə Dövlət Komitəsi öz təşəbbüsü ilə iddia sənədinə dair məlumatın dərcini bu barədə qərarın çıxarıldığı tarixdən etibarən 4 aya qədər dayandırmaq hüququna malikdir. Bu müddət keçdikdən sonra həmin qərar Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiqlənmədikdə və müddəti uzadılmadıqda qüvvədən düşür. Patent üzrə Dövlət Komitəsi məlumatın dərcini, ixtiranın açıq

istifadəsini, yaxud iddia sənədi və ya patent obyektinin istifadəsini qadağan etdikdə iddiaçı və ya patent sahibi həmin orqandan müvafiq kompensasiya ödənilməsini tələb edə bilər. Müvafiq kompensasiya məlumatın dərcinin və ixtiranın istifadəsinin qadağan olunduğu ilk 12 aylıq müddət uzadıldıqda tələb edilə bilər. Bu halda yaranan mübahisələr məhkəmə qaydasında həll edilir.

İddia sənədi materiallarının dərc olunduğu tarixdən patentın verildiyi tarixə kimi hər bir ixtiraya müvəqqəti hüquqi mühafizə verilir.

İddia sənədinin dərc olunduğu tarixdən etibarən 6 ay ərzində hər bir hüquqi və ya fiziki şəxs Apelyasiya şurasına əsaslandırılmış etirazla müraciət edə bilər. Patent üzrə Dövlət Komitəsi dərc olunmuş iddia sənədinə etirazın verilməsi müddəti qurtardıqdan və ya Apelyasiya şurasının patentın verilməsinə dair qərar qəbul etdiyi tarixdən etibarən 2 ay ərzində müvafiq Dövlət reyestrində ixtiranı qeydə alır və iddiaçı olan şəxsə patent verir.

İxtiranın Dövlət reyestrinə daxil edilməsi qaydası Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən müəyyənləşdirilir. Patent sahibi patentın qüvvədə saxlanması üçün illik rüsumu ixtiraya dair iddia sənədinin verildiyi tarixdən etibarən onun qüvvədə olmasının 3-cü ilindən başlayaraq ödəyir. Patenti xahiş edən şəxs bir neçə olarsa, onlardan birinə bir patent, qalanlarına isə patentın Patent üzrə Dövlət Komitəsində təsdiq edilmiş surəti verilir. Patent sahibinin əsaslandırılmış vəsatəti ilə ona patentın dublikatı verilə bilər. İddiaçı ilə müəllif müxtəlif şəxslər olduqda müəllif patentın surətini ala bilər. Müəllif patentda öz adının göstərilməsindən imtina edə bilər. İxtira müəllifinin patent verilməsi haqda dərc olunan məlumatlarda adının göstərilməsindən imtina etməsi, əgər imtina dərc olunmaya texniki hazırlıq qurtaranadək daxil olarsa, məlumatların dərci zamanı nəzərə alınır. Göstərilən imtina həmin müddət ərzində müəllif tərəfindən geri götürülə bilər.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi ixtiranı qeydə aldıqdan və patent verdikdən sonra 3 ay ərzində patent barəsində məlumatı rəsmi bülletenində dərc edir. İxtiraya patent verilməsi haqda aşağıdakı məlumatlar dərc olunur:

- patentin nömrəsi;
- Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən müəyyən-ləşdirilmiş Beynəlxalq Patent Təsnifatının indeksi;
- patent verilən iddia sənədinin nömrəsi və daxil olma tarixi;
- iddia sənədinə dair məlumatların dərc olunma tarixi və bülletenin nömrəsi;
- iddia sənədi üzrə onun Patent üzrə Dövlət Komitəsi-nə daxil olduğu tarixdən daha əvvəlki ilkinlik müəyyən edil-mişsə, ixtiranın ilkinliyi üçün əsas olmuş iddia sənədinin nömrəsinin verilmə tarixi və verildiyi ölkə;
- müəllif(lər)in adı (əgər o (onlar) adının göstəril-məsindən imtina etməyibsə) və patent sahibinin adı;
- ixtiranın adı;
- ixtiranın düsturu.

İxtira üçün iddia sənədi barəsində məlumat dərc olu-nana qədər iddiaçı ərizə verməklə onu faydalı model üçün iddia sənədinə (və ya əksinə) çevirə bilər. Bu, iddia sənədinin çevrilməsi adlanır. Göstərilən hallarda əvvəlki iddia sənədi-nin ilkinliyi saxlanılır. Çevrilmə geri götürülən və ya geri götürülmüş kimi sayılan iddia sənədləri barəsində aparılmaz. İddia sənədinin çevrilməsi baş tutduqda iddiaçıya bu haqda xəbərdarlıq göndərilir. Əgər iddiaçıya çevrilmə haqqında xəbərdarlıq göndərilənə kimi o, çevrilmə haqqında artıq vermiş olduğu ərizənin nəzərə alınmamasını xahiş etsə, onda çevrilmə baş verməmiş sayılır.

III. SƏNAYE NÜMUNƏLƏRİ

3.1. Sənaye nümunələrini səciyyələndirən əlamətlər və sənaye nümunələrinin növləri

Bu gün sənayenin mühüm vəzifələrindən biri istehlakçıların tələblərini təmin edən, rəqabət qabiliyyətinə malik, standartların və texniki şərtlərin tələblərinə uyğun məhsul istehsal etməklə kifayətlənməyib ən yaxşı dünya nailiyyətlərinə və beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun gələn, hətta dünya üzrə qazanılan nailiyyətləri üstələyən məhsulları yaratmaq və istehsal etməkdir. Bilmək lazımdır ki, sənaye məhsullarının yüksək keyfiyyətini təmin edən göstəricilərdən biri də məhsulun xarici görünüşündə əks olunan estetik göstəricilərdir. Estetik göstəricilər məmulatın formasının rasionallığını (formanın təyinata, konstruktiv həllə, istehsal texnologiyasının xüsusiyyətlərinə və tətbiq olunan materiallara uyğunluğunu), kompozisiyasının bütövlüüyünü (plastikliliyini, qrafiki təsviri elementlərin gözəlliyini), bədii ifadəliliyini (orişinallığını, stil uyğunluğunu, dəbə uyğunluğunu) xarakterizə edir.

Xatırlayaq ki, patentşünaslıqda sənaye nümunəsi anlayışının mahiyyəti məmulatın yeni zahiri görkəmini müəyyən edən bədii və ya bədii-konstruktiv həll kimi müəyyən edilir. Yəni sənaye nümunəsi məmulatın özü yox, onun

xarici tərtibatı, zahiri görünüşüdür. Sənaye nümunəsi də ixtira, faydalı model kimi sənaye mülkiyyəti obyektlərinə aiddir. Sənaye nümunəsi maddi əşya, onun maddi forması olmayıb sənaye məmulatının formasının necə olmasını göstərən yaradıcılıq məhsuludur, əsəridir, həllidir. Məmulatın yeni, sənaye üsulu ilə həyata keçirilməsi mümkün olan, texniki və estetik keyfiyyətləri özündə birləşdirən bədii həlli sənaye nümunəsi (sənaye şəkli, modeli) kimi tanınır.

Sənayenin inkişaf etməsi, mal çeşidinin genişlənməsi və onlarla paralel tələbatın da artımı istismar və istehlak olunan mal kütləsinin həcmnin artmasına gətirib çıxarır, keyfiyyət və rəqabət qabiliyyəti məsələlərini ön plana çəkir. Sənaye nümunəsinin işlənilib hazırlanması, hüquqi mühafizəsi ildən-ilə buraxılış həcmi artan məhsulların keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Odur ki, bədii-konstruktiv həllərin işlənməsi müvəqqəti fəaliyyət olmayıb, cəmiyyətdə artan tələbatın ödənməsi üçün bir zərurətdir.

Məlumdur ki, estetik göstəricilər insana güclü emosional təsirə malikdir. Bu təsir müxtəlif şəkildə təzahür edir. Məsələn, insanın zövqünün, estetik baxışlarının formalaşmasına məişət əşyalarının gözəlliyinin güclü təsiri vardır. İnsanları iş prosesində əhatə edən avadanlıqların, əşyaların estetik formaları, gözəlliyi əhval-ruhiyyəyə, əmək qabiliyyətinə, onlar da öz növbəsində əmək məhsuldarlığına, əməyin keyfiyyətinə müsbət təsir edir.

Artıq qeyd olunduğu kimi, sənaye nümunəsi dedikdə məmulatın bədii-konstruktiv həlli, onun xarici görünüşü, yəni formanın və ya təsvirin (şəklin) ifadəli olma xüsusiyyətləri başa düşülür. İnsanların maddi və mədəni səviyyəsinin yüksəlməsi ilə məmulatların xarici görünüşünə tələblər də artır. Xarici görünüş özündə müxtəlif əlamətlər birləşdirə bilər. Burada söhbət məmulatın xarici görünüşünün ifadəliliyini təmin edən əsas kompozisiya elementlərindən, onların qarşılıqlı yerləşməsindən gedir. Məmulat alındıqda insanın diqqətini əvvəlcə onun normal istifadəsi zamanı görünən,

müşahidə olunan xarici görünüşü (forma, rəng, konstruksiya və s.), sonra funksional üstünlükləri cəlb edir. Burada «xarici görünüş» anlayışı bir qədər fərqli mənə daşıyır. Məsələn, əl çantasının, məişət elektrik sobasının xarici görünüş anlayışına onların açılmış şəkildə daxili görünüşü də aiddir, tozсорanın, məişət kondisionerinin içərisindəki qovşaqların, ayrı-ayrı detalların formasının, görünüşünün isə bu məmulatların xarici görünüşü anlayışına heç bir aidiyyəti yoxdur. Odur ki, məmulatın daxilində yerləşən, adi, normal istifadə zamanı görünməyən qurğular, konstruksiyalar sənaye nümunəsi kimi hüquqi mühafizə edilmir.

Heç də bütün bədii-konstruktiv həllərə hüquqi mühafizə verilmir, qanunvericiliyə görə ancaq patent qabiliyyəti şərtlərini ödəyən sənaye nümunəsinə hüquqi mühafizə verilir. Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtləri ikinci bölmədə verilmişdir.

Məmulatın xarici görünüşünü müəyyən edən, texniki və estetik keyfiyyətlərin vəhdətlik tələblərinə cavab verən, sənayedə tətbiq edilə bilən, faydalı effekt verən, yeni və orijinal bədii və ya bədii-konstruktiv həll hüquqi mühafizə ilə təmin edilərək sənaye nümunəsi kimi tanınır.

Qeyd etmişdik ki, sənaye nümunəsinin *yeniliyi* qiymətləndirilərkən hamıya müəssər olmuş bilgilərə istinad edilir. Sənaye nümunəsi o vaxt yeni sayılır ki, məmulatın estetik və ergonomik xüsusiyyətlərini təyin edən analoji həllərdən fərqlənsin, sənaye nümunəsinin ilkinlik tarixinə qədər mövcud bilgilərdən məlum olmasın. Mövcud bilgilər məcmusuna iddia edilən sənaye nümunəsinin ilkinliyi tarixinə qədər eyni təyinatlı obyektlər və onların Azərbaycan Respublikasında tətbiqi barədə hamı üçün müəssər olan məlumatlar daxil edilir. Mövcud bilgilər məcmusuna iddia edilən sənaye nümunəsinə aidiyyəti olan və əmtəə nişanı kimi Azərbaycan Respublikasında hüquqi mühafizəsi olan obyektlər də aid edilir.

Deməli, sənaye nümunəsinin yeniliyi qiymətləndirilərkən nümunənin formasının elə xüsusiyyətləri müəyyənləşdi-

rilir ki, onlar vizual olaraq məmulatı analoqlardan ayırmağa, prototipdən fərqləndirməyə imkan versin. Bədii həll o zaman yeni sayılır ki, ilkinlik tarixinə kimi məlum olan analoji həllə (prototiplə) müqayisədə mühüm əlamətlərin yeni məcmusu ilə xarakterizə olunsun, əsas kompozisiya elementləri, onların formaları, qarşılıqlı yerləşməsi görünüş etibarı ilə analoq və prototiplə müqayisədə fərqli şəkildə qəbul edilsin. Sənaye nümunəsinin prototipi (ən yaxın analoqu) dedikdə eyni təyinatlı məmulatlardan seçilən və xarici görünüş etibarı ilə ona ən yaxın məmulat başa düşülür. Prototip bir etalon kimi istifadə edilir, ekspert, rəssam, konstruktor iddia olunan təklifi onunla müqayisə edərək təklifdəki fərqləndirici əlamətlər, üstünlüklər haqqında qərar verir. Sənaye nümunəsində mühüm əlamətlərə forma, əsas kompozisiya elementləri, onların qarşılıqlı yerləşməsi aiddir, yəni elə əlamətlər aiddir ki, onların ayrılıqda hər birinin olması zəruridir və hamısı birlikdə iddia olunan məmulatın formasını səciyyələndirmək üçün kifayətdir.

İnformasiya mənbəyində saxlanılan məlumatın hamıya müəssər olmuş bilgilərə aid edilməsinin tarixi aşağıdakı kimi təyin edilir:

- mühafizə sənədlərinə aid təsvirlər üçün onların dərc olunma tarixi;

- Azərbaycan Respublikasının çap nəşrləri üçün onların çapa hazırlanma tarixi;

- çapa imzalanma tarixi göstərilməyən milli çap nəşrləri və keçmiş SSRİ-nin çap nəşrləri üçün, həmçinin digər çap nəşrləri üçün çapdan çıxma tarixi, onun təyini mümkün olmadıqda isə çapdan çıxma ayı, yaxud ili məlumdursa, ayın axıncı günü və ya çapda göstərilən ilin 31 dekabr tarixi;

- normativ-texniki sənədlər üçün onların qeydiyyat tarixi;

- əlyazma hüququnda çap edilmiş dissertasiya materialları və dissertasiyaların avtoreferatları üçün onların kitabxanaya daxil olduğu tarix;

- müsabiqəyə qəbul edilmiş işlərə nəzərən onların tanışlıq üçün təqdim edildiyi tarix (bu, müsabiqənin keçirilməsini təsdiq edən sənədlərə əsasən müəyyənləşdirilir);

- vizual qəbul edilən informasiya mənbələri (plakatlar, modellər və s.) üçün onların müşahidə edilməsinin sənədlə təsdiqlənən tarixi;

- sərgidə yerləşdirilən eksponatlar üçün onların nümayiş etdirilməsinə başlanmasının sənədlə təsdiqlənən tarixi;

- televiziya və kino vasitəsilə verilən məlumatlar üçün göstərilən tarixdə qüvvədə olan qaydalarla müvafiq informasiya daşıyıcısına məlumatın qeyd olunan tarixi.

Sənaye nümunəsi kimi iddia olunan həll *orijinal*, bədii xüsusiyyətli olmalı, müasir estetik tələblərə cavab verməlidir. Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtləri şərh olunarkən göstərilmişdir ki, sənaye nümunəsi o zaman orijinal sayılır ki, onun mühüm əlamətləri məmulatın estetik xüsusiyyətlərinin yaradıcı xarakterini müəyyən etmiş olsun. Cəmiyyətin estetik ehtiyaclarını təmin etməsi, bədii layihələndirmədə yeni nailiyyət olması sənaye nümunəsinin estetik keyfiyyətlərə malik olmasını göstərir. Həllin orijinallığı vahid bədii ideyaya bağlı olmalı, məmulatın funksional təyinatına uyğun olmalıdır. Əgər məmulatın xarici görünüşü sırf texniki mülahizələrdən irəli gələrsə, onun təyinatı ilə müəyyənləşərsə, belə forma bədii hesab edilə bilməz, sənaye nümunəsi kimi mühafizə oluna bilməz. Cəlbədidirsə, texniki estetikanın tələblərinə cavab verirsə, məmulatın xarici görünüşü üçün təklif edilən həll bədii-konstruktiv (və ya bədii) hesab oluna bilər. Bədii-konstruktiv həll bədii və informasiya ifadəliliyinə, kompozisiyanın bütövlüyünə, forma rəsişliliyinə malikdirsə və ergonomik tələblərə cavab verirsə, o, texniki estetikanın tələblərinə uyğun hesab olunur.

Elə tələblər vardır ki, onlar qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayıb, lakin məntiqi olaraq sənaye nümunəsinin mahiyyətindən doğur, *texniki və estetik keyfiyyətlərin vəhdəti* əlaməti ilə sıx bağlıdır. Belə tələblərdən bəzilərini nəzərdən keçirək.

Bədii-konstruktiv həllin ergonomik tələblərə uyğunluğu.

Ergonomik göstəricilər «insan - məmulat - istifadə mühiti» sistemini xarakterizə edir və insanın istehsalat və məişət proseslərində özünü büruzə verən kompleks gigiyenik, antropometrik, fizioloji və psixoloji xassələrini nəzərə alır. Bu tələbə görə bədii-konstruktiv həll obyektədən istifadəni çətinləşdirməməli, əksinə əlverişli etməlidir. Bəzi hallarda məişət avadanlıqlarının, istehsal vasitələrinin, cihazların və s. Profili, dəstəkləri, tutqacları elə ornamentlərlə bəzədilir ki, istifadə zamanı insanın bədən üzvləri xəsarət ala bilər. Məsələn, idarəetmə düymələrinin konus və ya piramida formasında hazırlanması əlin dərisini zədələyə bilər və ya estetik təsiri gücləndirmək üçün mikroskopda okulyarın çərçivəsinin sivri kənarlı olması göz yuvasını zədələyə bilər.

Bədii-konstruktiv həllin məmulatın təyinatına uyğunluğu. Məmulatın forması, xarici görünüşü, hissələri, rəngi onun təyinatını və xarakterini ifadə etməlidir, ona uyğun olmalıdır. Aldadıcı forma obyekt haqqında əks, yanlış fikir yaradır, məsələn, oturmaqların çarpayılış şəklində olması buna misaldır.

Bədii-konstruktiv həllin məmulatın mühəndis-texniki mahiyyətinə uyğunluğu. İddia olunan həll məmulatın texniki səviyyəsini, mühəndis həllinin mütərəqqiliyini ifadə etməlidir. Mütəxəssislər bu tələbin pozulmasına misal kimi məişət su qızdırıcısının samovar formasını göstərirlər. Burada suyun qızdırılması (qaynadılması) üçün yeni üsul məmulat üçün sənaye nümunəsi kimi yeni formanın tapılmasını tələb edir, samovar forması isə artıq köhnəlmiş mühəndis həllinə məxsusdur.

Məmulatın bədii-kompozisiya həllinin təamlığı. Məmulatın quruluşu müəyyənləşdirilərkən onun texniki məqsəduyğunluğu ilə bərabər bədii-kompozisiya qanunauyğunluğu da nəzərə alınmalıdır, çünki birincilərin üstünlüyü şərti daxilində bədii-kompozisiya texniki quruluşa təsir

göstərmək imkanına malikdir. O, həm də estetik həllin ifadə tərzini daha sadə və məntiqi yolla gücləndirə bilər.

Sənaye nümunəsinin *faydalı effekti* dedikdə ondan istifadə zamanı alınan iqtisadi, texniki və digər ictimai faydalı nəticələrin həcmi başa düşülür.

İnsanı gündəlik həyatda olduqca çox sayda obyektlər əhatə edir. Bunların hər birinin də özünəməxsus xarici görünüşü, tərtibatı vardır. Sənaye nümunəsi model, şəkil və ya model və şəklın birləşməsi kimi (kombinə edilmiş nümunələr, məsələn, döşəmə üçün dekorativ şəkilli taxta lövhələr) ola bilər. Sənaye nümunələri ya həcmli forma ilə (üç ölçü ilə), ya da müstəvi təsvirlə (iki ölçü ilə) səciyyələnir. Birincilərə soyuducunun, tikiş maşınının, şüşə qabların sənaye modelləri, ikinciyə dekorativ parçanın, xalçanın sənaye rəsmini misal göstərmək olar. Həcmli və müstəvi sənaye nümunələrinin hüquqi mühafizəsi fərqlənir.

Beləliklə, sənaye nümunəsini təsvirin ölçüsünə görə iki növ üzrə fərqləndirmək olar: sənaye modelləri - həcmli formalar və sənaye şəkilləri - təsvirlər, şəkillər, müstəvi və ya çox az relyefli ornamentlər.

Həcmli sənaye nümunələri həcmli-fəza strukturuna əsaslanan kompozisiyadan ibarətdir. Müstəvi sənaye nümunələri elementlərin xətti-qrafik nisbətləri ilə səciyyələnir və faktiki olaraq həcmə malik olmur, məsələn, xalçanın, dekorativ parçanın xarici görünüşünü müəyyən edən bədii-konstruktiv həll.

Sənaye nümunəsi bütünlükdə məmulata və ya onun bir hissəsinə (bir neçə hissəsinə) aid ola bilər.

Sənaye nümunələri birəşyalı və çoxəşyalı ola bilər. Birincilərə aşağıdakılar aiddir:

- rəsmi qrafiki vasitələrlə yerinə yetirilən ikiölçülü müstəvi sənaye nümunəsi;
- üçölçülü bütöv tək məmulat, onun maketi, yaxud modeli;
- məmulatın həcmli-müstəvi təsviri, onun hissəsi.

Çoxəşyalı sənaye nümunələrinə eyni təyinatlı, bir tam (vahid kompleks, ansambl) təşkil edən əşyalar toplusu aiddir. Çoxəşyalı sənaye nümunələrinə müxtəlif mebel dəstlərini, servizləri, iş yerinin interyerini və s. misal göstərmək olar. Belə kompleksi ifadə etmək üçün müxtəlif terminlərdən istifadə olunur: «dəst», «qrup», «qarnitur» və s.

Patent almaq üçün iddia sənədi tərtib edilib verilərkən sənaye nümunəsi də vəhdətlik tələbini ödəməlidir. Yəni iddia sənədi bir sənaye nümunəsinə aid olmalıdır. Sənaye nümunəsi bütövlükdə məmulata (məsələn, mətbəx mebel dəsti), yaxud onun bir hissəsinə (məsələn, stullar) aid ola bilər. Bir neçə əşya birləşərək vahid bədii-konstruktiv forma yaradarsa, onlar da bir sənaye nümunəsi kimi qəbul edilir. Plastika və üslubla vahid görünüş yaradan, ümumi təyinatla birləşən müxtəlif funksiyalı məmulatlar dəsti bir sənaye nümunəsi kimi qeydə alınə bilər (məsələn, çay və ya yemək servisləri, mebel qarniturları, alətlər dəsti və s.). Həmçinin bir neçə sənaye nümunəsi təsnifatın eyni sinifinə aiddirsə, onlar da bir sənaye nümunəsi sayılır: bir sinfə mənsub olan, funksional təyinatla birləşən, mühüm əlamətlər məcmusu ilə oxşar olan bir qrup məmulat bir sənaye nümunəsi kimi kimi qəbul edilir.

3.2. Sənaye nümunəsinə patent verilməsi üzrə görülən işlərin tərkibi

Qeyd olunduğu kimi, sənayenin inkişaf etməsi, keyfiyyət və rəqabət qabiliyyəti məsələləri ön plana çıxdıqca sənaye nümunələrinin hüquqi mühafizəsi ilə bağlı problemlərin həlli aktuallaşır. Bunun üçün hüquqi bazanın yaradılması, müəyyən normativ sənədlərin, qaydaların işlənilib qüvvəyə minməsi zəruri estetik göstəricilərə malik məhsulun yaradılmasına stimül yaradır, ölkədən ixrac olunan məhsulların rəqabət qabiliyyətliliyini təmin edir.

Sənaye nümunəsinə patent verilməsi üzrə görülən işləri aşağıdakı şəkildə sistemləşdirmək olar:

1. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin tərtib edilməsi.
2. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin təqdim edilməsi.
3. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin qeydə alınması, ilkin ekspertizası.
4. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin ekspertizası.

Sənaye nümunəsinə və ixtiraya patentin verilməsi üzrə görülən işlərin tərkibi analojidir, ancaq sənaye nümunəsinin mahiyyətindən irəli gələn fərqli xüsusiyyətlər də vardır.

Aşağıda mərhələlər üzrə görülən işlərin tərkibi patent haqqında qanunvericiliyin tələbləri əsasında şərh olunmuşdur.

3.2.1. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin tərtib edilməsi

Patent haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq sənaye nümunəsi müəllifinin, işəgötürənin və ya onların varislərinin iddia sənədi vermək hüququ vardır. Burada işəgötürən dedikdə işçilərlə əmək müqaviləsi bağlamaq, ona xitam vermək, yaxud onun şərtlərini dəyişdirmək hüququna malik olan, müəllifin əmək fəaliyyəti göstərdiyi müəssisənin müdiriyyəti və ya onun təyin etdiyi müəssisə rəhbəri, səlahiyyətli orqanı, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxs başa düşülür.

Sənaye nümunəsini yaradıcı əməyi ilə yaratmış olan fiziki şəxs - müəllif aşağıdakı hallarda sənaye nümunəsinə iddia sənədi verərək ona patent almaq hüququna malikdir:

- müəllif xidməti vəzifəsinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar və ya işəgötürənin yazılı şəkildə verdiyi tapşırıqla əlaqədar (istehsal, elmi-tədqiqat, bədii-qrafik və başqa sahələrdə) sənaye nümunəsi yaratdıqda işəgötürənlə müəllif arasındakı müqavilədə müəllifin adına patent almaq hüququ nəzərdə tutulubsa;

- sənaye nümunəsini yaratdığı barədə müəllifin işəgötürəni xəbərdar etdiyi tarixdən etibarən 3 ay ərzində işəgötürən həmin sənaye nümunəsi barəsində iddia sənədi vermirsə və ya buna dair heç bir hazırlıq görmürsə;

- işəgötürən iddia sənədi vermək hüququnu başqa hüquqi və ya fiziki şəxsə vermirsə;

- patent haqqında qanunvericiliyin müəyyənləşdirdiyi digər hallarda.

İddia sənədi vermək hüququ hər hansı bir sənədlə təsdiq olunmur.

Sənaye nümunəsinə də ixtiraya olduğu kimi, patent almaq istəyən hüquqi və ya fiziki şəxs Patent üzrə Dövlət Komitəsinə bilavasitə və ya poçtla iddia sənədi təqdim etməlidir. Burada da o, iddia sənədini ya bilavasitə özü, ya da müvafiq qaydada qeydiyyatda alınmış patent müvəkkili vasitəsilə verə bilər. Xarici hüquqi və fiziki şəxslər iddia sənədini Patent üzrə Dövlət Komitəsinə, Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, yalnız bu orqan tərəfindən qeydiyyatda alınmış patent müvəkilləri vasitəsilə verirlər. Patent müvəkillərinin səlahiyyətləri iddiaçı tərəfindən verilən etibarnamə ilə təsdiq edilir.

Sənaye nümunəsi üçün verilən iddia sənədinə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- müəllif (müəlliflər) və adına patent verilməsi xahiş edilən hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər), həmçinin onların yerləşdiyi və ya yaşadığı yer göstərilməklə patent verilməsi barədə ərizə;

- məmulatın zəhəri görkəmi barədə geniş təsəvvür yaradan məmulatın, maketin, rəsmi fotoşəkillər dəsti;

- sənaye nümunəsinin mahiyyətini açıqlamaq zəruri olduqda məmulatın ümumi görkəminin çertyojları, erqonomik sxemi, konfeksiya xəritəsi;

- sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərini əks etdirən təsviri.

Sənaye nümunəsinə iddia sənədinə müəyyən edilmiş rüsum ödənməsini təsdiq edən, yaxud belə ödəmələrdən azad edilməsinə və ya onların azaldılmasına əsas üçün sənəd əlavə edilir. Göstərilən sənədlər ya iddia sənədi ilə birlikdə, ya da o, Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduqdan sonra ən çoxu 2 ay müddətində təqdim olunur. Əks təqdirdə iddia sənədi verilməmiş sayılır. İddia sənədi patent müvəkkili vasitəsilə verildikdə ərizəçi tərəfindən ona verilən etibarnamə, yaxud onun surəti də sənədlərə əlavə edilir. Etibarnamə sərbəst formada tərtib olunur. Etibarnamə iddia sənədi ilə birlikdə, yaxud iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən sonra 2 ay ərzində təqdim oluna bilər.

İddia olunan sənaye nümunəsinə patent verilməsi barədə ərizə üç nüsxədə, təsvir və ümumi görünüşün çertyoju iki, məmulatın, maketin və ya ümumi görünüş rəsminin fotosəkil altı nüsxədə, qalan fotolar isə iki nüsxədə təqdim olunur.

Sənaye nümunəsi üçün verilən iddia sənədinin tərkibini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək.

Sənaye nümunəsinə patent almaq üçün *ərizə* formasının doldurulma qaydası ixtira üçün müəyyənləşdirilən qaydaya oxşardır, lakin burada sənaye nümunəsinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Məmulatın zahiri görkəmini əks etdirən *fotosəkil*, iddia edilən sənaye nümunəsi barədə informasiyanı təsvirlə əks etdirən əsas sənəddir. Fotosəkil məmulatın zahiri görkəmi barədə tam təəvvür yaratmaqla həmin məmulatın hüquqi mühafizəsinin həcmi müəyyən edən mühüm əlamətlərin məcmusunu açıqlamağa imkan verir. İddia sənədində, bir qayda olaraq, məmulatın öndən $\frac{3}{4}$ rakursda ümumi görünüşünün qara-ağ və ya rəngli fotosəkil olmalıdır. Müstəvi sənaye nümunəsinin görkəmi planla verilir. Müstəvi məmulat kimi səciyyələnən toxuculuq məmulatlarına dair sənaye nümunələri fotosəkildə rapportla əks olunmalıdır (rapport -

naxışın dəfələrlə təkrarlanan hissəsi və ya naxış hazırlananda sapların, muncuqların və s. yerləşdirilməsi ardıcılığı).

Məmulatlar toplusu ümumi görkəmdə, yəni topluya daxil olan məmulatların hamısı ilə birlikdə fotosəkildə tamamilə öz əksini tapmalıdır. Bununla yanaşı, topluya daxil olan məmulatın hər birinin fotosəkli əlavə olaraq ayrılıqda verilir. Xüsusi halda məmulatlar toplusu tam tərkibdə, ümumi görkəmlə bir fotosəkildə verilə bilmirsə, onda toplusunun fraqmentlərlə verilməsi mümkündür. Bağlana bilən, yığılan, bükülən, formasını dəyişən (başqa şəkllə salınan) məmulatlar açıq vəziyyətdə (məsələn, soyuducu) və ya yığılmış halda (məsələn, mətbəx kombaynı, tozsoran və s.) fotosəkillə verilir. Əgər sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərindən biri rəngli qrafiki həll olarsa, iddia sənədinə məmulatın ümumi görünüşünün bir ədəd rəngli fotosəkli, slayd və ya rəng sxemi əlavə edilir. Fotosəkillə verilən təsvirlər düz və aydın olmalıdır. Fotosəkillərdə sənaye nümunəsinin ayrı-ayrı hissələrinin nəinki işıqlı tərəfi, hətta kölgəli tərəfi də yaxşı görünməlidir, baxılması mümkün olmalıdır. Məmulatın fotosəklinin çəkilməsi, bir qayda olaraq, kənar əşyalar olmayan neytral fonda, bərabər işıqlanma şəraitində aparılmalıdır. Fotosəkil 18x24 *sm* ölçüdə təqdim edilir. Xarici ölçüsü çox da böyük olmayan məmulatların və ya maketlərin, məsələn, qol (cib) saatlarının, mikrokalkulyatorların və s. fotosəkilləri 13x18 *sm* və ya 9x12 *sm* ölçüdə təqdim edilə bilər.

Fotosəkillərin arxa tərəfində yuxarıdan aşağıya fotosəklin nömrəsi, sənaye nümunəsinin adı göstərilir, həmçinin «arxadan görünüş», «yuxarıdan görünüş» və s. barədə izahat yazılır. Ən yaxın analoq kimi seçilən (əgər o, iddiaçı tərəfindən verilmişdirsə) məmulatın fotosəklinin arxa tərəfində fotosəklin nömrəsi, məmulatın adı ilə yanaşı, «ən yaxın analoq» kimi izahat da yazılmalıdır.

Ümumi görünüşdə *çertyoj* sənaye nümunəsinin mahiyyətini açmaq üçün, onun xarici ölçülərini, ölçülərin nisbətini müəyyənləşdirmək üçün təqdim edilir.

Erqonomik işlənməni nəzərdə tutan məmulata aid sənaye nümunəsi üçün iddia sənədi verilən zaman bu məmulatın erqonomik sxemi təqdim edilir.

Çertyojlar və sxemlər təsvirin mətni ilə ciddi şəkildə əlaqəli olmalıdır. Burada «açıq», «bağlı» sözlərindən başqa heç bir yazı olmamalıdır. Çertyojda təsvir, bir qayda olaraq, düzbucaqlı proyeksiyalarda (kəsiklər və en kəsiklərdə) təqdim edilməlidir. Daha dəqiq göstərmək lazım gəldikdə təsvir aksonometrik proyeksiyada verilə bilər. Çertyojdakı hər bir element bütün digər elementlərə mütənəsbib verilir. Çertyojun bir vərəqində bir neçə fiqur yerləşərsə, onlar bir-birindən dəqiq ayrılmalıdır. Əgər iki və daha çox vərəqdə yerləşdirilmiş fiqurlar vahid fiquru təşkil edərsə, onlar eyni yerləşdirilməlidir ki, bu fiqurun müxtəlif vərəqlərdə təsvir edilmiş hər hansı bir hissə olmadan quraşdırılması qeyri-mümkün olsun.

Ayrı-ayrı fiqurlar vərəqdə eyni yerləşdirilməlidir ki, vərəq maksimum doldurulsun, çertyojunu isə vərəqin uzun tərəfindən şaquli vəziyyətdə oxumaq mümkün olsun.

Yüngül sənayenin məmulatlarına aid olan sənaye nümunəsinə iddia sənədi verilərkən, bu sənədə lazım gəldikdə, konfeksiya xəritəsi, yəni istehsal üçün məsləhət görülən toxuculuq, trikotaj materialları, dəri, furnitur və s. Nümunələr əlavə edilir. Dekorativ materialların, xalçaların nümunələri rapport ölçüsündə təqdim edilir.

Sənaye nümunəsinin *təsviri* məmulatın xarici görünüşünün fərqləndirici xüsusiyyətlərini əks etdirir, xarici görünüşün xarakterik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir. O, məmulatın fotosəkində əks olunan xarici görünüşünü yazılı şəkildə şərh etməlidir.

İddia sənədinin yuxarıda verilən bütün tərkib hissələrində ictimai qayda-qanuna və əxlaqa zidd olan ifadələr, çertyojlar, şəkillər, fotosəkillər və sair materiallar; məhsullara,

texnoloji proseslərə, həmçinin başqa şəxslərin iddia sənədlərinə və ya patentlərinə münasibətdə hörmətsiz ifadələr; sənaye nümunəsinə aşkar şəkildə aidiyyəti olmayan ifadələr və ya məlumatlar olmamalıdır. Lakin məlum sənaye nümunələrinin çatışmazlıqlarının sadəcə qeyd olunmasına icazə verilir.

İddia sənədinin materiallarında standartlaşdırılmış terminlər və ixtisarlar, belələri olmadığı təqdirdə isə elmi, texniki ədəbiyyatda ümumi qəbul edilən termin və ixtisarlar işlədilir. Eyni anlayış üçün bir-birinə yaxın müxtəlif elmi-texniki terminlərin (sinonimlərin) işlədilməsinə, adi danışığda işlənən, lakin termin kimi standartlaşdırılmayan ifadələrdən istifadəyə icazə verilmir. Ədəbiyyatda geniş işlədilməyən termin və işarələrdən istifadə etdikdə onların mənası mətndə ilk dəfə işlədilən zaman izah edilir. Yazılışda vahid terminologiyadan istifadə olunmalıdır. Terminologiyanın cənilik tələbi fiziki kəmiyyətlərin ölçülərinə və istifadə olunan şərti işarələrə də aiddir. İddia sənədi tərtib edilərkən bu göstərişlərdən əlavə, aşağıdakılara da icazə verilmir:

- fiziki kəmiyyət vahidlərinin ixtisarla yazılması (əgər onlar rəqəmsiz işlədilsə). Burada cədvəllərə və düsturlara daxil olan hərfi işarələrin aydınlaşdırılması müstəsnaq təşkil edir;

- sözlərin ixtisarla yazılması (orfoqrafiya qaydalarında və müvafiq dövlət standartlarında ixtisarı nəzərdə tutulmuş sözlərdən başqa);

- sözləri hərflərlə əvəz etmək (məsələn, «düymə üçün d», bu «düymənin diametri» kimi yazılmalıdır);

- rəqəmsiz riyazi işarələrin işlənməsi, məsələn, $>$ (böyükdür), $<$ (kiçikdir), $=$ (bərabərdir), $\geq$ (böyükdür və ya bərabərdir), $\leq$ (kiçikdir və ya bərabərdir), $\neq$ (bərabər deyil), həmçinin № (nömrə) və % (faiz).

Fiziki kəmiyyətlər qüvvədə olan Beynəlxalq vahidlər sistemindeki vahidlərlə ifadə olunur.

İddia sənədi materialları tərtib edilərkən hər vərəq onun ensiz tərəfinə paralel yerləşdirilmiş sətirlərlə, yalnız

birüzlü istifadə edilir. Fotoşəkillər parıltısı olmayan foto-kağızda təqdim edilməlidir. İddia sənədinə daxil olan hər bir sənəd ayrıca vərəqdə hazırlanır. İddia sənədi materialları 210x297 *mm* formatlı vərəqlərdə tərtib edilir və vərəqdə aşağıdakı ölçüdə boş yerlər saxlanılır:

sağ və aşağı tərəf - 20-30 *mm*;

yuxarı tərəf - 20-40 *mm*;

sol tərəf - 20-30 *mm*.

Bir adda sənədə məxsus materialın ikinci və ondan sonra gələn vərəqləri ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir. Sənədlər qara rəngli şriftlə çap olunur. Mətn iki interval məsafə ilə yazılır. Qrafiki simvollar, latınca adlar, latın və yunan hərfləri qara rəngli mürəkkəb, pasta və ya tuş ilə yazıla bilər. İddia sənədində informasiya mənbələrinin biblioqrafik məlumatları elə göstərilməlidir ki, hər bir informasiya mənbəyi aşkar edilə bilsin.

3.2.2. Sənaye nümunəsinin təsviri

Sənaye nümunəsinin təsviri aşağıdakı bölmələrdən təşkil olunur:

- sənaye nümunəsinin təyinatı və tətbiq sahəsi;
- sənaye nümunəsinin analoqu (əgər müəyyən edildisə);
- fotoşəkillər və təqdim edilən digər materialların siyahısı (çertyojlar, ergonomik sxem, konfeksiya xəritəsi);
- sənaye nümunəsinin mahiyyəti;
- sənaye nümunəsinin dəfələrlə təkrar istehsalının mümkünlüyü;
- sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısı.

Təsvir sənaye nümunəsinin adı ilə başlayır. O qısa, konkret və dəqiq olmalıdır. Sənaye nümunəsinin adı onun təyinatını səciyyələndirməlidir. Az tanınan və ya yeni məqsədlər üçün nəzərdə tutulan sənaye nümunəsinin adı onun istifadə sahəsini əks etdirməlidir. Əgər sənaye nümunəsini eyni sinfə aid bir qrup məmulat əks etdirirsə, onun adında

daxil olan məmullatların sayı göstərilir, məsələn, «Kürsü (6 məmulat)».

Sənaye nümunəsinin təyinatı və tətbiq sahəsinə aid bölmədə iddia olunan sənaye nümunəsinin təyinatı və tətbiq sahəsi, həmçinin ən çox istifadə oluna bilən sahə haqqında məlumat verilir.

Sənaye nümunəsinin analoqlarına aid bölmədə müəyyən edilmiş analoqların xarakteristikası verilir və onlardan hansının iddia olunan sənaye nümunəsinə daha yaxın olduğu (ən yaxın analoq) göstərilir. Sənaye nümunəsinin analoqları ilkinlik tarixinə qədər hamıya müəssər olan məlumatların bir hissəsini təkrarlayan, iddia olunan sənaye nümunəsi ilə, onun mühüm əlamətləri ilə oxşar olan eyni təyinatlı məmulatın xarici görünüşünə aid bədii-konstruktiv həlləridir. Ən yaxın analoq bütün mühüm əlamətləri üzrə iddia olunan sənaye nümunəsinə ən çox oxşar olan analoqdur. Bu bölmədə həmçinin göstərilən analoqlar haqda informasiya mənbələrinin bibliografik məlumatları qeyd edilir.

Sənaye nümunəsinin şəkillərinin və təqdim edilən digər materialların siyahısını əks etdirən bölmədə təqdim edilən şəkillər, çertyojlar, sxemlər, konfeksiya xəritələri, slaydlar sadalanır və onlarda olan təsvirlər barədə qısa məlumatlar verilir.

Sənaye nümunəsinin mahiyyəti, məmulatın şəkildə təsvir olunan, estetik və ergonomik xüsusiyyətlər də daxil olmaqla onun xarici görünüşünü təyin edən əsas əlamətlərin məcmusu ilə səciyyələnir. Məmulatın xarici görünüşünün formalaşmasına təsir edən xüsusiyyətlər əsas əlamətlər sayılır.

Sənaye nümunəsinin mahiyyəti şərh olunarkən onun şəkillərdə təsvir olunan mühüm əlamətlərinin sözlə ifadəsi şəkillərə (məmulatın ümumi çertyojuna, ergonomik sxeminə, konfeksiya xəritəsinə) istinadlarla verilir. Bu zaman iddia olunan sənaye nümunəsini ən yaxın analoqdan fərqləndirən əsas əlamətlər qeyd olunur. Burada həmçinin sənaye

nümunəsini əks etdirən məmulatın estetik və ergonomik xüsusiyyətləri qeyd olunur. Estetik və ergonomik xüsusiyyətlər aşağıdakılarla ifadə oluna bilər:

- bütün əlamətlərin əsas əlamətin ətrafında birləşdirilməsi hesabına elementlərin qarşılıqlı təbəçiliyinin təmin edilməsi (bu, kompozisiya elementlərinin qavranılmasına kömək edir);

- mexanizmlərin tənzimlənmə sərhədlərinin insanın tam fiziki imkanları daxilində olmasının təminatı;

- məmulatda onun qüvvəsini, gücünü ifadə edən görünüşün (surətin) yaradılması;

- məmulatın istehsal sahəsinə aid olmamasını, məişət xarakterini əks etdirən görünüşün yaradılması və s.

Sənaye nümunələrinin xarici görünüşünün təsviri zamanı ergonomik xüsusiyyətləri təsdiq etmək üçün məmulatın işini və ya istifadəsini, onun ən vacib kompozisiya elementlərinin, birləşmələrinin qarşılıqlı əlaqəsini xarakterizə etmək lazımdır.

Dəstin (komplektin) təsviri zamanı onun tərkibinə daxil olan ümumi təyinatlı bütün məmulatlar göstərilir. Məmulat dəstinin elementlərinin bədii-konstruktiv həlli eyni bir obrazın formalaşması prinsipi ilə yerinə yetirilməlidir.

Müxtəlif məmulatlarda bədii-konstruktiv həlləri səciyyələndirmək üçün istifadə olunan özünəməxsus xüsusi əlamətləri nəzərdən keçirək.

Mürəkkəb kompozisiyalara malik məmulatlarda bədii-konstruktiv həlləri səciyyələndirmək üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə edilir:

- kompozisiyanın mövcud elementlərindən;
- elementlərin qarşılıqlı yerləşməsindən;
- kompozisiya elementlərinin formasından.

Monoblok kompozisiyalı məmulatlarda (məsələn, televizor, radioqəbuledici) bədii-konstruktiv həlləri, həmçinin elementar həndəsi formaların (məsələn, seksiyalı mebel)

mütənasibliyi əsasında qurulmuş yeni həlləri səciyyələndirmək üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə edilir:

- kompozisiya elementlərinin tərkibi və paylanması;
- məmulatın, əsasən, frontal səthində yerləşən elementlərin plastik, qrafik, rəng və faktura həlli.

Müstəvi kompozisiyali (məsələn, dekorativ parça) bədii-konstruktiv həlləri xarakterizə etmək üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə edilir:

- ornament elementlərinin xətti - qrafik nisbəti;
- koloristik həll;
- fakturanın xarakteri.

Geyimlərin bədii - konstruktiv həllərini xarakterizə etmək üçün aşağıdakı əlamətlərdən istifadə edilir:

- modelin həcm xarakteristikası olan forma;
- hissələrin öz aralarında nisbətini müəyyən edən bərabər paylanma;

- modelin səth xarakteristikası olan görkəm;
- detallar, yəni geyim səthinin istənilən yerinə qoyula bilən elementlər, onların forması;

• tətbiq nöqteyi-nəzərindən funksional əhəmiyyəti olmayan, modelin həlli zamanı dekorativ rol oynayan, eyni zamanda texnoloji üsul kimi iştirak edən (məsələn, geyimin kənarlarının işlənməsi, tikişin detallarının möhkəmləndirilməsi və s.) element;

- məmulatın strukturuna daxil olan, onun ayrı-ayrı hissələrinin birləşdirilməsi və ayrılması üçün nəzərdə tutulan, həmçinin dekorativ element rolunu yerinə yetirən furnitur (düymələr, qarmaqlar və s.);

- material.

Ayaqqabının bədii - konstruktiv həllinin xarakterizə edilməsi üçün aşağıdakı elementlərdən istifadə edilir:

- qalibin forma əmələ gətirən elementləri, yəni ayaqqabının yuxarı və aşağı hissələri (çəkmə üzləri, arxa, baldır hissə, pəncə-daban və s.), onların forması;

- elementlərin qarşılıqlı yerləşməsi;

- material;
- işlənmə detalları;
- furnitur;
- rəng.

Məmulatlar dəstinin bədii-konstruktiv həllərini səciyyə-ləndirmək üçün, ayrılıqda hər bir məmulatın bədii-konstruktiv həllinin səciyyə-ləndirilməsi üçün istifadə olunan əlamətlərdən başqa, aşağıdakı əlamətlərdən də istifadə edilir:

- elementlərin qarşılıqlı təsirinin xarakteri;
- elementlərin qarşılıqlı təbəçiliyi;

• həm ilkin elementlərin və bu elementlərdən istifadə etməklə yaradılan məmulatların, həm də dəstin bütünlüklə mütənəşib (proporsional) düzülüşü.

Məmulatın bədii-konstruktiv həllinin səciyyə-ləndirilməsi zamanı məmulatın xarici görünüşü 2 hal ilə təyin edilir: bağlı (yığılmış) və açıq (məsələn, şkaflar, soyuducular, məişət elektrik sobaları və s.). Əlamət kimi məmulatın həm xarici görünüşünün, həm də içinin (normal istifadə zamanı müşahidə olunan) yenidən işlənmiş elementləri qəbul edilə bilər.

Sənaye nümunəsinin dəfərlə təkrar istehsalının mümkünliyinə həsr olunan bölmədə sənaye nümunəsinin dəfərlə təkrar istehsalı imkanlarının təsdiqi üçün məmulatın düzəldilməsi texnologiyası və hazırlanması imkanları haqqında məlumatlar göstərilir (elementlərin korpusunun düzəldilməsi texnologiyası, dekorativ işlənmənin növləri, tətbiq edilən texnoloji avadanlıqlar, sənaye nümunəsinin dəfərlə təkrar istehsalının mümkünliyünü təsdiq edən sənədlər və s.).

Sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısı hüquqi mühafizə verilməsi xahiş olunan və onun sərhədlərini müəyyənləşdirən mühüm əlamətlər toplusudur. Mühüm əlamətlərə aid edilən və bir qayda olaraq, sənaye nümunəsinin mahiyyətinin açıqlanmasında olduğundan daha qısa ifadə olunan bütün əlamətlər siyahıya daxil edilir. Siyahıya daxil edilən əlamətlər sənaye nümunəsinin mahiyyətini ifadə etməlidir. Onlar məmulatın xarici görünüşünü statik vəziy-

yətdə səciyyələndirməlidir. Sənaye nümunəsinin əlamətləri siyahıda ələ ifadə olunmalıdır ki, onların məzmunu müəxəssislər tərəfindən birmənalı başa düşülsün, məmulatın şəklində əks olunmuş elementlərlə onları cəyniləşdirmək (identifikasiya) imkanı təmin edilsin.

3.2.3. Sənaye nümunəsinə patent almaq üçün iddia sənədinin təqdim edilməsi

İddia sənədi təqdim edildikdən sonra yazışmaları aparmaq üçün və iddia sənədinə baxılan zaman maraqlarının müdafiəsi üçün iddiaçı öz nümayəndəsini təyin edə bilər. Nümayəndənin təyini ixtiraya patentın alınması zamanı nümayəndənin təyin edilməsi qaydaları ilə cəynidir və hər iki hal üçün cəyni məzmununda tələblər müəyyənəşdirilmişdir.

İddia olunan sənaye nümunəsinə patent verilməsi barədə ərizə Azərbaycan dilində tərtib olunur. İddia sənədinin digər materialları Azərbaycan dilində və ya başqa dildə verilə bilər. İddia sənədinin başqa dildə verilmiş materiallarının Azərbaycan dilinə tərcüməsi iddia sənədinin verildiyi gündən 2 ay müddətində təqdim olunmalıdır. İddia sənədi ilə bağlı kargüzarlıq da Azərbaycan dilində aparılır.

Sənaye nümunəsinə patent verilməsi barədə iddia sənədinin verildiyi gündən 1 ay ərzində iddiaçının hüququ var ki, barəsində iddia sənədi verdiyi sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişmədən iddia sənədinin materiallarına düzəlişlər və əlavələr etsin. Patent üzrə Dövlət Komitəsi iddia sənədi materiallarının rəsmi bülletəndə dərcinə dair qərar qəbul edəndək, iddiaçı düzəlişləri və əlavələri 1 aylıq müddət keçəndən sonra da edə bilər. Dəyişikliklər ekspertin təklifi ilə də edilə bilər. İddia sənədində göstərilmiş sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişən və iddia sənədinin əvvəlki materiallarında olmayan əlamətlərə malik əlavə materiallar

iddia sənədinə baxılarkən nəzərə alınmır və iddiaçı tərəfindən müstəqil iddia sənədi kimi tərtib edilə bilər.

İddia sənədlərində dəyişikliklərin və dəqiqləşdirmələrin aparılması əvəzedici vərəq və fotosəkillərin təqdim edilməsi yolu ilə həyata keçirilir. Əvəzedici vərəqlər və fotosəkillər uyğun iddia sənədinin hər bir nüsxəsi üçün Azərbaycan dilində və ya sənədin Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə birlikdə təqdim edilir və Patent üzrə Dövlət Komitəsinin müəyyənləşdirdiyi tələblərə cavab verməlidir.

Əgər düzəlişlər qrafik hərfin səhv yazılmasına, statistik səhvlərə, biblioqrafik məlumatlardakı qeyri-dəqiqliyə və s. aiddirsə və sənəddə düzəlişlər onun dəqiqliyinə mənfi təsir göstərməzsə, onda düzəlişlərin aparılması iddiaçının məktubunda əvəzedici vərəqlər təqdim edilmədən göstərilə bilər.

Patent üzrə Dövlət Komitəsinin müəyyənləşdirdiyi qaydalara görə iddiaçı patentin alınması hüququnu başqa şəxsə verə bilər. Bunun üçün iddiaçı bu orqana ərizə ilə müraciət etməlidir. Ərizədə belə hüququ qazanan şəxsin razılığı, onun haqqında məlumatlar da göstərilməlidir. Ərizə həm hüququ başqasına verən şəxs tərəfindən, həm də belə hüququ qazanan şəxs tərəfindən imzalanmalıdır.

Sənaye nümunəsi üçün iddia sənədinin materialları ilə tanışlıq, iddiaçının iştirakı ilə iddia sənədinə baxılma qaydaları ixtira üçün şərh olunan qaydalarla eynidir.

Zərurət olduqda sənaye mülkiyyətinə patent almaq üçün tələb olunan materialların təqdim edilmə vaxtının uzadılması da mümkündür. Müddətin uzadılması üçün xahiş ərizəsi təqdim olunmalıdır. Aşağıdakı hallarda tələb olunan materialların təqdim edilmə vaxtı 3 ay müddətinə uzadıla bilər:

- sorğuya əsasən əlavə materiallar təqdim edildikdə;
- ilkin ekspertiza mərhələsində sorğu üzrə tələb olunan və ya çatışmayan sənədlər təqdim edildikdə;
- sənaye nümunəsinin vəhdətliyi tələbinin pozulması haqqında xəbərdarlığa cavab təqdim edildikdə;

- iddiaçı tərəfindən iddia sənədinə qarşı qoyulmuş materialların surəti istəniləndə və ya patent verilməsindən imtinaya etiraz edildikdə.

Tələb olunan materialların təqdim edilmə vaxtı uzadıldıqda iddiaçı bu barədə xəbərdar olunur. Əgər iddiaçı tərəfindən müddətin uzadılması üçün vəsatətin verilməsi müddəti gözlənilməzsə, belə vəsatət təmin edilmir və bu barədə iddiaçı xəbərdar edilir.

Patent haqqında qanunvericilik ötürülmüş müddətlərin bərpasının mümkünlüyünü nəzərdə tutur. “Patent haqqında” Qanunda göstərilir: «...nəzərdə tutulan müddətlər üzrlü səbəbdən ötürüldükdə və müəyyənləşdirilmiş rüsum ödəniləndə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı ötürülmüş müddəti bərpa edə bilər». Burada müvafiq icra hakimiyyəti orqanı funksiyasını Patent üzrə Dövlət Komitəsi yerinə yetirir. İddiaçı tərəfindən ötürülmüş müddətlər aşağıdakı hallarda bərpa oluna bilər:

1. İlk ekspertizanın nəticələrinə görə patent verilməsindən imtina qərarına etirazın verilməsi müddəti. Patentin verilməsindən imtina qərarı barəsində iddiaçı həmin qərarı aldığı gündən 2 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına etirazla müraciət edə bilər.

2. Ekspertizanın nəticələrinə görə patent verilməsindən imtina qərarına etirazın verilməsi müddəti.

İddia sənədinin dərc olunduğu tarixdən etibarən 6 ay ərzində hər bir hüquqi və ya fiziki şəxs Apelyasiya şurasına əsaslandırılmış etirazla müraciət edə bilər. Bu zaman istinad edilən materialların surəti də təqdim edilir. Əsaslandırılmış etirazın surəti iddiaçıya göndərilir. İddiaçı etirazın surətini aldığı tarixdən 2 ay ərzində ona cavab verməlidir. İddiaçı cavabını müəyyən edilən müddət ərzində Apelyasiya şurasına təqdim etmədikdə iddia sənədi rədd edilmiş sayılır. Apelyasiya şurası iddiaçının cavabına onu aldığı tarixdən 2 ay ərzində baxır. Hər iki tərəfin etiraza baxılması prosesində iştirak etmək, zəruri sənədləri təqdim etmək və şifahi izahat

vermək hüququ vardır. Apelyasiya şurası etiraza baxılmasının nəticəsinə uyğun olaraq etirazın tam və ya qismən təmin olunması, yaxud rədd edilməsi barədə qərar qəbul edir və iddiaçıya bildiriş göndərir.

İddiaçı ötürülmüş müddətin bərpası barədə vəsatəti bu müddətin qurtardığı tarixdən etibarən 3 ay ərzində verə bilər. Bu zaman o, müddətin ötürülməsinin üzrlü səbəbdən olduğunu sübut etməlidir. Belə sənəd təqdim edilmədikdə vəsatət verilməmiş sayılır, iddiaçı bu barədə xəbərdar olunur. Ötürülmüş müddətin bərpasını mümkün edən yuxarıda göstərilən şərtlərdən heç olmazsa biri ödənmədikdə vəsatət təmin edilmir və iddiaçı bu haqda xəbərdar edilir.

Ötürülmüş müddət bərpa olunduqda iddiaçı bu haqda xəbərdar edilir.

«Patent haqqında» Qanunda göstərilmişdir: «İddiaçının ixtiyarı var ki, patent qeydə alınana qədər iddia sənədini geri götürsün. Bu zaman ödənilmiş rüsumlar qaytarılmır». Geri götürülmüş iddia sənədinin ekspertizası keçirilmir, ona mühafizə sənədi verilmir, yəni belə sənədin heç bir hüquqi təminatı yoxdur və ona aid hüquqi əhəmiyyətli işlər aparıla bilməz. Gələcəkdə iddiaçının hüquqları geri götürülmüş iddia sənədinə əsaslanıla bilməz, növbəti iddia sənədi verilən zaman geri qaytarılmış və ya ona aid əlavə materiallar istənilə bilməz. Geri götürülmüş iddia sənədi sənaye nümunəsinə dair iddia sənədlərinin ekspertizası zamanı yeniliyin təyiniində nəzərə alınmır. Həmin müddəalar geri götürülmüş sayılan iddia sənədlərinə də şamil edilir.

Əgər iddia sənədinin geri götürülməsi haqqında ərizənin qəbul edilməsi barədə iddiaçıya xəbərdarlıq gəldikdən sonra iddiaçı ərizəsinin nəzərə alınmaması barədə xahiş edərsə, bu, yuxarıda göstərilənlərin ləğvi üçün əsas ola bilməz.

3.2.4. Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin qeydə alınması, ilkin ekspertizası

Sənaye nümunəsi üçün iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduqda bu orqan tərəfindən materialların daxilolma tarixi qeyd edilərək onun qeydiyyatı həyata keçirilir. Bunun üçün ilk növbədə sənaye nümunəsinə patent verilməsi üçün ərizənin Azərbaycan dilində olması tələbi ödənməlidir. Azərbaycan dilində olmayan materiallar geri qaytarılır. Daxil olmuş materiallarda iddiaçının ərizəsində göstərilmiş sənədlərdən hər hansı biri və ya hamısı digər dildə təqdim edildikdə və onun Azərbaycan dilində tərcüməsi olmadıqda iddiaçı əlavə xəbərdar edilir və göstərilir ki, materialların daxil olduğu tarixdən 2 ay müddətində o, tərcüməni təqdim etməlidir. İddia sənədinin Azərbaycan dilində deyil, digər dildə təqdim edilməsi zamanı iddia sənədinin materiallarında ilkin ekspertizanın vaxtından əvvəl başlanması barədə vəsatət olarsa, iddiaçı Azərbaycan dilində tərcümənin alınmayacağına qədər ilkin ekspertizanın aparılmasının qeyri-mümkünlüyü barədə də xəbərdar edilir. İddia sənədi qeydiyyata alındıqda onun qeydiyyat nömrəsi və daxilolma tarixi göstərilməklə iddia sənədinin daxilolma faktı haqqında iddiaçı xəbərdar olunur. Qeydiyyatdan keçmiş iddia sənədinin materialları geri qaytarılır.

İddia sənədinin verilməsi və onun ekspertizası üçün müəyyən edilmiş məbləğdə rüsum ödənməlidir. İddia sənədi qeydə alınarkən rüsumun ödənməsini göstərən sənədin olması yoxlanılır. Belə sənədin və ya göstərilən rüsumdan azad olmağa əsas verən və ya onun məbləğinin azaldılması haqqında sənəd olmadığı təqdirdə iddiaçı 2 ay müddətində (iddia sənədi materiallarının daxil olduğu tarixdən etibarən) müvafiq sənədləri təqdim etməlidir. Bu tələb haqqında da iddiaçı xəbərdar edilir. Rüsum iddia sənədi üçün təyin edilmiş məbləğdən az ödənildikdə iddiaçı çatışmayan məbləğin 1 ay müddətində ödənilməsi haqqında xəbərdar edilir. Əks

təqdimə iddia sənədi verilməmiş sayılır. Rüsumun ödənməsi haqqında sənədlər təqdim edilmədən iddia sənədinin ilkin ekspertizanın başlanması haqqında vəsatət olarsa, vəsatətin yalnız bu sənəd alındıqdan sonra təmin ediləcəyi barədə iddiaçı xəbərdar olunur.

Sənaye nümunəsinə iddia sənədi barəsində məlumatlar onun Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu andan patent verilməsi barədə məlumatın nəşrinə qədər olan müddətdə məxfi sayılır və qeyri-qanuni açıqlanmaya icazə verilmir.

Sənaye nümunəsi barədə iddia sənədinin ekspertizası üçün müəyyənləşdirilmiş məbləğdə rüsumun ödənildiyini təsdiqləyən sənədi aldığı tarixdən etibarən Patent üzrə Dövlət Komitəsi 1 ay ərzində onun *ilkin ekspertizasını* aparır. İlkin ekspertiza zamanı tələb olunan sənədlərin mövcudluğu və düzgün tərtib olunması yoxlanılır.

Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı yoxlanma obyektləri ixtira üçün müəyyənləşdirilənlərlə analojidir ki, onlar da ikinci bölmədə şərh olunmuşdur.

İddia sənədinin ilkin ekspertizası prosesində iddia sənədinin tərtib edilməsinə qoyulan tələblərin pozulması halları müəyyən edildikdə tələblərə uyğun tərtib olunmamış sənədlər barəsində iddiaçıya sorğu göndərilir. İddiaçı sorğunu aldığı gündən 2 ay ərzində düzəldilən və ya çatışmayan sənədləri təqdim etməlidir. İddiaçı tələb olunan materialları və ya müddətin uzadılması barədə vəsatəti müəyyənləşdirilmiş müddətdə təqdim etməzsə, iddia sənədi verilməmiş sayılır.

Aşağıda göstərilənlər sorğu üçün əsasdır:

1. Patent verilməsi haqqında ərizə istisna olmaqla iddia sənədi materialları başqa dildə təqdim olunduqda onların Azərbaycan dilində tərcüməsinin olmaması;

2. İddia sənədi patent müvəkkili vasitəsilə verildikdə müvafiq etibarnamənin olmaması və ya bu etibarnamənin tələblərə uyğun tərtib olunmaması.

3. İddia sənədi materiallarının nüsxələrinin sayının tələb olundandan az olması.

4. İddia sənədi Azərbaycandan xaricdə yaşayan fiziki şəxslər tərəfindən və ya Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatata alınan patent müvəkkilinin iştirakı olmadan xarici hüquqi şəxslər tərəfindən verilməsi (iddia sənədinin bu cür təqdim edilmə qaydası Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu beynəlxalq sazişlə müəyyən edilmədikdə).

5. Patent verilməsi barədə ərizədə tələb olunan məlumatlar, imzalar, zəruri olduqda möhür və digər rekvizitlərin olmaması.

6. Rüsumun düzgün ödənilməsi ilə bağlı sualların aydınlaşdırılması.

7. Sənədlərin tərtibatında, patent verilərsə, onların nəşrini, saxlanmasını və ya maraqlı olan şəxslərin onlarla tanış olmasını çətinləşdirən çatışmazlıqlar müəyyən edildikdə, məsələn, vərəqlərin formatına, fotoşəkillərə, kənar sahələrin ölçülərinə olan tələblərin pozulması, çap işlərinin keyfiyyətindən asılı olaraq iddia sənədi materiallarının çətin oxunması və s.

8. Sənaye nümunəsinin təsvirinin struktur hissələrindən bəzilərinin olmaması (əgər müvafiq hissədə izah olunmalı məlumatlar digər hissədə verilərsə, sorğu göndərilmir).

9. İddia sənədindəki materialların bir-birinə uyğun gəlməməsi (ərizədə göstərilmiş sənaye nümunəsinin adı təsvirdə göstərilmiş ada uyğun gəlmədikdə, fotoşəkillər və çertyojlar sənaye nümunəsinin təsvirinə uyğun gəlmədikdə və s.)

10. Sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısı tərtib edilərkən sənaye nümunəsinin vəhdətlik tələbinin gözlənilməməsi.

11. Sənaye nümunəsinin mahiyyəti təhlil ediləndə müvafiq tələblər üzrə başqa pozuntuların müəyyən edilməsi.

Bir neçə bədii və bədii-konstruktiv həll üçün iddia sənədi verildikdə sorğu göndərilərkən iddia sənədi və onun ekspertizasının keçirilməsi üçün rüsum lazım olduğundan az məbləğdə ödənersə, iddiaçıya mühüm əlamətlərin siyahısında düzəliş etmək təklif olunur. Bu zaman sənaye nümunəsinin

vəhdətliyi tələbinə uyğun gələn, rüsumu ödənilən həllərin əlamətləri saxlanmalıdır. Bu sorğuda ona həmçinin xəbər verilir ki, təklif edilən düzəlişlər rədd edildikdə yalnız yazılışda birinci göstərilən rüsumu ödənilmiş həllərə baxılacaq.

İddiəçinin öz şəxsi təşəbbüsü ilə edilən düzəlişlər də daxil olmaqla sorğuya əsasən düzəlişlər əlavə materiallar üçün nəzərdə tutulan şərtlər gözlənilərək təqdim edilir. İddiaçı təyin olunmuş müddətdə tələb olunan sənədləri və ya onların təqdim edilmə vaxtının uzadılması haqqında vəsatəti təqdim etməzsə, iddia sənədi qaytarılmış sayılır, iddiaçı bu barədə xəbərdar olunur. Baxılan hal baş verdikdə iddia sənədi materialları Patent üzrə Dövlət Komitəsinin arxivinə göndərilir.

İddia sənədi obyektinin bu və ya digər sahəyə aid olduğunu müəyyən etmək üçün iddia edilən sənaye nümunələri təsnifatlaşdırılır. Təsnifat ilkin ekspertiza mərhələsində həyata keçirilir. Bu zaman təsnifat indeksinin (indekslərinin) seçilməsi üçün əsas, sənaye nümunəsinin adı, onun fotosəkli, həmçinin certyojlar, ergonomik sxemlər və konfeksiya xəritələri (əgər onlar iddia sənədində olarsa) təşkil edir. İlkin ekspertiza mərhələsində təyin edilən təsnifat indeksləri iddia sənədinin ekspertizası prosesində dəyişdirilə bilər.

İddia sənədinə baxılarkən müəyyən edilsə ki, iddia sənədi sənaye nümunəsinin vəhdətliyi şərtləri pozulmaqla tərtib edilib, iddiaçıya bu haqda xəbərdarlıq göndərilir. Ona təklif edilir ki, bu xəbərdarlığı aldığı tarixdən hesablanmaqla 2 ay müddətində hansı sənaye nümunəsinə baxılacağı barədə məlumat versin və iddia sənədi materiallarında dəqiqləşdirmələr etsin (əgər buna ehtiyac yaranarsa). Sənaye nümunəsinin vəhdətliyi tələbinin pozulması faktı müəyyən edildikdən sonra iddiaçı:

- müəyyən edilmiş müddətdə məlumat verməzsə;
- vəhdətlik tələbini ödəməyən hansı sənaye nümunəsinə baxmaq haqqında məlumat verməzsə;

- düzəliş xarakterli sənədləri təqdim etməzsə, onda təsnifatda birinci göstərilən sənaye nümunəsi üzərində ekspertiza aparılır və iddiaçı bu haqda məlumatlandırılır.

Əgər təqdim olunan əlavə materiallar iddia olunan sənaye nümunəsinin məzmununu bütövlükdə və ya qismən dəyişərsə, təqdim edilmə prosesinin özündə əlavə materiallara və onların təqdim edilməsinə qoyulan tələblər pozularsa, ekspertiza zamanı onların nəzərə alınmayacağı barədə iddiaçı xəbərdar edilir.

İxtira üçün iddia sənədi haqqında qeyd olunduğu kimi, sənaye nümunəsi üçün də iddia sənədində göstərilən məlumatların açıqlanması Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə xələl gətirə bilərsə, həmin iddia sənədinə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyənləşdirilən qaydada baxılır. Təqdim olunmuş sənaye nümunəsinin iddia sənədinin ilkin ekspertizası zamanı onun məxfiliyi müəyyən edilərsə, sənaye nümunəsinə mühafizə hüququnun verilməsi ilə bağlı məsələlər patent haqqında qanunvericiliklə tənzimlənir.

İlkin ekspertiza zamanı sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətli obyektlərə aid olmaması müəyyən edilərsə, iddiaçıya patent verilməsindən imtinaya dair qərar göndərilir. Yuxarıda göstərilmişdir ki, iddiaçı gətirilmiş dəlillərlə razı olmadığı təqdirdə qərarın alındığı tarixdən etibarən 2 ay müddətində Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına öz etirazlarını təqdim etmək hüququ vardır. Patent verilməsindən imtinaya dair qərarla əlavə olaraq iddiaçıya belə hüququnun olması barədə də məlumat verilir. Əvvəlki bölmələrdə sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtləri göstərilmiş, sənaye nümunəsi sayılmayan obyektlər haqqında məlumatlar verilmişdir. Əgər iddia olunan təklif fotosəkildə və ya mühüm əlamətlərin siyahısında belə obyektlər kimi xarakterizə edilərsə, yaxud məmulatın xarici görünüşünün bədii-konstruktor həllinə aid olmazsa, o, patent qabiliyyətli təkliflərə aid edilmir.

Patent verilməsindən imtina haqqında qərar qəbul edilənə kimi iddiaçıya bunun üçün əsas ola biləcək dəlillər, onların təkzib edilməsi üçün təkliflər göndərilə bilər. İddia sənədinə sənaye nümunəsinin vəhdətlik tələbini ödəyən bir neçə həll daxil olarsa, onda onların hər biri üçün ekspertiza aparılır. Bu zaman həllərdən hər hansı birinin patent qabiliyyətli obyektlərə aid olmaması faktı aşkar edilərsə, iddiaçıya mühüm əlamətlərin siyahısından patent qabiliyyətli olmayan obyektin əlamətlərini çıxarmaq təklif edilir.

Sorğuya cavabında iddiaçı iddia sənədində təklif olunan dəyişikliklərlə razılaşmadığını bildirərsə, ona patent verilməsinə rədd cavabı haqqında qərar göndərilir.

İlkin ekspertiza nəticəsində aşağıda göstərilən şərtlərin tam ödənməsi müəyyən edildikdə iddiaçı iddia sənədinin ilkin ekspertizasının müsbət rəyi barədə xəbərdar edilir:

- bütün tələb olunan sənədlərin iddia sənədinə daxil edilməsi;
- iddia sənədi materiallarının patent haqqında qanunvericiliyin müəyyənləşdirdiyi tələblərə uyğun tərtib edilməsi;
- iddia olunan təklifin sənaye nümunəsi kimi patentlə hüquqi mühafizə olunan obyektlərə aid olması.

Əgər iddia sənədinə görə onun Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən əvvəl ilkinlik xahiş edilmirsə, iddiaçıya həmçinin sənaye nümunəsinin ilkinliyi haqqında da xəbərdarlıq edilir. Sənaye nümunəsinin ilkinliyi iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən təyin edilir.

İlkin ekspertizanın rəyi müsbət olduqda Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən iddia sənədinin ekspertizası aparılır.

3.2.5. Sənaye nümunəsi üçün iddia sənədinin ekspertizası

İddia sənədinin ekspertizası zamanı aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- iddia sənədinin ilkin ekspertizasında yoxlanan tələblərin ödənməsinin yenidən yoxlanması;
- iddia olunan sənaye nümunəsinin ilkinliyinin təyini;
- iddiaçı tərəfindən təqdim edilmiş sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısının onlar üçün nəzərdə tutulan tələblərə uyğunluğunun yoxlanması;
- mühüm əlamətlər siyahısında sənaye nümunəsi kimi xarakterizə olunan iddianın patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğunluğunun yoxlanması;
- iddiaçı tərəfindən təqdim edilmiş əlavə materialların yoxlanması.

Sənaye nümunəsinin ilkinliyinin təyini. Sənaye nümunəsinin ilkinliyinin təyini iddia sənədinin ekspertizasının çox mühüm tərkib hissələrindən biridir. İxtira üçün iddia sənədinin ekspertizasının məzmunu şərh olunarkən ixtiranın ilkinliyi haqqında məlumatlar verilmişdi. Onlar sənaye nümunəsinə də şamil edilir. Lakin sənaye nümunəsinin mahiyyətindən doğan bəzi özünəməxsus cəhətlər vardır ki, onlar da aşağıda verilmişdir.

Sənaye nümunəsi üzrə ilkinlik ixtira üçün olduğu kimi, ilk iddia sənədinin Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasının və ya Ümumdünya Ticarət Təşkilatının iştirakçısı olan dövlətdə verilməsi tarixindən müəyyənləşdirilə bilər (konvensiya ilkinliyi), bu şərtlə ki, iddia sənədi həmin tarixdən etibarən 6 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verilmiş olsun. Sənaye nümunəsi üçün konvensiya ilkinliyi hüququndan istifadə etmək istəyən iddiaçı bu istəyini ya iddia sənədini verərkən, ya da iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu gündən 2 ay ərzində bildirməlidir. O, iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən 3 ay

ərzində əvvəlki iddia sənədinin təsdiqlənmiş surətini təqdim etməlidir.

Qeyd olundu ki, iddiaçı tərəfindən əlavə materiallar da təqdim oluna bilər. Əlavə materiallar iddia sənədinin mahiyyətini dəyişərsə, onların nəzərə alınmasının mümkün olmaması haqqında Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən iddiaçıya bildiriş göndərilir. Bu halda ilkinlik iddiaçının bildirişi aldığı tarixdən 3 ay müddətində iddia sənədi kimi rəsmiləşdirdiyi əlavə materialların daxil olduğu tarixdən də müəyyən edilə bilər. Əlavə materialların sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişdiyi barədə qərar iddia sənədinə ekspert iclasında baxılarkən çıxarılsa və protokola salınsa, yeni iddia sənədinin verilməsi üçün müəyyən edilən 3 ay müddəti iddiaçıya və yaxud onun nümayəndəsinə protokolon surəti çatdırıldığı tarixdən hesablanır.

Sənaye nümunəsinin ilkinliyi iddiaçının daha əvvəl verdiyi iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən də müəyyən edilə bilər. Bunun üçün ilkinliyi istənilən sənaye nümunəsi barəsində iddia sənədi əvvəlki iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən ən gec 6 ay keçənədək daxil olmalıdır. Bu zaman əvvəlki iddia sənədi geri götürülmüş sayılır.

Sənaye nümunəsinin ilkinliyinin təyin edilməsi şərtlərinin ödənməsini yoxlayan zaman görülmə işlər də ixtira üçün müəyyənləşdirilən işlərə oxşardır və burada da ilk növbədə ilkinlik istənilən iddia sənədinin və ya belə istək üçün əsas ola bilən əlavə materialların geri götürülməməsi, geri götürülmüş sayılmaması və qəbul edilməsi yoxlanmalıdır.

Sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısının yoxlanması. Yoxlama ilkin ekspertizanın yekunlaşması anına kimi iddia sənədində olan sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinə görə keçirilir, əgər bundan sonra iddiaçı tərəfindən mühüm əlamətlərin siyahısı dəyişdirilərsə, dəyişilmiş siyahı yoxlanılır. Əgər ilkin ekspertiza keçirilən zaman sənaye nümunəsinin vəhdətlik tələbinin pozulması aşkar

edilibsə və iddia sənədinin ekspertizası başlanana kimi iddiaçı hansı sənaye nümunəsinin baxılması barədə xəbər veribsə, onda yoxlama bu sənaye nümunəsinə görə aparılır. Təyin edilmiş müddətdə iddiaçı tərəfindən belə xəbərdarlıq daxil olmazsa, onda yoxlama yazılışda birinci göstərilmiş sənaye nümunəsinə görə aparılır.

Yoxlama zamanı ekspertlər hesab etsələr ki, hər hansı bir əlamət məmulatın xarici görünüşünün formalaşmasına təsir edən mühüm əlamətdir, iddiaçıya bu əlamətin mühüm əlamətlər siyahısına daxil edilməsi təklif olunur. Bu zaman həmin əlamətin məmulatın xarici görünüşünün estetik və ya erqonomik xassələrinə təsiri əsaslandırılır. İddiaçı tərəfindən bu cür dəyişiklik rədd edilərsə, sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətliliyi yoxlanıldıqda belə əlamətin mövcudluğu nəzərə alınmır. İddiaçı tərəfindən təqdim edilmiş mühüm əlamətlər siyahısında, sənaye nümunəsinin təsvirində məmulatın xarici görünüşünün estetik və erqonomik xüsusiyyətlərinə təsir edən əlamətlərin olduğu, lakin buna istinad olmadığı müəyyən edilərsə, həmin əlamətlərin siyahıda saxlanılmasının məqsədəuyğunluğu barədə iddiaçının fikri soruşulur.

Sənaye nümunəsinin mühüm əlamətləri siyahısının yoxlanması əlamətlərin cəniləşdirilməsi (identifikasiyası) imkanının müəyyənəşdirilməsindən ibarətdir. Əlamətin cəniləşdirilməsi imkanına şübhə yarandıqda, ekspertizanı aparənlərin hüququ vardır ki, belə imkanın təsdiqi barədə iddiaçıya sorğu versin. Əlamətin cəniləşdirilməsini mümkün etmək üçün sənaye nümunəsinin təsviri və fotosəkli əsasında onun xarakteristikalarında düzəlişlər tələb olunarsa, iddiaçıya göndərilən sorğuda belə düzəlişin edilməsi təklif olunur. Əlamətin cəniləşdirilməsinin mümkünlüyü şərti ödənilərsə, lakin onun xarakteristikası üçün köhnəlmiş, yaxud konkret fəaliyyət sahəsində və ya dizayn sahəsində qəbul edilmiş terminlərə tam uyğun gəlməyən terminologiyadan istifadə edilərsə, iddiaçıya göndərilən sorğuda mühüm əlamətlərin

siyahısında düzəlişlərin aparılması təklif edilə bilər. Əlamətin cəniləşdirilməsinin qeyri-mümkünlüyü müəyyən edilərsə və iddiaçı mühüm əlamətlər siyahısında düzəlişlər etməkdən imtina edərsə, iddia sənədinin baxılması zamanı belə əlamətlər nəzərə alınmır.

İddiaçı tərəfindən təqdim edilmiş mühüm əlamətlərin siyahısı yoxlanılan zaman onun strukturuna və şərhinə qoyulan tələblərin pozulması aşkar edilərsə, iddiaçıya göndərilən sorğuda mühüm əlamətlər siyahısında düzəlişlərin aparılması təklif edilir.

İddia sənədinin ekspertizasına qədər mühüm əlamətlərin siyahısında sənaye nümunəsinin vəhdətlik tələbi pozulduğu üçün baxılmayan həllərin əlamətləri olarsa, siyahının strukturu tələblərə uyğun olmazsa, iddiaçıya baxılmayan həllərin əlamətlərini çıxarmaqla siyahıda düzəlişlər etmək və tələb olunan formada təqdim etmək barədə sorğu göndərilir. İddiaçı mühüm əlamətlər siyahısında düzəlişlərdən imtina edərsə, patent qabiliyyəti şərtlərinin ödənməsi yalnız ekspertiza zamanı seçilən həllər üçün yoxlanılır (onların mühüm əlamətləri nəzərə alınmaqla).

İddiyanın öz təşəbbüsü ilə (iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən etibarən 2 ay müddətində) və ya sorğuya əsasən dəyişdirilən və fotosəkillərdə əks olunan mühüm əlamətlərin yoxlanması da yuxarıda şərh olunan qaydalara uyğun keçirilir.

Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğunluğunun yoxlanması. İddia olunmuş sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtləri yoxlanılan zaman onun yeniliyi, orijinallığı təyin edilir, həmçinin iddia olunan həllin sənaye nümunəsi sayılmayan həllərə aid olub-olmaması yoxlanılır.

Patent qabiliyyətinin yoxlanılmasının nəticələrinə əsasən patent verilməsi haqqında və ya patent verilməsindən imtina barədə qərar çıxarılır.

Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyəti şərtləri şərh olunarkən qeyd olunmuşdu ki, sənaye nümunəsi barəsində

iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi günə kimi 6 ay ərzində onun mahiyyətinə dair məlumat müəllif, iddiaçı və onlardan həmin məlumatı birbaşa və ya dolayısı ilə almış hər hansı şəxs tərəfindən açıqlanarsa, bu hal iddia sənədində göstərilən obyektin yeniliyinə xələl gətirmir. Sənaye nümunəsinin yeniliyi müəyyənləşdirildikdə daha əvvəl ilkinliyə malik aşağıda göstərilən sənədlər nəzərə alınır:

- digər şəxslər tərəfindən Azərbaycan Respublikasında təqdim edilmiş iddia sənədləri;

- geri qaytarılmayan iddia sənədləri.

İddia sənədinin verilmə tarixi onun barəsində ərizə, fotoşəkillər dəsti və təsvirin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən sayılır. Sənaye nümunəsinin yeni olmaması müəyyən edildikdə iddiaçıya bildiriş göndərilir (səbəblər göstərilməklə). Burada iddiaçıya göstərilən dəlillərə rəyini bildirmək və lazım gəldikdə sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlər siyahısında düzəlişlər etmək təklif olunur.

İddia olunan mühüm əlamətlərin məcmusu ilə xarakterizə olunmuş sənaye nümunəsinə nəzərən orijinallığın yoxlanılması aparılır və buraya aşağıdakılar daxildir:

- ən yaxın analoqun təyini;

- iddia olunan sənaye nümunəsinə ən yaxın analoqdan fərqləndirən mühüm əlamətlərin (fərqləndirici əlamətlərin) müəyyən edilməsi;

- baxılan sənaye nümunəsinin fərqləndirici əlamətləri ilə üst-üstə düşən əlamətlərə malik, ilkinlik tarixinə qədər dünyada hamıya müəssər olmuş bilgilərdən bədii-konstruktiv həllin aşkar edilməsi.

Sənaye nümunəsi o zaman orijinal sayılır ki, onun mühüm, fərqləndirici əlamətlərinə malik bədii-konstruktiv həll aşkar edilməmiş olsun.

Aşağıdakı şəkildə əks olunan sənaye nümunəsi orijinallıq şərtinə uyğun gəlməyən sayılır:

- ən yaxın analoqdan yalnız mühüm əlamətlər siyahısına daxil edilmiş, məmulatın iddiaçı tərəfindən göstərilən estetik xüsusiyyətlərinə təsiri təsdiq edilməyən əlamətlə fərqlənən məmulat;

- məlum məmulatlarla müqayisədə yalnız ölçüləri, rəngi dəyişdirilmiş və elementlərinin sayı artırılmış məmulat;

- ayrıca götürülmüş sadə həndəsi fiqur şəklində (prizmatik, sferik, konus və s.) məmulat;

- real obyektin kiçildilmiş və ya böyüdülmüş surəti olan məmulat (məsələn, oyuncaq);

- müəyyən təyinatlı məmulatlara xas olan formanı təkrar edən, lakin digər texniki əsasda yerinə yetirilmiş məmulat (məsələn, ənənəvi olaraq taxtadan düzəldilən məmulatı xatırladan polimer materialdan düzəldilən məmulat);

- xarici görünüşü, uyğun xarici görünüşə malik müxtəlif təyinatlı başqa məlum obyektlərdən götürülmüş məmulat;

- ayrı-ayrı məlum məmulatlardan xarici görünüşlərini dəyişmədən təşkil edilmiş yığım.

İddia olunmuş sənaye nümunəsinin orijinallığı təsdiq edilməzsə, iddiaçıya müvafiq dəlillər gətirilməklə sorğu göndərilir və lazım gələrsə iddia sənədinin ilkin materialları əsasında sənaye nümunəsinin mühüm siyahısında düzəlişlər etmək təklif edilir.

İddiaçı tərəfindən təqdim edilmiş əlavə materialların yoxlanılması. İddia sənədinin ekspertizası zamanı iddiaçıya sorğu göndərilə bilər. Əlavə materialların təqdim edilməsi üçün sorğu o halda göndərilir ki, iddia sənədinin ekspertizasının aparılması belə materialsız qeyri-mümkündür.

Aşağıdakı hallarda iddiaçıya sorğu göndərilə bilər:

- mühüm əlamətlərin siyahısının yoxlanmasının nəticələrinə əsasən onların siyahısını dəqiqləşdirmək lazım gəldikdə;

- iddia olunan sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətinin yoxlanması ilə bağlı suallar meydana çıxdıqda;

- iddia olunan sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətinin yoxlanmasının nəticələrinə görə mühüm əlamətlərin siyahısını dəqiqləşdirmək lazım gəldikdə;

- eyni ilkinlik tarixinə malik oxşar sənaye nümunələrinin iddia sənədinə baxılarkən suallar meydana çıxdıqda.

Sorğu üçün yuxarıda sadalanan əsaslar olmadıqda meydana çıxan iradlar, təkliflər və s. barədə iddiaçı məktubla xəbərdar edilir.

Sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətliliyi təyin edilərkən iddiaçı mühüm əlamətlər siyahısında təklif olunan düzəlişlərdən imtina edərsə, mühüm əlamətlərin siyahısı yoxlanarkən onların nəzərə alınmayacağı haqda iddiaçıya göndərilən sorğuda xəbər verilir və mühüm əlamətlər siyahısından ekspertizası aparılmayacaq əlamətlərin çıxarılması yenidən təklif olunur. Bu zaman iddiaçı xəbərdar edilir ki, onun tərəfindən təyin edilmiş müddətdə cavab verilməzsə, iddia sənədi geriye qaytarılmış sayılacaq.

Sorğuda və ya məktubda göstərilən hər hansı suala aid ekspertin rəyi müvafiq əsaslarla, o cümlədən hüquqi xarakterli əsaslarla möhkəmləndirilir. Lazım gəldikdə müvafiq normativ sənədlərin, qaydaların müddəalarına, bədii quraşdırmaya aid suallar üzrə ədəbiyyata, elmi-texniki ədəbiyyata və digər mənbələrə istinadlar edilir. İddiaçıya mühüm əlamətlərin siyahısında ediləcək düzəlişlərin - mühüm əlamətlərin xarakteristikasının dəqiqləşdirilməsi, iddia olunan siyahıdan mövcud olmayan əlamətin çıxarılması və s. kimi düzəlişlərin və ondan imtinanın hüquqi nəticələri haqqında əsaslandırılmış məlumat verilməlidir. Sorğuda informasiya mənbəyinə istinad edildikdə bu mənbəyin tapılması üçün zəruri olan bütün biblioqrafik məlumatlar, həmçinin digər məlumatlar (səhifə, abzas, qrafiki təkliflərdə fiqurun nömrəsi və s.) göstərilir.

Patent üzrə Dövlət Komitəsində iddia sənədinə baxılarkən iddiaçının şəxsi təşəbbüsü və ya sorğuya əsasən təqdim edilmiş əlavə materiallar da yoxlanma obyektidir.

Belə materiallar daxil olan zaman müəyyən edilmiş müddətlərin gözlənilməsi yoxlanılır. İddiaçının təşəbbüsü ilə əlavə materiallar iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən başlayaraq 2 ay müddətində təqdim edilməlidir.

İddiaçı tərəfindən vaxtından əvvəl ilkin ekspertiza keçirilməsi barədə vəsatət daxil olarsa, onda əlavə materiallar daxil olan zaman iddia sənədlərini düzəldən və ya dəqiqləşdirən materiallarla birgə təyin olunmuş məbləğdə rüsumun ödənilməsini təsdiqləyən sənədin də təqdim edilib-edilməməsi yoxlanılır. Belə sənəd təqdim edilmədikdə və ya əlavə materiallar təqdim edildikdən sonra verildikdə əlavə materialların iddia sənədi baxılan zaman nəzərə alınmayacağı barədə də iddiaçı xəbərdar edilir. Belə xəbərdarlıq iddiaçıya göndərilən növbəti ekspertiza sənədinin məzmununa daxil edilə bilər. Ekspertizanın sorğusuna əsasən hazırlanan əlavə materiallar iddiaçı tərəfindən həmin sorğunun alındığı tarixdən başlayaraq 2 ay müddətində təqdim edilməlidir.

İddiaçı iddia sənədinə qarşı qoyulan materialların surətini sorğunu aldığı tarixdən etibarən 1 ay ərzində istəyərsə, o, həmin materialların surətini aldığı tarixdən başlayaraq 2 ay müddətində əlavə materialları təqdim etməlidir. İddiaçı əlavə materialları təqdim edərkən müddətlərə əməl etməzsə, iddia sənədi geri qaytarılmış sayılır ki, bu barədə də iddiaçı xəbərdar edilir.

İddiaçının təşəbbüsü və ya Patent üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında təqdim edilmiş əlavə materiallar baxılmağa qəbul edildikdə onların sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişib-dəyişməməsi yoxlanılır. Əgər əlavə materiallarda ilkin iddia sənədində olmayan, lakin mühüm əlamətlər siyahısına daxil edilməsi nəzərdə tutulan əlamətlər olarsa, əlavə materiallar iddia olunan sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişmiş sayılır.

Əlavə materiallarda göstərilən və mühüm əlamətlər siyahısına daxil edilməli olan əlamətlər Patent üzrə Dövlət Komitəsinə patent verilməsi üçün ərizə, fotosəkil komplekti

və sənaye nümunəsinin təsviri daxil olan tarixdə iddia sənədində olan fotosəkillərdə əks olunmayıbsa, onlar iddia sənədinin materiallarında olmamış sayılır.

Tərkibində iddia olunan sənaye nümunəsinin ilkin materiallarında olmayan, mühüm əlamətlər siyahısına salınması vacib bilinməyən əlamətlər olan əlavə materiallar sənaye nümunəsinin məzmununu dəyişməmiş sayılır. Belə məlumatlara sənaye nümunəsinin həyata keçirilmə şəraiti, dəqiqləşdirilmiş qrafiki materiallar və s. kimi yeni, əlavə məlumatlar aid edilə bilər.

Əlavə materialların iddia olunan sənaye nümunəsinin mahiyyətini dəyişdiyi təsdiqləndikdə, iddiaçıya göndərilən növbəti sənəddə bu barədə və əlavə materiallardakı hansı məlumat əsasında ekspertizanın belə nəticə çıxardığı barədə məlumat verilir.

İddia olunmuş sənaye nümunəsinin bütün patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğun gəldiyi təyin edildikdə ona patent verilməsi haqqında qərar qəbul edilir.

Mühüm əlamətlərin siyahısında əlamətlər sənaye nümunəsinin mahiyyətini əks etdirirsə, fotosəkillərdə və təsvirlərdə tam əsaslandırılırsa, lakin ən yaxın analoq nəzərə alınmadan tərtib edilərsə və ya burada iddia olunan obyektə xarakterizə etməyən əlamətlər saxlanılırsa, bu halda da iddiaçıya sorğu göndərilir. İddiaçı mühüm əlamətlər siyahısının onun tərəfindən təklif edilmiş redaksiyasına təkid edərsə, onda patent verilməsi haqda qərarla mühüm əlamətlərin siyahısı iddiaçının redaksiyasında verilir. Sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısı iddiaçının redaktəsində həmçinin o vaxt da verilir ki, onda olan əlamətlər standart və ya ümumi qəbul edilmiş terminologiya üzrə açıqlana bilmir və iddiaçı onda düzəliş etməkdən imtina edir.

İddia olunan sənaye nümunəsi iddiaçı tərəfindən siyahıya daxil edilən, fotosəkildə əks olunmuş mühüm əlamətlərin məcmusu ilə xarakterizə edilən patent qabiliyyətliliyinin

hətta bir şərtinə uyğun gəlməzsə, müvafiq dəlillər gətirilməklə patent verilməsindən imtina haqqında qərar çıxarılır. İddiaçı patent verilməsinə rədd cavabını əsaslandırان dəlillərlə tanış olduqdan sonra iddia olunan sənaye nümunəsinin patent qabiliyyətliyi barədə sübutlar təqdim edərsə, lakin bunlar ekspertizanın nəticəsini dəyişməzsə, qərar da göstərilən sübutların analizi də verilir. Patent verilməsindən imtina haqqında qərar həmçinin o zaman çıxarılır ki, iddia sənədində bir sinfə aid olan məmulat qrupunda patent qabiliyyətli və patent qabiliyyəti olmayan həllər olsun və iddiaçı mühüm əlamətlər siyahısından patent qabiliyyəti olmayan həlli xarakterizə edən əlamətlərin çıxarılması haqqında sorğuya rədd cavabı versin. Bu halda qərar da patent qabiliyyəti olan obyektlər təsdiqlənir.

Sənaye nümunəsinə *iddia sənədi və ona patentin verilməsi haqqında məlumatların dərc edilməsinə* qoyulan tələbləri nəzərdən keçirək. Ekspertiza nəticəsində iddia sənədində göstərilən sənaye nümunəsinin tələblərə uyğunluğu müəyyənləşdirildikdə iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi bülletenində dərc olunması barədə qərar qəbul edilir. Sənaye nümunəsi barəsində iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən alındığı tarixdən etibarən ən gec 6 ay keçənədək iddia sənədinə dair məlumat onun rəsmi bülletenində dərc edilir. İddiaçının vəsatəti üzrə iddia sənədinə dair məlumat yuxarıda göstərilən tarixdən tez də dərc edilə bilər.

Əks halda, yəni iddia sənədində göstərilən obyektin tələblərə uyğun olmadığı ekspertiza nəticəsində müəyyənləşdirildikdə patent verilməsindən imtina barəsində qərar qəbul edilir. Patentin verilməsindən imtina qərarı barəsində iddiaçı həmin qərarı aldığı gündən 2 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına etirazla müraciət edə bilər. İddiaçı Apelyasiya şurasının qərarına aid bütün materiallarla tanış ola bilər.

İddiəçinin ixtiyarı var ki, patent qeydə alınana qədər iddia sənədini geri götürsün.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi sənaye nümunəsini qeydə aldıqdan və patent verdikdən sonra 3 ay ərzində patent haqqında məlumatı rəsmi bülletenində dərc edir. Məlumatı aşağıdakılar daxil edilir:

- patent sahibinin (sahiblərinin) adı, müəllifin (müəlliflərin) adı (əgər müəllif kimi göstərilməkdən imtina edilməyibsə);

- sənaye nümunəsinin adı;

- iddia sənədinin nömrəsi və onun Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olma tarixi;

- ilkinlik tarixi;

- sənaye nümunəsinin mühüm əlamətlərinin siyahısı və onun təsviri;

- məlumatların dərc olunma tarixi və bülletenin nömrəsi.

Hüquqi və ya fiziki şəxslər patent barəsində məlumat dərc edildikdən sonra Apelyasiya şurasına patentin verilməsinə qarşı əsaslandırılmış etirazla müraciət edə bilərlər.

IV. SƏNAYE MÜLKİYYƏTİ OBYEKTlərİNDƏN İSTİFADƏ VƏ PATENT İNFORMASIYASI

4.1. Sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadənin xüsusiyyətləri

Əqli fəaliyyətlə məşğul olanlar - mühəndislər, konstruktorlar, elmi tədqiqatçılar fəaliyyətlərini prinsipə yeni materialların, texnoloji proseslərin, cihazların, avadanlıqların və s. yaradılmasına, təkmilləşdirilməsinə yönəltməklə elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsinə, cəmiyyətin tələbatlarının ödənməsi prosesində meydana çıxan məsələlərin həllinə xidmət edirlər. Belə fəaliyyətin nəticəsi olan sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadə də elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsində həlledici rola malikdir. Məhz tətbiq zamanı onların texniki, iqtisadi səmərəliliyinin böyük hissəsi üzə çıxır. Elmin, texnikanın sürətli inkişafı ən yeni elmi-texniki nailiyyətlərdən geniş və dərhal istifadəni tələb edir, çünki yeni həllərin praktiki tətbiqi bu gün heç də onların işlənilib hazırlanmasından az əhəmiyyət daşımır. Həm ölkəyə, həm müəlliflərə böyük gəlir və üstünlüklər vəd edən sənaye mülkiyyəti obyektlərindən kiçik miqyasda və long istifadə yolverilməzdir, bu məsələlər xüsusilə perspektiv ixtiralarla və müxtəlif təsərrüfat sahələri arasındakı problemləri həll edən böyük ixtiralarla şamil olunur. Hətta belə ixtiraların tətbiqi üçün məqsədli kompleks proqramlar da

işlənib hazırlana bilər. Tətbiq edilən ixtiraların sayı artdıqca sənayenin, kənd təsərrüfatının texniki səviyyəsi yüksəlir, elmi-texniki tərəqqi sürətlənir. İxtiraların tətbiqi kapital qoyuluşunun yüksək səmərə verən istiqamətlərindən biridir. Bu zaman xərclər iqtisadi səmərəliliyin hesabına və ya əməyin təhlükəsizliyi, ətraf mühitin mühafizəsi və insanların sağlamlığının qorunması hesabına qısa müddətdə ödənilir.

Sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadə dedikdə onların hansı sahədə tətbiqindən asılı olmayaraq (sənaye, kənd təsərrüfatı, səhiyyə, ölkənin müdafiəsi və s.) məmulatlarda, texnoloji proseslərdə, istismar olunan məhsullarda realizasiyası başa düşülür.

Təcrübə göstərir ki, heç də bütün sənaye mülkiyyəti obyektləri tətbiq edilmir. Məsələn, texnikanın sürətli inkişafı nəticəsində yeni, daha mükəmməl texniki həllərin meydana çıxması ilə bəzi ixtiralar tətbiq olunmaqdan əvvəl köhnəlir.

Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin faydalılığı qabaqcadan qiymətləndirilərkən nəzərə alınmalıdır ki, onların tətbiqi iqtisadi cəhətdən səmərəli olsun. Məsələn, sənaye mülkiyyəti obyektindən istifadə əmək haqlarının ödənməsində qənaət versə də, yeni bahalı avadanlıqlardan, materiallardan istifadəni nəzərdə tutmaqla son nəticədə iqtisadi cəhətdən səmərəsiz ola bilər, yaxud ekologiyanın qorunması üçün təhlükə yarada bilər. Mümkündür ki, sənaye mülkiyyəti obyektindən istifadə iqtisadi səmərə vermədikdə belə özünü doğrultsun. Məsələn, təhlükəsizlik texnikasını yaxşılaşdıran, insanların sağlamlığını qoruyan və ya bilavasitə müəssisə üçün yox, digər təsərrüfat sahələri üçün əhəmiyyətli olan ixtiralar qeydə alın bilər.

İxtiradan istifadənin başlanması vaxtı aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

- üsula aid ixtiralar üçün istehsal prosesində onların tətbiqinin başlanması günü;
- qurğuya və ya maddəyə aid ixtiralar üçün onların hazırlanan və ya istismar olunan məhsullarda, yaxud istis-

mara verilən təcrübi nümunələrdə tətbiqinin başlanması günü;

- qurğunun, üsulun, maddənin yeni təyinat üzrə tətbiqində əks olunan ixtiralar üçün onların ixtira düsturunda göstərilən təyinat üzrə tətbiqinin başlanması günü.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadənin hüquqi cəhətlərini nəzərdən keçirək.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə hüququ «Patent haqqında» Qanunla tənzimlənir. Bu qanuna görə patentləşdirilmiş ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin tətbiqi ilə hazırlanan məhsulun təsərrüfat dövryyəsinə daxil edilməsi, habelə patentləşdirilmiş ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin bütün mühüm əlamətlərini birləşdirən üsulun tətbiqi onlardan istifadə sayılır. Burada həmçinin göstərilir ki, istifadə üçün müstəsna hüquq patent sahibinə mənsubdur.

Müstəsna hüququn nə olduğunu aydınlaşdıraraq. Müstəsna hüquq - hüquq sahibinə (fiziki və ya hüquqi şəxsə) məxsus olan, əqli fəaliyyətin nəticəsindən onun öz seçiminə uyğun, qanuna zidd olmayan üsullarla istifadə hüquqlarının məcmusudur. O, əqli fəaliyyətin nəticəsindən istifadəyə icazə verə də bilər, ona qadağa qoya da bilər. Əgər qanunvericilik digər hallar nəzərdə tutmazsa, təbii ki, digər şəxslər müstəsna hüquq sahibinin icazəsi olmadan əqli fəaliyyətin nəticəsindən istifadə edə bilməzlər.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin müəllifi və patent sahibi anlayışlarını bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Onları yaradıcı əməyi ilə yaradan şəxs müəllif sayılır. Bu prosesdə bir neçə fiziki şəxs iştirak edərsə, onların hamısı müəllif sayılır və müəlliflik hüquqlarından istifadə qaydası onlar arasında bağlanmış müqavilə ilə tənzimlənir. Müəlliflik hüququ üçün müddət müəyyənləşdirilməyib. O, müddətsiz qorunur və başqasına verilə bilməz. Patent sahibi isə aşağıdakılar ola bilər: ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin müəllifi və ya onun varisi; müəllifin və ya

onun hüquqi varislərinin göstərdikləri hüquqi və ya fiziki şəxslər; işəgötürən. Patent sahibi malik olduğu hüquqlardan istifadədə tam sərbəst deyildir. O, patentlə verilən hüquqlardan elə istifadə etməlidir ki, dövlətin və cəmiyyətin mənafehlərinə ziyan vurmasın. Ümumiyyətlə, ictimai mənafeyə, humanizm və əxlaq prinsiplərinə zidd olan ixtiraya, faydalı modelə və sənaye nümunəsinə patent verilmir.

Patent sahibi patentə görə aşağıdakı müstəsna hüquqlara malikdir:

- patentin obyektı məhsul olduqda, patent sahibinin razılığı olmadan onun icazəsiz istehsalının, istifadəsinin, satışı üçün təklif olunmasının, satışının və bu məqsədlər üçün idxalının qarşısını almaq;

- patentin obyektı üsul olduqda, patent sahibinin razılığı olmadan onun tətbiqi ilə bağlı hərəkətlərin, habelə bilavasitə bu üsulla alınan məhsuldan istifadənin, məhsulun satışının, satış üçün təklif olunmasının və ya bu məqsədlər üçün idxalının qarşısını almaq.

Mühafizə olunan sənaye nümunəsinin sahibi onun icazəsi olmadan həmin nümunənin və ya ona bənzər nümunənin surətini özündə daşıyan və ya tərkibinə daxil edən məmulatın kommersiya məqsədilə hazırlanmasının, satışının və ya idxalının qarşısını almaq hüququna malikdir.

Bundan başqa, patent sahibi patentlə əlaqəli hüquqları digər şəxslərə vermək, onun istifadəsinə görə lisenziya müqaviləsi bağlamaq üçün də müstəsna hüquqlara malikdir.

Əgər patent bir neçə şəxsə məxsus olarsa, ondan istifadə həmin şəxslər arasında bağlanmış müqavilə ilə tənzimlənir. Patent sahibləri arasında yaranan mübahisələrə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmədə baxılır.

İddia sənədi, patent və ya onlarla bağlı hüquqlar tamamilə və ya qismən qanunvericiliyə uyğun qaydada digərlərinə verilə bilər. Bu, Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatda alınır. Milli təhlükəsizlik maraqlarını təmin

etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti patent sahibinin razılığı olmadan ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadəyə razılıq verə bilər. Bu zaman patent sahibinə müvafiq kompensasiya ödənilir. Kompensasiyanın məbləği patent sahibini qane etmədikdə o, məhkəməyə müraciət edə bilər.

Patent hüquqlarını pozan şəxs qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyətə cəlb edilə bilər. Patent haqqında qanunvericilik patent sahibinin müstəsna hüququnun pozulması hallarını da müəyyənləşdirir.

Patentləşdirilmiş ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən patent haqqında qanunvericiliyin müddəalarının pozulması ilə istifadə edilməsi, təsərrüfat dövriyyəsinə başqa şəkildə daxil edilməsi, bu məqsədlə saxlanması patent sahibinin müstəsna hüququnun pozulması sayılır. Patent sahibinin müstəsna hüquqlarının pozulması zamanı patentin predmeti məhsulun alınma üsulu olarsa, şikayətə məhkəmədə baxılan zaman məhkəmə məhsulun alınması üçün istifadə edilən üsulun patentləşdirilmiş üsuldan fərqlənməsinə dair dəlillərin təqdim edilməsini cavabdehdən tələb edə bilər. Patentləşmiş üsulla alınan məhsul yeni olarsa və ya bu məhsulun patentləşmiş üsulla alınması ehtimalı yüksək olarsa, təkzibedici dəlillər təqdim olunanadək patent sahibinin razılığı olmadan alınan istənilən məhsul patentləşmiş üsulla alınmış hesab edilir.

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin təcrübi nümunələrinin hazırlanması və sınağı, istehsalının hazırlığı onlardan istifadə kimi tanınmır. Təkcə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin standartlara, texniki sənədlərə daxil edilməsi faktının olması hələ onlardan istifadə hesab edilə bilməz.

4.2. Lisenziya müqavilələri

Lisenziya dedikdə hər hansı bir işin görülməsinə hüquq verən sənəd (müqavilə) başa düşülür. Lisenziya məhiyyət etibarı ilə icazədir, müəyyən haqq ödəmənin əvəzində ixtiradan, sənaye nümunəsindən, əmtəə nişanından və digər bu kimi elmi, texniki nailiyyətlərdən istifadəyə hüququn təklif edilməsidir. Belə icazə ya lisenziya müqaviləsi əsasında, ya da səlahiyyətli dövlət orqanının inzibati aktı əsasında (məcburi lisenziya) verilir.

Lisenziya razılaşmaları xüsusi sənədlə, lisenziya müqavilələri ilə rəsmiləşdirilir. Patent hüququnda lisenziya müqaviləsi (patent lisenziyası) patent sahibinin ona məxsus ixtiradan (sənaye nümunəsindən, faydalı modeldən və s.) digər şəxsin istifadə etməsinə icazəni ifadə edən müqavilədir. Patent sahibi olmayan istənilən hüquqi və ya fiziki şəxs ixtiradan, faydalı modeldən və s. yalnız patent sahibinin razılığı ilə, lisenziya müqaviləsi əsasında istifadə edə bilər. Lisenziya müqaviləsi Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatla alınır. Lisenziya müqaviləsinin tərəflərindən biri lisenziar, digəri lisenziatdır. Lisenziar digər tərəfə (lisenziata) lisenziya obyektindən istifadə hüququnu təklif edəndir. Lisenziya müqaviləsinə görə patent sahibi (lisenziar) patentin predmetindən istifadə hüququnu müqavilədə nəzərdə tutulmuş həcmdə başqa hüquqi və ya fiziki şəxsə (lisenziata) verir. Lisenziat isə lisenziara müqavilədə müəyyənləşdirilən ödəmələri etməyi və burada nəzərdə tutulan digər hərəkətləri yerinə yetirməyi öhdəsinə götürür. Lisenziya müqaviləsində müqavilənin predmeti (obyekti) və tərəflərin hüquq və vəzifələri ətraflı, birmənalı şəkildə müəyyənləşdirilir. Baxılan halda, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, lisenziya müqaviləsinin obyektini ixtira, sənaye nümunəsi, istehsalat sirri («nou-hau») və s. ola bilər.

Lisenziarın (lisenziyanı satanın) və lisenziatın (lisenziyanı alanın) vəzifələri aşağıda verilmişdir.

Lisenziarın vəzifələri:

- lisenziya obyektinin mənimsənilməsi üçün lazım olan bütün texniki sənədlər komplektini şərtlənmiş vaxtda təqdim etmək;

- lisenziya obyektinin mənimsənilməsinə kömək etmək;

- lisenziya obyektinin patent təmizliyinə zəmanət vermək və lisenziatın hüquqlarını pozulmaqdan qorumaq;

- lisenziya obyektlərinin yaxşılaşdırılmasına və inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş növbəti ixtiraların patent mühafizəsi üçün tədbirlər görmək.

Lisenziatın vəzifələri aşağıdakılardır:

- lisenziyaya görə ödəmələri razılaşdırılmış müddətlərdə etmək;

- alınan texniki sənədlərə və texnoloji tövsiyələrə əməl etmək;

- lisenziya əsasında istehsala şərtlənən müddətdə başlamaq, istehsalı elə səviyyəyə çatdırmaq ki, nəzərdə tutulan gəlir təmin edilsin;

- lisenziyada nəzərdə tutulan məhsulun yüksək keyfiyyətinə zəmanət;

- lisenziara işləməsinin patent mühafizəsində, lazım gəldikdə onun hüquqlarının məhkəmədə müdafiəsinə kömək etmək;

- lisenziya obyektində təkmilləşdirmə işləri haqqında lisenziarı məlumatlandırmaq və bu zaman qarşılıqlı razılıq əsasında hərəkət etmək.

Lisenziya obyektinə aid bütün texniki sənədlər komplektini lisenziata vermək, istehsalı yoluna qoymaq üçün mütəxəssislərin ezam edilməsi ilə ona kömək etmək, razılaşdırılmış müddətlərdə lisenziya ödəmələrini etmək yuxarıda göstərilənlərin içərisində lisenziya müqaviləsinin əsas şərtləridir.

Lisenziyalar satılarkən ödəmələrin həcmi müəyyən edilməsi də mühüm məsələlərdəndir. Ödəmələr ya birdəfəlik,

ya da hissələrlə, lisenziyanın qüvvədə olduğu bütün müddət ərzində ilbəil ola bilər. İkinci hal daha geniş tətbiq olunur. Bu şəkildə ödəmələrin həcmi, bir qayda olaraq, hazırlanmış və ya satılmış hər bir məhsuldan faiz şəklində hesablanır və bu zaman lisenziya obyektindən (məsələn, ixtiradan, faydalı modeldən və s.) istifadənin nə dərəcədə səmərəli olması, onların satışından nə qədər mənfəət götürüləcəyi, onların istehsalının nə qədər qənaət verəcəyi və s. nəzərə alınır.

Lisenziya müqavilələrinin növlərini nəzərdən keçirək. Obyektindən asılı olaraq müqavilələr «patentli» və «patentsiz» ola bilər.

Birinci növ müqavilələrin obyektləri patentlə mühafizə edilir. Bəs «patentsiz» müqavilələr nədir və hansı hallarda patent olmadan lisenziyalar satılır? Bəzən texniki həll billərdən patentləşdirilmir və ya patentləşdirmə imkanı texniki mahiyyətin açıqlanması ilə itirilir. Lakin digər firma bu həllin tapılıb işləndiyi firmanın istehsalat təcrübəsi olmadan, texniki yardım olmadan keçinə bilmir. Bəzən isə istehsalat təcrübəsi patent qabiliyyətli olmur və onu, ümumiyyətlə, patentləşdirmək qeyri-mümkün olur. Sadalanan bu hallar üzrə «patentsiz» lisenziya müqavilələri bağlanır.

«Patentsiz» lisenziya müqaviləsinin geniş yayılmış obyektlərindən biri «nou-hau»-dur (ing. «*know - how*»). Bəzi ölkələrin təcrübəsində istehsalat sirləri (formullar, texnoloji üsullar, hazırlanan maddələrin reseptləri və s.) patent alınmadan da hüquqi mühafizə olunur. Odur ki, müasir dövrdə «nou-hau» müqavilələri, yəni istehsalat sirlərinin, müəssisənin texniki təcrübəsinin müəyyən məbləğdə haqq ödəməklə satılması geniş yayılmışdır. Praktikada «nou-hau» termini ilə lisenziya predmetinin realizasiyası üçün lazım olan texniki biliklər, təcrübə, istehsalat sirləri ifadə olunur. «Nou-hau»-ya, məsələn, ixtira səviyyəsindəki elə texniki həll aid edilir ki, ya o, bir sıra səbəblərdən patentləşdirilməyib, ya da bu və ya digər ölkənin qanunvericiliyinə görə patent qabiliyyətli deyildir. Bu halların birində «nou-hau» öz

səviyyəsinə görə ixtiradır, lakin qəsdən patentləşdirilmir və gizli saxlanılır, yaxud ixtira elementidir, yenə də qəsdən ixtiranın təsvirinə daxil edilməyib. Digər hallarda «nou-hau» ixtira ilə sıx bağlıdır, ancaq özü-özlüyündə patent qabiliyyətli deyildir. Məhdud mənada «nou-hau» hüquqi mühafizəsi olmayan texniki yaradıcılığın ixtira ilə eyni dərəcəli nəticəsidir. Praktikada bu anlayış texnikadan kənar digər sahələrdə də işlədilir. «Nou-hau»-nın müxtəlif növləri vardır: elmi-texniki xarakterli, idarəçilik xarakterli, kommersiya xarakterli və maliyyə xarakterli «nou-hau»-lar.

Müasir dövrdə patent pulları da geniş tətbiq edilir. Patent pulu bir neçə şirkətin patentdən və ya patenlər blokundan birgə istifadə üçün razılaşmasıdır və bu, patent müqavilələrindən onunla fərqlənir ki, pul iştirakçıları xüsusi monopolist təşkilatlar (məsələn, səhmdar cəmiyyətlər) yaradırlar, iştirakçılar bu təşkilatlara öz patentlərini və lisenziyalarını verirlər, əldə edilən gəlir isə aralarında bölünür. Patentlərin istifadə edilməsindən əldə olunan gəlirlərin iştirakçılar arasında bölünmə payı onlar pula daxil olarkən müəyyənləşdirilir.

Yuxarıda göstərildi ki, «patentli» müqavilələrin obyektləri patentlə mühafizə edilir. Belə müqavilələrin qeyri-müstəsna və müstəsna lisenziya müqavilələri kimi növləri vardır. Onlar patentləşdirilən obyektədən lisenziya ilə verilən istifadə hüquqlarının həcminə görə fərqlənir.

«Patent haqqında» Qanuna görə *qeyri-müstəsna lisenziya* zamanı lisenziar sənaye mülkiyyəti obyektindən istifadə hüququnu müqavilə əsasında lisenziata verməklə patentlə təsdiq edilən bütün hüquqları, o cümlədən üçüncü şəxslərə lisenziya vermək hüququnu özündə saxlayır. Qeyri-müstəsna (sadə) lisenziya müqavilələri bağlanarkən lisenziar lisenziyata müəyyən hədd daxilində (məsələn, neçə metr, ədəd, ton və s.), müəyyən ərazidə və s. məhsulu hazırlamaq, satmaq hüququnu təklif edir. Lisenziar belə hüququ özü üçün də saxlamaqla bir neçə müxtəlif lisenziata verə bilər. Belə

nəticə çıxır ki, lisenziar bir neçə sadə lisenziya verə bilər, yəni bir neçə müxtəlif firmalara müəyyən məhsulu hazırlamaq və satmaq üçün icazə verə bilər və özü də onlarla bərabər məhsul üzərində belə hüquqlardan istifadə edə bilər. Sadə lisenziya müqavilələrinin bağlanması kütləvi istehsal edilən və geniş istehlak olunan, bu səbəbdən də istehsal olunan məhsulun dəqiq hesabının aparılması çətin, hətta qeyri-mümkün olan məhsullar üçün tətbiq edilir. Belə məhsullara tələbat yüksək olduğundan lisenziatlar arasında münafiqələr də baş vermir.

Müstəsna lisenziya lisenziata sənaye mülkiyyəti obyektindən lisenziya müqaviləsində nəzərdə tutulmuş həcmdə müstəsna istifadə hüququ verir. Bu zaman lisenziya obyektindən istifadə bir monopolist lisenziata təklif olunur və istifadənin həcmi müqavilənin şərtləri ilə müəyyənləşdirilir. Nəticədə belə hüquq lisenziyanı alandan başqa heç kimə məxsus olmayacaq, lisenziar da sənaye mülkiyyəti obyektindən müqavilənin şərtləri çərçivəsində istifadə edə biləcək. Lisenziat, lisenziarın yazılı razılığı ilə digər hüquqi və ya fiziki şəxsə sublisenziya müqaviləsi bağlaya bilər. Bu müqavilə Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatla alınmalıdır. Sublisenziya qeyri-müstəsna xarakter daşıyır və başqasına verilə bilməz. Müstəsna lisenziyaya xitam verildikdə sublisenziya müqaviləsinə də xitam verilir.

Qeydiyyatla alınmış lisenziya müqaviləsində tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə dəyişikliklər edildikdə bu cür dəyişikliklər Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatla alınmalıdır. Lisenziya müqaviləsi ilə bağlı mübahisələrə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmədə baxılır.

Müstəsna və qeyri-müstəsna lisenziya müqavilələrinin mahiyyətinin təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, müstəsna lisenziya müqavilələri lisenziata daha çox üstünlük verir, çünki belə müqavilə onu digər firmalarla rəqabətdən azad edir və məhsulun bazarda satışı üçün daha geniş imkanlar yaradır.

Azərbaycan Respublikasının patent sahəsindəki qanunvericiliyi sənaye mülkiyyəti obyektindən istifadə hüququnun verilməsinə dair məcburi lisenziyaları da nəzərdə tutur. Patent sahibi və ya onun varisi patentin verildiyi tarixdən 3 il müddətində sənaye mülkiyyəti obyektindən üzrsüz səbəbə görə istifadə etmədikdə, istifadəyə ciddi hazırlıq görmədikdə, yaxud istifadəni 3 ildən artıq dayandırdıqda və bu müddət qurtardıqdan sonra lisenziya verməkdən imtina etdikdə, istənilən hüquqi və ya fiziki şəxs sənaye mülkiyyəti obyektindən istifadə üçün məcburi lisenziya verilməsi barədə məhkəməyə iddia ilə müraciət edə bilər. Məcburi lisenziya qeyri-müstəsna xarakter daşıyır. Lisenziat məcburi lisenziyanın verildiyi tarixdən 2 il ərzində istifadə etmədikdə, patent sahibi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada lisenziyanın ləğv edilməsi barədə məhkəməyə müraciət edə bilər. Patent sahibi ilə məcburi lisenziyanı almış şəxs arasında münasibətlər lisenziarla lisenziat arasındakı münasibətlərə bərabər tutulur.

Lisenziya müqavilələri özlərinin yuxarıda göstərilən bütün növ müxtəliflikləri ilə birlikdə böyük əhəmiyyətə malik vasitədir. Müasir dövr ayrı-ayrı ölkələr arasında iqtisadiyyatın çox müxtəlif sahələrini əhatə edən, yeni işləmələrin və elmi tədqiqatların nəticələrinin qısa müddətdə mənimsənilməsini təmin edən elmi və texniki nailiyyətlərin geniş mübadiləsi ilə xarakterizə olunur. Bütün bunlar isə lisenziya müqavilələri əsasında həyata keçirilir. Lisenziya müqavilələrinin bağlanması ilə artıq digər ölkələrdə həll edilmiş istehsalat, texnoloji və digər problemlərin ölkədə yenidən, təkrar həllinə ehtiyac qalmır və bununla əlaqədar uzunmüddətli, böyük əmək tutumlu tədqiqatların aparılmasına sərf ediləcək vəsaitə və vaxta qənaət olunur. Həm elmi-texniki nailiyyətlərə lisenziyaların satış həcmnin artırılması, həm də təsərrüfatı, texnikanı inkişaf etdirmək üçün digər ölkələrdə toplanan təcrübədən istifadəni təmin edən xarici lisenziyaların alınması bütün inkişaf etmiş ölkələrə xas olan bir

cəhətdir. Xarici ölkələrə lisenziyaların satışı ölkənin valyuta ehtiyatlarını artırır. Lisenziyanı satan xarici bazarlara məhsulu çıxarmadan və əlavə, kifayət qədər böyük xərclər çəkmədən valyuta gəlirləri əldə edə bilər. Lisenziyaların alınması isə xarici firmaların elmi-texniki nailiyyətlərindən istifadə ilə istehsalın yüksək texniki səviyyəsini təmin edir.

Təcrübədə müstəsna lisenziya ilə təklif edilən hüquqlar da məhdudlaşdırıla bilər. Bunun üçün daha tez-tez təsadüf edilən variantları nəzərdən keçirək.

1. Bir lisenziya müqaviləsində məhsulun istehsalı, digərində onun həm istehsalı, həm də satışı lisenziya obyektidir.

2. Lisenziya obyektindən istifadə ərazi üzrə məhdudlaşdırılır, yəni lisenziya yalnız müəyyən əraziyə şamil edilir. Məsələn, Azərbaycan firması məhsulun istehsalı və satışı üçün hüququ Azərbaycan və bununla bərabər bir neçə digər ölkə üçün alır (lisenziya müqaviləsində bu ölkələrin siyahısı göstərilir).

3. Lisenziya üzrə fəaliyyətə kəmiyyətə məhdudiyyətlər qoyulur. Firma-lisenziar məhsulun istehsalına olan hüququnu lisenziata kəmiyyət məhdudiyyətləri ilə verir. Məsələn, bu zaman lisenziya müqaviləsində məhsulun istehsalı həvalə ediləcək müəssisələrin sayı, istehsal gücü, illik məhsul buraxılışının həcmi dəqiq, konkret olaraq göstərilir, yəni qısa şəkildə desək, sənaye mülkiyyətindən istifadənin həcminə məhdudiyyətlər qoyulur.

4.3. Beynəlxalq Patent Təsnifatı

Beynəlxalq Patent Təsnifatı (BPT – ing. *International Patent Classification, IPC*) - patent təsnifatının ierarxiya sistemidir, patent sənədlərinin (patentlər, dərc olunmuş iddia sənədləri, müəlliflik şəhadətnamələri və s.) vahid təsnifat sistemidir və onların təsnifatlaşdırılmasına xidmət edir. BPT ixtiraçının iddia etdiyi texniki həllin yeniliyini,

texniki progressivliyini, faydalılığını, qeyri-müəyyən dairədə şəxslər üçün onun mahiyyətinin naməlumluğunu müəyyən-ləşdirmək məqsədilə patent sənədlərinin axtarışını həyata keçirən patent idarələri və digər istehlakçılar üçün bir aləti vasitədir. Göstərilənlərdən başqa, BPT:

- patent sənədlərinin saxlanması nizama salaraq onlarda olan texniki və hüquqi informasiyadan istifadəni asanlaşdırır;

- ayrı-ayrı sahələrdə texnikanın inkişaf səviyyəsini müəyyən-ləşdirmək üçün bir vasitədir;

- sənaye mülkiyyəti sahəsində statistik göstəricilərin əldə edilməsinə xidmət edir.

BPT-nin yaradılmasının əsası «Beynəlxalq (Avropa) patent təsnifatı» ilə qoyulmuşdur. «Beynəlxalq (Avropa) pa-tent təsnifatı» 1954-cü il Beynəlxalq patent təsnifatı haqqın-da Avropa konvensiyasının müddəalarına uyğun olaraq yaradılmış və 1 sentyabr 1968-ci ildə dərc olunmuşdur. 1967-ci ildə Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının sələfi olan Əqli mülkiyyətin mühafizəsi üzrə birləşmiş beynəlxalq büro (fr. *Bureaux internationaux réunis pour la propriété intellectuelle, BIRPI*) və Avropa Şurası bu təsnifata həqiqi «beynəlxalq» statusun verilməsi istiqamətində danışıqlara başladılar. Onların səyi 24 mart 1971-ci ildə Strasburq sazi-şinin imzalanması ilə nəticələndi. Bundan sonra «Beynəlxalq (Avropa) patent təsnifatı» BPT-nin birinci redaksiyası hesab olundu.

Qeyd olunduğu kimi, BPT Beynəlxalq patent təsnifatı haqqında Strasburq sazişinə uyğun olaraq yaradılmışdır. Bu saziş əsasən həmçinin Beynəlxalq patent təsnifatı üzrə Xüsusi ittifaq təsis edilmişdir. BPT Ekspertlər komitəsi tərəfindən mütəmadi olaraq yeniləşdirilir. Ekspertlər komi-təsi Strasburq sazişini imzalayan dövlətlərin (Saziş ölkələri) nümayəndələri və digər təşkilatlardan olan (məsələn, Avro-pa patent təşkilatı) müşahidəçilərdən təşkil olunur.

Strasburq sazişi ÜƏMT sərəncamında olan müqavilələrdən biridir.

Sistemi texnikanın inkişafını nəzərə alaraq dəyişdirmək və təkmilləşdirmək məqsədi ilə BPT-yə dövrü olaraq yenidən baxılır. Aşağıda BPT-nin müxtəlif redaksiyalarının qüvvədə olma dövrləri verilmişdir:

1-ci redaksiya 1 sentyabr 1968-ci il – 30 iyun 1974-cü il;

2-ci redaksiya 1 iyul 1974-cü il – 31 dekabr 1979-cu il;

3-cü redaksiya 1 yanvar 1980-ci il – 31 dekabr 1984-cü il;

4-cü redaksiya 1 yanvar 1985-ci il – 31 dekabr 1989-cu il;

5-ci redaksiya 1 yanvar 1990-cı il – 31 dekabr 1994-cü il;

6-cı redaksiya 1 yanvar 1995-ci il – 31 dekabr 1999-cu il;

7-ci redaksiya 1 yanvar 2000-ci il – 31 dekabr 2005-ci il;

8-ci redaksiya 1 yanvar 2006-cı ildən indiyədək qüvvədədir.

BPT hər bir sonrakı redaksiyada əvvəlki redaksiyaya nəzərən daim inkişaf etdirilir. Onun birinci redaksiyası 8 bölmədən, 103 sinifdən, 594 yarım sinifdən ibarət idisə, indi qüvvədə olan səkkizinci, sonuncu redaksiya 8 bölmədən, 129 sinifdən, 639 yarım sinifdən, 7314 əsas qrupdan və 61397 yarım qrupdan ibarətdir.

Göründüyü kimi, 31 dekabr 2005-ci ilədək, təxminən hər beş ildən bir, təsnifatın yeddi redaksiyası buraxılmışdır. Lakin bu təsnifatlar kağız üzərindəki informasiya daşıyıcısı idi. BPT-nin elektron mühitdə səmərəli tətbiqi üçün onun strukturunun yenidən baxılması, tətbiqi metodlarının dəyişdirilməsi tələb olunurdu. Bununla əlaqədar 1999-cu ildə BPT İttifaqının üzv dövlətləri BPT üzrə islahatlara başlamaq qərarına gəldi və 2005-ci ildə islahatların əsas dövrü başa çatdı və 1 yanvar 2006-cı ildə BPT səkkizinci redaksiyanın qüvvəyə minməsi ilə yekunlaşdı. BPT iki səviyyəyə bölündü: 3 illik yenidən baxılma dövrü olan baza səviyyəsi və fasiləsiz yenidən baxılan genişləndirilmiş səviyyə. Sənaye mülkiyyəti üzrə idarələr özlərinin patent sənədlərini heç olmazsa baza səviyyəsi üzrə təsnifatlaşdırmalıdır. Baza

səviyyəsi müxtəlif kateqoriyalı istifadəçiləri ümumi informasiya ilə təmin etmək məqsədi daşıyır. Baza səviyyəsinə bölmələr, siniflər, yarım siniflər, əsas qruplar və bəzi texnika sahələri üçün az sayda nöqtələri olan yarım qruplar aiddir. BPT-nin çap versiyasına ancaq təsnifatın baza səviyyəsi daxildir. Genişləndirilmiş səviyyə daha geniş miqyasda axtarışların aparılması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Patent sənədlərinin genişləndirilmiş səviyyə üzrə təsnifatı məcburi deyildir. Ancaq sənaye mülkiyyəti üzrə idarə özünün dərc olunan sənədlərinin təsnifatı üçün genişləndirilmiş səviyyənin rubrikalarını seçə bilər. BPT-nin belə bölünməsi müxtəlif kateqoriyalı istifadəçiləri maksimum təmin etməyə imkan verdi.

BPT ingilis və fransız dillərində işlənmişdir. Hər iki dildəki mətnlər eyni qüvvəyə malikdir. Lakin Strasburq sazişinə görə BPT-nin rəsmi mətnləri digər dillərdə də nəşr oluna bilər. Məsələn, BPT rəsmi altıncı redaksiyası Çin, Koreya, rus, xorvat, çex, holland, alman, macar, yapon, polyak, portuqal, ruman, serb, slovak və ispan dillərində nəşr olunmuşdur. BPT əqli fəaliyyətin hüquqi mühafizə sənədləri ilə qoruna bilən bütün sahələrinə aid obyektləri əhatə edir. Sahəni konkretləşdirmək üçün dörd əsas ierarxiya səviyyəsindən istifadə olunur:

1. Bölmə
2. Sinif
3. Yarım sinif
4. Qrup və yarım qrup

Sonrakı dəqiqləşmələr bir yarım qrupu digərinə tabe etməklə icra olunur. Hər bir təsnifat obyekti indeksdən və təsvir hissəsindən ibarətdir. Obyektin indeksi (bölmələrdən başqa) əvvəlki səviyyənin müvafiq indeksindən və ona əlavə edilmiş hərflərdən və ya rəqəmlərdən təşkil olunub. Təsvir hissəsi, bir qayda olaraq, obyektin başlığından və ona aid olan tematikaların, yaxud rubrikaların qısa siyahısından ibarət olur.

BPT səkkiz bölməyə ayrılmışdır. Onlar təsnifatın ən yüksək ierarxiya səviyyəsini təşkil edir. Bölmələr bölmənin indeksi, bölmənin başlığı, bölmənin tərkibi və yarım bölmə ilə səciyyələnir.

Bölmənin indeksi. Hər bir bölmə A-dan H-a qədər latın əlifbasının böyük hərfləri ilə işarə olunur.

Bölmənin başlığı. Başlıq ancaq təxmini olaraq bölmənin tərkibini ifadə edir. BPT-nin bölmələrinin adları aşağıdakı kimidir:

A – İNSANIN YAŞAYIŞ TƏLƏBATLARININ TƏMİNATI

B – MÜXTƏLİF TEXNOLOJİ PROSESLƏR; NƏQLETMƏ

C – KİMYA; METALLURGIYA

D – TEKSTİL; KAĞIZ

E – İNŞAAT; MƏDƏN İŞLƏRİ

**F – MEXANİKA; İŞIQLANDIRMA; İSİTMƏ;
MÜHƏRRİKLƏR VƏ NASOSLAR; SİLAH; DÖYÜŞ
SURSATI; PARTLAYIŞ İŞLƏRİ**

G – FİZİKA

H – ELEKTRİK

Bölmənin tərkibi. Hər bir bölmə üçün ona aid siniflər və yarım siniflər göstərilir.

Yarım bölmə. Bölmələrin içərisində yaxın siniflər şərti olaraq yarım bölmələrdə birləşdirilir, lakin onlar indekslərlə işarə edilmir. Məsələn:

A (İNSANIN YAŞAYIŞ TƏLƏBATLARININ TƏMİNATI)
bölməsinə aşağıdakı yarım bölmələr aiddir:

KƏND TƏSƏRRÜFATI

QIDA MƏHSULLARI VƏ TÜTÜN

İSTEHLAK ƏŞYALARI

SAĞLAMLIQ VƏ ƏYLƏNCƏLƏR

Hər bölmə *siniflərə* ayrılır. Siniflər BPT-nin ikinci ierarxiya səviyyəsini təşkil edir və sinfin indeksi, sinfin başlığı və sinfin tərkib siyahısı ilə səciyyələnir. Sinfin indeksi bölmənin indeksindən və ikirəqəmli ədəddən ibarətdir. Sinfin başlığı sinfin tərkibini əks etdirir. Məsələn:

A01 KƏND TƏSƏRRÜFATI, MEŞƏ TƏSƏRRÜFATI,
HEYVANDARLIQ, OVÇULUQ, HEYVANLARIN
TUTULMASI, BALIQÇILIQ VƏ BALIQYETİŞDİRMƏ;

H01 ELEKTRİK AVADANLIQLARININ ƏSAS ELEMENTLƏRİ.

Bəzi siniflər ona aid tematikaların qısa siyahısı ilə təchiz olunur.

Hər bir sinif *yarımsiniflərdən* ibarətdir. Onlar təsnifatın üçüncü ierarxiya səviyyəsini təşkil edir. Yarımsiniflər yarımsinfin indeksi, yarımsinfin başlığı, yarımsinfin tərkib siyahısı və yarımbaşlıqla səciyyələnir. Yarımsinfin indeksi sinfin indeksindən və latın əlifbasının baş hərflərindən ibarətdir. Yarımsinfin başlığı maksimum dərəcədə onun məzmununu müəyyən edir. Məsələn:

A01B KƏND TƏSƏRRÜFATINDA VƏ MEŞƏ TƏSƏRRÜFATINDA TORPAĞIN BECƏRİLMƏSİ; KƏND TƏSƏRRÜFATI MAŞINLARININ, ÜMUMİYYƏTLƏ, ALƏTLƏRİN QOVŞAQLARI, DETALLARI VƏ LƏVAZİMATLARI;

H01S STİMULLAŞDIRICI ŞÜA QURĞULARI.

Yarımsiniflərin də əksəriyyəti ona aid tematikaların qısa siyahısı ilə təchiz olunur. BPT-nin elektron versiyası istifadəçiyə yarımsinfin tərkibini mürəkkəblik dərəcəsindən asılı olaraq təhlil etməyə imkan verir. BPT-nin əsas qruplarının ardıcılığı standartlaşdırılmayıb. Lakin təsnifatlaşdırma proseduruna əlavə kömək kimi elektron versiyada BPT-nin əsas qruplarının standartlaşdırılan ardıcılığı alternativ kimi təqdim olunmuşdur. Standartlaşdırılan belə ardıcılıq yarımsinfin daha mürəkkəb tematikasıdan daha az mürəkkəb olan tematikasına və xüsusi tematikasıdan xüsusi olmayan tematikasına istiqamətində sıralanma prinsipinə əsaslanıb.

Əgər yarımsinfin böyük hissəsi ümumi tematikaya aid olarsa, bu hissənin əvvəlində ümumi tematikanı müəyyənləşdirən yarımbaşlıq verilə bilər.

Hər bir yarımsinif *qruplara* bölünmüşdür. Qruplar da öz növbəsində əsas qruplara (BPT-nin dördüncü ierarxiya səviyyəsi) və yarımqruplara (əsas qruplarla müqayisədə daha aşağı ierarxiya səviyyəsi) bölünür.

Qrupun indeksi. Belə indeks yarımının indeksindən və çap xətlə ayrılmış iki ədəddən ibarətdir.

Əsas qrupun indeksi. O, yarımının indeksindən, çap xətdən və iki sıfırdan ibarətdir.

Məsələn: A01B 1/00 Əl alətləri;
H01S 3/00 Lazerlər.

Yarımqrupun indeksi. Yarımqruplar əsas qrupa tabe olan rubrikaları yaradır. Yarımqrupun indeksi yarımının indeksindən, bu yarımqrupun tabe olduğu əsas yarımqrupa məxsus bir-, iki- və ya üçrəqəmli ədəddən, çap xətdən və ən azı iki rəqəmdən (00-dan başqa) ibarətdir.

Məsələn: A01B 1/02;
H01S 3/14.

Çap xətdən sonra gələn hər üçüncü və dördüncü rəqəmə əvvəlki rəqəmin ona (10-a) bölünməsi kimi baxılmalıdır. Məsələn, indeksi 3/036 olan yarımqrup 3/03 indeksli yarımqrupdan sonra, 3/04 indeksli yarımqrupdan əvvəl dayanmalıdır və ya indeksi 3/0971 olan yarımqrup 3/097 indeksli yarımqrupdan sonra, 3/098 indeksli yarımqrupdan əvvəl dayanmalıdır.

Yarımqrupun mətni. Yarımqrupun mətni onun əsas qrupunun hüduqları daxilində anlaşılmalıdır və axtarış aparmaq üçün daha məqsədəuyğun sayılan tematik sahəni dəqiq təyin edir. Yarımqrupun mətninin əvvəlində bir və ya bir neçə nöqtə qoyulur. Bu nöqtələr yarımqrupun tabeçilik dərəcəsinə göstərir, yəni göstərir ki, yarımqrup özünə yaxın yüksək səviyyədə olan, az sürüşmə ilə çap edilmiş (bir dəne az nöqtəyə malik) rubrikaya tabe rubrikadır. Bütün hallarda yarımqrupun mətni onun tabe olduğu, özündən yüksək-də dayanan rubrikanın tərkibi çərçivəsində başa düşülməlidir.

Məsələn:
A01B 1/00 Əl alətləri
A01B 1/02 . bellər, kürəklər

1/02 yarımqrupunun mətni belə başa düşülməlidir:
«Əl alətləri bellər, kürəklər»

H01S 3/00 Lazerlər

H01S 3/14 . aktiv maddənin materialına görə fərqlənən

3/14 yarımqrupunun mətni belə başa düşülməlidir:
«Aktiv maddənin materialına görə fərqlənən lazerlər».

Misal olaraq, H01F 1/053 rubrikasının altı nöqtəli yarımqrupdan istifadə etməklə qurulan ierarxiya strukturuna baxaq:

Bölmə:	H	ELEKTRİK
Sınıf:	H01	ELEKTRİK AVADANLIQLARININ
	ƏSAS	ELEMENTLƏRİ
Yarımsınıf:	H01F	MAQNİTLƏR
Əsas qrup:	H01F 1/00	Maqnit materialına görə fərqlənən maqnitlər və ya maqnit cisimlər
1 nöqtəli yarımqrup:	1/01	. qeyri-üzvi materiallardan
2 nöqtəli yarımqrup:	1/03	.. onların koersitivliyi ilə səciyyələnən
3 nöqtəli yarımqrup:	1/032	... tərkibində maqnit-bərk materiallar olan
4 nöqtəli yarımqrup:	1/04	 metallar və ərintilər
5 nöqtəli yarımqrup:	1/047	 tərkibinə görə fərqlənən ərintilər
6 nöqtəli yarımqrup:	1/053	 tərkibində nadir metallar olan

Yuxarıda verilən H01F 1/053 rubrikası praktiki olaraq belə oxunur: «Tərkibində nadir metallar olan, maqnit-bərk ərintilərdən ibarət, koersitivliyi ilə səciyyələnən qeyri-üzvi materiallardan maqnitlər».

BPT-nin tam təsnifat indeksi ümumi şəkildə misal üzərində sxematik olaraq aşağıda göstərilmişdir.

H Bölmə - I səviyyə	01	S	3/00	Əsas qrup - IV səviyyə
			və ya	
	Sinif - II səviyyə		3/14	Yarımqrup -daha aşağı səviyyə
		Yarımsinif - III səviyyə		
			Qrup	

BPT-nin tam təsnifat indeksi

BPT-də istinadlar sistemindən də istifadə olunur. Siniqlərin, yarımsiniqlərin və ya qrupların başlıqlarında, yarımbaşlıqlarda mötərizəyə alınmış ifadə işlədilər bilər. İstinad adlandırılan belə ifadə göstərir ki, onunla işarələnən tematikanı BPT-nin daha hansı sinfinə, qrupuna və ya yarımqrupuna aid etmək olar.

Məsələn: A01F 7/00 Taxıldöyən maşın (zəncirlərlə A01F 9/00)

İstinadlar, bir qayda olaraq, rubrikanın başlığından və ya mətnindən sonra verilir. Bəzən istinad ondan əvvəl gələn bütün mətnə aid olmur. Bu zaman istinad mətnin sonunda edilir.

Məsələn: A47C STULLAR (nəqliyyat vasitələri üçün xüsusi olaraq nəzərdə tutulan oturmaqlar B60N 2/00); DİVANLAR, ÇARPAYILAR (ümumiyyətlə, üzçəkmə B68G).

Yuxarıda göstərilədiyi kimi, təsnifatın əsas məqsədi texniki həllərin axtarışını asanlaşdırmaqdır. BPT sənədləşmənin kağız massivlərində və ya elektron məlumatlar bazasında müxtəlif növ axtarışların aparılmasına imkan verir.

4.4. Patent haqqında informasiya və patent axtarışı

Patent haqqında informasiya dedikdə təqdim etmə, yoxlama, istifadə prosesindəki patent sənədləri, həmçinin patent fondunun vəziyyəti və ondan istifadə haqqında məlumatlar başa düşülür.

Aşağıda göstərilən sənədlərin məcmusu patent sənədlərini təşkil edə bilər:

- ixtira, sənaye nümunəsi, faydalı modellər kimi iddia edilən, yaxud tanınan elmi-texniki tədqiqatların və layihə-konstruktor işləmələrinin nəticələri haqqında məlumatlar;
- müəlliflərin, patent sahiblərinin hüquqlarının mühafizəsi haqqında məlumatlar;
- əmtəə nişanlarının qeydiyyatı haqqında sənədlər.

Beləliklə, patent sənədləri dedikdə ilk növbədə patent idarələrinin rəsmi nəşrləri: rəsmi patent bülletenləri, ixtiraların, faydalı modellərin, sənaye nümunələrinin təsvirləri, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi sahəsində edilən dəyişikliklər haqqında rəsmi nəşrlər, rəsmi patent göstəriciləri başa düşülür.

Patent sənədinin məzmunundan, yaxud məlumatların xarakterindən asılı olaraq *patent-hüquq*, *patent-texniki* və *patent-iqtisadi* informasiya ayırd edilir.

Həm ilkin sənədlər, həm də onların öyrənilməsi və yenidən işlənməsi əsasında tərtib edilən ikinci sənədlər patent informasiyasının materialları ola bilər. İlkin patent sənədlərinə aşağıdakılar daxildir: ixtiraların, faydalı modellərin, sənaye nümunələrinin təsvirləri; rəsmi patent bülletenləri, patent bülletenlərinin siyahısı, referativ jurnallar və patent məcmuələri. İkinci patent sənədlərinə annotasiyalar, referatlar, xülasələr və s. aiddir.

Patent informasiyası mənbələri ixtiralar, sənaye nümunələri və digər sənaye mülkiyyəti obyektləri haqqında məlu-

matları əks etdirən sənədlərdir. Beləliklə, patent informasiyası patentlərlə qeydə alınan ən yeni elmi, texniki nailiyyətlərlə tanış olmağa imkan verir.

Sorğu-axtarış aparatı olan, müəyyən qaydada sistemləşdirilmiş patent sənədlərinin məcmusu *patent fondunu* təşkil edir. Patent fondları təsərrüfatın müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər tərəfindən patent sənədlərinin bilavasitə öyrənilməsi, həmçinin sorğulara görə onların surətinin hazırlanması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bir qayda olaraq patent fonduna daxil edilir:

- müxtəlif sənaye mülkiyyəti obyektləri üçün iddia sənədinə daxil olan təsvirlər, patentlərə əlavə edilən təsvirlər (yaxud mikrofilm şəklində onların surətləri);

- müxtəlif sorğu materialları - sistematik, nömrə siyahıları, təsnifatlar, patent sənədləri haqqında məlumat axtarışını asanlaşdıran digər siyahılar;

- patent işi sahəsində metodiki və normativ ədəbiyyatlar.

Patent fondu müəssisənin, təşkilatın, sahənin, ümumilikdə ölkənin ümumi sorğu-informasiya fondunun bir hissəsini təşkil edir. Patent informasiyası elmi-texniki nailiyyətlər haqqında sistemləşdirilmiş, tam məlumatları əks etdirir. O, bir qayda olaraq, yoxlanmış, dəqiq məlumatları əks etdirir, çünki mühafizə sənədi veriləndəki iddia sənədləri bir neçə mərhələdə əsaslı şəkildə yoxlanılır. Bu istiqamətdə aparılan işlərin mahiyyəti artıq əvvəlki bölmələrdə geniş şərh olunmuşdur. Patent sənədləri üçün müəyyənləşdirilmiş unifikasiya edilən ciddi forma informasiyanın maşınla işlənməsi üçün geniş imkanlar yaratmaqla onların istifadəçilərə çatdırılması prosesini sürətləndirir. Patent informasiyası patent sənədlərinin məzmunu və forması, onun ötürülməsi, yenidən işlənməsi, sistemləşdirilməsi və istifadəsinin xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur.

Patent sənədləri fondlarında həyata keçirilən informasiya axtarışının növmüxtəlifliklərindən biri patent sənədlərinin axtarışdır. Patent axtarışının məqsədi:

- texniki həllin səviyyəsini;
- patent sahibinin hüquqlarının sərhəddini;
- patent sahibinin hüquqlarının həyata keçirilməsi şərtlərini müəyyənləşdirməkdir.

Patent axtarışının məqsədini yeni texnikanın yaradılması, mənimsənilməsi və həyata keçirilməsinin müxtəlif mərhələlərində patent sənədlərində olan texniki həllərdən istifadə məsələləri müəyyən edir.

Yuxarıda göstəriləni kimi, patent axtarışında məqsədləri üç qrupda birləşdirmək olar. Bunları ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək.

Texniki həllərin səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi, bir qayda olaraq, ixtiraya iddia sənədlərinin ekspertizası, elmi-tədqiqat və layihə-konstruktor işlərinin layihələndirilməsi zamanı həyata keçirilir. Texniki həllərin səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün axtarış son illərin (əsas texniki həllərin orta yeniləşmə müddətindən az olmaqla) sənədləri əsasında aparılır. Texniki həllərin orta yeniləşmə müddəti patentlərin real qüvvədə olma müddəti haqqında məlumatların öyrənilməsi, yaxud patent sənədlərində verilən istinadların təhlili ilə müəyyənləşdirilə bilər.

Texniki həllin yeniliyini aydınlaşdırmaq üçün axtarış aparılarkən çox zaman iddiaya qarşı qoyula biləcək ilk sənədi tapmaqla kifayətlənilir, çünki bu, ixtiranın tanınmaması üçün kifayət edir. Yeniliyə görə axtarış həddləri Patent kooperasiyası haqqında müqavilə ilə müəyyənləşdirilən patent sənədləri fondunda aparılır. Belə axtarışlarda iddia sənədinə daxil olan çertyoj və sxemlərin böyük rolu vardır. Yeniliyə görə axtarışın xüsusi halı qanunvericiliklə lokal yenilik prinsipi nəzərdə tutulan ölkələrin fondlarında aparılan axtarışlar (belə axtarış xaricdə patentləşdirmədən qabaq aparılır), həmçinin sənaye məhsulunun ixracı zamanı (bu

zaman onun patent təmizliyi yoxlanılır) aparılan axtarışlardır. Belə axtarışların xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar məhdud sayda ölkələrdə və məhdud dairədə sənədlərlə aparılır.

Texniki həllərin səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsinə həmçinin elmi-texniki və kommersiya nöqtəyi-nəzərindən perspektiv ixtiraların axtarışı da aiddir. Bunun üçün müxtəlif metodlar tətbiq edilir (məsələn, patent-analoqların sayının müəyyənləşdirilməsi, patent sahibinin adına görə axtarış), sahənin, firmanın nəşrləri üzrə və xüsusi nəşrlər (məsələn, firmaların tətbiq edilən ixtiralar haqqında informasiyanı əks etdirən bülletenləri) əsasında ixtiradan istifadə miqyası müəyyənləşdirilir.

Patent sahiblərinin hüquqlarının həcmnin müəyyənləşdirilməsi axtarış üçün spesifik bir məsələdir. Daha geniş yayılmış axtarış proseduru patent sahibinin adlandırılmasına (patent sahibi fiziki şəxs olduqda familiyasına), sənədin məlum nömrəsinə görə axtarışdır. Bunun üçün dövrü nəşrlərdən istifadə edilir. Hüquq subyekti müəyyənləşdirildikdən sonra ona məxsus patentlər (əsas, asılı, əlavə və s.) bloku aşkar edilir, həmçinin patent *puluna* daxil olan firmaların müştərək istifadə etdikləri patentlər aşkar edilir. Patent sahibinin hüquqlarının müəyyənləşdirilməsi üçün patent axtarışının spesifik məqsədləri ona əvvəllər verilmiş patentlərin, həmçinin rüsumları ödəmədiyi üçün, yaxud ləğv edildiyindən qüvvəsini itirmiş patentlərin aşkar edilməsidir.

Nəhayət, kifayət qədər yayılmış prosedurlardan biri hüququn zaman etibarı ilə qüvvədə olmasını, yəni patentin qüvvədə olma müddətinin müəyyənləşdirilməsidir. Bu məqsədlə axtarış, xüsusilə texnika obyektinin patent təmizliyinə görə ekspertizası, həmçinin patent verilməsinin qanuniliyinin müəyyənləşdirilməsi zamanı aparılır. Bu zaman nəzərə alınır ki, həqiqətdə patentin qüvvədə olma müddəti qanunla müəyyənləşdirilən müddətdən xeyli az olur. Çünki texnikanın sürətlə yeniləşdiyi müasir dövrdə ixtira öz kommersiya

dəyərini çox qısa bir müddətdə itirir. Elə ölkələr vardır ki, patent sahiblərindən patentin qüvvədə saxlanması üçün hər il rüsum tələb olunur, belə patentlər, bir qayda olaraq, rüsum ödənmədiyindən qüvvəsini itirir. Lakin bir sıra ölkələrdə patentin qüvvədə olma müddətinin uzadılması imkanının olması da istisna deyildir.

Patent sahiblərinin hüquqlarının həyata keçirilməsi şərtlərinin müəyyənləşdirilməsi patent axtarışı məqsədlərinin üçüncü qrupunu təşkil edir, ixrac və patent-lisenziya əməliyyatları ilə sıx bağlıdır. Belə ki, patentin verilməsinin qanuniliyinin müəyyənləşdirilməsi üçün axtarış, məsələn, texnoloji kooperasiya haqqında müqavilələr bağlanarkən, lisenziyalar satılarkən aparılır. Bu məqsədlə axtarışın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu zaman çox sayda qeyri-patent nəşrləri öyrənilir, xüsusi siyahılar (patent istinadlarının siyahıları) istifadə edilir.

Patent sahiblərinin hüquqlarının həcmnin müəyyənləşdirilməsi üçün axtarışın məqsəd və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi çox zaman bu hüquqların həyata keçirilməsi şərtlərinin aydınlaşdırılması ilə sıx əlaqəli olur. Odur ki, bəzi, məsələn, patent-analoqların müəyyənləşdirilməsi kimi axtarışlar həm hüquqların sərhədinin müəyyənləşdirilməsi (hansı ölkələrdə patent qüvvədədir), həm də onun kommersiya dəyərinin müəyyənləşdirilməsi (bu ixtiranın patentləşdirildiyi ölkələrin sayı) üçün aparıla bilər. İxtiranın həyata keçirilməsi üçün şərtlərin müəyyənləşdirildiyi bəzi hallarda məhkəmə çəkişmələrinə cəlb edilmiş patentlər haqqında məlumatlar, paralel rəqabət aparan patent blokları, yəni rəqabət aparan firmalara məxsus analogi həllərə patent blokları haqqında məlumatlar, həmçinin əsas texniki həllərin patent mühafizəsi səviyyəsi haqqında məlumatlar əhəmiyyətli olur.

4.5. Patent axtarışının növləri və patent axtarışı sistemləri

Tədqiqat dairəsində olan faktların aşkar edilməsi, nəticələrin çıxarılması müəyyən informasiya kütləsi olmadan qeyri-mümkündür. Çox zaman lazımi informasiya üzdə olmur, onu axtarıb tapmaq, toplamaq lazım gəlir. Patent informasiyası nöqteyi-nəzərindən qeyd etmək olar ki, texnikanın səviyyəsi, təklif edilən həllin yeniliyi müəyyənləşdirilərkən, əmtəə nişanı və ya müəyyən sinif üzrə sənaye nümunəsi axtarılarkən, konkret patent sahibinin ixtiraları, müəyyən qurğunun prototipi axtarılarkən və bir çox digər hallarda informasiyanın müxtəlif növləri tələb olunur. Yuxarıda patent sənədləri fondlarında patent axtarışının məqsədləri şərh olundu. Patent informasiyası axtarışının məqsədlərinin bütün müxtəlifliklərinə baxmayaraq, onun həyata keçirilməsi bir neçə əsas və əlavə prosedurlara gətirilir. Bu baxımdan patent axtarışı bir çox xüsusiyyətlərinə görə qeyri-patent elmi-texniki sənədlərin axtarışına uyğundur. Bir qayda olaraq, bütün hallarda patent axtarışı tapşırıqın konkretləşdirilməsi ilə başlanır və onun xarakterindən asılı olaraq axtarışın növü, axtarışın dərinliyi, cəlb edilən sənədlər, ölkələr müəyyən edilir.

Əsas axtarış növlərinə aşağıdakılar aiddir:

- tematik (predmet üzrə) axtarış;
- ada görə axtarış;
- sənədin əlamətlərinə (sənədin nömrəsi, ilkinlik tarixi, dərc olunma tarixi və s.), sənədin növünə görə (patent, iddia sənədi və s.) axtarış.

Sonuncu axtarış növü çox zaman nömrə üzrə axtarış adlandırılır.

Patent-analoqların axtarışı da axtarış növlərinə aid edilir. Burada məqsəd eyni bir sənaye mülkiyyəti obyektinə müxtəlif ölkələrdə verilən patentləri aşkar etməkdir.

Axtarışın növü sənədin axtarış fondunda təmsil olunan axtarış obrazının xarakterindən asılıdır. Axtarış obrazı dedikdə axtarış fondunda sənədi cəniləşdirməyə (identifikasiqlaşdırmaya) imkan verən əlamətlərin cəmi başa düşülür. Məsələn, əgər biz sənədi onun tematik əlamətlərinə görə axtarıqsa, axtarış obrazı kimi aşağıdakılar çıxış edə bilər: əsas (açar) sözlərin siyahısı, müxtəlif təsnifat sistemlərinin müvafiq indeksləri, sənədin başlığı, yaxud onun mənə daşıyan elementləri (adətən, terminoloji söz birləşmələri) və s. Soyada, yaxud adlandırılmaya görə axtarış zamanı axtarış obrazı kimi müvafiq adlar istifadə edilir. Fondada sənədin sıra yerini müəyyənləşdirmək üçün axtarış obrazı kimi onun sıra nömrəsi (patent nömrəsi, yaxud iddia sənədinin qeydiyyat nömrəsi) istifadə olunur. Patent sənədlərinin cəniləşdirilməsi zamanı həmçinin ilkinlik və dərc olunma tarixləri, sənədlərin növlərinin kodları kimi göstəricilər istifadə olunur. Bunlar müvafiq axtarış növlərinin yerinə yetirilməsi zamanı axtarış obrazı funksiyasını yerinə yetirir.

Əsas və bəzi köməkçi axtarış növlərini nəzərdən keçirək.

Tematik (mövzu üzrə) axtarış. Bu axtarış növü predmet üzrə axtarış da adlandırılır. Axtarışın bu növü əsas, daha geniş yayılmış axtarış proseduru kimi qəbul edilmişdir. Belə ki, patent sənədinin axtarışı ilə bağlı yuxarıda verilən məsələlərin böyük əksəriyyəti baxılan məsələyə aidiyyəti olan sənaye mülkiyyəti obyektlərinin təsvirlərinin aşkar edilməsi ilə həll oluna bilər. Tematik axtarış tədqiq olunan məsələyə aidiyyəti olan ixtiraların, sənaye nümunələrinin, əmtəə nişanlarının aşkar edilməsi üçün istifadə olunur. Əksər ölkələrin patent qanunvericiliyinə görə qurğular, üsullar, maddələr və onların yeni təyinat üzrə tətbiqi ixtira obyektləri ola bilər. Axtarış proseduru, əsaslı şəkildə, axtarış obyektinin bu ixtira obyektlərindən hansına aid olmasından asılıdır.

Tematik axtarışın əsas çətinliyi ondan ibarətdir ki, bu və digər məsələ üzrə axtarış sahəsi müxtəlif ölkələrdə müxtəlif şəkildə təyin edilir. Məsələn, Almaniyada patent

qabiliyyəti müəyyənləşdirilərkən texniki həllin şəkildəyişmələri və ekvivalentləri də daxil edilən ümumi ideyası əsasdır, vacibdir (baxmayaraq ki, onlar patent qabiliyyətli həllin əlamətlərini daşımaya da bilər). İngilis və ilk növbədə amerikan sistemləri texniki həllin müxtəlif sahələrdə tətbiqinin mümkünlüyünü təmin edən funksional imkanların qiymətləndirilməsini zəruri sayır (baxmayaraq ki, ekspert çox zaman ancaq bir sahədə tətbiqi nəzərdə tutulan ixtiraya iddia sənədi alır). Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu və ya digər ölkənin patent qanunvericiliyi təkcə patent sənədləri fondunun strukturuna yox, axtarış strategiyasına da təsir edir.

Tematik axtarış vasitələrindən istifadə edərkən aşağıdakı qaydalar rəhbər tutulmalıdır:

- patent vermək məqsədi ilə həyata keçirilən tematik axtarış zamanı iddia dünya üzrə yeniliyə yoxlandıqdan sonra ilk növbədə ixtiraların beynəlxalq təsnifatı yoxlanmalıdır;
- ixtiranın patentləşdirildiyi ölkənin patent fondunda axtarış zamanı ilk növbədə bu ölkənin patent idarəsinin axtarış vasitələrindən istifadə olunmalıdır (əgər onlar vardırsa);
- patentə etiraz etmək üçün yardımçı axtarış prosedurları tətbiq edilməlidir (onlar xeyli əlavə əmək sərfi tələb edir).

Tematik axtarış yalnız ixtiralara təsvirlər fondu üzrə yox, faydalı modellər və sənaye nümunələri fondları üzrə də aparıla bilər. Adətən, sənədin axtarış obrazı kimi təsnifat rubrikasının indeksi, yaxud əsas (açar) sözlərin siyahısı (o cümlədən patentləşdirilən obyektin adı) çıxış edir. Tematik axtarış üçün müxtəlif informasiya-axtarış sistemləri (İAS), məsələn, sistematik siyahılar (cari, illik, yekun) istifadə olunur. Tematik axtarış sisteminin əsas elementi informasiya-axtarış dilidir (İAD). Tematik patent axtarışı üçün İAD kimi, adətən, patent təsnifatları götürülür.

BPT-dən istifadə etməklə «Eynəklərin qeyri-optik elementləri» mövzusu üzrə axtarışın aparılması qaydasını nəzərdən keçirək.

Eynəklərin elementləri qurğulara aiddir. Mövzunun (temanın) adına sinonim sözlər - «sağanaq», «sifətdə linzaların təsbit edilməsi üçün qurğu» və s. Açar sözlər kimi bu sözlər istifadə edilə bilər: sağanaq, linzalar (təsbit), qeyri-optik elementlər, eynək, görmə (korreksiya), gözlər (qorunma) və s. Əlifba-predmet siyahısının köməyi ilə BPT-nin rubrikasını təyin edirik:

Sağanaqlar

linzalar üçün G02B 7/02-7/16

eynəklər üçün G02C 1/08

Eynəklər

sadə şüşəli qoruyucu A61F 9/02

sağanaqların plastmasdan hazırlanması B29 12/02

eynəyin qeyri-optik köməkçi elementləri, onların bərkidilməsi G02C 11/00-11/08

sağanaqlar, tutqaclar və s. G02C 5/00-5/22

Gözlər

müalicəsi və qorunması A61F 9/00-9/08

optik tərtibatlar G02C

BPT-nin siniflərinin siyahısına görə rubrikaların adları müəyyənləşdirilir. Mənaca yaxınlığı dəqiqləşdirmək üçün onlar sorğu ilə müqayisə edilir. Növbəti mərhələdə rubrikaların siyahısında sonuncu düzəliş edilir və sorğuya uyğun gələnlər müəyyənləşdirilir.

Axtarılan sənədlərin siyahısı həm sistemli siyahılar (yekun, illik) üzrə, həm də sonuncu illik siyahı dərc olunduqdan sonra buraxılan rəsmi bülletenlərdəki cari siyahılar üzrə müəyyənləşdirilir. Patent nömrələrinin əldə olunan siyahısı ixtiraların hüquqi mühafizəsində edilən dəyişikliklərin siyahısından, qüvvədə olan patentlərin sonuncu nəşr olunmuş yekun siyahısından istifadə etməklə dəqiqləşdirilir.

Ada görə axtarış. O, rəqabət aparan tərəfin fəaliyyətinə nəzarət kimi, həmçinin tematik axtarışın ilkin mərhələlərindən biri kimi geniş istifadə edilir. Burada konkret firmapatent sahibinin adına görə verilən mühafizə sənədləri, patentlərin nömrələri və onların təsnifatının müəyyən rubrikalarına aidiyyəti yoxlanılır. Ad üzrə axtarış zamanı axtarış obrazı kimi patent sahibinin, iddiaçının, müəllifin (müəlliflərin), iddiaçının nümayəndəsinin və s. adı (soyadı) istifadə edilir. Çox zaman eyni ixtiranın müxtəlif ölkələrdəki patent sahibləri arasında, ixtiranın müəllifi ilə patent sahibi arasında əlaqəni müəyyənləşdirmək lazım gəlir. Odur ki, bəzən ada görə axtarış kifayət qədər çətin əməliyyatlardan ibarət olur. Belə axtarış növü bir də ona görə qəlizləşir ki, heç də bütün ölkələrdə əlifba-ad siyahıları çap edilmir. Ada görə axtarış apararkən firma siyahılarından və digər ticarət-iqtisadi sorğu kitablarından istifadəni bacarmaq lazımdır. Adını dəyişmiş firmalar ixtiraçının soyadına görə (əgər o, göstərilərsə) eyniləşdirilə bilər.

Sənədin nömrəsinə görə axtarış konkret mühafizə sənədinə məxsus əlamətləri müəyyənləşdirmək üçün: sənədin tematik aidiyyətini (məsələn, BPT-nin hansı rubrikasına aiddir), onun digər sənədlərlə əlaqələrini (tədqiq olunan patent asılıdır), yoxlama anında hüquqi statusunu (patent rüsumun ödənməməsinə görə qüvvəsini itirmişdirmi) müəyyənləşdirmək üçün həyata keçirilir.

Nömrə üzrə axtarış sistemləri, bir qayda olaraq, aşağıdakı elementlərdən ibarət olur:

- ölkənin kodu, sənədin nömrəsi (bu, patentin nömrəsi, yaxud iddia sənədinin nömrəsi və s. ola bilər);
- patent sənədinin növünün kodu, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin təsnifat rubrikasının indeksi;
- mühafizə sənədinin qüvvədə olma müddəti haqqında məlumatlar;
- sənədin fondada olması haqqında məlumatlar və s.

Əgər patent fondu təsnifat rubrikaları üzrə yerləşdirilmişdirsə, onda sənədin lazımi nömrəsini tapmaq üçün nömrə siyahısında ona verilən təsnifat indeksini tapmaq, sonra isə fondda onu axtarmaq lazımdır. İddia sənədinin nömrə siyahılarında hər bir iddia sənədi nömrəsi üçün müvafiq patent idarəsi tərəfindən verilmiş mühafizə sənədinin nömrəsi göstərilir.

Nömrə siyahılarının növmüxtəlifliklərinə istinadlar siyahısını (onların köməyi ilə ayrı-ayrı sənədlər arasında əlaqə müəyyənləşdirilir); qüvvəsini itirmiş patentlərin və məhkəmə iddialarına cəlb edilən patentlərin nömrə siyahılarını və s. göstərmək olar. Göstərilən bütün hallarda axtarış obrazı kimi sənədin nömrəsi istifadə edilir.

Nömrə üzrə axtarışın göstərilən əsas növlərindən başqa, ilkinlik tarixlərinə görə, həmçinin sənəd növünün koduna görə axtarış da (əgər fondda müxtəlif növ sənədlər olarsa) tətbiq edilir.

Bir sıra hallarda, məsələn, patent-analoqların axtarışı vaxtı eyni zamanda iki müxtəlif axtarış həyata keçirilir - konvensiya iddia sənədinin nömrəsinə və konvensiya ilkinliyi tarixinə görə - yəni axtarış həm sənədin nömrəsi, həm də onun ilkinlik tarixi daxil olan mürəkkəb axtarış obrazına görə həyata keçirilir.

Axtarış sistemləri. Axtarış prosedurlarını həyata keçirmək üçün müxtəlif axtarış sistemləri tətbiq olunur: nömrə siyahısı tipli daha sadə inventar sistemlərdən başlamış sənədlərin məzmununun analizi metodlarından istifadəyə əsaslanan mürəkkəb axtarış sistemlərinədək. Axtarış vasitəsinin seçilməsi lazımi nəticələrin (sorguya dolğun, dəqiq, operativ cavab) minimal xərclərlə alınmasına əsaslanır. Ona görə də nömrəyə və ada görə axtarış növləri kimi sadə axtarış növləri, adətən, sadə axtarış sistemlərində həyata keçirilir. Sənədlərin məzmununun analizini tələb edən tematik axtarış daha mürəkkəb sistemlərdə həyata keçirilir. Lakin bu halda da tətbiq olunan axtarış sistemlərinin

mürəkkəblik dərəcəsi axtarış massivindəki (əsas kütləsindəki) və texnika sahəsindəki sənədlərin həcmindən asılıdır.

Bütün İAS belə quruplaşdırıla bilər: sənədlər üzrə, faktoqrafik, kombinə edilmiş (hibrid).

Sənədlər üzrə sistemlərə sənədlərin məzmununu əks etdirən məlumatlar daxil edilir. Axtarış sistemlərinin əksəriyyətində sənəd axtarış obrazı şəklində saxlanılır. Axtarış obrazı daha xarakterik sözlərin (terminlərin, söz birləşmələrinin) yaxud sənədin məzmununu ifadə edən təsnifat rubrikası indekslərinin siyahısını əks etdirir. Axtarış sisteminə daxil edilən axtarış obrazında sənədin məzmununun dəqiq əks etdirilməsi sistemdə işlədilən İAD-dən asılıdır.

Faktoqrafik axtarış sistemlərində adətən sənədlərdən çıxarılan və sadə uyğunluq kriterinə görə oxşar (eyni növ) məlumatlar toplusu (məsələn, müxtəlif materiallara görə fiziki sabitlər) almağa imkan verən məlumatlar saxlanılır. Ona görə də faktoqrafik sistemlərdə (məsələn, əlifba-ad siyahısında), bir qayda olaraq, ancaq formalaşan göstəricilər (biblioqrafik təsvir elementləri, ədədi parametrlər, düsturlar və s.) saxlanılır ki, onlar axtarış massivinə daxil edilmiş məlumatla sorğunun sürətli eyniləşdirilməsinə imkan verir.

Kombinə edilmiş (hibrid) axtarış sistemləri həm formalaşdırılmış elementlərə görə (biblioqrafik göstəricilərə görə), həm də sənədin məzmunun təhlili metodlarından istifadə ilə axtarışın aparılmasına imkan verir.

İstifadə olunan İAD-nin seçilməsinə görə sistemlər təsnifat, faset-təsnifat, deskriptor və s. tipli dillərdən istifadə edən axtarış sistemlərinə bölünür. Axtarış sisteminin səmərəliliyi, əsasən, axtarış sahəsinin və sistemdən istifadə üçün texnoloji vasitələrin düzgün seçilməsindən asılıdır.

Tətbiq sahəsindən asılı olaraq İAS həm patent fondunun ayrı-ayrı hissələrinin müxtəlif siyahıları, cədvəlləri şəklində (milli və beynəlxalq təsnifat sistemlərinin rubrikaları üzrə illik və yekun sistematik siyahılar, illik əlifba-ad və

nömrə siyahıları, iddia sənədlərinin, qüvvədə olan patentlərin siyahıları), həm də ölkənin patent fondunda il ərzində baş verən dəyişikliklərin xüsusi siyahısı şəklində mərkəzləşdirilmiş buraxıla bilər.

İAS-nin realizasiyası üçün *üsulların* və *vasitələrin* seçilməsi, əsasən, axtarış massivinin ölçülərindən, istifadə edilən İAS-in tipindən və daxil olan sorğuların sayından asılıdır. Məsələn, axtarış sahəsinin sərhədləri müəyyənləşdirilən faktoqrafik tipli İAS üçün kitab kataloqları daha əlverişlidir. Onlar lazımi məlumatlardan sərbəst istifadəni təmin edir, asan çoxaldıla bilər və cari dəyişikliklərin daxil olunmasını tələb etmir. Sənədlər üzrə axtarış sistemini kompüter texnologiyaları bazasında avtomatlaşdırılmış sistem şəklində yaratmaq məqsədəuyğundur. Çünki belə sistem böyük həcmdə axtarış massivinə malikdir və tez-tez düzəlişlərə məruz qalır.

Hal-hazırda tətbiq olunan axtarış vasitələrinin tipindən asılı olaraq İAS əl ilə, mexaniki və avtomatlaşdırılmış axtarış sistemlərinə bölünür.

Əl ilə axtarış sistemlərində axtarış əməliyyatları mütəxəssislər tərəfindən mexaniki axtarış vasitələri olmadan həyata keçirilir. Buraya müxtəlif sistematik və digər siyahılar aiddir. Əl ilə axtarış sistemlərində siyahılar kompüter texnologiyalarının köməyi ilə hazırlanmış olsa belə, onlar siyahının lazımi bölmələrini adi qaydada nəzərdən keçirməklə vizual axtarış üçün tətbiq edilir.

Mexaniki axtarış sistemlərində axtarış proseduru köməkçi axtarış qurğularından istifadə olunmaqla yalnız qismən asanlaşdırılıb. Belə qurğulara misal kimi böyük olmayan axtarış massivlərində (10 min sənədə qədər) lazımi informasiyanı sürətli tapmağa imkan verən mexaniki selektorları göstərmək olar.

Axtarış proseduru avtomatik həyata keçirilən axtarış sistemləri avtomatlaşdırılmış axtarış sistemləri adlandırılır. Burada axtarış əvvəlcədən verilmiş mənaca uyğunluq

kriterləri nəzərə alınmaqla aparılır. Belə sistemlərə ilk növbədə beynəlxalq proqramlar çərçivəsində işlənilib hazırlanan və müxtəlif ölkələrin müvafiq patent idarələrində kompüter texnologiyaları vasitəsi ilə realizə edilən axtarış sistemləri aiddir.

Patent axtarışının nəticələri aparılan tədqiqatın məqsədinə uyğun formalarda rəsmiləşdirilməlidir. Məsələn, obyektin patent təmizliyinin yoxlanması üçün axtarış ekspertlər tərəfindən nəticə və patent formulyarı şəklində, təklif edilən ixtiranın yeniliyinin tədqiqi hesabat şəklində rəsmiləşdirilir.

Ümumiyyətlə, patent tədqiqatları haqqında hesabat bir sıra sənədlərin tərtib edilməsi üçün əsas kimi götürülür, məsələn:

- yeni növ məhsulların və texnoloji proseslərin texniki səviyyə kartları;

- patent formulyarı;

- texniki həllin yeniliyi haqqında qərar;

- texniki həllin mümkün tətbiq sahələri, gözlənilən texniki-iqtisadi və digər səmərə haqqında qərarlar;

- iddia olunan sənaye mülkiyyəti obyektinin patent və elmi-texniki ədəbiyyatlar üzrə tədqiqi haqqında arayışlar;

- patent sənədi;

- lisenziya sənədi və s.

Qeyd olunmalıdır ki, patent tədqiqatlarının aparılmasının keyfiyyəti təkcə işlərin təşkili səviyyəsindən yox, həm də patent fondunun, elmi-texniki, iqtisadi və digər sənədlərin daxil edildiyi sorğu-informasiya fondlarının sorğu-axtarış aparatı ilə təmin olunmasından asılıdır. Belə təminat genişləndikcə patent tədqiqatlarının səviyyəsi xeyli dərəcədə yüksəlir, yeni texnikanın, məhsulların yaradılması və mənimsənilməsi üzrə fəaliyyətin keyfiyyəti artır, həmin istiqamətdə verilən proqnozlar daha dəqiq olur.

4.6. Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin patent təmizliyi

Xarici ölkələrlə iqtisadi, elmi-texniki əlaqələrin qurulması və inkişaf etdirilməsi ölkədə ixtiraların, faydalı modellərin və s. patentləşdirilməsi ilə yanaşı, patent xarakterli başqa məsələlərin də həllini tələb edir. Bunlardan biri sənaye mülkiyyəti obyektlərinin patent təmizliyi məsələsidir. İxrac əməliyyatları, xarici ölkələrə texniki yardımın göstərilməsi, dövlət tərəfindən xarici fiziki və hüquqi şəxslərə verilən patentlərin sayının artması obyektlərin patent təmizliyinin yoxlanmasını zəruri edir. Patent təmizliyi məsələsi bir mühafizə sənədi kimi patentin özünün mövcudluğundan irəli gəlir. Hər hansı bir ölkəyə nəzərən obyektlərin patent təmizliyi, məsələn, materialların, avadanlıqların, cihazların, texnoloji proseslərin patent təmizliyi o deməkdir ki, onlardan həmin ölkədə istifadə qüvvədə olan ixtiralara və sənaye nümunələrinə verilən patentlərin müəyyən etdiyi hüquqları pozmasın (patenti pozmasın).

Beləliklə, patent təmizliyi obyektin hüquqi xassəsi olub, nəzərdə tutulan ölkənin ərazisində qüvvədə olan patentləri pozmadan ondan sərbəst istifadənin mümkünlüyünü ifadə edir. İxrac ölkəsində sənaye nümunələrinə verilən patentlərin və şəhadətnamələrin təsiri altına düşən məmulatlar da patent təmizliyindən məhrum hesab olunur. Patent təmizliyi həm ayrıca götürülmüş konkret ölkə üçün, həm də bir neçə ölkə üçün müəyyən edilir. Sənaye mülkiyyətinə hüququn ərazi üzrə olmasına görə eyni bir obyekt bir ölkənin, məsələn, Fransanın patentinin təsiri altına düşə bilər, digər ölkədə isə, məsələn, Türkiyədə onun patentini «təmiz» ola bilər. Patent təmizliyi bu və ya digər ölkədə olan patent qüvvədə olma müddəti ilə də müəyyən edilir. Patent qüvvədə olma müddəti qurtarıbsa, onun təsirinə düşən məmulat patent təmizliyi qazanır. Eyni bir obyekt zaman

keçdikcə elə ölkələrə nəzərən patent təmizliyi qazana bilər ki, burada təsiri altına düşdüyü patentlər artıq bu müddət keçdikdən sonra öz təsirini itirsin. Deməli, patent təmizliyi konkret və nisbi anlayışdır, yəni o yalnız konkret ölkələrə və yalnız müəyyən tarixə nəzərən təyin edilir. Bu, patentin əraziyə və vaxta (müddətə) görə təsir qüvvəsi ilə bağlıdır.

Patent təmizliyi planlı və məqsədyönlü şəkildə əldə oluna bilər. Bu halda elə konkret tədbirlər görülür ki, ixtiralarda və sənaye nümunələrində tapılıb istifadə edilən həllər belə obyektlərin müəyyən bir ölkədə patent təmizliyini təmin edir. Patent təmizliyinin təmin olunması, müəyyənləşdirilməsi patent tədqiqatları ilə həyata keçirilir. Patent tədqiqatları yeni məmulatların işlənilib hazırlanmasının bütün mərhələlərində aparılır. Patent tədqiqatlarının həyata keçirilməsi müvafiq normativ sənədlərlə rəqlamentləşdirilir və işləmələrin səviyyəsinə məsul olan təşkilatda bilavasitə obyekti işləyib hazırlayan konstruktorlar, layihəçilər, texnoloqlar tərəfindən patent xidmətlərinin metodiki köməyi ilə aparılır.

Patent təmizliyi xüsusilə aşağıdakı hallarda təmin edilməlidir: nəticəsi texniki həllər olan tətbiqi elmi-tədqiqat işləri yerinə yetirilərkən; konstruktor işləri yerinə yetirilərkən və yeni texnika mənimsənilərkən; ölkə ərazisində quraşdırılmaq üçün müəssisələr və digər əsaslı tikintilər layihələndirilərkən; obyektlər ixrac edilərkən; elmi-texniki nailiyyətlərə lisenziyalar satılarkən və texniki sənədlər xaricə verilərkən; obyektlər sərgilərdə və yarmarkalarda nümayiş etdirilərkən; qurğuların konstruksiyalarını, maddələrin tərkibini, əməliyyatların ardıcılığını, texnoloji proseslərin parametrlərini və digər tələbləri və normaları rəqlamentləşdirən və sənaye mülkiyyətinə müstəsna hüquq obyekti ola biləcək standartların layihələri işlənərkən.

Patent təmizliyinin *ekspertizasında* (patent təmizliyinin yoxlanmasında) məqsəd baxılan obyektin müəyyən ölkədə və ya ölkələr qrupunda realizasiyanın (istifadəsinin)

mümkünlüyünü və qüvvədə olan patentləri pozmadan onların realizasiyasını təmin edən tədbirləri müəyyənləşdir-məkdir. Ekspertiza zamanı, ümumiyyətlə desək, baxılan ölkədə (ölkələrdə) yoxlanılan obyektə aidiyyəti olan, qüvvə-də olan patentlər axtarılıb tapılır, təhlil edilir, baxılan obyektin müvafiq ölkədə (ölkələrdə) maneəsiz realizasiya-sına imkan verən şərait öyrənilir.

Ekspertiza aparılarkən onun hüquqi, texniki və iqtisadi tərəfləri birləşdirilməlidir.

Ekspertizanın hüquqi tərəfi dedikdə baxılan hala aidiyyəti olan bütün hüquqi məsələlərin dəqiq və hərtərəfli nəzərə alınması və konkret şərait üçün onların qiymətlən-dirilməsi (məsələn, hüquqların sərhədlərinin müəyyənləşdi-rilməsi, patentdən yayınma imkanları, verilən hüquqlara etirazetmə) başa düşülür.

Ekspertizanın texniki tərəfinə yoxlanılan obyektlə müqayisə zamanı ixtiranın (faydalı modelin) patentinə görə texniki mahiyyətinin doğru qiymətləndirilməsi, əlamətlərin mühümlüyünün, onların patentləşdirilən ixtirada və ya yox-lanılan obyektə əhəmiyyətliliyinin, obyektə onun tərkib hissələrinin rolunun qiymətləndirilməsi, patentdən yayınma mümkündürsə, bunun üçün yolların müəyyənləşdirilməsi və s. aiddir.

Ekspertizanın iqtisadi tərəfində patent sahibinin hüquqları pozulduqda onun edəcəyi iddiaların və ödəniləcək ziyanın qiymətləndirilməsi durur.

Qeyd olunduğu kimi, hər hansı bir ölkəyə nəzərən obyekt o zaman patent təmizliyinə malik hesab edilir ki, o həmin ölkənin səlahiyyətli patent idarəsi tərəfindən verilən və qüvvədə olan patentlərin təsiri altına düşməsin. Bununla bərabər, obyektlər qeydiyyatı alınmış əmtəə nişanlarının mühafizəsini də pozmamalıdır. Patent təmizliyinin eksperti-zası müəyyən metodika üzrə həyata keçirilir. Bu metodika ekspertizanın məqsədindən, obyektin xüsusiyyətlərindən, hansı ölkəyə (ölkələrə) görə patent təmizliyi yoxlanacaqsa,

onun (onların) patent qanunvericiliyinin xüsusiyyətlərindən, ekspertizanın keçirilməsi üçün konkret şəraitdən və digər xüsusiyyətlərdən asılıdır. Belə ki, ixtiralara nəzərən, bir qayda olaraq, bütün texnika obyektləri yoxlanılır. Faydalı modellərə nəzərən ancaq elə qurğular yoxlanılır ki, tədarük ediləcəyi ölkədə onların mühafizəsi nəzərdə tutulmuş olsun. Sənaye nümunələrinə nəzərən də yoxlamalar ancaq qurğular üçün aparılır, lakin elə qurğular istisnaqlıq təşkil edir ki, onlar tərkib hissələridir (komplektləşdirici məmulatlardır) və hansı məmulatlar üçün nəzərdə tutulmuşdursa, onların ümumi xarici görünüşünün formalaşmasında iştirak etmir. Əmtəə nişanlarına nəzərən elə məmulatlar yoxlanılır ki, onların həm özləri, həm də qablaşdırılmaları nişanlama ilə (o cümlədən əmtəə nişanları ilə) təchiz edilsin. Həmçinin təşkilatların və müəssisələrin üzərində əmtəə nişanı yerləşdirilən texniki və xidməti sənədləri də belə yoxlamaya məruz qalır.

Bir qayda olaraq, ekspertiza zamanı görülən işləri üç mərhələdə qruplaşdırmaq olar:

1. Ekspertizanın aparılması üçün proqramın formalaşdırılma mərhələsi.

2. Patentlərin axtarışı, öyrənilməsi və təhlili mərhələsi.

3. Yekun mərhələ.

Birinci mərhələdə obyektin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq bir sıra hazırlıq xarakterli məsələlər aydınlaşdırılır: hansı ölkə üzrə yoxlanış keçirilməlidir; yoxlama obyektinin özü nədir; əgər məsələ ixrac və ya texniki yardımın göstərilməsilə bağlıdırsa, müqavilənin şərtləri necədir və s. Hansı ölkəyə görə patent təmizliyi yoxlanacaqsa, o ölkənin patent qanunvericiliyinin öyrənilməsi xüsusilə əhəmiyyətlidir. Birinci mərhələdə baxılan ölkədə hansı obyektlərə patent verilməməsi, yeniliyə görə hansı tələblərin qoyulması, patentin qüvvədə olması üçün hansı müddətlərin təyin edilməsi, hansı həllərin patent təmizliyinin yoxlanması və s.

aydınlaşdırılır. Ekspertiza üçün istifadə ediləcək sənədlərin tərkibi də bu mərhələdə müəyyənləşdirilir.

Patent təmizliyinin yoxlanmasının *ikinci mərhələsi* əsas mərhələdir və özü beş mərhələdən ibarətdir.

1. Yoxlanılan obyektə aidiyyəti olan patentlərin axtarışı. Hansı ölkələr üzrə patent təmizliyi yoxlanırsa, onların patent fondlarında yoxlanılan obyektin elementlərinə, onda reallaşan həllərə aidiyyəti olan bütün qüvvədə olan patentlər aşkar olunur.

2. Sonradan tədqiq etmək üçün patentlərin sistemləşdirilməsi və seçilməsi. Sistemləşdirmələr müxtəlif əlamətlərə görə aparılır. Aşkar edilən patentlərin qüvvədə olub-olmaması yoxlanılır.

3. Seçilmiş patentlərin daha dərinləndirilməsi. Bu mərhələ daha məsuliyyətli olması və mürəkkəbliyi ilə seçilir. Burada məqsəd obyektin seçilmiş patentlərdən hər hansı birinin təsirinə düşüb-düşməməsini müəyyənləşdirməkdir. Bu mərhələdə həmçinin, məsələn, patentlə mühafizə edilən ixtiranın düsturundakı mühüm əlamətlər aydınlaşdırılıb yoxlanılan obyektin mühüm əlamətləri ilə müqayisə olunur. İxtiranın düsturundakı elə bəndlər müəyyənləşdirilir ki, onların təhlili ilə patent sahibinin hüquqlarının sərhədləri müəyyənləşdirilir. Sonda əvvəlki mərhələlərdə alınan nəticələr qiymətləndirilərək nəticə çıxarılır.

4. Patent-analoqların axtarışı və onların təhlili.

5. Patent təmizliyinə mane olan patentlərin həqiqiliyinin və onların verilməsinin qanuniliyinin yoxlanılması. Əgər belə patent hələ verilməyibsə, ona qarşı etirazın verilməsinin mümkünlüyü, verilmişdirsə, onun ləğv edilməsinin mümkünlüyü müəyyənləşdirilir.

Yekun mərhələdə toplanmış məlumatlar əsasında ekspertizanın sənədləşdirilməsi aparılır. Ekspert müəyyən olunmuş formaya uyğun olaraq obyektin patent təmizliyinin yoxlanılması haqqında rəy və patent formulyarını tərtib edir. Nəticə etibarlı ilə ekspertizanın məqsədi qüvvədə olan

patentlərlə yoxlanılan obyektin xarakteristikalarının müqayisəli təhlili əsasında prinsipial texniki, konstruktiv, texnoloji həllərin, obyektin elementlərinin, komplektləşdirici məmulatlarının və s. patent təmizliyi haqqında məlumatlar verməkdir. Bu zaman obyektin tərkib hissələrini patent təmizliyindən məhrum edən qüvvədə olan patentlər göstərilməlidir (patentin nömrəsi, hansı tarixdən qüvvədə olması, ölkə).

Obyektə məxsus ayrı-ayrı konstruktiv həllər onun tədarükü nəzərdə tutulan ölkədə patentlərin təsiri altına düşərsə, belə vəziyyət bütövlükdə obyektə həmin ölkədə patent təmizliyindən məhrum edir. Bəzən obyektə daxil olan qurğuların, üsulların, maddələrin və ya onların hissələrinin patent təmizliyi olmadıqda onlarda obyektə patent təmizliyindən məhrum edən patentlərdən yayınmağa imkan verən dəyişikliklərin edilməsi mümkün olur. Lakin belə dəyişikliklər obyektin keyfiyyətini pisləşdirməməlidir.

Patent formulyarı obyektin patent təmizliyini ifadə edən rəsmi sənəddir. Bu sənəd əsasında konkret obyektin xarici ölkələrə tədarükünün mümkünlüyü məsələləri həll edilir. Formulyarda işlənilib hazırlanan və ya istehsal olunan obyektin bütün əsas elementləri haqqında məlumatlar əks olunur. Formulyarın müvafiq sütunları doldurulduqdan sonra yoxlamanın ümumi nəticəsi verilir, obyektin hansı ölkələrə nəzərən patent təmizliyinin olub-olmaması göstərilir. Patent formulyarını onun tərtib olunmasına məsul şəxslər imzalayırlar.

Patent təmizliyi ilə patent qabiliyyətli olmaq kimi anlayışlar eyni məna daşımır və onları bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Birincisi, «patent təmizliyi» anlayışı maddi obyektlərə aiddir, «patent qabiliyyətli» anlayışı isə təklif edilən həllərə aiddir. İkincisi, patent təmizliyi dedikdə məmulatın digər patentlərin təsiri altına düşməməsi, yəni konkret ölkənin ərazisində ondan istifadənin ölkədə qüvvədə olan digər patentləri pozması başa düşülür. Məmulatda olan həll üçün patent almaq mümkün olduqda isə belə həll

patent qabiliyyətli olacaqdır. Patent təmizliyi və patent qabiliyyətli olma məsələləri eyni vaxtda meydana çıxa bilər, lakin bir daha qeyd olunmalıdır ki, onların mahiyyəti fərqlidir. Odur ki, patent təmizliyinə görə ekspertiza yeniliyə görə (patent qabiliyyəti şərtinə görə) ekspertizadan xeyli fərqlənir.

Aşağıdakı cədvəldə ixtiralar üçün patent təmizliyinə və yeniliyə görə ekspertizaların müqayisəli təhlili verilmişdir.

Patent təmizliyinə və yeniliyə görə (patent qabiliyyəti şərtinə görə) ekspertizaların müqayisəsi

Patent təmizliyinə görə ekspertiza	Yeniliyə görə ekspertiza
1	2
Obyekt bütünlükdə yoxlanılır, onda reallaşan bütün texniki həllər qiymətləndirilir	Yalnız baxılan texniki həll (güman edilən ixtira) yoxlanılır
Ekspertiza hər bir ölkə üzrə ayrılıqda aparılır	Ekspertiza hər hansı bir ölkəyə nəzərən yox, «bütün ölkələr» üzrə aparılır
Hansı ölkələr üzrə ekspertiza aparılırsa, onların patent sahəsindəki qanunları, qaydaları və məhkəmə təcrübəsi nəzərə alınır	Ancaq ölkənin patent qanunvericiliyi nəzərə alınır
Ekspertizanın məqsədi patentləşdirilmiş ixtiranın əlamətlərindən obyektə istifadə olunanları aşkar etməkdir	Ekspertizanın məqsədi yoxlanılan texniki həll ilə prototip arasında fərqləri aşkar etməkdir
Baxılan ölkədə ancaq qüvvədə olan patentlər nəzərə alınır	Qanunla ixtiranın yeniliyinə xələl gətirəcək istənilən mənbə nəzərə alınır

1	2
Baxılan ölkədə qüvvədə olan bütün patentlər istisnasız olaraq araşdırılmasa, ekspertiza yekunlaşmır	İddia olunan ixtiranın yeniliyinə xələl gətirən, heç olmasa, bir mənbə tapıldıqda ekspertiza yekunlaşa bilər
Patent öyrənilərkən əsas diqqət patentdən irəli gələn hüquqların sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsinə yönəldilir	Hüquqların sərhədləri müəyyənləşdirilmir (patentlərdən başqa, əksər mənbələrdə, ümumiyyətlə, müstəsna hüquqlar müəyyənləşdirilmir)
Qeyri-dəqiqlik və səhvlər böyük maddi ziyana səbəb ola bilər, bunlar da ekspertizanı daha məsuliyyətli edir	Qeyri-dəqiqlik və səhvlər ekspertizanın sonrakı mərhələlərində asanlıqla aradan qaldırılır (iddiəçinin, üçüncü şəxsin etirazları)

Beləliklə, patent təmizliyinə görə ekspertiza daha mürəkkəbdir və patent ekspertizasının bütün digər növlərinə nisbətən daha yüksək peşəkarlıq və səriştə tələb edir. Odur ki, patent təmizliyi üzrə ekspertiza aparan şəxslərə daha ciddi tələblər qoyulur.

V. SƏNAYE MÜLKİYYƏTİ OBYEKTlərİNİN BEYNƏLXALQ MÜHAFİZƏSİ

5.1. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası

İxtiralara, sənaye nümunələrinə və əmtəə nişanlarına hüquqların mühafizəsinin beynəlxalq səviyyədə tənzimlənməsi mühüm məsələdir və bu sahədə əsas beynəlxalq saziş Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasıdır (ing. *Paris Convention for the Protection of Industrial property*). Bu konvensiyanın əsas məqsədi bir dövlətin vətəndaşlarına, firmalarına və təşkilatlarına digər ölkələrin ərazisində öz ixtiralarını, sənaye nümunələrini patentləşdirmək, əmtəə nişanlarını qeydiyyatda aldırmaq üçün daha güzəştli şərait yaratmaqdır (əmtəə nişanları haqqında geniş məlumatlar sonrakı bölmədə verilir). Hələ Paris Konvensiyası imzalanana kimi ixtiralara hüquqların mühafizəsi məsələləri uzun müddət müxtəlif beynəlxalq konfranslarda müzakirə olunmuşdur. Paris Konvensiyasının xüsusi komissiya tərəfindən hazırlanmış birinci layihəsi Parisdə 1880-ci ildə müzakirə edilmişdir. 20 mart 1883-cü il tarixində yenə burada keçirilən növbəti konfransda bu konvensiya 11 dövlət tərəfindən imzalanmışdır. Sonralar 14.12.1900-cü il tarixində Brüsseldə, 02.06.1911-ci ildə Vaşinqtonda, 06.11.1925-ci ildə Haaqada, 02.06.1934-cü il tarixində Lon-

donda, 31.10.1958-ci il tarixində Lissabonda, 14.07.1967-ci il və 02.10.1979-cu il tarixlərində Stokholmda Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasına yenidən baxılmış, ona müəyyən dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir.

Hal-hazırda Paris Konvensiyasının 100-dən artıq üzvü vardır, o cümlədən Azərbaycan Respublikası. Azərbaycan Respublikasında bu konvensiya 25 dekabr 1995-ci ildən qüvvəyə minib. Konvensiyanın iştirakçıları Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə beynəlxalq ittifaq (Paris ittifaqı) adlanan bir ittifaq təşkil edir.

Qeyd olunmalıdır ki, Paris Konvensiyasında beynəlxalq patentin verilməsi, yəni bir iştirakçı-ölkədə verilib bütün digər iştirakçı-ölkələrdə qüvvədə olan patentin verilməsi nəzərdə tutulmayıb. Konvensiyanın məqsədi sənaye mülkiyyəti obyektləri haqqında milli qanunvericiliklərin unifikasiyası olmayıb, yuxarıda göstəriləyi kimi, patentləşdirmə üçün xarici ölkə vətəndaşlarına güzəştli şərait yaratmaqdır. O, sənaye məhsullarının ixracının patent mühafizəsini asanlaşdırır, patent alınmış məhsulların bazarda mövqeyini möhkəmləndirir.

Konvensiyanın əsas müddəalarını belə ümumiləşdirmək olar:

1. Milli rejim haqqında müddəalar. Konvensiya milli rejimin qarşılıqlı təqdim edilməsi prinsipindən çıxış edir. Milli rejim prinsipi iştirakçı-ölkələrin bütün vətəndaş və firmalarına sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə bərabər hüquqların verilməsini nəzərdə tutur. Bu prinsipə görə, bir iştirakçı-ölkədə digər iştirakçı-ölkənin vətəndaşlarına, firmalarına sənaye mülkiyyəti üçün öz vətəndaşlarına, firmalarına verildiyi kimi hüquqi mühafizə verilir. Digər ölkədə iddia sənədi buranın qanunvericiliyinə uyğun təqdim olunmalıdır, çünki iştirakçı-ölkələrin patent qanunları müxtəlifdir.

2. Konvensiya ilkinliyi haqqında müddəalar. Bu müddəalara uyğun olaraq hər hansı iştirakçı-ölkədə verilən iddia sənədi birinci iştirakçı-ölkədə iddia sənədinin verilmə

tarixindən etibarən ixtiralar, faydalı modellər üçün - 12 ay, sənaye nümunələri və əmtəə nişanları üçün 6 ay müddətində bütün digər ölkələrdə ilkinliyə malikdir. Belə bir şərti misala baxaq. Tutaq ki, Rusiya vətəndaşı *R* ixtira etmişdir və 28 oktyabr 2008-ci ildə öz ölkəsində müvafiq iddia sənədi vermişdir. 12 may 2009-cu ildə o, Azərbaycanda həmin ixtiraya iddia sənədi verir. Azərbaycanda isə analoji ixtira üçün artıq 18 mart 2009-cu il tarixdə digər vətəndaş *A* iddia sənədi vermişdir. Baxmayaraq ki, *A* vətəndaşı ölkəmizdə *R* vətəndaşından qabaq iddia sənədi vermişdir, konvensiya ilkinliyi müddəalarına görə patent *R* vətəndaşına verilməlidir, çünki Azərbaycan və Rusiya Paris Konvensiyasının üzvləridir. Konvensiya ilkinliyi üzrə qaydalar misaldan göründüyü kimi, ixtiranı xaricdə patentləşdirdikdə iddiaçıya üstünlük verir. Konvensiya ilkinliyi hüququnun digər üstünlüyünü aydınlaşdıraraq. İxtiranın xarici ölkələrdə patentləşdirilməsi xeyli xərc tələb edir. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, konvensiya ilkinliyinin müddəti 12 aydır. Deməli, fiziki və ya hüquqi şəxs birinci iddia sənədini verdikdən 10-11 ay sonra da digər iştirakçı-ölkədə iddia sənədini verə bilər. Bu müddət ərzində iddiaçı həmin ölkədə patentləşdirmənin iqtisadi səmərəliliyini, ixtiradan istifadənin kommersiya imkanlarını kifayət qədər dərindən araşdırma bilər və patent almaq üçün çəkiləcək xərclərin özünü doğruldacağını qiymətləndirə bilər. Həm də bu müddət ərzində nəzərdə tutulan ölkənin patent qanunvericiliyini öyrənib iddia sənədinin materiallarını diqqətlə hazırlamaq olar, çünki qeyd olunduğu kimi xaricdə patentləşdirmək üçün verilən iddia sənədi o ölkənin patent qanunvericiliyinə uyğun tərtib olunur. Müxtəlif ölkələrin patent qanunvericiliyi isə fərqlidir və müxtəlif ölkələrdə iddia sənədinin rəsmiləşdirilməsinə fərqli tələblər müəyyənləşdirir.

3. Patentlə verilən müstəsna hüquqdan qərəzli istifadə hallarının qarşısının alınması üzrə müddəalar. Ola bilər ki, fiziki və ya hüquqi şəxs hər hansı bir ölkədə patent aldıqdan

sonra özü bu ixtiradan istifadə etmir, başqalarına da istifadə üçün icazə vermir. Bəzən belə hərəkətlər böyük miqyaslarda təzahür edir. Məsələn, iri şirkətlər digər ölkələrin ərazisində patentləri alaraq onlarda sənayenin inkişafına ciddi maneyələr yaradır. Müstəsna hüquqdan belə qərəzli istifadə halları üçün Paris Konvensiyası müyyən şərtlərlə məcburi lisenziyanın verilməsini nəzərdə tutur, yəni digər şəxsə ixtiradan istifadəyə icazə verilir. Əgər məcburi lisenziyanın verilməsi də qərəzli halların qarşısını almasa, onda patent sahibinin patent hüququndan məhrum edilməsi məsələsi qoyula bilər və patent sahibi sənaye mülkiyyəti üzərində hüquqlarını itirə bilər.

Paris Konvensiyası iştirakçı-ölkələr üçün sərgilərdə ixtiraların mühafizəsi sahəsində də üstünlüklər verir. İxtira, sənaye nümunəsi və əmtəə nişanı eksponatı sərgidə yerləşdirildiyi tarixdən mühafizə edilir, bu şərtlə ki, müəyyənləşdirilmiş müddət ərzində patent alınması, əmtəə nişanının qeydiyyatı üçün iddia sənədi verilmiş olsun (Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası, maddə 11. «İxtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə nişanları: müəyyən beynəlxalq sərgilərdə müvəqqəti mühafizə»). Paris Konvensiyası əmtəə nişanlarının xaricdə qeydiyyatı ilə bağlı bir sıra məsələləri də tənzimləyir.

5.2. Patent kooperasiyası haqqında Müqavilə

Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası onun iştirakçıların sənaye mülkiyyəti sahəsində xüsusi sazişlər bağlamaq imkanını da nəzərdə tutur. Belə sazişlərdən biri Patent kooperasiyası haqqında Müqavilədir (ing. *Patent Cooperation Treaty - PCT*).

Kəçən əsrin 50-ci illərində, ikinci dünya müharibəsindən sonra sənayenin yüksəlişi və dövlətlərin xarici ticarət fəaliyyətinin genişlənməsi Patent kooperasiyası haqqında müqavilənin yaranmasına gətirib çıxardı. 60-cı illərdə kimya

sənayesi sahəsində, xüsusilə plastik kütlələr və sintetik qatranlar sahəsində, həmçinin aerokosmos və elektron sənayesində baş verən sürətli inkişaf da bu istiqamətdə fəaliyyətə təkan verdi, ixrac üçün nəzərdə tutulan məhsulların satış bazarını genişləndirmək, satışın həcmi artırmaq, xarici bazarlarda stabil mövqə qazanmaq təşəbbüsləri xarici ölkələrdə ixtiralara hüquqi mühafizə əldə etmək üçün fəallığı artırdı. Bütün bunlar isə Patent kooperasiyası haqqında Müqavilənin işlənməsi üzrə Birinci müstəqil konfransın çağırılması üçün zəmin oldu. Konfrans 1967-ci ilin fevral ayında Haaqa şəhərində Beynəlxalq institutun iştirakı ilə keçirildi. Buraya 6 dövlətdən – Fransa, Qərbi Almaniya, Yaponiya, SSRİ, ABŞ və Böyük Britaniyadan nümayəndələr dəvət olundu. Sonralar Müqavilənin mətninin hazırlanması üçün gərgin işlər görüldü və say etibarlı ilə 10 məsləhət iclası keçirildi. Belə icaslardan birində müqavilənin «Patent kooperasiyası haqqında Müqavilə» şəklində adlandırılmasından və onun hansı dildə nəşr olunmasından asılı olmayaraq PCT abreviaturasından istifadə qərara alındı. Kifayət qədər belə çoxsaylı iclasların keçirilməsi 25 may - 19 iyun 1970-ci il tarixində Vaşinqton şəhərində Diplomatik konfransın keçirilməsini mümkün etdi. Bu konfransda səsvermə hüququna malik 55 hökumət təşkilatı iştirak edirdi. Konfrans Paris konvensiyasının iştirakçı-ölkələrinin Patent kooperasiyası haqqında Müqaviləni imzalamasını təmin etdi. Dərhal 20 dövlət, sonra isə 1970-ci ilin sonuna qədər daha 15 dövlət tərəfindən PCT imzalandı. Bu müqavilədə iştirak edən dövlətlər Beynəlxalq patent kooperasiyası ittifaqı (ing. *International Patent Cooperation Union*) yaratdı. PCT 1 iyun 1978-ci il tarixindən qüvvəyə mindi, elə həmin gün birinci «beynəlxalq iddia sənədi», yəni PCT tələblərinə uyğun tərtib olunmuş iddia sənədi verildi.

Sonralar, 2 oktyabr 1979-cu il tarixində və 3 fevral 1984-ci il tarixində Patent kooperasiyası haqqında Müqaviləyə dəyişikliklər edildi.

Azərbaycan Respublikasında Patent kooperasiyası haqqında Mükavilə 25 dekabr 1995-ci ildən qüvvəyə mindi.

Patent hüququ sahəsində beynəlxalq mükavilə olan PCT bir neçə ölkədə ixtiraya hüququ mühafizə xahiş edildikdə belə mühafizənin alınması işini sadələşdirir və əlverişli edir. Bu mükavilə PCT sisteminin əsasını təşkil edir, sistem isə öz növbəsində mükaviləni imzalayan hər bir dövlətdə ixtiraların mühafizəsi üçün iddia sənədinin verilməsini vahid prosedur qaydalarla təmin edir. Bir daha qeyd edək ki, PCT tələblərinə uyğun tərtib olunmuş iddia sənədi beynəlxalq iddia sənədi və ya PCT iddia sənədi adlandırılır.

Beynəlxalq iddia sənədi Qəbul idarəsinə (ing. *Receiving Office - RO*) təqdim olunur. O, müəyyən rüsum iddiaçı tərəfindən ödənildikdən sonra iddia sənədinin tələblərə uyğunluğunu yoxlayır. Materiallar tələblərə cavab verdikdə iddia sənədinin bir nüsxəsi Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının Beynəlxalq bürosuna, digəri isə Beynəlxalq axtarış orqanına (ing. *International Searching Authority - ISA*) göndərilir. İddiaçı ərizə ilə iddia sənədinin Beynəlxalq ilkin ekspertiza orqanında (ing. *International Preliminary Examining Authority - IPEA*) ilkin ekspertizasını xahiş edə bilər. Beynəlxalq axtarış orqanı ixtiranın patent qabiliyyəti şərtləri haqqında yazılı rəy verir. Prosedurun sonunda iddia sənədinin baxılması məsələləri ilə məşğul olan müvafiq milli və regional hakimiyyət orqanları tərəfindən (əgər bu, milli qanunvericilikdə nəzərdə tutularsa) patent verilir.

İddiaçılar arasında belə bir yanlış fikir formalaşmış ki, PCT prosedurlarından istifadə etməklə patentləşdirmə nəticəsində «beynəlxalq patent» alınır. Lakin təəssüf ki, nə Paris, nə Avropa konvensiyaları çərçivəsində olduğu kimi PCT sistemində də vahid hüquqi mühafizə sənədi, beynəlxalq patent mövcud deyildir. Hal-hazırda mövcud olan hər bir patent millidir, təsir dairəsi məhduddur və hansı dövlətin milli patent idarəsi tərəfindən verilmişdirsə, o dövlətin ərazisində də qüvvədədir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi,

yalnız PCT iddia sənədi və ya beynəlxalq iddia sənədi mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Avrasiya patent konvensiyasında bu məsələlər bir qədər fərqlidir və bu məsələlər aşağıda ayrıca şərh olunacaqdır.

Müxtəlif dövlətlərin milli patent qanunvericiliyində əsaslı fərqlər olduğundan PCT sistemində sənaye mülkiyyətinin vahid hüquqi mühafizə sənədi yoxdur və ona görə də beynəlxalq iddia sənədinin verilməsindən iddia olunan ixtiranın mühafizə qabiliyyətli olması haqqında qərarın qəbul olunmasına qədər bütün əməliyyatları iki mərhələyə bölmək olar: beynəlxalq və milli. Beynəlxalq mərhələdə hər bir iddia sənədi üzrə məcburi olaraq beynəlxalq patent axtarışı aparılır, o, dərc olunur və artıq qeyd olunduğu kimi, iddiaçının arzusundan asılı olaraq beynəlxalq ilkin ekspertiza həyata keçirilir. Milli mərhələdə ayrılıqda götürülən dövlətdə (iddiaçının ərazisində ixtiraya mühafizə almaq istədiyi dövlətdə) onun milli patent qanunvericiliyinin normalarına uyğun olaraq ixtiranın mühafizə qabiliyyəti kriterlərinə uyğunluğu haqqında qərar çıxarılır, qərar müsbət olduqda ona mühafizə sənədi verilir. Deməli, beynəlxalq iddia sənədinə baxılarkən beynəlxalq mərhələdə PCT normativ sənədləri ilə rəqləmləndirilən, milli mərhələdə isə milli patent qanunvericiliyində nəzərdə tutulan işlər yerinə yetirilir.

Beynəlxalq iddia sənədinin belə iki mərhələdən keçməsi ilk baxışdan mürəkkəb görünür. Lakin statistik göstəricilər araşdırılarkən məlum olur ki, xarici ölkələrdə Paris konvensiyası normaları çərçivəsində birbaşa patentləşdirmənin mümkün olmasına baxmayaraq, iddiaçıdan əlavə sənədləşmələr və ödəmələr tələb edən PCT sistemində patentləşdirməyə daha çox müraciət olunur. Xarici ölkələrdə Paris konvensiyası çərçivəsində ənənəvi patentləşdirmə qaydaları ilə müqayisədə PCT sistemində patentləşdirmənin üstünlüklərini aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

1. PCT hər hansı bir ölkədən xaricdə daha əlverişli, səmərəli üsulla patent mühafizəsi əldə etməyə imkan verir.

İxtiraya eyni zamanda bir neçə PCT iştirakçı-dövlətdə patent mühafizəsi xahiş edən iddiaçının bir Qəbul idarəsinə bir dildə PCT proseduru üzrə bir beynəlxalq iddia sənədi verməsi kifayət edir. Çünki PCT maddə 11 bənd 3-ə görə, beynəlxalq verilmə tarixi təyin edilən beynəlxalq iddia sənədi hər bir iştirakçı-dövlətdə düzgün tərtib edilmiş milli iddia sənədi qüvvəsinə malikdir. Əks halda, iddiaçı PCT sistemindən kənarda neçə ölkədə ixtiraya mühafizə əldə etmək marağındadırsa, o sayda da iddia sənədini milli patent idarələrinə təqdim etməli olur.

2. PCT prosedurunda müddətlər elə müəyyənləşdirilmişdir ki, bu prosedura görə iddia sənədi verilərkən iddiaçı onu milli mərhələyə keçirmək üçün müəyyən qədər vaxt ehtiyatı yaranır. Belə vaxt ehtiyatı bir tərəfdən rüsum və xidmətlərə görə ödənişlərə bir növ möhlətdir, digər tərəfdən bu və ya digər ölkədə patentləşdirmənin məqsədəuyğunluğunu qiymətləndirmək üçün iddiaçı tərəfindən istifadə oluna bilər. Paris konvensiyası çərçivəsində ənənəvi patentləşdirmə proseduruna uyğun iddia sənədi verildikdə iddiaçıda belə «vaxt ehtiyatı» olmur.

3. PCT proseduruna görə hər beynəlxalq iddia sənədi üzrə məcburi olaraq beynəlxalq axtarışın aparılması və iddiaçının arzusu ilə ilkin beynəlxalq ekspertizanın aparılması nəzərdə tutulmuşdur. Nəticədə beynəlxalq patent axtarışı haqqında hesabatda və ilkin beynəlxalq ekspertizanın nəticəsində əks olunan informasiyaya əsasən iddiaçı milli rüsumların ödənməsi tələb olunana qədər ixtirayı patentləşdirmək üzrə fəaliyyətini davam etdirməyin məqsədəuyğunluğunu qiymətləndirmək imkanı qazanır. Nəzərə almaq lazımdır ki, milli rüsumlar patentləşdirmə xərclərinin böyük hissəsini təşkil edir.

4. PCT proseduruna görə verilən iddia sənədi materiallarının tərtibatına və rəsmiləşdirilməsinə vahid formal tələblər işlənmişdir.

5. Beynəlxalq iddia sənədinin ilkinlik tarixindən 18 ay keçdikdən sonra onların mərkəzləşdirilmiş nəşri və dərc olunmuş kitabçaların PCT iştirakçı-dövlətlərə göndərilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

6. PCT çərçivəsində patentləşdirmənin beynəlxalq mərhələsində beynəlxalq rüsumun ödənməsi zamanı, həmçinin hansı səriştəli beynəlxalq orqanlar tərəfindən beynəlxalq axtarışın və ilkin ekspertizanın keçirilməsindən asılı olaraq bir sıra güzəştlər nəzərdə tutulub. Bəzi ölkələrdə PCT iddia sənədinə görə milli rüsumun ödənməsi zamanı bir sıra güzəştlər mövcuddur.

7. PCT üzvü olmaq milli patent sistemlərinə daxil olmağı asanlaşdırır. PCT ölkədən xaricdə patentləşdirmənin daha əlverişli və səmərəli variantını təklif etdiyindən PCT üzvü olmaq milli patent idarələrinə verilən iddia sənədlərinin sayının artmasına, beləliklə, idarələrin gəlirinin artmasına səbəb olur.

8. PCT milli patent idarələrinin fəaliyyətini sadələşdirir və asanlaşdırır. Beynəlxalq iddia sənədi milli mərhələyə daxil olan zaman o artıq formal tələblərə uyğunluğa görə ekspertizadan keçmiş olur, beynəlxalq patent axtarışı artıq aparılmış olur, bir sıra hallarda beynəlxalq ilkin ekspertiza keçirilmiş olur. Nəticədə milli mərhələdə formal tələblərə görə ekspertiza keçirilmir, milli patent axtarışı və ekspertizanın həcmi isə xeyli azaldıla və ya, ümumiyyətlə, keçirilməyə bilər. Nəticədə milli patent idarəsi eyni ehtiyatlarla daha böyük sayda iddia sənədlərinə baxmaq imkanı qazanır.

9. PCT sistemi ixtiralar haqqında ən müasir texniki informasiyaları əldə etməyə imkan yaradır. Belə ki, beynəlxalq iddia sənədləri, beynəlxalq patent axtarışları dərc olunur, bütün dərc olunan iddia sənədlərinin nüsxələri iştirakçı-dövlətlərin milli patent idarələrinə ödənişsiz təqdim olunur, onlar da öz növbəsində bu informasiyanı açıq şəkildə yayı bilər. Dərc olunmuş materiallar texnikanın ən son nailiyyətləri haqqında çox dəyərli informasiya mənbəyidir.

İddiaçılar bu materiallardan öz ixtiralarının patent qabiliyyətinin qiymətləndirilməsində bir əsas kimi istifadə edirlər. Göstərilən informasiyadan geniş istifadə imkanı ixtirachılığın fəallaşmasına təkan verir.

10. PCT sistemində patentləşdirmənin üstünlüklərindən biri də odur ki, beynəlxalq mərhələdə iddia sənədi üzrə PCT prosedurunda nəzərdə tutulan işlərin görülməsi üçün xüsusi təşkilatların yaradılması tələb olunmur, çünki bütün belə funksiyalar PCT iştirakçı-dövlətlərin milli patent idarələrinə və PCT iştirakçı-hökumətlərarası təşkilatlara həvalə olunur.

5.3. Avrasiya Patent Təşkilatı

SSRİ-nin dağılması ilə əlaqədar onun ərazisində illər boyu formalaşan və kifayət qədər möhkəm olan iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əlaqələrin qorunub saxlanması məsələsi kəskin şəkildə meydana çıxdı. Hadisələrin sonrakı inkişafı əqli mülkiyyət sahəsində bu məsələnin müvəffəqiyyətlə həll olunduğunu göstərdi: keçmiş SSRİ məkanında yaranan yeni dövlətlərin əksəriyyəti birləşərək özlərinin patent sistemləri ilə bərabər vahid patent məkanı yaratdı.

1991-ci ilin sentyabr ayında Kiyev şəhərində keçmiş SSRİ respublikalarının nümayəndələri elmi-texniki əməkdaşlıq sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq sazişi imzalamağı qərara aldılar. O zaman formalaşan vahid patent sisteminin təşkili prinsipləri sonra Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi haqqında sazişin əsasını təşkil etdi. 3 aydan sonra Minsk şəhərində Müvəqqəti saziş qəbul edildi. Bu hadisə vahid patent məkanının yaradılmasının başlanğıcı oldu. Patent sahəsində fəaliyyətin birləşdirilməsi milli patent idarələrində bəyənilsə də, belə iri miqyaslı və mürəkkəb məsələnin həlli asan ola bilməzdi və odur ki, bu iş Avrasiya regionunun yeni dövlətlərinin maraqlarını müdafiə edən, patent işi

sahəsində tanınmış mütəxəssislərdən bir neçə illik intensiv əmək sərfi tələb etdi.

Minsk razılaşmasından sonra vahid patent məkanının yaradılmasına istiqamətlənən işlərin növbəti mərhələsi 12 mart 1993-cü ildə Moskvada keçirilən Hökumət başçıları şurasının iclasında qəbul edilən Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi tədbirləri və sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi məsələləri üzrə Dövlətlərarası şuranın yaradılması haqqında saziş oldu. Sentyabr ayında Dövlətlərarası şura Ujqorod şəhərində patent Konvensiyasının layihəsini qəbul etdi. Bir ildən sonra, 9 sentyabr 1994-cü ildə, Moskva şəhərində Azərbaycan Respublikası, Belarus Respublikası, Ermənistan Respublikası, Gürcüstan Respublikası, Qazaxıstan Respublikası, Qırğızıstan Respublikası, Moldova Respublikası, Rusiya Federasiyası, Tacikistan Respublikası və Ukrayna hökumət başçıları bu sənədi imzaladılar. 12 avqust 1995-ci ildə Avrasiya patent Konvensiyası (AAPK) qüvvəyə mindi. AAPK Azərbaycan Respublikasında 25 dekabr 1995-ci il tarixindən qüvvədədir. SSRİ dağılıqdan sonra cəmi 4 il ərzində Avrasiya patent məkanının yaradılması beynəlxalq ölçülərlə çox qısa bir müddətdir, çünki beynəlxalq təcrübənin təhlili göstərir ki, sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində ideologiyanın, prosedur qaydaların mənimsənilməsi, inteqrasiya bütün dünyada ləng və kifayət qədər mürəkkəb proseslərdir. AAPK-nın işlənməsində və qəbul edilməsində o zamankı Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının Baş direktoru Arpad Boqşun böyük əməyi olmuşdur. AAPK Avrasiya Patent Təşkilatını (AAPT) və Avrasiya patent sistemini təsis etmişdir.

Sonrakı dövr artıq AAPT-nin fəaliyyəti ilə bağlıdır. AAPT-nin rəsmi dili rus dilidir, baş qərargahı Moskva şəhərində yerləşir. Bu təşkilat Avrasiya patent sisteminin fəaliyyəti ilə bağlı inzibati məsələlərin həlli və Avrasiya patentlərinin verilməsi üçün təsis edilmişdir. Əvvəllər müttəfiq respublikalar kimi SSRİ tərkibində olan və AAPK-nı

təsdiq edən (ratifikasiya edən) dövlətlər təşkilatın üzvləridir. İnzibati şura və Avrasiya Patent İdarəsi (AAPI) təşkilatın orqanlarıdır. Sonuncu icraçı orqandır və ona Prezident rəhbərlik edir. O, təşkilatda ən yüksək vəzifəli şəxsdir. 2 oktyabr 1995-ci ildə AAPT-nin İnzibati şurası ilk iclasını keçirdi, tezliklə AAPI öz işinə başladı.

İştirakçı-ölkələr ixtiraların hüquqi mühafizəsi üzrə milli sistemlərin inkişaf etdirilməsinə münasibətdə öz müstəqilliklərini tam şəkildə qoruyub saxlayır.

AAPT yaradılarkən bir sıra Avropa ölkələrinin üzv olduğu Avropa Patent Təşkilatının sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə kifayət qədər (təqribən 20 illik) təcrübəsi var idi. Odur ki, AAPT fəaliyyətində avropalı həmkarlarının qazanmış olduqları təcrübədən istifadə edirdi. Patent ekspertizasına sovet patent təcrübəsindən sonra bazar münasibətləri nəzərə alınan avropasayağı metodologiya ilə yanaşma xüsusilə əhəmiyyətli idi. Artıq 3-4 ildən sonra AAPT-nin təşəkküləmə mərhələsi başa çatdı və o, dünya patent «orqanizminin» bir hissəsinə çevrildi.

Avrasiya patent sistemi fiziki və hüquqi şəxslərə ixtiraya olan hüquqlarını vahid Avrasiya patenti əsasında mühafizə etməyə imkan verir. Bu sənəd AAPK-nın 9 hazırkı iştirakçı-dövlətlərinin - Azərbaycan Respublikası, Belarus Respublikası, Ermənistan Respublikası, Qazaxıstan Respublikası, Qırğızıstan Respublikası, Moldova Respublikası, Rusiya Federasiyası, Tacikistan Respublikası və Türkmənistan ərazisində qüvvədədir. Avrasiya patentləri elmi-texniki və iqtisadi fəaliyyətin bütün sahələrində yaradılan ixtiralara verilə bilər.

Dünyanın 80-dən çox ölkəsinin iddiaçıları Avrasiya patent sistemindən istifadə edir. AAPI yeni, ixtira səviyyəli olan və sənayedə tətbiq edilə bilən ixtira obyektinə Avrasiya patenti verir. Onun qüvvədə olma müddəti Avrasiya iddia sənədinin verilməsi tarixindən etibarən 20 il təşkil edir.

AAPK-nın iştirakçı ölkələrdən birində və ya bir neçəsində qüvvədə olan Avrasiya patenti almaq üçün bir Avrasiya iddia sənədi verilir. Bu sənəd sonradan işçi dilə (rus dilinə) tərcümə olunma şərti ilə istənilən dildə verilə bilər. Avrasiya patenti Patent kooperasiyası haqqında Müqavilənin prosedurlarına müvafiq verilən beynəlxalq iddia sənədinə əsasən də alınə bilər. İxtiranın Avrasiya qanunvericiliyinə görə patent qabiliyyəti şərtləri Patent kooperasiyası haqqında Müqavilənin, Avropa patent Konvensiyasının müddəalarına və dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin qanunvericiliyinə uyğundur. Avrasiya iddia sənədi həm kağız üzərində, həm də elektron daşıyıcılarla verilə bilər. İddia sənədinin məzmununa və rəsmiləşdirilməsinə qoyulan tələblər Patent kooperasiyası haqqında Müqavilənin, Avropa patent Konvensiyasının tələblərinə analojidir.

Avrasiya iddia sənədinin baxılması mərhələsində AAPİ beynəlxalq tipdə patent axtarışını və ekspertizanı həyata keçirir. Burada məqsəd Avrasiya patentinin etibarlılığını təmin etməkdir. İddiaçıya əlverişli olmaq üçün ekspertizanı keçirmək haqqında ərizə patent axtarışı haqqında hesabatın dərc edilmə tarixindən etibarən 6 ay ərzində verilə bilər. Avrasiya patent sistemi patentin alınması üçün olan prosedur əməliyyatların yerinə yetirilmə müddətlərinin uzadılmasının, kargüzarlıq işlərinin bütün mərhələlərində iddia sənədlərinə baxılmasının sürətləndirilməsinin mümkünliyünü də nəzərdə tutur.

Avrasiya patenti verildikdən sonra patentin qüvvədə olacağı AAPT-nin iştirakçı-ölkələri seçilə bilər. Həmçinin patentin qüvvədə olmasını saxlamaq üçün nəzərdə tutulan rüsumun ödənməməsi səbəbindən təsirini itirmiş Avrasiya patentinə hüquqlar bərpa oluna bilər, patentlərin təsir müddəti uzadıla bilər.

Avrasiya Patent Təşkilatının iştirakçı-ölkələrindən olan iddiaçılar üçün bütün hüquqi hərəkətlərə görə rüsum 90% aşağıdır. Əgər iddia sənədində beynəlxalq axtarış

haqqında hesabat vardırırsa, iddia sənədinin verilməsinə görə rüsum 25% endirilir. Regionun bir neçə ölkəsində qüvvədə olan Avrasiya patentinin alınmasına çəkilən xərclər bu ölkələrdə milli patentlərin alınmasına çəkilən xərclərin cəmindən azdır.

5.4. Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı

Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (ÜƏMT) (ing. *World Intellectual Property Organization, WIPO*) əqli mülkiyyətin mühafizəsi sahəsində uzun illər fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatdır. Stokholm Konvensiyası ilə təsis edilmişdir (14 iyul 1967-ci il). Bu Konvensiya 26 aprel 1970-ci ildən qüvvədədir. Baş qərargahı Cenevrə şəhərində yerləşir. ÜƏMT beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatdır, yaradıcılıq və əqli mülkiyyət sahəsində məsələlər üzrə BMT-nin ixtisaslaşdırılmış təsisatıdır. Azərbaycan dövləti müstəqillik qazandıqdan sonra ÜƏMT ilə əvvəlcə sıx əlaqələr yaratmış, sonra bu əlaqələr əməkdaşlığa çevrilmişdir. Azərbaycan Respublikası 1995-ci ildə Stokholm Konvensiyasına qoşularaq təşkilata üzv olmuşdur. ÜƏMT hər il 26 aprel tarixini Beynəlxalq əqli mülkiyyət günü kimi təsis etmişdir.

«Əqli mülkiyyət» anlayışına əsasən aşağıda göstərilənlər üzərində hüquqlar aiddir:

- ədəbi, bədii və elmi əsərlər;
- artistlərin ifaçılıq fəaliyyəti, səsyazma, radio və televiziya verilişləri;
- insan fəaliyyətinin bütün sahələrində ixtiralar;
- sənaye nümunələri;
- əmtəə nişanları, xidmət nişanları, firma adları və kommersiya işarələri;
- istehsal, elmi, ədəbi və bədii sahələrdə əqli fəaliyyətə aid digər hüquqlar.

Bu anlayışa bəzən haqsız rəqabətdən müdafiə hüququ da aid olunur.

Stokholm Konvensiyası ÜƏMT-nin aşağıdakı rəhbəredici orqanlarını təsis etmişdir:

- Baş Məclis;
- Konfrans;
- Əlaqələndirici komitə;
- Beynəlxalq büro.

Baş məclis Baş direktoru təyin edir, Baş direktorun və Əlaqələndirici komitənin hesabatlarına baxır, onu təsdiq edir, büdcə məsələlərinə baxır, beynəlxalq sazişlərlə bağlı Baş direktorun təklif etdiyi tədbirləri bəyənir, yeni ölkələri təşkilata üzvlüyə dəvət edir və s.

Stokholm Konvensiyasına görə ÜƏMT-nin məqsədləri bütün dünyada iştirakçı ölkələrin yaratdığı ittifaqlar arasında inzibati əməkdaşlığı təmin etmək və dövlətlər arasında əməkdaşlıq yolu ilə, müəyyən hallarda isə digər beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı fəaliyyət yolu ilə əqli mülkiyyətin mühafizəsinə yardım göstərməkdir. Qeyd edək ki, Paris ittifaqını təşkil edən Paris Konvensiyasının iştirakçı-dövlətlərindən başqa, digər konvensiyaların iştirakçıları tərəfindən də (məsələn, Patent kooperasiyası haqqında müqavilə, Nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişi və s.) müxtəlif ittifaqlar, birliklər yaradılır. ÜƏMT bu ittifaqların fəaliyyətini əlaqələndirir, sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə beynəlxalq tədbirlər keçirir, konvensiyaların yenidən baxılması üçün konfranslar keçirir. Belə məqsədlərə çatmaq üçün təşkilata əsas aşağıdakı funksiyalar müəyyən edilmişdir:

- bütün dünyada əqli mülkiyyətin mühafizəsinin yaxşılaşdırılmasına və bu sahədə milli qanunvericiliklərin harmoniyalaşdırılmasına xidmət edən tədbirlərin işlənməsinə kömək etmək;

- əqli mülkiyyətin mühafizəsi üzrə beynəlxalq müqavilələr bağlamaq;

- Paris ittifaqının, bu ittifaqla əlaqədar yaranmış xüsusi ittifaqların, Bern ittifaqının (müəlliflik hüququ

sahəsində ədəbi və bədii əsərlərin mühafizəsi üzrə fəaliyyət göstərən ittifaqdır) inzibati funksiyalarını yerinə yetirmək;

- əqli mülkiyyət sahəsində texniki və hüquqi yardımlar göstərmək;

- informasiyanı toplamaq və yaymaq, tədqiqatlar aparmaq və onların nəticələrini dərc etdirmək;

- əqli mülkiyyətin beynəlxalq mühafizəsini asanlaşdıran xidməti orqan və təşkilatların fəaliyyətini təmin etmək.

Sənaye mülkiyyəti sahəsində ÜƏMT-nin inzibatçılıq etdiyi müqavilələrdən bəziləri aşağıda verilmişdir:

- Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası;

- Madrid Sazişləri (əmtəələrin üzərində yalan və çaşdırıcı mənşə göstəricilərinin qarşısının alınması haqqında və əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı haqqında);

- Nayrobi Müqaviləsi (Olimpiya simvolunun mühafizəsi haqqında);

- Vaşinqton Müqaviləsi (inteqral sxemlərə aid əqli mülkiyyətin mühafizəsi haqqında);

- Patent kooperasiyası haqqında Müqavilə;

- Patent hüququ haqqında Müqavilə;

- Budapeşt Müqaviləsi (patent prosedurası məqsədləri üçün mikroorqanizmlərin depozitləşdirilməsinin beynəlxalq tanınması haqqında);

- Strasburq Sazişi (Beynəlxalq Patent Təsnifatı haqqında);

- Nitsa Sazişi (nişanların qeydiyyatı üçün əmtəə və xidmətlərin beynəlxalq təsnifatı haqqında);

- Lokarno Sazişi (sənaye nümunələrinin beynəlxalq təsnifatı haqqında);

- Haaqa Sazişi (sənaye nümunələrinin beynəlxalq depozitləşməsi haqqında).

ÜƏMT müəllif hüquqlarının qorunması sahəsində də müqavilələrə inzibati idarəçilik edir, məsələn: müəlliflik hüququna aid, ifalar və fonogramlara aid müqavilələr, Bern

Konvensiyası (ədəbi və bədii əsərlərin mühafizəsi haqqında), Roma Konvensiyası (ifaçıların, fonogram istehsalçılarının və efir yayımı təşkilatlarının hüquqlarının qorunması haqqında) və s.

ÜƏMT-nin işində proqram fəaliyyəti mühüm yer tutur. Buraya mövcud müqavilələrin geniş miqyasda tanınmasını təmin etmək, onları yeniləşdirmək, yeni müqavilələr yaratmaq daxildir. Təşkilatın proqram fəaliyyətinin mühüm cəhətlərindən biri inkişaf məqsədi ilə əməkdaşlıq, o cümlədən ehtiyacı olan ölkələrə köməklik etməkdir. ÜƏMT belə ölkələrin milli qanunvericiliklərində islahatların aparılmasına kömək edir, maarifləndirmə proqramlarını həyata keçirir, kompyuterləşməyə, əqli mülkiyyət sahəsində yeni texnologiyalardan istifadəyə yardım edir, özünün keçirdiyi tədbirlərdə ayrı-ayrı ölkələrin iştirakını asanlaşdırmaq üçün tədbirlər görür.

SM

VI. ƏMTƏƏ NİŞANLARI

6.1. Əmtəə nişanları haqqında anlayışlar və terminlər

Məlumdur ki, alıcı ticarət şəbəkəsindən mal seçərkən məşhur, tanınmış istehsalçıları xatırlayaraq üzərində belə istehsalçının əmtəə nişanı olan malı seçməyə cəhd edir. Bu əmtəə nişanının hansı sahibkara məxsus olması alıcını maraqlandırmaya bilər. Alıcını istiqamətləndirən əsas amil odur ki, məhz bu əmtəə nişanı altında olan malın keyfiyyət göstəriciləri kompleksi onun inamını qazanmışdır və konkret tələbatını ödəməyə qadirdir. Əmtəə nişanına müştəriləri cəlb etmək üçün istehsalçının istifadə etdiyi vasitə kimi baxmaq olar. Deməli, əmtəə nişanları təklif edilən böyük həcmdə oxşar mal kütləsindən istehlakçıların səriştəli mal seçiminə imkan yaradır. Ona görə də əmtəə nişanlarına qoyulan tələblərdən ən əsası odur ki, bu nişanlarda kifayət qədər fərdilik xüsusiyyəti olsun və istehlakçı bir istehsalçının malını digər istehsalçıların oxşar malından fərqləndirə bilsin. Həmin məsələlər xidmət nişanlarına da aiddir. Belə nişanlar da fərdiləşdirmə vasitəsidir və görülmə işləri, göstərilən xidmətləri fərdiləşdirmək məqsədi daşıyır.

Mallarını fərqləndirmək üçün onları damğa, möhür ilə (yəni müasir dövrümüzün əmtəə nişanı ilə) işarələmək hələ keçmiş zamanlardan tətbiq olunan bir vasitədir. Orta əsrlərdə tacirlər və sənətkarlar mallarını ancaq özlərinə

məxsus damğa ilə nişanlayır, bununla da malın keyfiyyətinə zəmanət verirdilər. Belə damğa keyfiyyətsiz malı aşkar etməyə, günahkarı tapıb cəzalandırmağa imkan yaradırdı. Digər tərəfdən, damğalar bir növ müəyyən keyfiyyətin reklamı kimi çıxış edirdi. Zaman keçdikcə bunlar artıq əmtəə nişanları kimi qanun çərçivəsinə salındı. Nəticədə qeydiyyatla alınan əmtəə nişanı sahibləri müstəsna hüquqlar qazandılar. Müstəsna hüquqa malik şəxs özünə məxsus əmtəə nişanından digərlərinin istifadəsinə həm icazə verə bilər, həm də qadağa qoya bilər.

Digər fərdiləşdirmə vasitəsi malın coğrafi mənşə yerinin adıdır. O, ərazisində mal istehsal olunan coğrafi obyektin adını ifadə edir. Həmin coğrafi obyektin xarakterik təbii şəraiti və insan amilləri mala məxsus xassələri müəyyənləşdirir.

Əmtəə nişanlarının, coğrafi göstəricilərin qeydə alınmasında məqsəd həm də hazırladıqları malların, gördükləri işlərin və göstərdikləri xidmətlərin keyfiyyətinə görə müəssisələrin və təşkilatların məsuliyyətini artırmaqdır. Əmtəə nişanları fərqləndirmək funksiyası daşıyır, çünki yuxarıda göstəriləndiyi kimi, onlar obyektləri fərdiləşdirmə vasitələrinə aid edilir. Əmtəə nişanlarının digər mühüm funksiyası buraxılan məmulatların reklamıdır. İstehlakçıların inamını qazanmış əmtəə nişanı istehlak bazarında onunla işarələnmiş malların rəqabət üstünlüyünü təmin edir. Əmtəə nişanları həmçinin buraxılan məhsulun mühafizəsinə xidmət edir və qeyri-sağlam rəqabətə qarşı mübarizədə istifadə olunur. Analoji mülahizələr coğrafi göstəricilərə də aiddir. Odur ki, bəzən əmtəə nişanı və coğrafi göstərici əmtəə nişanı kimi ümumi ad altında işlədilir. Bu anlayışların dəqiq tərifini «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda verilmişdir.

Əmtəə nişanlarını firma adları ilə səhv salmaq olmaz. Firma adları da fərdiləşdirməyə xidmət edir, lakin o, konkret istehsalçının mallarını yox, malların istehsalçısının özünü fərdiləşdirir, onu digər istehsalçılardan fərqləndirir.

Bir çox hallarda «əmtəə nişanı» termini əvəzinə «ticarət markası», yaxud «brend» terminləri istifadə edilir. «Ticarət markası» termini dilimizə *Trade Mark* ifadəsinin tərcüməsi kimi daxil olmuşdur. Ancaq Azərbaycanda hüquqşünaslıq və patentşünaslıqda «əmtəə nişanı» termini birmənalı şəkildə istifadə olunur. «Brend» termini isə əmtəə nişanının malın istehlakçılara məlum xassələri ilə birlikdə ifadəsidir. Brend istehlakçıların şüurunda əmtəə nişanına reaksiya kimi formalaşan bir obrazdır, özünəməxsus keyfiyyətə malik mallarla istehlakçını daim təmin edəcəyinə istehsalçının zəmanətidir, brend malın məşhurluğunun, etibarlılığının kommersiya təcəssümüdür. Dünyanın ən bahalı brendi Coca-Cola (ABŞ) hesab olunur. Bu əmtəə nişanının dəyəri 67,5 mlrd. dollar məbləğində qiymətləndirilir. Dünya üzrə brendlərin növbəti liderləri Microsoft (ABŞ) və IBM (ABŞ) sayılır.

Azərbaycan Respublikasında əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin qeydə alınması, hüquqi mühafizəsi və istifadəsi ilə bağlı münasibətlər «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. Bu Qanun 12 iyun 1998-ci ildə qəbul edilmişdir. Burada əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilərlə bağlı anlayışlar aşağıdakı kimi şərh olunur:

- *əmtəə nişanı* - sahibkarın əmtəələrini və ya xidmətlərini digər sahibkarın əmtəələrindən və ya xidmətlərindən fərqləndirən və qrafik təsvir edilən nişan və ya nişanların hər hansı bir uzlaşmasıdır (kombinasiyasıdır);

- *coğrafi göstərici* - əmtəənin mənşəyinin dövlət, bölgə, ərazi, yaxud müəyyən ərazidəki yer ilə (coğrafi obyektlə) bağlılığını müəyyənləşdirən, eyni zamanda bu əmtəənin xüsusi keyfiyyətini, şöhrətini və başqa xassələrini əsasən coğrafi mənşə ilə əlaqədar əks etdirən işarədir;

- *kollektiv nişan* - ittifaqın, assosiasiyanın, hər hansı birliyin adına qeydə alınan nişan və ya nişanların kombinasiyasıdır;

• *transliterasiya* - bir yazı sistemindəki hərflərin başqa yazı sisteminin hərfləri ilə verilməsidir. Məsələn, $a \rightarrow a$, $\delta \rightarrow b$, $b \rightarrow v$, ..., стандарт $\rightarrow$ standart.

Qrafik transliterasiyanın 4 tipi vardır:

- bir qrafiki element digər qrafiki element ilə əvəz edilir;
- bir qrafiki element bir neçə digər qrafiki elementlərlə əvəz edilir;
- bir neçə qrafiki element digər bir qrafiki element ilə əvəz edilir;
- bir neçə qrafiki element digər bir neçə qrafiki elementlərlə əvəz edilir.

Transliterasiya sahəsində ГОСТ 7.79-2000, ISO 9:1995 standartları geniş tətbiq olunur. Birinci standart (ГОСТ 7.79-2000) kiril hərflərindən latın əlifbasına transliterasiyaya, ikinci standart (ISO 9:1995) isə slavyan və qeyri-slavyan dilləri üçün kiril qrafikası simvollarından latın qrafikasına transliterasiyaya (*ing.* Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters: Slavic and non-Slavic languages) tələbləri müəyyənləşdirir.

Deməli, əmtəə nişanı:

- işarədir;
- malların fərdiləşməsinə xidmət edir;
- hüquqi və fiziki şəxslərə məxsusdur.

Əmtəə nişanı anlayışına verilən izahdan aydın olur ki, mallar və xidmətlər üçün nəzərdə tutulan nişanlara qoyulan tələblər bir-birindən fərqlənmir, yəni xidmətə dair nişan simvol xarakteri daşıyarsa, yenidirsə və qeydə alınmışdırsa, əmtəə nişanı sayıla bilər. Xidmətlərə dair qeydə alınmış nişanlar əmtəələrə dair qeydə alınmış nişanlardan hüquqi cəhətdən praktiki olaraq fərqlənmir. Elə bir hüquqi norma nəzərdə tutulmamışdır ki, ancaq ya xidmətlərə, ya da mallara aid olsun. Onlar arasında fərq yalnız nişanlama obyektindədir: mallara aid nişanlar ayrı-ayrı istehsalçıların mallarını fərdiləşdirirsə və reklam edirsə, xidmət nişanları

ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən göstərilən oxşar xidmətləri fərqləndirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

6.2. Əmtəə nişanlarının növləri

Əmtəə nişanı kimi aşağıdakı nişanlar qeydə alınə bilər: sözlər, şəxsi adlar, hərflər, rəqəmlər, təsviri elementlər, əmtəələrin forması və ya onların qablaşdırılması, rənglərin və yuxarıda göstərilənlərin hər hansı uzlaşması. Söz nişanları dedikdə sözlər, söz şəklində olan hərflər birləşmələri, söz birləşmələri, cümlələr və digər nitq vahidləri, onların hər hansı uzlaşması başa düşülür. Bunlara aid bəzi misallara baxaq:

sözlər - Apple (kompyuterlər), Холлофайбер (toxunmamış materiallar);

söz şəklində olan hərflər birləşmələri - Sony (yüksəktexnologiyalı məhsullar);

söz birləşmələri - Deutsche Bank (bank);

şəxsi adlar - Ford, Peugeot (avtomobillər), Hilton (otel);

hərflər – GM (avtomobillər, *General Motors*);

rəqəmlər – 4711 (odekolon).

Əmtəə nişanı kimi təsviri elementlərə canlı varlıqların, əşyaların, təbiət obyektlərinin, istənilən formalı fiqurların, xətlərin və fiqurların kompozisiyalarının müstəvi üzərindəki təsviri başa düşülür. Həcmli əmtəə nişanlarına üçölçülü obyektlər, fiqurlar, xətlərin və fiqurların kompozisiyası aiddir. Belə əmtəə nişanlarına müxtəlif şirələr və alkoqollu içkilər üçün məxsusi şüşə qabları, qənnadı məmulatlarının fərqli qablaşdırmalarını, ətriyyat istehsalında ətirilər üçün spesifik qablaşdırmaları misal göstərmək olar. Kombinə edilmiş əmtəə nişanları dedikdə sözlər, təsviri elementlər, əmtəələrin forması kimi müxtəlif xarakterli elementlərin kombinasiyası başa düşülür. Belə əmtəə nişanları çox geniş yayıl-

mışdır və istifadə olunma miqyasına görə yalnız söz şəklindəki əmtəə nişanlarından geri qalır. Kombinə edilmiş əmtəə nişanlarına söz və təsvir elementlərinin birgə istifadəsindən ibarət mal etiketlərini misal göstərmək olar.

Sözlər, rəqəmlər, təsviri elementlər, əmtəələrin forması, qablaşdırılması, rənglərin və yuxarıda göstərilənlərin kombinasiyası şəklində olan ənənəvi əmtəə nişanlarından başqa, qeyri-ənənəvi əmtəə nişanları da tətbiq olunur: səs, işıq, qoxu, rəng nişanları; dinamik nişanlar; jest-nişanlar; holoqramlar. İkinci qrup nişanlar birincilərə nisbətən çox az tətbiq olunur. Səs şəklində əmtəə nişanları qeyri-ənənəvi əmtəə nişanları içərisində daha çox tətbiq olunandır. Məsələn, bir çox kinoşirkətlər özlərinin istehsalı olan filmlərin başlanmasından əvvəl ekranda müəyyən səsə müşayiət olunan şəkil-başlıq göstərir və yaxud bəzi mobil telefon istehsalçıları öz məhsullarını işə salınarkən, çağırış zəngi gələrkən eşidilən musiqi parçası ilə fərqləndirirlər.

Bəzi ölkələrin təcrübəsində qoxu-nişanlar əmtəə nişanı kimi qeydiyyata alınır. Məsələn, Böyük Britaniyada artıq bir sıra qoxu-nişanlar qeydiyyata alınmışdır. Qoxu-nişanlar məlum qoxuların sözlə ifadəsi ilə təsvir oluna bilər, məsələn, Böyük Britaniyada avtomobil şinləri üçün «qızılgül ətri» əmtəə nişanı kimi qeydiyyata alınmışdır. Digər bir misal, «yeni biçilmiş ot qoxusu» tennis topları üçün əmtəə nişanı seçilə bilər. Qoxu-nişanlar təsvir olunarkən təkcə belə qoxu verən maddələrin kimyəvi formullarına da istinad oluna bilər.

Dinamik obraz-nişanlar, bir qayda olaraq kino- və video-klip şəklində, televiziya şoularında hərəkətli loqotiplər şəklində olur. Belə nişanlar qeydiyyata alınarkən onların fərqləndirici xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi tez-tez mübahisələr doğurur. Məsələn, avtomobil qapılarının açılarkən yuxarı dönməsi avtomobillər üçün (həm də oyuncaq avtomobillər üçün) əmtəə nişanı ola bilərmi? Qapıların belə açılmasını spesifik xüsusiyyətləri ilə nümayiş etdirən əmtəə nişanı «Lamborghini» (İtaliya) şirkətinin iddiası əsasında

Avropada qeydiyyatata alınmışdır. Dinamik əmtəə nişanının qeydiyyatata alınmasına digər misal kimi «Metro-Goldwyn-Mayer» (ABŞ) kinoşirkətinin əmtəə nişanını göstərmək olar. Bu şirkətin istehsal etdiyi filmlərin nümayişindən əvvəl göstərilən şəkil-başlıqda işarənin mərkəz hissəsində şirin rahat yerləşməsi prosesi dinamik təsvir edilir. Mobil kommunikasiya texnologiyaları sahəsində dünya üzrə liderlərdən biri olan Finlandiyanın Nokia (rəsmi adlandırılması - *Nokia Oyj*) transmilli kompaniyasına məxsus mobil telefonlar işə salınarkən ekranda müşahidə olunan əl-ələ tutuşma prosesi də dinamik təsvirdir.

Holoqram-əmtəə nişanlarından istifadə halları son zamanlar xeyli artmışdır. Belə nişanların qeydiyyatında əsas çətinlik dinamik əmtəə nişanlarında olduğu kimi onların nəşr olunması üsullarındadır. Holoqramlar baxış bucağından asılı olaraq dəyişən vizual obraz olduğundan belə nişanları adi çap nəşrlərində birqiymətli şəkildə dərc etmək çətin ki, mümkün olsun. Yəqin ki, bu problemin həlli elektron nəşrlərinin inkişafı ilə mümkün olacaqdır.

Jest-əmtəə nişanlarının qeydiyyatına da təsadüf olunur. Belə nişanlara ən yaxşı nümunə Benilüks ölkələrində (Qərbi Avropada üç monarxiya dövlətin - Belçika, Niderland və Lüksemburqun iqtisadi ittifaqı) «Mars BV» şirkətinin qeydiyyatata aldırduğu TWIX şokaladlarının kommersiya mənsəyini göstərən nişandır. Nişan əlin şəhadət və orta barmaqlarının qayçı şəklində hərəkətini əks etdirir. Jest-əmtəə nişanlarını dərc etmək çətin deyildir, əsas odur ki, onların fərqləndirmə qabiliyyəti olsun.

Rənglər əmtəə nişanı kimi istifadə olunarkən əvvəlcə bilmək lazımdır ki, rəng nişanı dedikdə rənglərin hər hansı uzlaşması yox, müəyyən rəng başa düşülür. Bir çox xarici ölkə mütəxəssisləri belə hesab edirlər ki, təbiətdə rənglər məhdud sayda olduğundan hər hansı bir şəxsə müəyyən rəng üzərində müstəsna hüququn verilməsi bazarın qalan iştirakçılara qarşı ədalətsizlikdir, çünki belə müstəsna

hüquq onların bu rəngdən istifadə imkanını məhdudlaşdırır, başqa sözlə desək, bazarda sağlam rəqabətə mane olur. Rəng əmtəə nişanına iddia sənədi verilərkən iddiaçıya tövsiyə oluna bilər ki, rəng nümunəsinə onun sözlə təsviri ilə bərabər, həmin rəngin beynəlxalq identifikatlaşdırma kodunu da təqdim etsin.

Nəzəri olaraq toxunmaqla duyulan əmtəə nişanları da mövcuddur, burada məqsəd obyektə yalnız toxunmaqla onun birqiymətli tanınmasını təmin etməkdir. Məsələn, 1915-ci ildə Coca-cola şüşəsinin dizaynı işlənərkən həm də belə bir mülahizə nəzərdə tutulmuşdu ki, onu qaranlıqda da tanımaq olsun. Toxunmaqla duyulan əmtəə nişanlarının qeydiyyat məsələsi də mütəxəssislər arasında mübahisə doğurur. Müxtəlif mənbələrin araşdırılması göstərir ki, hələlik belə nişan praktiki olaraq qeydiyyata alınmamışdır.

«Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu əmtəə nişanı kimi qeydə alınmaqdan imtina edilməsinin mütləq və digər əsaslarını müəyyənləşdirmişdir. Bu qanuna görə əmtəə nişanını qeydə alınmaqdan imtina etmənin *mütləq əsasları* aşağıdakılardır:

1. *«Əmtəə nişanı» anlayışına və əmtəə nişanı kimi qeydə alınan nişanlara uyğun gəlməyən nişanlar.*

2. *Fərqlənmə qabiliyyətinə malik olmayan əmtəə nişanları, yəni əsas amillərlə fərqlənməyən nişanlar.* Fərqlənmə qabiliyyətinə malik olmayan nişanlar dedikdə xarakterik qrafiki təsviri olmayan tək-tək hərflər, rəqəmlər, hərflərin söz kimi məna daşımayan birliyi, kompozisiya yaratmayan xətlər, sadə həndəsi fiqurlar, onların birgə işlənməsi başa düşülür. Bu qisim nişanlara idarə, müəssisə, sahə adlarının ümumi qəbul edilmiş qısaldılmış adları, onların abreviaturası da aiddir, məsələn, SMPDK, TQDK, EİB, ASC. Kompozisiya elementlərin elə birliyidir ki, bu birlik ona daxil olan ayrı-ayrı elementlərin qavranmasından fərqlənən keyfiyyətə yeni qavranış səviyyəsi verir. Fərqlənmə qabiliyyətinə

malik olmayan nişanlar (tək-tək hərflər, rəqəmlər, xətlər, sadə həndəsi fiqurlar, onların birliyi) müddəası konkret mallarda uzun müddət istifadə olunaraq fərqləndirmə qabiliyyəti qazanmış nişanlara şamil edilmir. Buna misal kimi avtomobillər və motoskillər üçün BMW, müxtəlif mallarda istifadə olunan 007 və s. kimi əmtəə nişanlarını göstərmək olar.

3. *Əmtələrin və ya xidmətlərin növünü, keyfiyyətini, miqdarını, təyinatını, dəyərini, habelə onların istehsal olunduğu yeri, tarixi və digər xüsusiyyətlərini göstərən nişanlar.* Belə nişanlar malları xarakterizə edir və təsviredici nişanlar da adlandırılır. Bunlara ilk növbədə aşağıdakılar aiddir: malların sadə adlandırılması-«gödəkçə», «pərdə» «yoqurt», «qatıq»; malların xassələrinin ifadəsi - «yağlı» (süd məmulatları üçün), «uşaq» (oyuncaqlar); materialın və xammalın tərkib göstəriciləri – «rezin» (oyun topları), «dəri» (ayaqqabılar), malların miqdar göstəriciləri - «1 kq» (kolbasa), «0,5 l» (bitki yağı) və s. Təkcə ümumi qəbul edilmiş terminlər və simvollarıdan ibarət nişanlar da əmtəə nişanı kimi qeydiyyatla alınmır. Buraya konkret elm və texnika sahəsi üçün xarakterik olan leksik vahidlər (məsələn, «xassə», «çəşid»), təsərrüfat sahəsini simvolik əks etdirən işarələr (məsələn, tibb sahəsinin simvolik nişanı), elm və texnikada istifadə olunan şərti işarələr (məsələn, $\sqrt{\quad}$, $\notin$, $\pm$, $\%$) aiddir.

4. *Şərabların və spirtli içkilərin mənşəyinə aid olmayan, lakin onları eyniləşdirməklə tərkibində coğrafi göstərici saxlayan əmtəə nişanları.*

5. *Əmtəənin mahiyyətini əks etdirən, ona mühüm dəyər verən və texniki nailiyyət üçün zəruri olan formalar.* Belə nişanlara malları real və ya sxematik təsvir edən nişanlar, forması malın funksional təyinatından irəli gələn həcmli nişanlar aid edilə bilər. Məsələn, papağın təsviri papaqlar üçün, stəkan formasında həcmli əmtəə nişanı stəkanlar üçün əmtəə nişanı kimi qeydiyyatla alınma bilməz.

6. *İctimai qaydaya, mədəniyyətə və əxlaqa zidd olan ifadələrdən, şəxsiyyətin nüfuzdan düşməsinə səbəb ola bilən elementlərdən, din və dövlət rəmzlərindən ibarət nişanlar.* Antihumanist çağırışları ifadə edən, insanın ləyaqətini, dini hisslərini təhqir edən nişanlar, Azərbaycan dilinin orfoqrafiya qaydalarını pozmaqla yazılan söz şəklindəki nişanlar və ya bu kimi elementləri özünə daxil edən nişanlar heç bir halda əmtəə nişanı kimi qeydiyyatla alın bilməz.

7. *Uzun illər Azərbaycan Respublikasının ticarət fəaliyyətində istifadə olunan, adı dildə çox işlənən nişan və ya göstəricidən ibarət əmtəə nişanları.* Məsələn, «termos» - ərzaq məhsulunun temperaturunu uzun müddət dəyişməz saxlayan qab, müəyyən növ malın sözlə ifadə olunmasıdır və əmtəə nişanı kimi qeydiyyatla alın bilməz.

8. *Əmtəələrin və ya xidmətlərin xüsusiyyətləri, keyfiyyəti və ya coğrafi mənşəyi ilə əlaqədar istehlakçını yanlış bilən əmtəə nişanları.* Belə nişanlara ilk növbədə istehlakçılarda məhsulun həqiqətə uyğun gəlməyən keyfiyyəti haqqında, onun istehsalçısı, yaxud coğrafi mənşəyi haqqında yanlış rəy formalaşdıran nişanlar, elementlər aiddir.

9. *Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasının 6-ter maddəsinə uyğun olaraq qeydə alınması mümkün hesab edilməyən əmtəə nişanları.* Paris Konvensiyası haqqında əvvəlki bölmələrdə məlumatlar verilmişdir. Konvensiyanın adı çəkilən maddəsi dövlət gerbləri, rəsmi, nəzarət möhürləri (damğaları), hökumətlərarası təşkilatların emblemləri ilə bağlı qadağalara həsr olunmuşdur. Bu beynəlxalq müqaviləyə əsasən ancaq gerbləri, bayraqları, digər dövlət emblemlərini, beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların tam və ya qısaldılmış adlarını, onların gerblərini, bayraqlarını, digər emblemlərini, rəsmi, nəzarət, zəmanət möhürlərini, təltifləri və digər fərqlənmə nişanlarını və onların yaxın (qarışdırılacaq dərəcədə bənzər olan) oxşarlarını əks etdirən elementlərdən ibarət işarələr əmtəə nişanı kimi qeydiyyatla alınmır.

10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin razılığı olmadan təltiflər və başqa fərqlənmə nişanları.

Yuxarıdakı bəndlərdə sadalanan elementlərdən bəziləri təklikdə əmtəə nişanı kimi qeydiyyatata alınmasa da, qeydiyyatata alınan əmtəə nişanlarına mühafizə olunmayan tərkib elementi kimi daxil edilə bilər.

Qeyd olundu ki, əmtəə nişanını qeydə almaqdan imtina edilməsinin *digər əsasları* da müəyyənləşdirilmişdir. Məsələn, aşağıdakılarla eyni olan və ya onlara qarışdırılacaq dərəcədə bənzər olan nişanlar əmtəə nişanı kimi qeydə alınmır: oxşar mallara və ya xidmətlərə aid başqa şəxsin adına əvvəl qeydə alınmış və ya bu məqsədlə iddia edilmiş əmtəə nişanları; Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sazişlərə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında daha əvvəl mühafizə edilən əmtəə nişanları; Azərbaycan Respublikasında mühafizə edilən geniş tanınmış əmtəə nişanları (əmtəə nişanlarının geniş tanınmasını müəyyənləşdirmək üçün qanunvericilik Patent üzrə Dövlət Komitəsinin nəzərə almalı olduğu meyarları müəyyənləşdirmişdir) və s.

Əmtəə nişanına və coğrafi göstəriciyə aid şəhadətnamənin hüquqi sahibi əmtəə nişanının və ya coğrafi göstəricinin yanında onların Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatda olmasını bildirən xəbərdarlıq « ® » işarəsi qoya bilər. Bəzi ölkələrdə belə işarədən başqa, xəbərdaredici nişan kimi aşağıda göstərilən işarələr də istifadə olunur:

- latın hərfi «R» (*Registered*);
- sözlərlə ifadə olunan «əmtəə nişanı» və ya «qeydə alınan əmtəə nişanı» yazısı;

Bundan başqa, xəbərdaredici nişan «TM» və ya «TM» (Trade Mark) şəklində də verilir, onun da mənası əmtəə nişanının qeydiyyatata alındığını göstərməkdir. «SM» (*Service Mark*) şəklində də xəbərdaredici xarakter daşıyan nişandan istifadə olunur.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi coğrafi göstəricilərin qeydiyyatına alınması üçün tələbləri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirir. Birinci tələb belədir ki, yalnız «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyənləşdirilən tələblərə uyğun olan işarələr coğrafi göstərici kimi qeydiyyatına alınmalıdır və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr çərçivəsində mühafizə edilə bilər. Adı coğrafi göstərici olan ölkənin, şəhərin, bölgənin və ya ərazinin coğrafi adı ilə yanaşı coğrafi göstəricinin qrafik və ya təsviri ifadəsi də mühafizə edilə bilər. Coğrafi ad saxta və insanları çaşdırmaqla bəzi mənbəyi ifadə etməsə, ondan əmtəənin və ya xidmətin xarakterik elementi kimi istifadə olunmalıdır. Coğrafi göstəricidən istifadə həmin ərazidə xidmət göstərən sahibkarlar üçün nəzərdə tutulur. Coğrafi obyektin rəsmi adı, tarixi adı və ya onlardan törəmə adlar da coğrafi göstərici kimi istifadə olunmalıdır. Əmtəənin mənbə yerinin adı, müəyyən coğrafi obyektə istehsal olunan, coğrafi obyektin təbii xüsusiyyətlərini və ya digər amillərini, yaxud onlara xas olan ümumi xüsusiyyətləri özündə əks etdirən əmtəələrin işarələnməsi bir neçə şəxs tərəfindən birgə şəkildə qeydiyyata alınmalıdır. Bu şəxslərin hər biri əmtəənin mənbə yerinin adından istifadə hüququna malik olur. Coğrafi obyektə aid olmayan işarə coğrafi göstərici kimi qeydə alınmır. Mənbəyi göstərilən ərazidən olmayan əmtəələrlə bağlı coğrafi göstəricidən əmtəə nişanının tərkibində istifadə edilməsi istehlakçılarda həqiqi mənbə yeri barədə yanlışlıq yarada bilərsə, onun qeydiyyatından imtina olunur və ya qeydiyyatı ləğv edilir.

6.3. Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin qeydə alınması

Əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydə alınma və istifadə qaydaları ilk növbədə «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

Əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydə alınması üçün iddia sənədi iddiaçı tərəfindən Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verilir. İddiaçı iddia sənədini aşağıdakı qaydada verə bilər:

- bilavasitə;
- Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydə alınmış patent müvəkkili vasitəsi ilə.

Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlər-arası müqavilələrdə başqa qaydalar nəzərdə tutulmayıbsa, Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyəti göstərənlər istisna olmaqla xarici hüquqi və fiziki şəxslər Patent üzrə Dövlət Komitəsi ilə hüquqi əhəmiyyətli işləri yalnız patent müvəkkilləri vasitəsilə aparırlar. İddia sənədi bir əmtəə nişanına, bir coğrafi göstəriciyə aid olmalıdır. Bir və ya bir neçə elementlə bir-birindən fərqlənən işarələmələr müxtəlif əmtəə nişanları hesab edilir. İddia sənədi ərizədən və ona qoşulan zəruri sənədlərdən ibarətdir.

Əmtəə nişanlarının qeydə alınması üzrə ərizədə aşağıdakı məlumatlar göstərilməlidir:

- iddiaçının adı, yerləşdiyi və ya yaşadığı yer, imzası (iddia sənədi patent müvəkkili vasitəsi ilə verildikdə, patent müvəkkilinin soyadı, adı, ünvanı və imzası);
- iddia edilən nişanın şəkli və ya üçölçülü forması;
- əmtəələrin, xidmətlərin, nişanların qeydiyyatı üçün əmtəələrin və xidmətlərin Nitsa təsnifatı üzrə qruplaşdırılmış siyahısı;
- əmtəə nişanının rəngi və ya kombinasiyası;

- nişanın və ya onun müəyyən hissəsinin transliterasiyası və tərcüməsi.

Coğrafi göstəricinin qeydə alınmasına dair ərizədə aşağıdakı məlumatlar göstərməlidir:

- qeydiyyat barəsində vəsatət;
- iddiaçının adı, yerləşdiyi və ya yaşadığı yer, imzası (iddia sənədi patent müvəkkili vasitəsi ilə verildikdə, patent müvəkkilinin soyadı, adı, ünvanı və imzası);
- iddia edilən coğrafi göstəricinin işarəsi;
- coğrafi göstəricinin aid ediləcəyi malın və ya xidmətin adı;
- malın istehsal edildiyi və ya xidmətin göstərildiyi coğrafi obyektin həddləri;
- malın və ya xidmətin xüsusiyyətlərinin təsviri.

Ərizəyə aşağıdakılar qoşulur:

- dövlət rüsumunun ödənildiyini təsdiq edən sənəd;
- iddia sənədi patent müvəkkili vasitəsi ilə verildikdə onun səlahiyyətlərini təsdiq edən sənəd;
- kollektiv nişanın nizamnaməsi, kollektiv nişanı öz adına qeydə almağa vəkil edilmiş subyektin adı, kollektiv nişandan istifadə hüququ olan subyektin bütün üzvlərinin siyahısı, bu nişanın aid ediləcəyi malların və ya xidmətlərin siyahısı, onların vahid keyfiyyət və digər xüsusiyyətləri;
- zəruri halda əmtəə nişanının ilkinliyini təsdiq edən sənəd;
- iddiaçının göstərilən coğrafi obyektə olması, şöhrəti, xüsusiyyəti başlıca olaraq coğrafi mənşəyindən irəli gələn malı istehsal etməsi və ya xidməti göstərməsi barədə sənəd və yerli icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilən rəy;
- malın mənşə ölkəsində xarici iddiaçının iddia etdiyi coğrafi göstərici üzərində hüququnu təsdiq edən sənəd.

Əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydə alınması barədə ərizə Azərbaycan dilində verilir. İddia sənədinə daxil olan digər sənədlər Azərbaycan dilində və ya başqa dillərdə verilə bilər. İddia sənədinin başqa dildə verilmiş material-

larının Azərbaycan dilinə tərcüməsi iddia sənədinin verildiyi gündən 2 ay ərzində təqdim olunmalıdır. Ərizə qoyulan müvafiq tələblərə uyğun gələrsə, onun Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarix iddia sənədinin verildiyi tarix sayılır.

Əmtəə nişanının ilkinliyi iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən müəyyənləşdirilir. Əmtəə nişanının ilkinliyi Paris Konvensiyasının iştirakçısı olan ölkədə birinci iddia sənədinin verildiyi tarixdən də müəyyənləşdirilə bilər (konvensiya ilkinliyi). Bu halda iddia sənədi həmin tarixdən 6 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olmalıdır. İddia sənədinin verildiyi gün bu müddətə daxil edilmir. Əgər verilən müddətin axıncı günü bayram gününə təsadüf edərsə və ya Patent üzrə Dövlət Komitəsi həmin gün iddia sənədini qəbul edə bilmirsə, iddia sənədinin verilmə müddəti növbəti birinci iş gününə kimi uzadılır.

Paris Konvensiyasının iştirakçısı olan dövlətlərdən birinin ərazisində təşkil edilmiş rəsmi beynəlxalq sərgilərin eksponatlarında yerləşdirilmiş əmtəə nişanının ilkinliyi sərgidə eksponatın açıq göstərildiyi tarixdən müəyyənləşdirilə bilər (sərgi ilkinliyi). Bu halda əmtəə nişanı barəsində iddia sənədi həmin tarixdən ən gec 6 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olmalıdır.

Sərgi ilkinliyi konvensiya ilkinliyinin müddətini uzatmır. İddiaçı konvensiya və ya sərgi ilkinliyi hüququndan istifadə etmək istədikdə, bu haqda iddia sənədini verərkən və ya iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən ən gec 3 ay ərzində bildirməlidir. Əmtəə nişanının ilkinliyi Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq müqavilələr çərçivəsində beynəlxalq qeydiyyatın tarixi ilə də müəyyənləşdirilə bilər.

Əmtəə nişanı və ya coğrafi göstərici barəsində iddia sənədi ona baxılmasının istənilən mərhələsində iddiaçının xahişi ilə geri götürülə bilər.

İddia sənədinin ekspertizası qanunvericiliyə uyğun olaraq iki mərhələdə aparılır: ilkin ekspertiza mərhələsi və ekspertiza mərhələsi. Hər iki ekspertiza Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən həyata keçirilir. İddia sənədinin ekspertizasının aparıldığı bütün müddət ərzində iddia sənədinə nəzərən müvafiq qərar qəbul edilənədək iddiaçı iddia sənədinin materiallarını tamamlaya, dəqiqləşdirə və dəyişdirə bilər. Bu zaman əlavə dövlət rüsumu ödənməlidir. Əgər yuxarıda göstərilən əməliyyatlarla bağlı materiallar iddia olunan nişanın mahiyyətini dəyişirsə, onlar baxılmağa qəbul olunmur. İddiaçı onların qəbul edilməsində ısrarlıdırsa, onda həmin materiallar yeni, müstəqil iddia sənədi kimi rəsmiləşdirilməlidir.

Hər iki mərhələ üzrə ekspertizanın aparıldığı dövrdə Patent üzrə Dövlət Komitəsi ekspertiza üçün zəruri hesab etdiyi əlavə sənədlər tələb edə bilər. İddiaçı tələb olunan əlavə materialları tələbin alındığı tarixdən 2 ay müddətində təqdim etməlidir. Qanunvericilikdə bu müddətin müəyyənləşdirilmiş şərtlər daxilində 2 ay uzadılması imkanı nəzərdə tutulmuşdur. İddiaçı tələb olunan materialları ekspertizaya təqdim etməzsə, yaxud nəzərdə tutulan müddətdə təqdim etməzsə, iddiaçıya bu barədə bildiriş göndərilməklə iddia sənədi verilməmiş sayılır.

Əmtəə nişanı və ya coğrafi göstərici barəsində iddia sənədlərinin ilkin ekspertizası iddia sənədi daxil olduqdan sonra 1 ay müddətində keçirilir. İlkin ekspertizanın əsas məqsədi iddia sənədinin məzmununu, lazım olan sənədlərin mövcudluğunu, iddia sənədi materiallarının tələblərə uyğunluğunu yoxlamaqdır. İlkin ekspertizanın nəticəsindən asılı olaraq iddia sənədi ya baxılmaq üçün qəbul edilir, ya da rədd edilir. Bu barədə iddiaçı xəbərdar olunur.

Əgər iddiaçı konvensiya və ya sərgi ilkinliyini tələb edərsə, lakin iddia sənədi baxılmağa qəbul olunana kimi həmin tələbin hüquqiliyini təsdiqləyən zəruri sənədləri təqdim etməzsə, onda əmtəə nişanının ilkinliyi əmtəə nişanı

barəsində iddia sənədinin daxil olduğu tarixdən müəyyən-
ləşdirilir və bu barədə iddiaçıya məlumat verilir.

Əmtəə nişanı üçün iddia sənədinin ekspertizası ilkin ekspertiza qurtardıqdan sonra 6 ay müddətində başa çatmalıdır. Coğrafi göstəricinin ekspertizası isə 2 ay ərzində aparılır. Ekspertizanın gedişində əmtəə nişanının və ya coğrafi göstəricinin müvafiq tələblərə uyğunluğu təyin edilir, onların qeydə alınmasına, yaxud alınmamasına dair qərar qəbul olunur. Belə qərar 10 gün müddətində iddiaçıya göndərilir. İddiaçı iddia sənədi üzrə qərarı aldıqdan sonra 1 ay ərzində həmin sənədlərin surətini tələb edə bilər.

İddia edilən nişan üzrə ekspertizanın nəticəsi əsasında rədd qərarı qəbul edilməkdən əvvəl iddiaçıya bu barədə bildiriş göndərilir. İddiaçı ekspertizanın nəticəsi ilə razılaşmadıqda bildirişi aldığı tarixdən 2 ay müddətində öz dəlillərini ekspertizanı aparan tərəfə təqdim edə bilər.

Əmtəə nişanının qeydiyyat tarixinə qədər həmcins əmtəələr və ya xidmətlərlə qarışdırılacaq dərəcədə oxşar olan və başqa şəxsə aid olan əmtəə nişanına dair iddia sənədi daha əvvəl ilkinliklə Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu halda, onun qeydiyyatına yenidən baxıla bilər.

Qeydə alınması haqqında qərar qəbul edildikdə iddiaçı 2 ay ərzində dövlət rüsumu ödəməlidir. Onu ödədikdən sonra əmtəə nişanları və ya coğrafi göstəricilər qeydə alınır, onlara dair məlumat dərc edilir və şəhadətnamə verilir. Rüsum ödənmədikdə, əlavə dövlət rüsumu ödəmək şərti ilə iddiaçıya daha 4 ay möhlət verilir. Bu şərtlər yerinə yetirilmədikdə ekspertizanın qərarı ləğv edilmiş sayılır və iddia sənədi geri götürülmüş hesab edilir.

İddiaçı iddia sənədi barədə ekspertizanın qərarı ilə razı olmadıqda qərarı aldığı tarixdən 3 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına etirazla müraciət edə bilər. Apelyasiya şurası etiraza daxil olduğu tarixdən 3 ay ərzində baxır. İddiaçının və ya patent müvəkkilinin Apelyasiya şurasında iddiaya baxılmasında iştirak etmək və

çıxarılmış qərarın materialları ilə tanış olmaq hüququ vardır. İddiaçı Apelyasiya şurasının qərarını aldığı tarixdən 3 ay ərzində həmin qərardan məhkəmə qaydasında şikayət edə bilər.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydə alınması haqqında qərar qəbul etdikdə 1 ay ərzində onları Dövlət reyestrində qeydə alır.

Əmtəə nişanı qeydə alınarkən reyestrə aşağıdakılar daxil edilir:

- əmtəə nişanının şəkli;
- ilkinlik haqqında məlumat;
- əmtəə nişanının sahibi haqqında məlumat;
- qeydə alınma tarixi;
- Nitsa təsnifatının sinifləri üzrə əmtəələrin və ya xidmətlərin qruplaşdırılmış siyahısı.

Reyestrə həmçinin əmtəə nişanının qeydə alınması, qeydiyyatın qüvvədə olma müddətinin uzadılması, qeydiyyatın ləğvinə dair məlumatlar və sonrakı dəyişikliklər daxil edilir.

Coğrafi göstərici qeydə alınarkən reyestrə aşağıdakılar daxil edilir:

- coğrafi göstəricinin işarəsi;
- coğrafi göstəricidən istifadə hüququ alan şəxsə dair məlumat;
- əmtəənin xüsusi xassələrinin təsviri;
- qeydə alındığı tarix;
- qüvvədə olma müddətinin uzadılması və sonrakı dəyişikliklər haqqında məlumatlar.

Patent üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi bülletenində reyestrə daxil edilmiş məlumatlar dərc edilir. Patent üzrə Dövlət Komitəsi qeydə alınmış əmtəə nişanına və ya coğrafi göstəriciyə dair Azərbaycan Respublikası ərazisində qüvvədə olan qeydiyyat şəhadətnaməsi verir. Bu sənəd onun reyestrə qeydə alındığı tarixdən 1 ay ərzində Patent üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təqdim olunur.

Qanunvericilik qeydə alınmış əmtəə nişanı, coğrafi göstəricinin qeydə alınması faktına qarşı digər şəxslərin etiraz etməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur və bunun üçün əmtəə nişanı və coğrafi göstərici haqqında məlumatların dərc olunma tarixindən hesablanmaqla 3 ay müddət müəyyənləşdirilir. Qeydiyyatı qarşı etiraz Patent üzrə Dövlət Komitəsinin Apelyasiya şurasına verilir. Əmtəə nişanı, coğrafi göstəricinin qeydə alınması faktına qarşı etiraz əsaslı hesab edildikdə onun qeydiyyatı ləğv edilir və rəsmi bülletəndə bu haqda məlumat dərc olunur.

Əmtəə nişanı üçün qeydiyyatın qüvvədə olma müddəti 10 il olaraq müəyyənləşdirilmişdir. Bu müddət iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi tarixdən hesablanır. Qüvvədə olma müddəti başa çatdıqdan sonra nişan sahibinin ərizəsinə əsasən Patent üzrə Dövlət Komitəsi bu müddəti hər dəfə 10 il müddətinə uzada bilər. Bu zaman nişan sahibi tərəfindən əlavə dövlət rüsumu da ödənməlidir. Qeydiyyatın qüvvədə olma müddəti qurtardıqdan sonra onun uzadılması üçün əmtəə nişanının sahibinə 6 ay möhlət verilir. Qeydiyyat müddətinin uzadılmasına dair məlumat reyestrə və şəhadətnaməyə daxil edilir və rəsmi bülletəndə dərc olunur.

Coğrafi göstərici coğrafi obyektin şərtlərinə uyğun olan xüsusi keyfiyyətini və ya əsas xassələrini özündə saxlamaqla, əmtəənin istehsalı müddətində mühafizə olunur. Coğrafi göstəricinin istifadəsinə dair şəhadətnamə, iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olduğu tarixdən 10 il qüvvədə olur. Şəhadətnamənin qüvvədə olma müddəti, onun qüvvədə olma müddətinin axırıncı ilində sahibinin ərizəsi əsasında daha 10 il müddətinə uzadıla bilər. Şəhadətnamənin qüvvədə olma müddətinin uzadılmasına məhdudiyyət qoyulmur.

Azərbaycan Respublikasının hüquqi və ya fiziki şəxsləri əmtəə nişanını və coğrafi göstəricini xarici dövlətlərdə qeydə aldıra və ya onun beynəlxalq qeydiyyatını həyata

keçirə bilirlər. Qanunvericiliyə görə Azərbaycan Respublikasında əmtəə nişanının beynəlxalq qeydiyyatına dair iddia sənədi Patent üzrə Dövlət Komitəsi vasitəsi ilə verilir, coğrafi göstəricinin xarici dövlətlərdə qeydiyyatına dair iddia sənədi coğrafi göstərici Azərbaycan Respublikasında qeydə alındıqdan sonra verilir.

Əmtəə nişanı qüvvədə olduğu müddətdə nişan sahibi onun üzərində müstəsna hüquqa malikdir, yəni nişan sahibinin icazəsi olmadan bu əmtəə nişanı ilə eyni olan və ya ona oxşar olan nişanlardan eyni və ya oxşar olan digər mallar və xidmətlərdə başqa şəxslər istifadə edə bilməzlər (əgər belə istifadə nəticəsində mal və ya xidmətlərin qarışdırılma ehtimalı yaranırsa). Belə müstəsna hüququn verilməsində əsas məqsədlərdən biri istehlakçılarda mal və xidmət haqqında yanlış təsəvvürün yaranması ehtimalının qarşısını almaqdır.

Aşağıdakı hallar əmtəə nişanından və coğrafi göstəricidən istifadə sayılır:

- aid olduğu mallarda, əmtəə qablarında və göstərilən xidmətlərdə tətbiq;
- reklamlarda, mətbu nəşrlərdə, lövhələrdə, Azərbaycan Respublikasında keçirilən sərgilərin və yarmarkaların eksponatlarında və malların bazara çıxarılması ilə bağlı digər sənədlərdə tətbiq;
- yuxarıda sadalanan hallarda istifadə məqsədi ilə malların istehsalı, anbara yığılması, bazara çıxarılması, idxalı, ixracı;
- malların satış üçün təklif olunması, satışı və ya xidmətlərin göstərilməsi.

Eyni coğrafi göstəricidən istifadə edildikdə, istehlakçını yanıdan halların baş verməməsi üçün nişanlar təsviri elementlər və əsl coğrafi mənşəni aydın formada göstərən işarələrlə müşayiət olunmalıdır.

«Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilir:

«Əmtəənin və ya göstərilən xidmətin əsas xüsusiyyətləri, o cümlədən əmtəənin hazırlanması və ya xidmətin göstərilməsi üçün ərazinin sərhədlərinin müəyyən edilməsinə nəzarət, əmtəənin və ya göstərilən xidmətin xüsusi xassələrə malik olması barədə qərar verən və əmtəə nişanının qeydiyyatını aparan müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həyata keçirilir». Həmin qanunda nəzərdə tutulmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanları»nın səlahiyyətlərini əmtəənin və ya göstərilən xidmətin xüsusi xassələrə malik olması ilə əlaqədar şərab və kənd təsərrüfatı məhsullarına münasibətdə Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, müalicə-sağlamlaşdırma yerləri və təbii müalicə ehtiyatları ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi, xalq sənətkarlığı məmulatları ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, əmtəənin hazırlanması və ya xidmətin göstərilməsi üçün ərazinin sərhədlərinin müəyyən edilməsi ilə əlaqədar yerli icra hakimiyyəti orqanları, əmtəə nişanlarının qeydiyyatı ilə əlaqədar Patent üzrə Dövlət Komitəsi həyata keçirir.

Yuxarıda qeyd olundu ki, əmtəə nişanına və ya coğrafi göstəriciyə dair şəhadətnamənin sahibi nişanın yanında onların Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatda olmasını bildirən xəbərdarlıq işarəsi qoya bilər. Azərbaycan Respublikasında qeydə alınmamış əmtəə nişanı və coğrafi göstərici barəsində belə işarədən istifadə edən şəxs Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyır.

Etiketlərində, qablaşdırmalarında əmtəə nişanlarından qeyri-qanuni istifadə edilən, yaxud onlara qarışdırılacaq dərəcədə bənzəyən nişanlar təsvir olunan mallar kontrafakt mallar adlandırılır və qanuna görə dövrüyyədən çıxarılmalıdır. Kontrafakt anlayışı latın mənşəli söz birləşməsindən yaranıb (lat. *contrafacito*: «*contra*» - əks, «*facito*» - etmək) və «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda belə şərh olunur:

«Əmtəə nişanları, coğrafi göstəricilər və ya onlara qarışdırılacaq dərəcədə oxşar olan nişanlarla qeyri-qanuni təchiz olunan mallar kontrafakt hesab edilir».

Əmtəə nişanından və coğrafi göstəricidən istifadə hüquqi cəhətdən fərqlənir. Əvvəlcə əmtəə nişanından istifadə ilə bağlı məsələlərə baxaq.

Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə əmtəə nişanının sahibi əmtəə nişanından istifadə hüququnu lisenziya müqaviləsi ilə başqa şəxsə verə bilər. Əmtəə nişanına dair hüquq isə müqavilə əsasında başqa şəxsə verilə bilər. Müqavilələr Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydə alınır və onların barəsində məlumatlar rəsmi bülletendə dərc olunur. Hər iki halla bağlı hüquqlar həmin nişanın aid edildiyi əmtəələrin və xidmətlərin hamısına və ya bir hissəsinə aid edilə bilər.

Əmtəə nişanından istifadə üçün lisenziya müqaviləsi bağlanarkən əmtəə nişanının sahibi lisenziar, bu nişandan istifadə hüququnu alan tərəf lisenziat rolunda iştirak edir. Deməli, lisenziya müqaviləsi əmtəə nişanı sahibinin nişandan istifadə hüququnun başqa şəxsə verilməsi barədə sənəddir. Lisenziya müqaviləsi yalnız qeydə alınmış əmtəə nişanları üçün bağlana bilər və qeydiyyatda göstərilən əmtəələrə və xidmətlərə şamil olunur. Lisenziya müqaviləsinin qeydiyyatı barədə ərizə və sənədlər Patent üzrə Dövlət Komitəsinə təqdim edilir. Lisenziyanın qeydiyyatı üçün verilən sənədlərə baxılarkən, ərizədə və ya hər hansı materialda göstərilənlərin təsdiqi üçün əlavə sənəd tələb oluna bilər. Ərizədə aşağıdakılar öz əksini tapmalıdır: lisenziyanın növü; lisenziyanın qüvvədə olma müddəti; lisenziyanın istifadə olunduğu ərazi.

Qeydiyyatda alınmış əmtəə nişanına dair müstəsna hüquqlar müqavilə əsasında başqa şəxsə girov kimi verilə bilər. Girov müqaviləsi dövlət rüsumu ödəmək şərti ilə Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatda alınır.

Lisenziya müqaviləsinin mühüm şərtlərindən biri malın və ya xidmətin keyfiyyəti ilə bağlıdır. Lisenziatın malının və ya xidmətinin keyfiyyəti lisenziarından aşağı olmamalı və lisenziar bu şərtin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməlidir. Qeydə alınmış lisenziya müqaviləsində tərəflərin razılığı ilə dəyişikliklər edilə bilər, qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş qaydada o ləğv də oluna bilər. Qanunvericilikdə əmtəə nişanına dair lisenziya müqaviləsinin məcburi bağlanmasına yol verilmir.

Əmtəə nişanına dair hüququn verilməsi əmtəə nişanının qeydə alınması üçün təqdim olunan iddia sənədinə də aid edilə bilər. Bu halda əmtəə nişanının yeni sahibinin hüququ iddia sənədinin Patent üzrə Dövlət Komitəsinə verildiyi gündən qüvvədə olur. Əmtəə nişanına dair hüququn verilməsi əmtəə, xidmət və istehsalçı barədə istehlakçıda yanlış təsəvvür yaratmamalıdır.

Coğrafi göstəricidən istifadə hüququ olan şəxs bu hüququn verilməsinə və ondan istifadəyə dair lisenziya müqaviləsi bağlaya bilməz.

6.4. Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin hüquqi mühafizəsi

Müxtəlif hüquqi məsələlərin şərhində, o cümlədən əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilərlə bağlı məsələlərin şərhində «qanunvericilik» ifadəsindən istifadə olunur, məsələn, «qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş tələblər», «qanunvericiliyə görə» və s. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, digər qanunvericilik aktları və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini təşkil edir. Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilər sahəsində

qanunvericilik aktlarını pozan hüquqi və fiziki şəxslər məsuliyyət daşıyırlar.

Azərbaycan Respublikasının digər ölkələrlə, beynəlxalq təşkilatlarla əlverişli əməkdaşlığı üçün şərait yaratmaq və onu inkişaf etdirmək üçün beynəlxalq müqavilələrdə Azərbaycan Respublikasında nəzərdə tutulmuş qaydalardan fərqli qaydalar müəyyənləşdirildikdə beynəlxalq müqavilələrin qaydaları əsas götürülür. Ölkə ərazisində qeydə alınan əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin hüquqi mühafizəsi «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsaslanan qaydalara və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdə başqa hal nəzərdə tutulmazsa, xarici hüquqi və fiziki şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüquqi və fiziki şəxsləri ilə bərabər əmtəə nişanlarına və coğrafi göstəricilərə aid hüquqa malikdirlər.

Artıq göstərildiyi kimi, qeydə alınmış əmtəə nişanına və ya coğrafi göstəriciyə Azərbaycan Respublikası ərazisində qüvvədə olan qeydiyyat şəhadətnaməsi verilir. Əmtəə nişanına dair şəhadətnamə iddia edilmiş nişanın əmtəə nişanı kimi qeydə alınması faktını, onun ilkinliyini, mallara və xidmətlərə aid nişan sahibinin müstəsna hüququnu təsdiq edən və qeydə alınmış nişanın təsvirini özündə əks etdirən sənəddir. Coğrafi göstəricidən istifadə hüququna dair şəhadətnamə də coğrafi göstərici kimi iddia edilmiş nişanın qeydə alınması faktını və şəhadətnamə sahibinin göstərilən maldan və ya xidmətdən istifadə hüququnu təsdiq edir. Lakin coğrafi göstərici barədə şəhadətnamə qeydə alınmış coğrafi göstəricidən istifadəyə müstəsna hüquq vermir, onun sahibinə həmin göstəricidən qanunsuz istifadəni qadağan etməyə dair tələb irəli sürmək hüququ verir.

Patent üzrə Dövlət Komitəsi müəyyən hallarda əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydiyyatına xitam verə

bilər. Bu zaman qeydiyyat şəhadətnaməsi öz qüvvəsini itirir. Əmtəə nişanının və coğrafi göstəricinin qeydiyyatının ləğvinin mümkün halları aşağıdakılardır:

1. Qeydiyyatın qüvvədə olma müddəti sona çatdıqda. Bu müddətlər barədə məlumatlar əvvəldə verilmişdir.

2. Şəhadətnamə sahibi qeydiyyatdan imtina etdikdə.

3. Qeydiyyat etibarsız sayıldıqda.

Əmtəə nişanı qüvvədə olduğu bütün müddətdə və ya müəyyən müddət ərzində tamamilə və ya qismən etibarsız sayıla bilər. Əgər əmtəə nişanı «əmtəə nişanı» anlayışına uyğun gəlmirsə və ya əmtəə nişanı kimi qeydə alınmaqdan imtina edilməsinin mütləq əsaslarının tələbləri pozulmaqla qeydə alınmışsa, o, qeydiyyatın bütün qüvvədə olduğu müddət ərzində tamamilə və ya qismən etibarsız sayıla bilər.

Qeyd etmişdik ki, qanunvericilikdə əmtəə nişanını qeydə almaqdan imtina edilməsinin mütləq əsaslarından başqa, digər səbəbləri də nəzərdə tutulmuşdur. Bu səbəblərin bir qismi hansı nişanlara qarışdırılacaq dərəcədə bənzəyən, nələri təkrar edən nişanların əmtəə nişanı və ya onun elementi kimi qeydə alınmamasını müəyyənləşdirir. Məhz belə tələblərin pozulması ilə qeydə alınan nişanlar 5 il ərzində tamamilə və ya qismən etibarsız sayıla bilər (qeydiyyata dair məlumatın rəsmi bülletendə dərc edildiyi tarixdən etibarən).

Yuxarıda göstərilənlərdən başqa, əmtəə nişanının qeydiyyatı aşağıdakı hallarda etibarsız hesab edilə bilər:

- əmtəə nişanı qüvvədə olduğu müddətdə, müəyyən növ mallarda ümumi şəkildə istifadə olunan nişanlara çevrildikdə;

- əmtəə nişanı qüvvədə olduğu müddətdə tam və ya qismən Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasının iştirakçısı olan dövlətlərin hər hansı birində, əmtəə nişanının sahibi ilə bilavasitə və ya dolaylı yolla əlaqəsi olan şəxs, nümayəndənin, agentin adına, Konvensiyanın 6-septies maddəsinin tələbləri pozulmaqla verildikdə

(Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası, maddə 6 septies. «Nişanlar: sahibkarın icazəsi olmadan onun agentı yaxud nümayəndəsi tərəfindən qeydiyyat»).

Əmtəə nişanı və ya onun əsas hissəsi başqa şəxsin adına qeydiyyatla alınmış geniş tanınmış nişanın oxşatması, tərcüməsi və ya transliterasiyasıdırsa, bu cür nişanın qeydiyyatının ləğvinə dair tələb, bu əmtəə nişanı barədə məlumatın dərc olunduğu tarixdən etibarən, qüvvədə olduğu müddət ərzində verilə bilər.

Coğrafi göstəricinin qeydiyyatı aşağıdakı hallarda etibarsız hesab edilə bilər:

- coğrafi məkanda təbiət amilləri dəyişdiyi halda;
- coğrafi göstəricidən istifadə edildiyi əmtəə ona aid olan xüsusi keyfiyyətlərini itirdiyi halda.

Azərbaycan Respublikasında geniş tanınmış əmtəə nişanına hüquq, belə nişanlar üçün qanunla müəyyənləşdirilən tələblər pozulmaqla verilmişə, qüvvədə olduğu müddət ərzində ona qarşı verilmiş etiraz əsasında tamamilə və ya qismən etibarsız hesab edilə bilər. İstənilən şəxs dövlət rüsumu ödəmək şərti ilə, əmtəə nişanı və ya coğrafi göstəricinin qeydiyyatının və ya coğrafi göstəricinin istifadəsinə dair şəhadətnamənin ləğv edilməsinə dair tələblə və ya geniş tanınmış əmtəə nişanına qarşı verilmiş etirazla bağlı Apelyasiya şurasına müraciət edə bilər. Müraciətə 3 ay ərzində baxılmalıdır. Müraciət edən şəxsin, habelə qeydə alınmış nişan sahibinin Apelyasiya şurasında işə baxılmasında iştirak etmək hüququ vardır. Apelyasiya şurasının qərarından 3 ay ərzində məhkəmə qaydasında şikayət verilə bilər.

4. Qeydə alınmış əmtəə nişanından istifadə edilmədikdə qeydiyyatla xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildikdə.

Əmtəə nişanından istifadə edilmədikdə onun fəaliyyəti dayandırıla bilər və bu barədə Apelyasiya şurasının qərarı olmalıdır. Qeydiyyatla xitam verilməsi əmtəə nişanından istifadə olunmamasının formasından və səbəblərindən asılıdır. «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azər-

baycan Respublikasının Qanununda göstərilir: «Əmtəə nişanının qeydə alındığı tarixdən fasiləsiz olaraq 5 il və ya istənilən şəxsin ondan istifadə olunmaması barədə verdiyi ərizənin daxil olduğu tarixə qədər 5 il ərzində istifadə olunmadıqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının Apelyasiya şurası qeydiyyatata xitam verə bilər». Əmtəə nişanından istifadə edilməməsi haqqında Apelyasiya şurasına ərizə daxil olduqda ona 3 ay ərzində baxılır. Ərizə barədə 2 həftə ərzində nişan sahibinə bildiriş göndərilir. Əmtəə nişanı nişan sahibinin özündən asılı olmayan səbəblərə görə, o cümlədən idxalla bağlı məhdudiyyətlərə, əmtəə və xidmətlər üzrə hökumətin tələblərinə görə istifadəsiz qalarsa, onun gətirdiyi sübutlar Apelyasiya şurasında nəzərə alın bilər. Əmtəə nişanından istifadə halının sübutu əmtəə nişanının sahibinin üzərinə düşür.

Apelyasiya şurasının qərarı tərəfləri qane etməzsə, onlar 3 ay ərzində məhkəmə qaydasında şikayət verə bilərlər.

5. Hüquqi şəxs ləğv edildikdə və ya fiziki şəxs sahibkarlıq fəaliyyətini dayandırdıqda.

6. Coğrafi göstərici qüvvədən düşdükdə.

7. Coğrafi göstəricinin mənşə ölkəsində hüquqi mühafizəsinə xitam verildikdə.

Əmtəə nişanının qeydiyyatı qüvvədə olduğu müddətdə onun sahibinin qeydiyyatla bağlı hərəkətləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada haqsız rəqabət hesab edildikdə, həmin əmtəə nişanının qeydiyyatına tamamilə və ya qismən xitam verilə bilər.

İstənilən şəxs yuxarıda göstərilən səbəblərə görə əmtəə nişanının, coğrafi göstəricinin qeydiyyatına xitam verilməsi barədə Apelyasiya şurasına müraciət edə bilər. Apelyasiya şurasında etirazın baxılma müddəti onu vermiş şəxs, habelə əmtəə nişanının, coğrafi göstəricinin istifadəsinə dair şəhadətnamənin sahibi tərəfindən verilmiş ərizə əsasında, əlavə dövlət rüsumu ödənilməsi şərti ilə etirazın müəyyən edilmiş baxılma müddətinin bitdiyi gündən 6 aydan çox

olmayan müddətə uzadıla bilər. Apelyasiya şurasının qərarından 3 ay ərzində məhkəmə qaydasında şikayət verilə bilər.

Qeydiyyatın ləğvinə aid məlumatlar rəsmi bülletendə dərc olunur.

Əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilərə hüquq qanunla qorunur. Əmtəə nişanı sahibinin razılığı olmadan ondan istifadə qeydə alınmış əmtəə nişanına dair hüquqların pozulması sayılır. Tərkibində coğrafi göstərici saxlayan şərab və spirtli içkilər üçün əmtəə nişanından nişan sahibinin razılığı olmadan istifadə də nişan sahibinin hüquqlarının pozulması sayılır. Şərabların və spirtli içkilərin əmtəə nişanı onların mənşəyinə aidiyyəti olmayan coğrafi göstəricidən ibarət olarsa, maraqlı tərəflərin tələbi ilə onların qeydə alınmasından imtina edilir və ya qeydiyyatı etibarsız sayılır. «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu coğrafi göstəriciyə dair hüquqların pozulması şərtlərini belə müəyyənləşdirir: «Coğrafi göstərici məlum olarsa, mənşə adından tərcümə edilərsə, «cins», «tip», «təqlid» və başqa ifadələrlə birgə işlənərsə, eləcə də şəhadətnaməsi olmayan şəxslər tərəfindən xüsusiyyətləri istehlakçıları yanılda bilən bircinsli əmtəələr (o cümlədən, şərab və spirtli içkilər) barəsində eyni və ya oxşar nişandan istifadə edilərsə, bu hal qeydə alınmış coğrafi göstəriciyə dair hüquqların pozulması sayılır».

Əmtəə nişanı və coğrafi göstərici istifadə olunarkən malların, xidmətlərin başqaları ilə qarışdırılmasına səbəb olan hərəkətlər, kommersiya fəaliyyəti göstərərkən onların nüfuzuna xələl gətirən yanlış rəylər, keyfiyyət haqqında insanları çaşdırma bilən göstəricilər qadağan olunur. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyasının 10-bis «Haqsız rəqabət» maddəsinə uyğun olaraq əmtəə nişanı və coğrafi göstəricidən haqsız rəqabət sayılan hər bir istifadə hərəkəti də qadağan olunur. Haqsız rəqabət dedikdə nə başa düşülür? Rəqabət sahibkarlıq fəaliyyətinin ən əlverişli şərtləri uğrunda bazar subyektləri arasında gedən mübarizə-

nin formasıdır. Haqsız rəqabət isə bazar subyektlərinin sahibkarlıq fəaliyyətində qanunvericiliyə zidd, ədalətsiz üsullarla üstünlük əldə etməyə yönəlmiş hərəkətləridir. Sahibkarlıq fəaliyyətində aşağıdakılar haqsız rəqabətin formalarına aid edilir:

- rəqibin təsarrüfat fəaliyyətinin təqlidi;
- rəqibin təsarrüfat fəaliyyətinin nüfuzdan salınması;
- rəqibin təsarrüfat fəaliyyətinə müdaxilə;
- haqsız sahibkarlıq fəaliyyəti;
- haqsız işgüzarlıq davranışı;
- istehlakçıların çaşdırılması.

Haqsız rəqabət aparənlər bununla rəqiblərinə ziyan vurur, onların işgüzarlıq nüfuzunu aşağı salırlar.

Əmtəə nişanının və ya firma adının sahibinin hüquqları aşağıdakı hallarda internet şəbəkəsində (xüsusilə domen adlarda və ya ünvanlamanın başqa üsullarında) pozulmauş hesab edilir:

- domen adları eyni mallar və ya xidmətlərə görə firma adları və əmtəə nişanları ilə eynilik təşkil etdikdə;
- domen adları kommərsiya məqsədləri üçün istifadə edildikdə.

Əgər domen adı və ya onun əsas hissəsi geniş tanınmış əmtəə nişanının təkrarlandığı, ona oxşadıldığı, tərcümə və ya transliterasiya edildiyi şəkildə qeydiyyatata alınarsa və ya internet şəbəkəsində haqsız istifadə edilərsə (xüsusən domen adlarında və ya ünvanlamanın başqa üsullarında), bu, geniş tanınmış əmtəə nişanının sahibinin hüquqlarının pozulması hesab edilir. Geniş tanınmış əmtəə nişanının sahibi məhkəmə qaydasında tələb edə bilər ki, qarşıdurma yaradan domen adının qeydiyyatını aparən orqan onun qeydiyyatına xitam versin və ya həmin adı geniş tanınmış əmtəə nişanının sahibinə qaytarsın. Qeydiyyatata alınan geniş tanınmış əmtəə nişanının başqa şəxs tərəfindən bütün növ mallarda və xidmətlərdə istifadə edilməsi onun sahibinə ziyan vurduqda

bu hal geniş tanınmış əmtəə nişan sahibinin hüquqlarının pozulması hesab edilir.

Artıq əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilərə aid bəzi mübahisəli məsələlərə məhkəmə qaydasında baxılmasının mümkünlüyü haqqında qeyd olunmuşdur. Baş verə biləcək digər xarakterli mübahisələri də nəzərə alaraq, hansı hallarla əlaqədar mübahisələrə məhkəmədə baxılmasını belə qruplaşdırmaq olar:

- kollektiv nişanın hüquqi mühafizəsinin vaxtından əvvəl dayandırılması;
- əmtəə nişanına aid müstəsna hüququn pozulması;
- hüquqların verilməsinə aid müqavilənin və ya lisenziya müqaviləsinin bağlanması və nəzərdə tutulan şərtlərin yerinə yetirilməsi;
- coğrafi göstəricidən qanunsuz istifadə.

Əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilərə aid hüquqlar qanunla qorunur. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə əmtəə nişanından və coğrafi göstəricidən qanunsuz olaraq qismən və ya tamamilə istifadə edən şəxs onlara dair hüquq sahibinin tələbi ilə belə hərəkətlərə dərhal son qoymalı, nişan sahibinə vurduğu ziyanı ödəməlidir.

Məhkəmədə mübahisələrə baxılarkən hüquq pozuntusunun təhlükəlilik dərəcəsi, miqyasından asılı olaraq kompensasiya ödənilmədən aşağıda göstərilən malların ticarət dövriyyəsi, sonradan çıxarılmasına və sonradan məhvini dair qərar qəbul edilə bilər:

- hüquq pozuntusunun obyektini olan malların;
- gələcəkdə baş verə biləcək hüquq pozuntularının qarşısının alınması məqsədilə bilavasitə kontrafakt malların istehsalında istifadə olunan material və avadanlıqların.

Əmtəə nişanı və ya coğrafi göstəriciyə aid hüquq sahibi kontrafakt malları, o cümlədən etiketləri və ya nişanları istehsal edən və ya onlardan istifadə edən şəxs tərəfindən vurulmuş ziyanın əvəzinə kompensasiya ödənilməsinə məhkəmə qaydasında tələb edə bilər. Qanunvericilikdə belə

kompensasiyanın məbləği min manatdan əlli min manata qədər müəyyən edilmişdir.

Əmtəə nişanı və coğrafi göstərici ilə qanunsuz təchiz edilmiş mallar Azərbaycan Respublikasına gətirilərkən məhkəmə qərarına əsasən həmin malların sərbəst dövriyyəyə buraxılışı gömrük orqanları tərəfindən 10 iş günü müddətinə dayandırıla bilər. Həmçinin ixrac olunması nəzərdə tutulan kontrafakt malların gömrük ərazisindən buraxılması gömrük orqanlarının qərarı ilə dayandırıla bilər.

Məhkəmə araşdırmaları zamanı malların istehsalı və ya xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı kommersiya sirlərinin saxlanması təmin olunmalıdır.

6.5. Əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı

Patent üzrə Dövlət Komitəsində qeydə alınan əmtəə nişanları ancaq Azərbaycan Respublikasının ərazisində hüquqi mühafizə edilir. Əgər müəyyən şəxs öz əmtəə nişanını tutaq ki, Azərbaycanda qeyd etdirmişdirsə, eynilə belə bir nişanın, başqa bir şəxs tərəfindən, məsələn Türkiyədə, yaxud Belorusiyada qeydə alınmasına qadağa qoyula bilməz. Digər ölkələrin əraziləri əmtəə nişanı sahibinin kommersiya maraqları dairəsində olarsa, bu ölkələrdə də o, nişanı qeyd etdirməlidir. Təbii ki, iddia sənədini hər bir ölkənin patent idarəsinə bilavasitə təqdim etməklə əmtəə nişanının bu ölkədə qeydiyyatı mümkündür. Lakin bu, iddia sənədinin tərcüməsi, patent idarələrinin xidmət haqları ilə əlaqədar xeyli maliyyə xərcləri və vaxt itkisi tələb edir. Məsələn, Almaniyada əmtəə nişanının qeydə alınması 3 ilə qədər davam edə bilər. Əmtəə nişanının qeydiyyatının Madrid sistemindən istifadə etməklə bu prosesi sadələşdirmək və qısaltmaq olar.

Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişi (bundan sonra – Saziş) 1891-ci ildə bir sıra ölkələr

tərəfindən qəbul olunub, sonrakı dövrlərdə bir neçə dəfə ona yenidən baxılıb. Azərbaycan Respublikasında 1995-ci ildə qüvvəyə minib. Bu beynəlxalq müqavilə Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası çərçivəsində fəaliyyət göstərir.

Sazişin məqsədi nişanların beynəlxalq qeydiyyatını həyata keçirməklə bir ölkədə maraqlı şəxslərə məxsus nişanların Saziş iştirakçısı olan digər ölkələrin ərazisində hüquqi mühafizə əldə etməsini asanlaşdırmaqdır. Madrid sistemi eyni vaxtda bir neçə iştirakçı-ölkədə əmtəə nişanının beynəlxalq qeydiyyatını əldə etməyə imkan verir. Beynəlxalq iddia sənədini qeyd etdirmək üçün qeydə alınmış milli əmtəə nişanının olması əsas şərtidir.

Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişinin Protokolu (bundan sonra - Protokol) əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatı üçün daha əlverişli imkanlar yaradır. Protokol 1989-cu ildə qəbul edilmişdir və 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikası ona qoşulmuşdur. Protokol əmtəə nişanının qeydiyyatı xahiş edilən baza (milli) iddia sənədi əsasında beynəlxalq qeydiyyatı həyata keçirməyə imkan verir.

Əmtəə nişanının beynəlxalq qeydiyyatı üçün iddia sənədi milli patent idarəsi vasitəsi ilə ÜƏMT-nin Beynəlxalq bürosuna verilir. Beynəlxalq büro beynəlxalq qeydiyyatla bağlı funksiyaları, həmçinin inzibati funksiyaları həyata keçirir. İddia sənədində baza qeydiyyatı və ya baza iddia sənədi haqqında məlumatlar, qeydiyyatın aparılması arzu edilən ölkələrin siyahısı əks olunmalıdır. Burada həmçinin qeydiyyatı xahiş olunan malların və xidmətlərin Nitsa təsnifatının sinifləri üzrə qruplaşdırılmış siyahısı da göstərməlidir. Nitsa təsnifatı dedikdə Nişanların qeydiyyatı üçün əmtəə və xidmətlərin beynəlxalq təsnifatı haqqında Nitsa Sazişi ilə təsis olunan Nişanların qeydiyyatı üçün əmtəə və xidmətlərin beynəlxalq təsnifatı (ƏXBT) nəzərdə tutulur. Bu Saziş Azərbaycan Respublikasında 2003-cü ildə qüvvəyə

minib. Beynəlxalq iddia sənədində göstərilən malların və xidmətlərin siyahısı baza şəhadətnaməsində və ya baza iddia sənədində göstərilən siyahı ilə eyni olmalıdır.

Beynəlxalq büro iddia sənədini aldıqdan sonra o, əmtəə nişanının beynəlxalq qeydiyyatı üçün iddia sənədinin düzgün rəsmiləşdirilməsinin, malların və xidmətlərin siyahısının ƏXBT ilə uyğunluğunun ekspertizasını keçirir, əmtəə nişanını qeydiyyata alır və nişan sahibinə şəhadətnaməni göndərir. Əgər iddiaçı əmtəə və xidmətlərin siniflərini göstərmirsə, onda Beynəlxalq büro özü göstərilən təsnifatın müvafiq sinifləri üzrə əmtəə və xidmətləri sinifləşdirir. İddiaçı tərəfindən əmtəə və ya xidmətlərə görə müəyyən edilən siniflər Beynəlxalq büro tərəfindən yoxlanılarkən mənşə patent idarəsi ilə Beynəlxalq büro arasında fikir ayrılığı olduğu halda, axırcının mövqeyi həlledici hesab edilir. Şəhadətnamədə nişanın qeydiyyatı zamanı Beynəlxalq reyestrə daxil edilmiş məlumatlar əks olunur.

Beynəlxalq büro istənilən şəxsə onun xahişi ilə, bunun üçün müəyyən edilən rüsum ödənilməsi şərtilə, hər hansı nişan barədə Beynəlxalq reyestrə aparılan qeydlərin surətini təqdim edə bilər. Beynəlxalq büro həmçinin ödənişə uyğun, nişanların fondu üzrə, beynəlxalq qeydiyyatın predmeti olan yeniliyə görə məlumat axtarışı apara bilər.

Sonrakı mərhələdə Beynəlxalq büro iddia sənədini əmtəə nişanının qeydiyyatı xahiş edilən ölkələrin milli patent idarələrinə göndərir.

Milli patent idarələri əmtəə nişanlarının mühafizəsi üzrə ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olaraq iddia sənədinin ekspertizasını aparır. Əgər müəyyən edilsə ki, beynəlxalq qeydiyyat milli qanunvericiliyin müddəalarına ziddir, milli patent idarəsi nişanın mühafizəsindən tamamilə və ya qismən imtina edə bilər. Hər bir ölkənin milli patent idarəsi ekspertizanı keçirdikdən sonra Beynəlxalq büronu əmtəə nişanına bu ölkənin ərazisində mühafizə vermək imkanı haqqında məlumatlandırır.

Ekspertizanın davametmə müddəti Saziş ölkələrində 12 ay, Protokol ölkələrində 18 aydır. Bu müddət ərzində iddiaçı onun göstərdiyi ölkələrdə əmtəə nişanının mühafizəsinin mümkünlüyü haqqında məlumat və ya beynəlxalq əmtəə nişanının qeydiyyatından imtina haqqında qərar alır.

Beynəlxalq qeydiyyat tarixi mənşə ölkəsində beynəlxalq qeydiyyat üçün iddia sənədinin verilmə tarixi sayılır. Milli patent idarəsinə verilən iddia sənədi 2 ay müddətində Beynəlxalq büroya göndərilməlidir. Bu müddət gözlənilmədikdə iddia sənədinin beynəlxalq qeydiyyat tarixi onun Beynəlxalq büroya daxilolma tarixindən hesablanır. Bütün qeydə alınmış iddia sənədləri «*WIPO Gazette of International Marks*» adlı həftəlik dövrü mətbuatda dərc olunur.

Əmtəə nişanının beynəlxalq qeydiyyatı üçün rüsum Beynəlxalq büroya ödənilir.

Yuxarıda göstəriləni kimi, hər bir Nitsa Sazişinin iştirakçı-ölkəsi nişanları qeyd etdirərkən ƏXBT-dən əsas və ya köməkçi təsnifat kimi istifadə etməli və nişanların qeydiyyatı haqqında rəsmi sənədlərdə və nəşrlərdə əmtəələrin və xidmətlərin bu təsnifata uyğun siniflərini göstərməlidir. Təsnifatın sonuncu, 9-cu redaksiyası 2006-cı ildə nəşr olunub və 1 yanvar 2007-ci ildən qüvvədədir. Burada əmtəələr üçün 34 (sinif 1 - 34), xidmətlər üçün 11 sinif (sinif 35 - 45) nəzərdə tutulub. ƏXBT -nin bəzi siniflərinin tərkibi aşağıda verilmişdir.

Sinif 15

Musiqi alətləri.

Sinif 17

Kauçuk, rezin, quttaperça, asbest, slyuda və bu materiallardan digər siniflərə aid olmayan məmulatlar; qismən emal edilmiş plastmasdan məmulatlar; kəpitkələmə, sıxlaşdırma və izolyasiya üçün materiallar; qeyri-metal elastik borular.

Sinif 23

Toxuculuq sapları və ipliklər.

Sinif 24

Digər siniflərə aid olmayan parçalar və toxuculuq məmulatları; yorğanlar, çarpayı örtükləri, süfrələr.

Sinif 25

Geyimlər, ayaqqabılar, baş geyimləri.

Sinif 26

Krujeva və tikməli məmulatlar, tesma və lentlər; düymələr, basma düymələr, qarmaqlı bəndlər, sancaqlar və iynələr; süni güllər.

Sinif 27

Xalçalar, həsirlər, payəndazlar, linoleum və digər döşəmə örtükləri; divar kağızları və qeyri-toxuculuq üzlük materiallar.

Sinif 28

Oyunlar, oyuncaqlar; digər siniflərə aid olmayan gimnastika və idman malları; yolka bəzəkləri.

Sinif 29

Ət, balıq, quş və ov quşları; ət ekstaktları; konservləşdirilmiş, qurudulmuş və termiki emaldan keçən tərəvəzlər və meyvələr; jele, mürəbbələr, kompotlar; yumurtalar, süd və süd məhsulları; yağlar və yeyinti piyləri.

Sinif 30

Qəhvə, çay, kakao, şəkər, düyü, tapioka (manio-ka), saqo, qəhvə əvəzləyiciləri; un və taxıl məhsulları, çörək-kökə məmulatları, qənnadı məmulatları, dondurmalar; bal, patka şərbətləri; maya, çörəkçilik tozları; duz, xardal; sirkə, tamlı qatma; ədviyyalar; yeyinti buzı.

Sinif 32

Pivə; mineral və qazlaşdırılmış sular və digər alkoqolsuz içkilər; meyvə şirələri və meyvə şərbətləri; içkilər hazırlamaq üçün şərbətlər və digər tərkiblər.

Sinif 33

Alkoqollu içkilər (pivə istisna olmaqla).

Sinif 35

Reklam; biznes sahəsində menecment; biznes sahəsində inzibati fəaliyyət, ofis xidməti.

Sinif 36

Sığortalama; maliyyə fəaliyyəti; maliyyə-kredit əməliyyatları, daşınmaz əmlakla bağlı əməliyyatlar.

Sinif 38

Telekommunikasiya.

Sinif 39

Nəqliyyat; əmtəələrin qablaşdırılması və saxlanması; səyahətlərin təşkili.

Sinif 41

Tərbiyə, tədris prosesinin təşkili, əyləncələr; idman və mədəni-maarif tədbirlərinin təşkili.

Sinif 42

Elmi və texnoloji xidmətlər və onlara aid elmi tədqiqatlar və işləmələr; sənaye təhlili və elmi tədqiqatlar üzrə xidmətlər; kompyuterlərin texniki və proqram təminatının işlənməsi və təkmilləşdirilməsi.

Sinif 43

Yeyinti məhsulları və içkiləri ilə təminat üzrə xidmətlər;

Siniflərin başlıqlarında göstərilən mallar və xidmətlər onların aid olduğu sahə üçün ümumi göstərişdir. Bu başlıqlar altında dəqiq təsnifat, malın və xidmətin konkret adı göstərilir. Hazır məmulatlar, əsasən funksiyasına və ya təyinatına görə, xidmətlər isə sinfin başlığının əhatə etdiyi fəaliyyət istiqamətinə uyğun təsnifatlaşdırılır.

Aşağıda bəzi siniflərin tərkibindən nümunələr verilmişdir:

- 230002 Pambıq saplar
- 230008 Pambıq ipliği
- 230012 Yun ipliği
- 230013 Kətan saplar
- 230016 İpək ipliği
- 240012 Toxuculuq materialları
- 240028 Pambıq parçalar
- 240064 Yun parçalar
- 240067 Kətan parçalar
- 240088 İpək parçalar
- 250013 Trikotaj məmulatlar
- 250014 Çəkmələr
- 250036 Corablar
- 250042 Köynəklər
- 250056 Kostyumlar
- 250066 Üst geyimləri
- 250103 Şubalar
- 250109 Paltarlar
- 250121 Gədəkçələr
- 290014 Bulyonlar
- 290016 Kürü
- 290039 Süd
- 290034 Pendirlər
- 290096 Konservləşdirilmiş noxud
- 290101 Tomat pastası

410024 Kitabların nəşri
410045 Konfransların təşkili və keçirilməsi
410070 Seminarların təşkili və keçirilməsi
410072 Simpoziumların təşkili və keçirilməsi
410103 Xəbərlər xidməti

420058 Materialların sınağı
420109 Toxuculuq məmulatlarının sınağı
420157 Keyfiyyətə nəzarət
420177 Kompüter sistemlərinin təhlili
420193 Mühəndis-texniki ekspertiza

430024 Kafelər
430071 İstirahət bazaları
430073 Mehmanxanalar
430102 Restoranlar

430027 İstehsalatda və tədris müəssisələrində yemək-
xanalar

Əmtəə nişanlarının qeydiyyatının Madrid sistemi lazım gəldikdə nişanın hüquqi mühafizə dairəsini genişləndirməyə imkan verir («ərazinin genişləndirilməsi»). Protokola görə qeydiyyat nəticəsində yaranan mühafizənin genişləndirilməsinə dair istənilən bəyannamə beynəlxalq iddia sənədində ayrıca verilməlidir (Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında Madrid Sazişinin Protokolu, maddə 3 ter, «Ərazinin genişləndirilməsi» barədə bəyannamə). Ərazinin genişləndirilməsinə dair bəyannamə beynəlxalq qeydiyyatdan sonra da verilə bilər. Bu cür bəyannamə müvafiq blankda tərtib olunmalıdır. Beynəlxalq büro verilən bəyannamə üzrə qeydləri təxirə salmadan Beynəlxalq reyestrə daxil edir və maraqlı şəxslərə və ya maraqlı milli patent idarələrinə bu barədə məlumat göndərir. Bu cür bəyannamələr Beynəlxalq büronun dövrü bülletenlərində dərc olunur. Ərazinin genişləndirilməsi onun haqqında məlumatların Beynəlxalq reyestrə daxil edildiyi tarixdən qüvvə

vəyə minir və beynəlxalq qeydiyyatın qüvvədə olma müddətinin bitdiyi tarixdən də qüvvəsini itirir.

Madrid Sazişinin və Protokolunun prosedurları üzrə əmtəə nişanının qeydiyyatının üstünlüklərini aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- qeydiyyat üçün arzu edilən ölkələrin hər birinə yox, hamısına bir iddia sənədinin verilməsi;

- iddiaçının maliyyə xərclərinin xeyli azalması;

- iddia sənədi milli patent idarəsi vasitəsi ilə birbaşa verilir, bununla da ayrı-ayrı xarici təşkilatların xidmətinə ehtiyac qalmır;

- sonradan əlavə ölkələr göstərilməklə beynəlxalq qeydiyyatın «genişləndirilməsi» imkanı (beynəlxalq qeydiyyatın belə «genişləndirilməsi» üçün beynəlxalq rüsum ilkin rüsumun təqribən yarısına bərabərdir);

- qeydiyyatda sadələşdirilmiş «xidmət» - qeydiyyatda göstərilən bütün ölkələr üçün dəyişikliklər, müddətin uzadılması, hüquqların başqalarına verilməsi haqqında bir iddia sənədinin verilməsi;

- iddiaçının göstərdiyi hər bir ölkədə beynəlxalq qeydiyyata baxılma müddətinin qısa olması (Saziş ölkələrində - 12 ay, Protokol ölkələrində -18 ay).

Sazişə görə beynəlxalq əmtəə nişanının hüquqi mühafizəsi beynəlxalq qeydiyyat tarixindən hesablanmaqla 20 il, Protokola görə isə 10 il müəyyənləşdirilmişdir.

İstənilən beynəlxalq qeydiyyatın müddəti rüsumların ödənilməsi şərtilə Sazişə görə 20 il, Protokola görə 10 il müddətinə uzadıla bilər (növbəti müddət bitdiyi tarixdən hesablanmaqla). Müddətin uzadılması zamanı beynəlxalq qeydiyyatın əvvəlki variantında hər hansı dəyişikliyin edilməsinə yol verilmir. Beynəlxalq büro mühafizənin bitməsinə 6 ay qalmış müddətin bitdiyi dəqiq tarix haqqında beynəlxalq qeydiyyatın sahibini, zərurət yarandıqda isə onun patent müvəkkilini xəbərdar edir. Beynəlxalq qeydiyyatın uzadılması üçün güzəşt olaraq əlavə altı ay müddət verilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası - Bakı: Biznesmenin bülleteni, 1995, №34(64).

2. «Haqsız rəqabət haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: Biznesmenin bülleteni, 1996, №4(69).

3. «İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. - Bakı: Biznesmenin bülleteni, 1996, №11 (76).

4. «Patent haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu.-Bakı: Biznesmenin bülleteni, 1997, №51 (166).

5. «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. - Bakı: Biznesmenin bülleteni, 1999, №2 (226).

6. Allahverdiyev S.S. Azərbaycan Respublikasının müəlliflik və patent hüququ: Mühazirə kursu.- Bakı: «Ziya», 2000.

7.Məmmədov N.R. Standartlaşdırmanın əsasları: Dərslik. –Bakı: Elm, 2003.

4. Rüstəmov Ə.M. Patentlər və əmtəə nişanları: tərtibi, mühafizəsi, axtarışı.- Bakı: «İqtisad Universiteti»,2004.

8.Артемов Е.И., Богуславский М.М., Вчерашний Р.П. Патентоведение: Учебник для вузов.-М.: Машиностроение, 1994.

9. Бромберг Г.В. Интеллектуальная собственность. – М.: «Приор-Издат», 2004.

10. Горленко С.А., Ложкина Н.В. Коллективные знаки: есть проблемы // Патенты и лицензии, 2001, №6, с. 10-15.

11. Карпухина С.И. Защита интеллектуальной собственности и патентование.- М.: Международные отношения, 2004.

12. Китайский В.Е. Патентная экспертиза: Учебник.- М.: РГИИС, 2005.

13. Китайский В.Е. Товарные знаки, знаки обслуживания и наименования мест происхождения товаров: Учебник. – М.: Книжный мир, 2007.
14. Корзун И.Л. Мадридское соглашение о международной регистрации знаков: Учебное пособие.-М.: РИИС, 1996.
15. Прахов Б.Г., Зенкин Н.М. Изобретательство и патентование. - Киев: Техніка, 1991.
16. Текстильное патентование, сборник. - М.: Арбат-Информ, 2004.
17. Интеллектуальная собственность. Словарь-справочник / Под общ. Ред. А.Д.Корчагина. - М.: ИНФРА-М, 1995.
18. Международная Патентная Классификация, восьмая редакция (2006).-Всемирная организация интеллектуальной собственности.-М.: ФГУ ФИПС, 2006.
19. ГОСТ 7.79-2000. Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом
20. ISO 9:1995. Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters: Slavic and non-Slavic languages

M Ü N D Ə R İ C A T

	səh.
Giriş.....	3
I. Sənaye mülkiyyəti və onun hüquqi mühafizəsinin mahiyyəti	8
1.1. Patentsünaslıq haqqında əsas anlayışlar.....	8
1.2. Azərbaycan Respublikasında sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsi sahəsində fəaliyyətin təşkili.....	13
II İxtiralar.....	17
2.1. İxtiranın əlamətləri. Texniki həll	17
2.2. İxtiranın yeniliyi.....	22
2.3. Texniki həldə mühüm fərqlər. Texniki həllin faydalı effekti.....	27
2.4. İxtiranın obyektləri və növləri.....	35
2.5. Azərbaycan Respublikasının «Patent haqqında» Qanunu ixtira, faydalı model və sənaye nümunələrinin patent qabiliyyəti şərtləri haqqında.....	47
2.6. İxtiraya patentin verilməsi üzrə görülən işlərin tərkibi.....	53
2.6.1. İxtiraya iddia sənədinin tərtib edilməsi.....	54
2.6.2. İxtiranın təsviri	63
2.6.3. İxtiranın düsturu.....	72
2.6.4. İxtiraya patent almaq üçün iddia sənədinin təqdim edilməsi.....	76
2.6.5. İxtiraya iddia sənədinin qeydə alınması və ilkin ekspertizası.....	81
2.6.6. İxtira üçün iddia sənədinin ekspertizası.....	86

2.6.7.	İxtira üçün iddia sənədi və ona patentin verilməsi barəsində məlumatların dərci..	99
III	Sənaye nümunələri.....	103
3.1.	Sənaye nümunələrini səciyyələndirən əlamətlər və sənaye nümunələrinin növləri.	103
3.2.	Sənaye nümunəsinə patent verilməsi üzrə görülmə işlərin tərkibi.....	110
3.2.1.	Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin tərtib edilməsi.....	111
3.2.2.	Sənaye nümunəsinin təsviri.....	117
3.2.3.	Sənaye nümunəsinə patent almaq üçün iddia sənədinin təqdim edilməsi.....	122
3.2.4.	Sənaye nümunəsinə iddia sənədinin qeydə alınması, ilkin ekspertizası.....	126
3.2.5.	Sənaye nümunəsi üçün iddia sənədinin ekspertizası.....	132
IV	Sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadə və patent informasiyası.....	143
4.1.	Sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadənin xüsusiyyətləri.....	143
4.2.	Lisenziya müqavilələri.....	148
4.3.	Beynəlxalq Patent Təsnifatı.....	154
4.4.	Patent haqqında informasiya və patent axtarışı.....	163
4.5.	Patent axtarışının növləri və patent axtarışı sistemləri	168
4.6.	Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin patent təmizliyi.....	177
V	Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin beynəlxalq mühafizəsi.....	185
5.1.	Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası.....	185
5.2.	Patent kooperasiyası haqqında Müqavilə	188
5.3.	Avrasiya Patent Təşkilatı.....	294

5.4.	Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı	298
VI	Əmtəə nişanları.....	202
6.1.	Əmtəə nişanları haqqında anlayışlar və terminlər.....	202
6.2.	Əmtəə nişanlarının növləri.....	206
6.3.	Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəri- cilərin qeydə alınması.....	214
6.4.	Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstə- ricilərin hüquqi mühafizəsi	224
6.5.	Əmtəə nişanlarının beynəlxalq qey- diyyatı.....	232
	Ədəbiyyat.....	241

<i>Nəşriyyatın müdiri</i>	<i>Kamil Hüseynov</i>
<i>Baş redaktor</i>	<i>İsmət Səfərov</i>
<i>Redaktor</i>	<i>İsabə Hüseynova</i>
<i>Korrektor</i>	<i>Südabə Manafova</i>
<i>Kompyuter operatoru</i>	<i>Təranə Baxşəliyeva</i>
<i>Dizayner</i>	<i>Vüsalə Axundova</i>

Texnika elmləri namizədi
SEYDƏLİYEV İLHAM MƏHƏMMƏD oğlu

PATENTŞÜNASLIQ

Dərs vəsaiti

Çapa imzalanıb 28.03.2012. Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcm 15,4 ç.v. Sifariş 64 Sayı 500.

"İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı.
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6
